

Polska 1918–2018

Historia Polski w liczbach

Tom 5

Warszawa 2018

Polska 1918–2018

Cecylia Leszczyńska

Historia Polski w liczbach

Tom 5

Warszawa 2018

100lat GUS

Zespół Redakcyjny

Przewodniczący, Redaktor Główny
prof. dr Franciszek Kubiczek

Członkowie

Wojciech Adamczewski, dr Halina Dmochowska, prof. dr hab. Cezary Kukło, dr hab. Cecylia Leszczyńska,
Władysław Wiesław Łagodziński, dr Bożena Łazowska, prof. dr hab. Juliusz Łukasiewicz, Grażyna Szydłowska

Sekretarze

Jan Berger, Antoni Żurawicz

Opracowanie publikacji

Autor

dr hab. Cecylia Leszczyńska (Uniwersytet Warszawski)

Prace redakcyjno-merytoryczne

Grażyna Szydłowska

Prace wydawnicze

Zakład Wydawnictw Statystycznych

Skład i łamanie

Beata Brzezińska i Dział Składu pod kierunkiem Jolanty Mossakowskiej

Korekta

Ludwik Bielański, Anna Gorzelana, Izabela Krawczyk

Redakcja techniczna

Bożena Gorczyca

Mapy

Halina Sztrantowicz

Projekt okładki

Lidia Motrenko-Makuch

Przy publikowaniu danych prosimy o podanie źródła

ISBN 978-83-7027-694-2

Publikacja dostępna na stronie internetowej

stat.gov.pl

Zakład Wydawnictw
Statystycznych

00-925 WARSZAWA, AL. NIEPODLEGŁOŚCI 208.

Informacje w sprawach sprzedaży publikacji — tel. (22) 608 32 10, 608 38 10

Zam. 89#/2018/nakł. 1 " 0

SZANOWNI PAŃSTWO,

Polska 1918—2018 jest ostatnią publikacją z cyklu „Historia Polski w liczbach”. Wcześniej ukazały się: dwutomowe *Państwo. Społeczeństwo* (2003) i *Gospodarka* (2006) oraz, stanowiący syntezę tych tomów, uzupełniony nowymi danymi *Zarys historii Polski w liczbach* (2012), a następnie opracowania *Polska w Europie* (2014) i *Statystyka Polski. Dawniej i dzisiaj* (2017).

Niniejsza publikacja nawiązuje w istotnej części do wymienionych wyżej tytułów, zawierając materiał statystyczny przedstawiający zjawiska i procesy zachodzące w sferze społeczno-gospodarczej na obszarze państwa polskiego w okresie 1918—2018. Wpisuje się zarazem w zestaw wydawnictw opracowanych w Głównym Urzędzie Statystycznym z okazji 100-lecia odzyskania przez Polskę niepodległości oraz utworzenia Głównego Urzędu Statystycznego.

Polska 1918—2018 kończy wieloletnią pracę Zespołu Redakcyjnego nad cyklem publikacji „Historia Polski w liczbach”. Dziękując Czytelnikom za zainteresowanie wydawnictwami Zespołu, wyrażam nadzieję, że udało nam się przybliżyć historię Polski w ujęciu statystycznym, a także zachęcić do dalszego poznawania zjawisk, jakie miały i mają miejsce w naszym kraju.

Prezes
Głównego Urzędu Statystycznego

dr Dominik Rozkrut

Warszawa, grudzień 2018 r.

WPROWADZENIE

Oddany do rąk czytelników tom „Polska 1918—2018” zamyka serię wydawniczą Głównego Urzędu Statystycznego „Historia Polski w liczbach”, w ramach której w ostatnich kilkunastu latach ukazało się 9 roboczych zeszytów tematycznych oraz 4 tomy syntez.

Inicjatorem i pomysłodawcą „Historii Polski w liczbach” był w 1989 r. prezes GUS dr Franciszek Kubiczek, który zorganizował zespół autorski i czuwał nad ciągłością prac. Zespół tworzyło pięcioro historyków gospodarczych: Andrzej Jezierski, Cezary Kukło, Cecylia Leszczyńska, Juliusz Łukasiewicz i Andrzej Wyczański; A. Jezierski, A. Wyczański, J. Łukasiewicz i F. Kubiczek kierowali kolejno pracami Zespołu jako redaktorzy główni. Wsparcia pracom zespołu udzielali kolejni prezesi GUS, w tym członek zespołu Halina Dmochowska — wiceprezes GUS. W prace stale zaangażowani byli pracownicy GUS, w szczególności Jan Berger, Antoni Żurawicz (jako sekretarze zespołu) i Grażyna Szydłowska (jako redaktor merytoryczny), a także Bożena Łazowska (dyrektor Centralnej Biblioteki Statystycznej im. Stefana Szulca). Nad stroną graficzną i edytorską kolejnych tomów czuwał Zakład Wydawnictw Statystycznych. Za wieloletnią pomoc i wsparcie wszystkim zaangażowanym osobom pragniemy serdecznie podziękować.

Publikacja „Polska 1918—2018” odtwarza i prezentuje dane liczbowe oddające przebieg najważniejszych procesów i zjawisk na przestrzeni stu lat — od odzyskania niepodległości w roku 1918 do czasów współczesnych. Zaprezentowane tablice dotyczą trzech obszarów tematycznych — państwa, społeczeństwa i gospodarki. Przyjęto zasadę, że prezentowane dane statystyczne odnosić się będą do aktualnego w danym czasie terytorium: II Rzeczypospolitej (w latach 1918—1939 oraz podczas wojny i okupacji 1939—1945), Polski Ludowej (1945—1989) oraz Rzeczypospolitej Polskiej (1990—2018). Większość zestawień kończy się na 2016 r., jedynie nieliczne dotyczą roku 2017.

W najważniejszych kategoriach dane dla Polski konfrontowano z krajami, które stanowiły ważny punkt odniesienia, przy czym dobierano liczby i zestawienia, które spełniały warunek poprawności komparatystycznej. Intencją było pokazanie zmian zachodzących w Polsce na tle kilku państw Europy Zachodniej oraz Europy Środkowo-Wschodniej, których byt państwowy sięgał roku 1918 i cechował się ciągłością. Dane dla tych państw podawano w każdorazowych granicach, jeśli było inaczej, zaznaczano to w przypisach pod tablicami.

Stulecie 1918—2018 stanowi przestrzeń, którą cechowały wręcz fundamentalne zmiany w niemal wszystkich dziedzinach życia, determinował je postęp gospodarczy i cywilizacyjny. Procesy te starano się przedstawić za pomocą liczb. W każdym z działów rzeczowych dane zostały zestawione w porządku chronologicznym, w rozbiciu na wskazane wcześniej podokresy. Było to konieczne ze względu na występujące różnice metodologiczne i źródłowe powodujące ograniczoną porównywalność ka-

tegorii (jeśli kategorie były merytorycznie i metodologicznie porównywalne, z wyodrębnienia podokresów rezygnowano). Dla okresu II Rzeczypospolitej część danych zaprezentowano według grup województw, które odpowiadały mniej więcej byłym dzielnicom zaborczym, z kolei dla okresu po II wojnie światowej — w układzie pokazującym tzw. ziemie dawne (tereny należące do II Rzeczypospolitej, które pozostały w granicach Polski po 1945 r.) oraz ziemie zachodnie i północne (tereny, które zostały włączone do Polski po 1945 r.).

Tom otwierają tablice o państwie dotyczące: środowiska naturalnego, terytorium, organizacji władz centralnych i terenowych, wojska oraz wymiaru sprawiedliwości. Zaprezentowano statystyki charakteryzujące podstawowe dla państwa instytucje, takie jak: parlament, władzę wykonawczą, sądy, prokuraturę i advokaturę, więziennictwo oraz wojsko i policję. Należy w tym miejscu dodać, że w wielu tablicach znalazły odbicie zjawiska charakterystyczne dla obowiązującego w danym okresie ustroju państwa.

W dalszej kolejności znajdują się tablice dotyczące kościołów i ich organizacji. Pokazano najważniejsze aspekty dotyczące historii Kościoła katolickiego, ciągle niepełne są natomiast dane o innych kościołach. Statystyki dotyczące wyznań i praktyk religijnych znalazły się w części dotyczącej ludności.

Kolejna grupa tablic opisuje ludność zamieszkującą ziemie polskie, zawiera zatem charakterystyki liczbowe obrazujące z jednej strony zmiany demograficzne, z drugiej — ważne aspekty życia społeczeństwa. Przedstawione zostały zmiany liczby i struktury populacji, jej rozmieszczenie terytorialne oraz cechy demograficzne: wiek, płeć, przyrost naturalny, śmiertelność niemowląt, przeciętne trwanie życia oraz migracje. W stosunkach społecznych starano się pokazać: strukturę zawodową, aktywność ekonomiczną, kwestie narodowościowe, materialne warunki życia (dochody, spożycie, mieszkania, ochrona zdrowia) oraz edukację i kulturę. Zamieszczone tablice pozwalają na prześledzenie najważniejszych zmian w dziedzinach opisujących jakość życia ludności, choć — co oczywiste — nie oddają ich w pełni. W okresie międzywojennym społeczeństwo polskie w swojej masie było agrarne, w drugiej połowie stulecia stało się przemysłowe, a współcześnie — postprzemysłowe. Towarzyszyła temu dezagrarnizacja i rosnąca urbanizacja. Duże znaczenie dla jakości życia ludności miał wzrost dostępu do opieki zdrowotnej oraz rozwój ubezpieczeń społecznych, w tablicach podano zmiany zakresowe oraz liczby ubezpieczonych. Fundamentalne były zmiany w sferze edukacyjnej, w tablicach zilustrowano likwidację analfabetyzmu, powszechną skolaryzację, a także wzrost poziomu wykształcenia, w tym średniego i wyższego. Statystyki dotyczące kultury prezentują efekty ilościowe działalności wydawniczej. Część tę zamykają tablice o medalach uzyskanych przez reprezentantów Polski w igrzyskach olimpijskich.

Statystyka demograficzna i społeczna opiera się przede wszystkim na badaniach reprezentacyjnych oraz spisach powszechnych (w przypadku tych ostatnich pewne zastrzeżenia co do wiarygodności mogą budzić spisy z lat 1921 i 1946 — pierwszy przeprowadzony był w warunkach niestabilizowanych granic, drugi — w trakcie wielkich przemieszczeń ludności, niemniej oba stanowią punkt wyjścia dla analiz dotyczących okresu przedwojennego i powojennego). Większość danych demograficzno-społecznych jest w dużym stopniu porównywalna, choć zmiany metod i zakresu gromadzonych informacji, będące pochodnymi zmian instytucjonalno-organizacyjnych (np. szkolnictwo, ubezpieczenia społeczne), wymagały rozbicia tablic na podokresy. Nie dysponujemy natomiast wyczerpującymi danymi w zakresie dochodów ludności, budżetów gospodarstw domowych czy bezrobocia. Pewne luki dotyczą też statystyki migracji i wynikają m.in. z niemożności odróżnienia migracji krótkookresowej i długookresowej oraz z różnych metod pomiaru (przekraczanie granicy, statystyka paszportowa czy dane meldunkowe).

Przemiany społeczne i kulturowe były następstwem spektakularnej — na tle poprzednich epok — dynamiki rozwoju gospodarczego. Wprawdzie występowały kryzysy, w tym wielki kryzys lat 30. XX w., niemniej średnioroczna dynamika wzrostu produkcji w ujęciu długookresowym była wyraźnie wyższa niż w epoce przedprzemysłowej. Postęp, choć w różnym zakresie (w tym regionalnym), dotyczył wszystkich dziedzin gospodarki, co oddają tablice dotyczące poszczególnych jej działów. Starano się w nich pokazać nie tylko zmiany ilościowe, ale także systemowe, dotyczące m.in. sfery własności i organizacji przedsiębiorstw.

Tablice w części gospodarczej zostały uporządkowane i pogrupowane w układzie działowym: ceny, rolnictwo, leśnictwo i łowiectwo, przemysł, transport, poczta i telekomunikacja, handel wewnętrzny, handel zagraniczny, finanse (pieniądz i banki, giełda papierów wartościowych, ubezpieczenia oraz finanse publiczne) i rachunki narodowe. W statystyce cen starano się zaprezentować nie tylko zmiany poziomu cen, ale też ich strukturę oraz systemy ich ustalania. W rolnictwie tablice pokazują zmiany: użytkowania i własności ziemi (w tym reformy rolne), mechanizacji i chemizacji, wydajności ziemi i produkcji żywności. W przemyśle starano się pokazać nie tylko ilościowy wymiar produkcji, ale także zmiany jakościowe, mechanizację, napęd elektryczny i powstawanie nowych gałęzi przemysłu. Wraz z nimi następowała zmiana struktury zatrudnienia i organizacji przedsiębiorstw przemysłowych. W XX w. dokonała się także rewolucja w transporcie — historyczny transport konny de facto zanikł, zaś transport kolejowy zaczęły uzupełniać (a z czasem wypierać) transport samochodowy, morski i lotniczy. Zmieniły się źródła energii, rozwój energetyki konwencjonalnej wyparł maszynę parową, a każdemu gospodarstwu domowemu dał dostęp do elektryczności. W telekomunikacji tradycyjne środki łączności radiowej i telegraficznej zostały wyparte w ostatnich latach przez telefon komórkowy oraz Internet. Konsekwencją wzrostu produkcji oraz rozwoju środków transportu, a także otwartości gospodarek w skali międzynarodowej, były obroty handlu zagranicznego oraz zmiany jego struktury i kierunków (te ostatnie oddają także ewolucję związków gospodarczych Polski z partnerami gospodarczymi). W przypadku handlu wewnętrznego pokazano statystyki punktów handlowych i zatrudnionych w handlu oraz zmiany własnościowe i organizacyjne. W dziale dotyczącym finansów zaprezentowano tablice z zakresu budżetu państwa i budżetów samorządowych, a następnie sektor bankowy — jego zmiany organizacyjne i nowe formy usług, jak karty płatnicze oraz bankowość internetową. Ostatnia grupa tablic pokazuje rachunki narodowe w przekroju dynamicznym i strukturalnym.

Szczególnych problemów pod względem porównywalności i ciągłości danych nastęrcza kategoria produktu krajowego brutto (PKB). W okresie międzywojennym nie była ona stosowana, w okresie powojennym obowiązująca kategoria dochodu narodowego (obliczana według systemu MPS) nie obejmowała sfery usług niematerialnych i nie jest porównywalna z PKB liczoną w ujęciu ESA/SNA. Nieporównywalność, bądź ograniczona porównywalność, dotyczy także kategorii ze sfery realnej gospodarki i finansów i wynika bądź ze zmian metod obliczeń, bądź ze zmian zakresowych czy powstania nowych subdziedzin (zmiany zakresów i klasyfikacji wyjaśniano w komentarzach i przypisach). Istotne zmiany w tym zakresie nastąpiły m.in. po akcesji Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. Powyższe względy powodowały konieczność podziału tablic na podokresy. Z uwagi na istotne luki, nieciągłość i nieporównywalność danych zrezygnowano m.in. z prezentacji kategorii bilansu płatniczego i jego subkategorii oraz statystyk obrazujących inwestycje zagraniczne w polskiej gospodarce.

Zasób informacji statystycznych dotyczących przedstawionych w publikacji zjawisk i procesów jest bardzo obszerny. Można go uznać za zbiorowy produkt pracy historyków i statystyków, którzy w ciągu minionego stulecia starali się odtworzyć i pokazać dzieje Polski w ujęciu liczbowym. Z uwagi na to, że głównym celem niniejszego tomu było pokazanie najważniejszych aspektów składających się na historię państwa polskiego, społeczeństwa oraz gospodarki w minionym stuleciu, konieczne było krytyczne i selektywne podejście do szeroko rozumianego zasobu danych oraz określenie kryteriów doboru i selekcji. Kierowano się przede wszystkim dążeniem do uzyskania ujęć w długich ciągach chronologicznych, a głównymi kryteriami doboru informacji była ich wartość merytoryczna i poprawność statystyczna. Dodatkowo wymóg budowania zestawień statystycznych zgodnie z zasadami prezentacji danych stosowanymi przez GUS wymagał doboru informacji, które miały ugruntowanie w badaniach źródłowych.

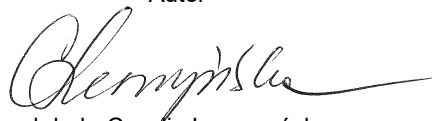
Tablice opracowano zasadniczo w oparciu o trzy typy źródeł: oficjalne statystyki GUS, statystyki międzynarodowych instytucji odpowiedzialnych za gromadzenie i przetwarzanie danych (agendy m.in.: Ligi Narodów, Organizacji Narodów Zjednoczonych, Eurostatu, Banku Światowego), a także wyselekcjonowane monografie. Te ostatnie wykorzystywano w sytuacjach, gdy dotyczyły zjawisk będących wynikiem autorskich badań zawierających dane nieobecne w publikacjach instytucji statystycznych. Opis źródeł informacji zamieszczono pod tablicami. Powstałe w ten sposób szerokie spektrum zestawień tabelarycznych, wraz z objaśnieniami, uwagami i komentarzami, oddaje najważniejsze procesy społeczne i gospodarcze, które zaszły w latach 1918—2018.

Przewodniczący Zespołu Redakcyjnego
Redaktor Główny

prof. dr Franciszek Kubiczek

Autor

dr hab. Cecylia Leszczyńska

SPIS TREŚCI

	Str.
Przedmowa	3
Wprowadzenie	4
Objaśnienia znaków umownych	9
Ważniejsze skróty	9
Państwo	
Środowisko	13
Terytorium	21
Władze centralne i terenowe	28
Wojsko	49
Wymiar sprawiedliwości	57
Spoleczeństwo	
Ludność	71
Narodowość i wyznania	92
Aktywność ekonomiczna ludności	104
Dochody, płace, spożycie	115
Mieszkania	131
Ochrona zdrowia	137
Edukacja, kultura, sport	145
Gospodarka	
Ceny	171
Rolnictwo	190
Leśnictwo, łowiectwo	218
Przedsiębiorstwa	221
Przemysł	228
Transport, poczta i telekomunikacja	251
Handel wewnętrzny	274
Handel zagraniczny	282
Pieniądz i banki	290
Giełda papierów wartościowych	317
Ubezpieczenia	319
Finanse publiczne	323
Rachunki narodowe	343
Spis tablic	355
Mapy Polski	366

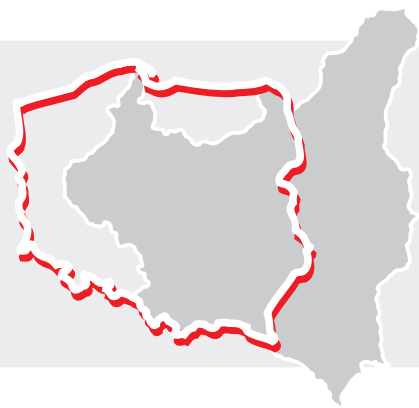
OBJAŚNIENIA ZNAKÓW UMOWNYCH

Kreska	(—)	— zjawisko nie wystąpiło.
Zero:	(0)	— zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,5;
	(0,0)	— zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,05.
Kropka	(.)	— zupełny brak informacji albo brak informacji wiarygodnych.
Znak	x	— wypełnienie pozycji jest niemożliwe lub niecelowe.
Znak	♦	— oznacza, że dane dla Polski (porównania międzynarodowe) różnią się zakresem od danych krajowych.
„W tym”		— oznacza, że nie podaje się wszystkich składników sumy.

WAŻNIEJSZE SKRÓTY

tys.	=	tysiąc	MW	=	megawat
mln	=	milion	GWh	=	gigawatogodzina
mld	=	miliard	TWh	=	terawatogodzina
zł	=	złoty	KM	=	koń mechaniczny
USD	=	dolar amerykański	°C	=	stopień Celsjusza
egz.	=	egzemplarz	h	=	godzina
kpl.	=	komplet	r.	=	rok
szt.	=	sztuka	w.	=	wiek
g	=	gram	BRT	=	tona rejestrowa pojemności statku brutto
kg	=	kilogram	DWT	=	tona nośności całkowitej ładunku i zapasów statku
q = dt	=	kwintal = decytona	GT	=	pojemność brutto statku
t	=	tona	NT	=	pojemność netto statku
mm	=	milimetr	b.	=	byłe
km	=	kilometr	cd.	=	ciąg dalszy
m ²	=	metr kwadratowy	dok.	=	dokończenie
ha	=	hektar	ok.	=	około
km ²	=	kilometr kwadratowy	nr	=	numer
l	=	litr	tabl.	=	tablica
hl	=	hektolitr	PKP	=	Polskie Koleje Państwowe
m ³	=	metr sześcienny	PZU	=	Powszechny Zakład Ubezpieczeń
dam ³	=	dekametr sześcienny	NATO	=	Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego
hm ³	=	hektometr sześcienny	OBWE	=	Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
kW	=	kilowat	ONZ	=	Organizacja Narodów Zjednoczonych
kWh	=	kilowatogodzina	UE	=	Unia Europejska
			ZSRR	=	Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich

Państwo

PAŃSTWO

ŚRODOWISKO

Tabl. 1. Układ pionowy powierzchni Polski

Wzniesienie nad poziom morza	W % powierzchni ogólnej kraju	Wzniesienie nad poziom morza	W % powierzchni ogólnej kraju
1938		2017^b	
O g ó ł e m	100,0	O g ó ł e m	100,0
0— 150 m	38	Poniżej 0 m	0,2
150— 300	49	0— 100	25,2
300— 500	9	100— 200	49,7
500—1 000	2	200— 300	16,2
Powyżej 1 000 m	2	300— 500	5,6
Średnie	223 ^a	500—1 000	2,9
		Powyżej 1 000 m	0,2
		Średnie	173 ^a

a W metrach. b Najwyżej położony punkt — Rysy (2 499 m n.p.m.), a najwyżej położona miejscowość — Zakopane (1 125 m n.p.m.); najniżej położony punkt — na terenie wsi Raczki Elbląskie (–1,8 m n.p.m.), najniżej położona miejscowość — Żółwiniec (–1,3 m n.p.m.).

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 83; J. Wąsowicz, A. Zierhoffer, *Świat w cyfrach*, Rocznik Instytutu Kartograficznego im. E. Romera, Lwów-Warszawa 1938.

Tabl. 2. Powierzchnie zlewis i dorzeczy na obszarze Polski

Zlewiska i dorzeczca	W tys. km ²	W odsetkach
1938		
Powierzchnia Polski	389,7	100,0
Zlewisko Morza Bałtyckiego	291,0	74,6
dorzecze: Wisły	180,3	46,2
Niemna	51,6	13,2
Odry	46,7	12,0
Dźwiny	10,4	2,7
małe rzeki pobrzeża morskiego	2,0	0,5
Zlewisko Morza Czarnego	98,7	25,4
dorzecze: Dniepru	61,5	15,8
Dniestru	31,8	8,2
Dunaju	5,4	1,4
2017		
Powierzchnia Polski	312,7	100,0
Zlewisko Morza Bałtyckiego	311,9	99,7
dorzecze: Wisły (bez delty)	168,9	54,0
Odry	106,0	33,9
Niemna	2,5	0,8
bezpośrednie zlewisko Bałtyku ^a	17,3	5,5
zlewisko Zalewu Wiślanego ^b	14,8	4,7
zlewisko Zalewu Szczecińskiego ^c	2,5	0,8
Zlewisko Morza Czarnego	0,6	0,2
dorzecze: Dunaju	0,4	0,1
Dniestru	0,2	0,1
Zlewisko Morza Północnego — dorzecze Łaby	0,2	0,1

a—b Łącznie z: a — Martwą Wisłą, b — prawostronną częścią delty. c Bez Odry.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 7; *Przepływy charakterystyczne głównych rzek Polski w latach 1951—1995*, Materiały Badawcze IMiGW. „Hydrologia i Oceanologia”, zeszyt 26, Warszawa 2000; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 85; I. Weinfeld, *Tablice statystyczne Polski 1924*, Warszawa-Bydgoszcz 1925, s. 69.

Tabl. 3. **Temperatury powietrza**
A. W latach 1851—1938

Stacje meteorologiczne	Temperatury w °C			
	średnie		skrajne — 1886—1910	
	roczne — 1851—1900	1938	maksimum	minimum
Cieszyn	7,9	8,9	.	.
Hel	7,5	8,6	30,9	−20,7
Kraków	7,8	9,1	35,5	−31,4
Lwów	7,6	8,8	31,7	−20,4
Pińsk	6,8	7,9	35,2	−29,4
Poznań	8,2	8,7	35,7	−22,0
Tarnopol	6,6	7,7	.	.
Tarnów	8,6	9,1	.	.
Warszawa	7,6	8,8	36,8	−30,1
Wilno	6,4	7,6	33,6	−31,9
Zakopane	4,6	4,9	.	.

B. W latach 1881—2016

Stacje meteorologiczne	Temperatury w °C							
	średnie roczne						skrajne — 1971—2016	
	1881— —1930	1931— —1960	1961— —1970	1971— —2000	1991— —2000	2001— —2010	maksi- mum	minimum
Białystok	7,0	6,9	6,6	6,9	7,2	7,5	35,5	−35,4
Bielsko-Biała ^a	8,4	7,7	7,8 ^b	8,1	8,4	8,8	36,4	−27,4
Chojnice	.	.	6,6	7,3	7,6	7,9	36,3	−25,7
Częstochowa	7,6	7,8	7,8 ^b	8,0	8,2	8,7	36,9	−26,6
Gorzów Wielkopolski	7,9	8,4	7,9	8,6	9,0	9,3	37,4	−24,6
Hel ^c	7,7	7,3	7,8 ^b	8,1	8,4	8,7	33,7	−18,2
Jelenia Góra	7,1 ^d	7,0	6,7	7,4	7,7	7,8	35,8	−31,8
Kalisz	8,3	8,1	7,9 ^b	8,4	8,8	9,1	38,0	−28,5
Katowice	8,0 ^d	7,8	7,8 ^b	8,2	8,6	8,8	37,2	−27,4
Kielce	7,5	7,4	7,0	7,4	7,7	8,1	36,4	−33,9
Kłodzko	7,4	.	7,2	7,4	7,6	7,9	35,1	−29,7
Koszalin	7,2	7,6	7,6 ^b	8,0	8,4	8,7	37,1	−25,4
Kraków	8,2	8,6	7,8	8,1	8,5	8,7	37,3	−29,9
Lublin	7,4	7,5	7,5 ^b	7,4	7,7	8,1	35,3	−33,7
Łeba	.	.	.	7,7	8,0	8,3	37,2	−25,0
Łódź	7,7	7,6	7,4	8,0	8,3	8,6	37,6	−30,3
Mława	.	.	6,8	7,3	7,7	8,0	36,6	−31,2
Nowy Sącz	5,6 ^d	.	8,0 ^b	8,2	8,5	8,9	36,8	−29,2
Olsztyn	6,5	6,9	6,8	7,3	7,6	7,9	36,2	−30,2
Opole	8,6 ^d	8,4	8,1	8,8	9,1	9,3	37,9	−27,1
Poznań	8,5	8,2	8,0	8,5	8,8	9,2	37,1	−28,5

^a W latach 1881—1960 Aleksandrowice k. Bielska-Białej. ^b Średnia roczna temperatura z lat 1961—1975. ^c W latach 1881—1960 Gdańsk Wrzeszcz, w latach 1961—1975 Gdańsk Rębiechowo. ^d Dane interpolowane.

Tabl. 3. **Temperatury powietrza (dok.)**

B. W latach 1881—2016 (dok.)

Stacje meteorologiczne	Temperatury w °C							
	średnie roczne						skrajne — 1971—2016	
	1881— —1930	1931— —1960	1961— —1970	1971— —2000	1991— —2000	2001— —2010	maksi- mum	minimum
Rzeszów	7,5	7,8	7,5	7,9	8,2	8,7	36,1	–30,9
Suwałki	6,2 ^d	6,2	5,9	6,3	6,8	7,1	35,2	–30,6
Szczecin	8,3	8,3	8,1	8,8	9,1	9,4	37,8	–30,0
Śnieżka	0,1	0,4	0,5 ^b	0,6	1,0	1,3	24,6	–32,1
Terespol	7,0 ^d	7,4	7,3 ^b	7,5	7,9	8,2	36,2	–34,3
Toruń	.	.	7,4	8,1	8,5	8,7	37,9	–32,0
Warszawa	7,8	8,1	7,7	8,1	8,3	8,8	37,0	–30,7
Włodawa	.	.	.	7,5	7,8	8,2	36,0	–34,2
Wrocław	8,7	8,5	8,1	8,7	9,1	9,4	37,9	–30,0
Zakopane	5,0	4,9	5,1 ^b	5,4	5,8	6,0	32,8	–27,1
Zielona Góra	8,2	8,3	8,1	8,5	8,8	9,2	36,8	–22,2

b Średnia roczna temperatura z lat 1961—1975. *d* Dane interpolowane.

Najwyższe i najniższe temperatury powietrza zanotowane w Polsce^a

Najwyższa dobowa temperatura powietrza w °C

Prószków k. Opola	40,2	29 VII 1921
Słubice	39,5	30 VII 1994

Najniższa dobowa temperatura powietrza w °C

Siedlce	–41,0	11 I 1940
Żywiec	–40,6	10—12 II 1929

Najcieplejsze sezony

Lato	1992, 1994, 2002, 2003
Zima	1988/89, 1989/90
Rok	1989, 1990, 2000, 2002

Najchłodniejsze sezony

Lato	1962, 1978, 1984, 1987
Zima	1928/29, 1939/40, 1962/63, 1969/70, 1984/85
Rok	1980, 1985, 1987, 1996

^a W okresie od początku XX w. do 2016 r. na obszarze kraju w obecnych granicach.

Na podstawie: Dane Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej, <http://www.imgw.pl/index> (dostęp maj 2017 r.); *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 8; B. Michalska, *Tendencje zmian temperatury powietrza w Polsce*, „Prace i Studia Geograficzne”, 2011, t. 47, s. 69; *Ochrona Środowiska 2015*, GUS, Warszawa 2015, s. 106; *Rocznik Statystyczny 1956*, Warszawa 1956, s. 13; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 51; *Rocznik Statystyczny 1980*, Warszawa 1980, s. 5; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 89.

Tabl. 4. **Opady atmosferyczne**

A. W latach 1891—1938

Stacje meteorologiczne	Roczne sumy opadów w mm		Stacje meteorologiczne	Roczne sumy opadów w mm	
	średnie — 1891—1910	1938		średnie — 1891—1910	1938
Białystok	578	497	Pińsk	583	538
Brześć n. Bugiem	558	551	Poznań	502	559
Bydgoszcz	511	490	Puławy	581	692
Cieszyn	1 020	881	Tarnopol	571	621
Hel	489	440	Tarnów	730	850
Kraków	735	737	Wilno	592	446
Lwów	690	696	Warszawa	541	545
Łuck	559	578	Zakopane	1 101	1 447

B. W latach 1881—2016

Stacje meteorologiczne	Roczne sumy opadów w mm						2016
	średnie						
	1881— —1930	1931— —1960	1961— —1970	1971— —2000	1991— —2000	2001— —2010	
Białystok	522	574	616	577	573	613	790
Bielsko-Biała ^a	1 024 ^b	995	1 080	942	879	1 039	1 076
Częstochowa	678	635	645	617	660	673	666
Gorzów Wielkopolski	564	535	576	531	541	572	473
Hel ^c	555	636	526	578	590	623	703
Jelenia Góra	678	.	703	678	686	743	757
Kalisz	541	541	514	507	505	511	604
Katowice	701	654	735	729	728	770	746
Kielce	653	644	680	600	626	659	620
Kłodzko	599	.	.	576	596	629	609
Koszalin	737	697	698	717	740	778	810
Kraków	721	644	738	662	669	719	745
Lublin	551	581	616	572	590	614	698
Łódź	604	563	584	571	565	601	751
Nowy Sącz	719	.	755	696	703	806	733
Olsztyn	585	597	649	625	623	646	737
Opole	649	667	649	622	599	606	560
Poznań	522	529	535	507	555	535	608
Rzeszów	642	634	640	629	666	725	680

a W latach 1881—1960 Aleksandrowice k. Bielska Białej. b Dane interpolowane. c W latach 1881—1960 Gdańsk Wrzeszcz, w latach 1961—1975 Gdańsk Rębiechowo.

Tabl. 4. **Opady atmosferyczne (dok.)**
B. W latach 1881—2016 (dok.)

Stacje meteorologiczne	Roczne sumy opadów w mm						2016
	średnie						
	1881— —1930	1931— —1960	1961— —1970	1971— —2000	1991— —2000	2001— —2010	
Suwałki	649	594	592	591	575	619	666
Szczecin	561	577	528	530	572	588	468
Śnieżka	1 158	1 349	1 382	1 150	1 101	1 141	995
Terespol	550 ^b	592	544	512	527	549	620
Warszawa	555	558	528	519	532	571	593
Wrocław	592	574	595	569	522	560	611
Zakopane	1 122	1 129	1 143	1 107	992	1 229	1 290
Zielona Góra	636	588	594	572	598	591	622

^b Dane interpolowane.

Najwyższe opady atmosferyczne zanotowane w Polsce^a

Dobowe sumy opadów w mm

Hala Gąsienicowa	300,0	30 VI 1973
Witów	285,0	16 VII 1934
Leskowiec	242,9	18 VII 1970
Stańcowa	234,4	18 VII 1970
Nieszawa	221,7	8 VII 1955

Miesięczne sumy opadów w mm

Zakopane	439	VII 2001
Tarnów	374	VII 1934
Kraków — Obserwatorium Uniwersytetu Jagiellońskiego	313	VII 1903
Kielce	294	VII 2001
Rzeszów	241	VII 1913

Roczne sumy opadów w mm

Dolina Pięciu Stawów	2 770	2001
Hala Gąsienicowa	2 628	2001
Kasprowy Wierch	2 599	2001

^a W okresie od początku XX w. do 2016 r. na obszarze kraju w obecnych granicach.

Na podstawie: Dane Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej, <http://www.imgw.pl/index> (dostęp maj 2017 r.); *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 8; *Ochrona Środowiska 2015*, GUS, Warszawa 2015, s. 108; *Rocznik Statystyczny 1956*, GUS, Warszawa 1956, s. 14; *Rocznik Statystyczny 1973*, GUS, Warszawa 1973, s. 51; *Rocznik Statystyczny 1980*, Warszawa 1980, s. 6; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 90.

Tabl. 5. Wybrane dane o stanie i ochronie środowiska w latach 1975—2016

Wyszczególnienie	1975	1980	1990	2000	2010	2016
Grunty zdewastowane i zdegradowane wymagające rekultywacji i zagospodarowania (stan w dniu 31 XII) w tys. ha	91,7	109	93,7	71,5	61,2	64,7
Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w hm ³	12 713	14 184	14 248	11 049	10 866	10 581
Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków ^a w % ogółu ludności	.	.	.	53,6	64,7	73,5
Ścieki przemysłowe i komunalne odprowadzone do wód lub do ziemi (w latach 1975—1990 — do wód powierzchniowych) w hm ³	10 534	12 011	11 368	9 161	9 217	8 895
w tym wymagające oczyszczania	4 278	4 681	4 115	2 502	2 309	2 166
w tym oczyszczane w %	52,9	57,7	67,4	88,0	92,4	95,2
Całkowita emisja głównych zanieczyszczeń powietrza ^a w tys. t:						
dwutlenek siarki	.	.	2 648	1 404	866	690 ^b
tlenki azotu (wyrażone w NO ₂)	.	.	1 053	833	852	714 ^b
dwutlenek węgla	.	.	376 040	317 099	332 132	310 639 ^b
tlenek węgla	.	.	3 593	3 209	3 057	2 401 ^b
amoniak	.	.	441	318	284	267 ^b
pyły	.	.	.	410	391	318 ^b
Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona w % powierzchni ogólnej kraju (stan w dniu 31 XII)	0,6	3,5	19,4	32,5	32,4	32,5

a Dane szacunkowe. b 2015 r.

Na podstawie: *Ochrona Środowiska 2017*, GUS, Warszawa 2017, s. 47; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 40—41.

Tabl. 6. Parki narodowe

Parki narodowe ^a	Lokalizacja (województwo)	Rok utworzenia	Powierzchnia (stan w dniu 31 XII) w 2016 r. w ha	
			ogółem	w tym lasy
Białowiecki	podlaskie	1932 ^b , 1947	10 517	9 974
Pieniński	małopolskie	1932 ^c , 1954	2 372	1 710
Tatrański	małopolskie	1947 ^d , 1954	21 197	16 382
Świętokrzyski	świętokrzyskie	1950	7 626	7 222
Babiogórski	małopolskie, śląskie	1954	3 399	3 201
Ojcowski	małopolskie	1956	2 146	1 529
Wielkopolski	wielkopolskie	1957	7 597	4 795
Kampinoski	mazowieckie, łódzkie	1959	38 544	27 569
Karkonoski	dolnośląskie	1959	5 951	4 397
Woliński	zachodniopomorskie	1960	8 199 ^e	4 648
Słowiński	pomorskie	1967	21 573 ^e	6 184

a Uszeregowane według roku utworzenia. b Leśnictwo Park Narodowy w Białowieży. c, d Jednostka Lasów Państwowych: c — „Park Narodowy w Pieninach”, d — „Park Tatrański”. e Bez wód przybrzeżnych Morza Bałtyckiego.

Tabl. 6. Parki narodowe (dok.)

Parki narodowe ^a	Lokalizacja (województwo)	Rok utworzenia	Powierzchnia (stan w dniu 31 XII) w 2016 r. w ha	
			ogółem	w tym lasy
Bieszczadzki	podkarpackie	1973	29 202	24 434
Roztoczański	lubelskie	1974	8 483	8 111
Gorczański	małopolskie	1981	7 029	6 604
Wigierski	podlaskie	1989	15 090	9 415
Drawieński	zachodniopomorskie, lubuskie, wielkopolskie	1990	11 342	9 548
Poleski	lubelskie	1990	9 760	4 865
Biebrzański	podlaskie	1993	59 223	15 730
Gór Stołowych	dolnośląskie	1993	6 349	5 823
Magurski	podkarpackie, małopolskie	1995	19 438	18 572
Narwiański	podlaskie	1996	7 350	93
Bory Tucholskie	pomorskie	1996	4 613	3 936
Ujście Warty	lubuskie	2001	8 074	82

a Uszeregowane według roku utworzenia.

Na podstawie: *Ochrona Środowiska 2015*, GUS, Warszawa 2015, s. 276; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 110—111.

Tabl. 7. Ważniejsze zwierzęta chronione^a w latach 1960—2016

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Żubry	145	341	593	550	715	1 224	1 712
Kozice	150	180	181	191	87	172	384
Niedźwiedzie	.	36	33	78	118	147	262
Bobry	217	540	1 500	5 000	24 464	68 993	121 624
Rysie	.	.	.	.	285	285	434
Wilki	.	.	.	.	1 086	770	2 139
Głuszce	.	.	.	.	472	509	442
Cietrzewie	.	.	.	.	2 285	770	382

a Dane szacunkowe, z wyjątkiem żubrów podawanych na podstawie „Księgi Rodowodowej Żubrów” prowadzonej od 1947 r.

Uwaga. Niedźwiedź jest objęty ochroną od 1952 r., ryś — od 1995 r., a wilk — od 1998 r.

Na podstawie: *Leśnictwo 2015*, GUS, Warszawa 2015, s. 152; *Ochrona Środowiska 2017*, GUS, Warszawa 2017, s. 38; *Rocznik Statystyczny 1978*, Warszawa 1978, s. 18; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 35; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 34; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 113.

TERYTORIUM

Tabl. 8. Terytorium^a i granice Polski w latach 1922 i 1939

Wyszczególnienie	W liczbach bezwzględnych	Wyszczególnienie	W liczbach bezwzględnych
1922		1939 (stan w dniu 31 VIII)	
Powierzchnia w km ²	388 634 ^b	Powierzchnia w km ²	389 720
Długość granicy państwowej w km	5 534	Długość granicy państwowej w km ...	5 548
morskiej	140	morskiej	140
lądowej	5 394	lądowej	5 408
z Niemcami	1 912	z Niemcami	2 000
z ZSRR	1 412	w tym z Protektoratem Czech i Moraw	88
z Czechosłowacją	984	z ZSRR	1 412
z Litwą	507	ze Słowacją	638
z Rumunią	349	z Litwą	507
z Wolnym Miastem Gdańsk	121	z Rumunią	347
z Łotwą	109	z Węgrami	277
		z Wolnym Miastem Gdańsk	121
		z Łotwą	106

a Bez Zatoki Puckiej (394 km²), wód terytorialnych (493 km²) oraz pasa przyległego do wód terytorialnych (494 km²).
b Powierzchnia zweryfikowana w 1933 r.

Terytorium Polski w okresie międzywojennym składało się w ok. 69% z ziem b. zaboru rosyjskiego, w ok. 20% — b. zaboru austriackiego i w ok. 11% — b. zaboru pruskiego. Zmiana powierzchni w 1939 r. w stosunku do 1922 r. wynikała z przyłączenia do Polski w październiku 1938 r. Zaolzia (906 km²) oraz drobnych spornych obszarów przygranicznych na granicy ze Słowacją.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1933*, Warszawa 1933, s. 3; *Mały Rocznik Statystyczny Polski wrzesień 1939—czerwiec 1941*, Londyn 1941, s. 2.

Tabl. 9. Powierzchnia Polski według terenów okupowanych w czasie II wojny światowej

Wyszczególnienie	W tys. km ²	W odsetkach
Stan w dniu 1 I 1941 r.		
P o l s k a	389,7^a	100,0^a
Tereny okupowane przez		
Niemcy	188,2	48,2
w podziale na:		
Rzeszę	92,5	23,7
Generalną Gubernię	95,5	24,5
ZSRR	201,0	51,6
w podziale na:		
Litwę ^b	8,3	2,1
Białoruś	103,0	26,5
Ukrainę	89,7	23,0
Tereny włączone do Słowacji	0,7	0,2

Ziemie wcielone do Rzeszy i Generalnej Guberni — stan w 1942 r.^c

O g ó ł e m	268,2	100,0
Włączone do Rzeszy	123,0	45,9
Prusy Wschodnie	47,3	17,6
Okręg Gdańsk — Prusy Zachodnie	21,2	7,9
Rejencja opolska	2,8	1,0
Rejencja katowicka	7,8	2,9
Kraj Warty	43,9	16,4
Generalna Gubernia	145,2	54,1
dystrykty:		
Galicyjski	47,1	17,6
Krakowski	29,9	11,1
Lubelski	26,6	9,9
Radomski	24,4	9,1
Warszawski	17,2	6,4

a Powierzchnia według stanu w dniu 31 VIII 1939 r. b Na mocy porozumienia z dnia 10 X 1939 r. ZSRR przekazał Litwie okręg wileński — 5,7 tys. km², a po włączeniu Litwy do ZSRR w 1940 r., do Litewskiej Republiki Radzieckiej włączono z Republiki Białoruskiej ok. 2,6 tys. km². c Po wybuchu wojny niemiecko-radzieckiej w 1941 r. całość ziem II Rzeczypospolitej znalazła się pod okupacją niemiecką; obszar ziem włączonych do Rzeszy zwiększył się o okręg Białystok — 31,1 tys. km² (w źródłach można spotkać też liczbę 31,4 tys. km²), zaś w Generalnej Guberni utworzono nowy dystrykt — Galicja.

Na podstawie: M. Gnatowski, *Białostoczczyzna w latach wojny i okupacji hitlerowskiej. Zarys dziejów politycznych regionu*, tom I, Białystok 1979, s. 229; Cz. Łuczak, *Polityka ludnościowa i ekonomiczna hitlerowskich Niemiec w okupowanej Polsce*, Poznań 1979, s. 13; Cz. Madajczyk, *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, tom I, Warszawa 1970, s. 51—59; *Mały Rocznik Statystyczny Polski wrzesień 1939—czerwiec 1941*, Londyn 1941, s. 5.

Tabl. 10. Terytorium i granice Polski w latach 1946 i 2017

Wyszczególnienie	W liczbach bezwzględnych	Wyszczególnienie	W liczbach bezwzględnych
1946		2017 (dok.)	
Powierzchnia w km ²	311 730	Długość granicy państwowej w km	3 511
Długość granicy państwowej w km	3 566	morskiej	440
morskiej	497 ^a	lądowej	3 071
lądowej	3 069	z Czechami	796
z ZSRR	1 321	ze Słowacją	541
z Czechosłowacją	1 292	z Ukrainą	535
z Niemcami	456	z Niemcami	467
Długość linii brzegowej w km	581 ^a	z Białorusią	418
2017		z Rosją	210
Terytorium w km ²	322 575 ^b	z Litwą	104
obszar lądowy (łącznie z wodami		Długość linii brzegowej w km	770 ^c
śródlądowymi)	311 888		
morskie wody wewnętrzne	2 005		
morze terytorialne	8 682		

a W tym Hel. b Powierzchnia ogólna kraju (stan w dniu 1 I 2017 r.) przyjęta według podziału administracyjnego wynosi 312,7 tys. km² i obejmuje obszar lądowy (łącznie z wodami śródlądowymi) — 311,9 tys. km² oraz część morskich wód wewnętrznych — 0,8 tys. km². c W tym Mierzeja Helska — 74 km; łącznie z Zalewem Szczecińskim i Zalewem Wiślanym.

Po 1946 r. najistotniejsza zmiana przebiegu granicy miała miejsce w 1951 r., kiedy dokonano wymiany ziem przygranicznych z ZSRR. Polska otrzymała rejon Ustrzyk Dolnych, a ZSRR rejon miasta Bełz. Różnice w długości granic i powierzchni wynikają również ze zmian metod pomiaru.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1947*, Warszawa 1947, s. 12; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 83.

Tabl. 11. Podział administracyjny Polski
Stan w dniu 31 XII

Lata	Województwa ^a	Powiaty		Gminy	Gromady	Miasta ^b
		ogółem	w tym miasta na prawach powiatu ^c			
1948 ^d	16	317	46	2 994	x	700
1960.....	22	396	74	x	6 331	745
1970.....	22	391	74	x	4 671	834
1980.....	49	x	x	2 070	x	804
1990.....	49	x	x	2 121 ^e	x	830
2000.....	16	308 ^f	65	2 489 ^{gh}	x	880
2010.....	16	314 ^f	65	2 479 ^{gh}	x	903
2016.....	16	314 ^f	66	2 478 ^{gi}	x	919

a W latach 1948—1970 łącznie z miastami wydzielonymi na prawach województwa (w 1948 r. — Warszawa i Łódź, a w latach 1960 i 1970 — również Kraków, Poznań i Wrocław). b W latach 1948—1970 łącznie z miastami wydzielonymi na prawach województwa oraz miastami stanowiącymi powiaty grodzkie (w 1948 r.) i miejskie, a w latach 2000—2016 — z miastami na prawach powiatu. c W 1948 r. powiaty grodzkie, w latach 1960 i 1970 miasta stanowiące powiaty miejskie. d Stan w dniu 1 IV. e, g Gminy: e — wiejskie i miejsko-wiejskie, g — miejskie, wiejskie i miejsko-wiejskie. f Bez miast na prawach powiatu. h, i W tym gminy mające również status miasta na prawach powiatu: h — 65, i — 66.

Podział administracyjny Polski dokonany w latach 1919—1922 utrzymywał się bez większych zmian do 1939 r.

W 1939 r. według stanu w dniu 1 IV obok wydzielonego m. st. Warszawy, było: 16 województw, 264 powiaty (w tym 23 grodzkie), 611 miast (w tym 53 na prawach powiatu) oraz 3 195 gmin wiejskich i 40 533 gromady. Podział administracyjny Polski po 1948 r. ulegał wielokrotnym zmianom: w 1950 r. utworzono 3 nowe województwa; w 1956 r. wydzielono na prawach województw miasta Kraków, Poznań i Wrocław; w 1955 r. zlikwidowano gminy, ich miejsce zajęły gromady; w 1973 r. w miejsce zniesionych gromad przywrócono gminy; w 1975 r. zlikwidowano powiaty, a w miejsce województw i miast wydzielonych z województw powołano 49 nowych województw; na szczeblu podstawowym jednostkami podziału terytorialnego były gminy i miasta oraz dzielnice w większych miastach. Od 1999 r. obowiązuje trójstopniowy podział terytorialny kraju, którego jednostkami są na województwa, powiaty i gminy (od 1990 r. gminy są jednostkami podziału terytorialnego stopnia podstawowego).

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1948*, Warszawa 1948, s. 17; *Rocznik Statystyczny 1956*, Warszawa 1956, s. 31; *Rocznik Statystyczny 1961*, Warszawa 1961, s. 11; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 55; *Rocznik Statystyczny 1976*, Warszawa 1976, s. 9; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. LVIII, 41; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 45—46; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. LXII; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2011*, Warszawa 2011, s. 68—71, 133—134; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 70.

Tabl. 12. Powierzchnia i podział administracyjny Polski według województw w 1939 r.

Stan w dniu 1 IV

Województwa	Powierzchnia w tys. km ²	Powiaty		Miasta		Gminy wiejskie	Gromady
		ogółem	w tym grodzkie ^a	ogółem	w tym na prawach powiatu		
Polska	389,7	264	23	611	53	3 195	40 533
M.st. Warszawa	0,14	4	4	1	1	x	x
Województwa centralne:							
warszawskie	31,7	22	—	53	3	293	6 411
łódzkie	20,4	15	1	39	5	237	3 920
kieleckie	22,2	18	3	37	8	275	3 668
lubelskie	26,6	16	1	29	3	228	3 259
białostockie	26,0	10	1	35	3	128	3 477
Województwa wschodnie:							
wileńskie	29,0	9	1	15	1	96	880
nowogródzkie	23,0	8	—	10	—	87	1 717
poleskie	36,7	9	—	12	2	79	1 785
wołyńskie	35,7	11	—	22	3	103	2 740
Województwa zachodnie:							
poznańskie	28,1	29	2	100	3	237	3 644
pomorskie	25,7	28	5	64	6	234	2 872
śląskie	5,1	11	3	25	3	463	—
Województwa południowe:							
krakowskie	17,6	18	1	47	3	195	1 797
lwowskie	28,4	27	1	58	5	252	2 237
stanisławowskie	16,9	12	—	28	3	119	911
tarnopolskie	16,5	17	—	36	1	169	1 215

a Miasta stanowiące powiaty miejskie.

Uwaga. W statystyce publicznej przez cały okres międzywojenny stosowano podział na grupy województw: centralne, wschodnie, zachodnie i południowe, odpowiadający mniej więcej dawnym prowincjom zaborczym.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 11.

Tabl. 13. Powierzchnia i podział administracyjny Polski w 1947 r.

Stan w dniu 1 IV

Wyszczególnienie	Powierzchnia ^a w tys. km ²	Powiaty		Miasta	Gminy wiejskie
		ogółem	w tym grodzkie		
Polska	311,7	299	29	703	3 006
ziemie dawne ^b i b. Wolne Miasto Gdańsk	210,8	183	22	446	2 046
w tym b. Wolne Miasto Gdańsk	1,9	2	1	5	23
ziemie zachodnie i północne ^c	100,9	116	7	257	960
Województwa:					
m.st. Warszawa	0,14	6	6	1	x
warszawskie	29,0	21	—	47	273
m. Łódź	0,21	—	—	1	x
łódzkie	20,2	14	—	38	232
kieleckie	18,1	13	2	27	213
lubelskie	27,8	16	1	27	237
białostockie	22,6	12	1	30	128
ziemie dawne ^b	20,0	9	1	27	106
ziemie zachodnie i północne ^c	2,6	3	—	3	22
olsztyńskie*	19,3	18	1	30	142
gdańskie	10,7	13	2	24	111
ziemie dawne ^b i b. Wolne Miasto Gdańsk	7,5	8	2	16	73
ziemie zachodnie i północne ^c	3,2	5	—	8	38
pomorskie	20,0	22	4	52	185
szczecińskie*	30,3	25	1	74	230
poznańskie	39,2	42	2	131	340
ziemie dawne ^b	28,1	29	2	101	233
ziemie zachodnie i północne ^c	11,1	13	—	30	107
wrocławskie*	24,7	35	2	82	276
śląskie	15,4	29	6	57	295
ziemie dawne ^b	5,7	12	3	27	150
ziemie zachodnie i północne ^c	9,7	17	3	30	145
krakowskie	15,9	16	1	43	189
rzeszowskie	18,2	17	—	39	155

a Powierzchnia niektórych województw ustalona szacunkowo. b, c Tereny: b — należące do II Rzeczypospolitej, które pozostały w granicach Polski po 1945 r., c — które znalazły się w granicach Polski po 1945 r.

U w a g a. Gwiazdką (*) oznaczono województwa, których powierzchnia w całości stanowiła ziemie zachodnie i północne.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1947*, Warszawa 1947, s. 14.

Tabl. 14. Powierzchnia i podział administracyjny Polski według województw w 2016 r.
Stan w dniu 31 XII

Województwa	Powierzchnia w km ²	Powiaty	Miasta na prawach powiatu	Gminy	Miasta
Polska	312 679	314	66	2 478^a	919
Dolnośląskie	19 947	26	4	169	91
Kujawsko-pomorskie	17 972	19	4	144	52
Lubelskie	25 122	20	4	213	46
Lubuskie	13 988	12	2	82	42
Łódzkie	18 219	21	3	177	44
Małopolskie	15 183	19	3	182	61
Mazowieckie	35 558	37	5	314	86
Opolskie	9 412	11	1	71	35
Podkarpackie	17 846	21	4	160	51
Podlaskie	20 187	14	3	118	40
Pomorskie	18 310	16	4	123	42
Śląskie	12 333	17	19	167	71
Świętokrzyskie	11 711	13	1	102	32
Warmińsko-mazurskie	24 173	19	2	116	49
Wielkopolskie	29 826	31	4	226	112
Zachodniopomorskie	22 892	18	3	114	65

^a Z tego 307 gmin miejskich (w tym 66 mających również status miasta na prawach powiatu), 584 gminy miejsko-wiejskie i 1 587 gmin wiejskich.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 70—73.

WŁADZE CENTRALNE I TERENOWE

Tabl. 15. Posłowie Sejmu Ustawodawczego w latach 1919—1922

Wyszczególnienie	Liczba posłów
Ogółem	444^a
W dniu otwarcia pierwszej sesji Sejmu — 10 II 1919 r.	335
z wyborów głównych w dniu 26 I 1919 r.	291
z b. zaboru rosyjskiego	220
z b. zaboru austriackiego	71
z nominacji	44
z b. Wiedeńskiej Rady Państwa (28 XI 1918 r.)	28
z b. parlamentu Rzeszy (7 II 1919 r.)	16
Z wyborów uzupełniających	73
w b. zaborze rosyjskim (w okręgu: Suwałki — w dniu 26 II 1919 r., Biała Podlaska — w dniu 9 III 1919 r., Białystok i Bielsk Podlaski — w dniu 15 VI 1919 r.)	21
w b. zaborze pruskim	52
w Wielkim Księstwie Poznańskim — w dniu 1 VI 1919 r.	32 ^a
w Prusach Zachodnich — w dniu 2 V 1920 r.	20
Z nominacji.....	36
z obwodu mogileńskiego (zgodnie z pkt. 53 ordynacji wyborczej z dnia 28 XI 1918 r.)	10
ze Śląska Cieszyńskiego w dniu 14 III 1919 r.	6
z okręgu wileńskiego (uchwała Sejmu z dnia 24 III 1922 r.)	20

^a W tym 2 mandaty zostały nieobsadzone po wyborach uzupełniających — 2 z 9 wcześniej nominowanych posłów nie uzyskało mandatów.

Uwaga. W trakcie kadencji ubyło 36 posłów (na skutek: śmierci, unieważnienia mandatów wyrokiem Sądu Najwyższego w 1919 r., zrzeczenia się mandatu) oraz uzupełniono skład o 17 posłów.

W momencie zakończenia kadencji w dniu 27 XI 1922 r. Sejm Ustawodawczy liczył 423 posłów. W Sejmie posłowie zorganizowani byli w kluby i koła poselskie, ich liczba w listopadzie 1922 r. wynosiła 19, ponadto bez przynależności klubowej było 12 posłów. Własne kluby miały mniejszości narodowe.

Marszałkiem Sejmu Ustawodawczego był Wojciech Trąmpczyński.

Na podstawie: A. Tomaszewska, *Aneksy*, w: A. Ajnenkiel, *Historia sejm polskiego*, tom II, część 2, *II Rzeczpospolita*, Warszawa 1989, s. 276—280, 286—287.

Tabl. 16. Wybory do Sejmu i Senatu w latach 1922—1938

Lata wyborów Kadencje	Uprawnieni do głosowania	Oddane głosy ^a			
		ogółem	w tym ważne	ogółem	w tym ważne
		w tysiącach		w % uprawnionych	
Sejm					
1922 — I kadencja	13 012	8 813	8 763	67,7	67,3
1928 — II kadencja ^b	14 970	11 728	11 408	78,3	76,2
1930 — III kadencja	15 791	11 816	11 334	74,8	71,8
1935 — IV kadencja ^c	16 332	7 504	7 065 ^d	45,9	43,3
1938 — V kadencja ^e	17 626	11 826	11 324 ^f	67,1	64,2
Senat					
1922 — I kadencja	9 088	5 589	5 554	61,5	61,1
1928 — II kadencja ^b	10 185	6 507	6 390	63,9	62,7
1930 — III kadencja	10 940	6 910	6 797	63,2	62,1
1935 — IV kadencja ^c	267 ^g	167	.	62,5	.
1938 — V kadencja ^e	339 ^g	237	.	69,9	.

a W przypadku IV i V kadencji Sejmu i Senatu dane dotyczą kart wyborczych. b, c, e Sejm i Senat rozwiązano przed upływem kadencji: b — 30 VIII 1930 r., c — 13 IX 1938 r., e — 2 XI 1939 r. d, f Według ordynacji wyborczej z 1935 r. ważnych głosów było: d — 12 278 tys., f — 19 010 tys. g Delegaci do wojewódzkich kolegiów wyborczych.

Uwaga. Zgodnie z ordynacją z 1935 r. w wyborach do Sejmu obowiązywał system głosowania na osoby umieszczone na jednej liście wyborczej (nazwiska kandydatów ustalało tzw. zgromadzenie okręgowe) — wyborca otrzymywał kartę wyborczą, która uprawniała go do oddania głosu na 2 kandydatów spośród 4 umieszczonych na liście. Senatorowie byli w 1/3 mianowani przez Prezydenta, pozostali — wybierani przez delegatów do wojewódzkich kolegiów wyborczych, których z kolei wybierali wyborcy z tzw. zgromadzeń obwodowych (czynne prawo wyborcze przysługiwało osobom o określonych zasługach, kompetencjach i wykształceniu).

W I—III kadencji Sejm liczył po 444 posłów, Senat — po 111 senatorów, w IV i V kadencji — po 208 posłów i po 96 senatorów.

Marszałkiem Sejmu I kadencji był Maciej Rataj, II — Ignacy Daszyński, III — Kazimierz Świtalski, IV — Stanisław Car, następnie Walery Sławek, V — Wacław Makowski.

Marszałkiem Senatu I kadencji był Wojciech Trąmpczyński, II — Julian Szymański, III — Władysław Raczkiewicz, IV — Aleksander Prystor, V — Bogusław Miedziński.

W związku z autonomią województwa śląskiego, zgodnie z ustawą konstytucyjną dla województwa śląskiego z dnia 15 VII 1920 r., istniał **Sejm Śląski** (działał w latach 1922—1939 — cztery kadencje). Marszałkiem Sejmu I—III kadencji był Konstanty Wolny, IV kadencji — Karol Grzesik.

Na podstawie: A. Tomaszewska, *Aneksy*, w: A. Ajnenkiel, *Historia sejm polskiego*, tom II, część 2, *II Rzeczpospolita*, Warszawa 1989, s. 276—280, 293—294, 348.

Tabl. 17. Kluby i koła poselskie I—III kadencji Sejmu w latach 1922—1930

Stan na początku kadencji

Kluby i koła poselskie ^a	1922 — I kadencja	1928 — II kadencja	1930 — III kadencja
	posłowie		
Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem	x	122	247
Związek Ludowo-Narodowy (w II kadencji — Stronnictwo Narodowe, w III — Klub Narodowy)	98	32	62
Polskie Stronnictwo Ludowe „Piaśt”	70	21	} 48 ^b
Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie”	48	40	
Stronnictwo Chłopskie	x	26	
Związek Parlamentarny Polskich Socjalistów	41	63	24
Chrześcijańska Demokracja	43	15	15
Ukraiński (w II kadencji — Klub Ukraińsko-Białoruski, w III — Klub Ukraiński) ski)	20	30	18
Koło Żydowskie	34	13	6
Narodowa Partia Robotnicza (w II kadencji — łącznie z Frakcją NPR „Le- wica”)	18	19	10
Zjednoczenie Posłów Niemieckich (w II i III kadencji — Klub Niemiecki)	16	19	5
Chrześcijańsko-Narodowy	28	x	x
Białoruski (w II kadencji — Białoruski Klub Robotniczo-Chłopski)	11	5	x

^a Przedstawiono kluby i koła, które liczyły 10 i więcej członków przynajmniej w jednej z podanych kadencji. ^b Stronnictwo Ludowe powstałe w 1931 r. w wyniku zjednoczenia partii ludowych.

Na podstawie: A. Tomaszewska, *Aneksy*, w: A. Ajnenkiel, *Historia sejmu polskiego*, tom II, część 2, *II Rzeczpospolita*, Warszawa 1989, s. 327—332.

Tabl. 18. Ugrupowania poselskie IV oraz V kadencji Sejmu w latach 1935—1939

Ugrupowania poselskie	Posłowie
IV kadencja Sejmu (1935—1938)	
Koło Parlamentarne Obozu Zjednoczenia Narodowego ^a	115 ^b
Klub Dyskusyjny Uczestników Walk o Niepodległość	100 ^b
Grupa Posłów Ukraińskich (Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna)	14
Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna Wołynia	5
Grupa Posłów Żydowskich	3

^a Obóz Zjednoczenia Narodowego (OZN) powstał formalnie w lutym 1937 r. ^b Łącznie z senatorami.

Tabl. 18. Ugrupowania poselskie IV oraz V kadencji Sejmu w latach 1935—1939 (dok.)

Ugrupowania poselskie	Posłowie
V kadencja Sejmu (1938—1939)	
Ogółem	208
Koło Parlamentarne Obozu Zjednoczenia Narodowego	164
Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna	14
Ukraińska Reprezentacja Wołynia	4
Żydowskie Koło Parlamentarne	5
Posłowie bezpartyjni	21

Uwaga. Wybory w 1935 r. wygrał Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem (BBWR), partie opozycyjne je zbojkotowały. W Sejmie i Senacie IV kadencji znaleźli się posłowie BBWR oraz posłowie mniejszości narodowych. Po rozwiązaniu BBWR (30 X 1935 r.) posłowie tego ugrupowania zrzeszyli się w kołach politycznych i fachowych, posłowie mniejszości narodowych tworzyli własne grupy.

Formalne rozwiązanie Sejmu i Senatu V kadencji nastąpiło na mocy rozporządzenia Prezydenta z dnia 2 XI 1939 r.

Na podstawie: A. Tomaszewska, *Aneksy*, w: A. Ajnenkiel, *Historia sejmu polskiego*, tom II, część 2, *II Rzeczpospolita*, Warszawa 1989, s. 336—338.

Tabl. 19. Posłowie Sejmu w latach 1952—1989

Stan na początku kadencji

A. Sejm I—IX kadencji^a

Kadencje	Okres kadencji	Posłowie					
		ogółem	przynależni do			bezpartyjni	
			Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR)	Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego (ZSL)	Stronnictwa Demokratycznego (SD)	razem	w tym członkowie kół: ZNAK, PAX, Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego
I	20 XI 1952—20 XI 1956	425	273	90	25	37	—
II	20 II 1957—20 II 1961	459	239	118	39	63	8
III	16 IV 1961—16 IV 1965	460	256	117	39	48	11
IV	30 V 1965—30 V 1969	460	255	117	39	49	13
V	1 VI 1969—15 II 1972	460	255	117	39	49	12
VI	19 III 1972—19 III 1976	460	255	117	39	49	12
VII	21 III 1976—21 III 1980	460	261	113	37	49	12
VIII	23 III 1980—31 VIII 1985	460	261	113	37	49	16
IX	13 X 1985—3 VI 1989	460	245	106	35	74	—

^a Wybory do Sejmu I—IX kadencji nie były demokratyczne; marszałkami Sejmu byli: I kadencji — Jan Bohdan Dembowski, II—IV — Czesław Wycech, V — Czesław Wycech, a następnie Dyzma Gałaj, VI—VIII — Stanisław Gućwa, IX — Roman Malinowski.

Tabl. 19. **Posłowie Sejmu w latach 1952—1989 (dok.)**

Stan na początku kadencji

B. Sejm X kadencji^b

Ugrupowania	Posłowie
Ogółem	460
Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR)	173
Obywatelski Klub Parlamentarny (Solidarność)	161
Zjednoczone Stronnictwo Ludowe (ZSL)	76
Stronnictwo Demokratyczne (SD)	27
Koło PAX, Unia Chrześcijańsko-Społeczna, Polski Związek Katolicko-Społeczny	23

^b Kadencja Sejmu trwała od 4 VI 1989 r. do 26 X 1991 r.

Uwaga. Zasady wyborów do Sejmu X kadencji (w czerwcu 1989 r.) regulowało porozumienie przy tzw. Okrągłym Stole, zgodnie z którym kandydaci Solidarności mogli uzyskać 35% (161) miejsc, pozostałe zostały zarezerwowane dla partii i stronnictw zasiadających w sejmach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL). Marszałkiem został Mikołaj Kozakiewicz.

Wybory do nowo powołanego Senatu I kadencji były w pełni wolne, na 100 miejsc 99 zdobyli kandydaci Solidarności — Obywatelski Klub Parlamentarny. Marszałkiem Senatu został Andrzej Stelmachowski.

W latach 1945—1947 działała **Krajowa Rada Narodowa (KRN)**, w skład której weszły osoby ze środowisk współpracujących z Polską Partią Robotniczą (PPR).

W styczniu 1947 r. przeprowadzono wybory do **Sejmu Ustawodawczego**, które odbyły się w warunkach represji w stosunku do partii opozycyjnych wobec Polskiej Partii Robotniczej (PPR). Ich wyniki zostały sfalszowane. Wybrano 444 posłów, marszałkiem Sejmu został Władysław Kowalski. Kadencja Sejmu trwała od 4 II 1947 r. do 4 VIII 1952 r.

Na podstawie: T. Mołdawa, *Aneksy*, w: J. Zakrzewska, T. Mołdawa, *Historia sejmu polskiego*, tom III, *Polska Ludowa*, Warszawa 1989, s. 304; *Rocznik Statystyczny 1947*, Warszawa 1947, s. 182; *Rocznik Statystyczny 1997*, Warszawa 1997, s. 48; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 37.

Tabl. 20. Wyniki wyborów do Sejmu w latach 1991—2015

A. I—III kadencja

Wyszczególnienie	I kadencja (25 XI 1991— —31 V 1993)	II kadencja (19 X 1993— —20 X 1997)	III kadencja (20 X 1997— —18 X 2001)
Uprawnieni do głosowania w tys.	27 517,3	27 677,3	28 409,1
Oddane głosy ważne:			
w tysiącach	11 218,6	13 796,2	13 088,2
w % uprawnionych	40,8	49,8	46,1

Uzyskane mandaty według komitetów wyborczych (stan w dniu wyborów)

Ogółem	460^a	460	460
Polskie Stronnictwo Ludowe	x	132	27
Mniejszość Niemiecka	7	3	2
Sojusz Lewicy Demokratycznej	60	171	164
Unia Demokratyczna ^b	62	74	60
Akcja Wyborcza Solidarność	x	x	201
Polskie Stronnictwo Ludowe „Sojusz Programowy”	48	x	x
Ruch Ludowy „Porozumienie Ludowe”	28	x	x
Wyborcza Akcja Katolicka	49	x	x
Konfederacja Polski Niepodległej	46	22	x
Porozumienie Obywatelskie Centrum	44	x	x
Kongres Liberalno-Demokratyczny	37	x	x
Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”	27	x	x
Unia Pracy	x	41	x
Bezpartyjny Blok Wspierania Reform	x	16	x
Ruch Odbudowy Polski ROP	x	x	6
Pozostałe	52	1	x

a Imiennie wymieniono komitety, które — z wyjątkiem Mniejszości Niemieckiej — uzyskały powyżej 5% mandatów. b W III kadencji — Unia Wolności.

Tabl. 20. Wyniki wyborów do Sejmu w latach 1991—2015 (dok.)

B. IV—VIII kadencja

Wyszczególnienie	IV kadencja (19 X 2001— —18 X 2005)	V kadencja (19 X 2005— —4 XI 2007)	VI kadencja (5 XI 2007— —7 XI 2011)	VII kadencja (8 XI 2011— —11 XI 2015)	VIII kadencja (od 12 XI 2015)
Uprawnieni do głosowania w tys.	29 364,5	30 229,0	30 615,5	30 762,9	30 629,2
Oddane głosy ważne:					
w tysiącach	13 017,9	11 804,7	16 142,2	14 369,5	15 200,7
w % uprawnionych	44,33	39,05	52,73	46,71	49,63

Uzyskane mandaty według komitetów wyborczych (stan w dniu wyborów)

O g ó ł e m	460	460	460	460	460
Prawo i Sprawiedliwość	44	155	166	157	235
Platforma Obywatelska RP	65	133	209	207	138
Polskie Stronnictwo Ludowe	42	25	31	28	16
Mniejszość Niemiecka	2	2	1	1	1
Komitet Wyborczy Wyborców „Kukiz’15”	x	x	x	x	42
Komitet Wyborczy Nowoczesna Ryszarda Petru	x	x	x	x	28
Sojusz Lewicy Demokratycznej ^c	216	55	53	27	x
Samoobrona RP	53	56	x	x	x
Liga Polskich Rodzin	38	34	x	x	x
Komitet Wyborczy Ruchu Palikota	x	x	x	40	x

^c W IV kadencji — SLD i Unia Pracy, w VI kadencji — koalicyjny komitet wyborczy Lewica i Demokraci (SLD+SDPL+PD+UP).

Równocześnie z wyborami do Sejmu I—VIII kadencji odbywały się wybory do Senatu II—IX kadencji. Każdorazowo Senat liczył po 100 senatorów. W wyborach uczestniczyły w zasadzie te same komitety wyborcze co w wyborach do Sejmu.

Marszałkami Sejmu byli: I kadencji — Wiesław Chrzanowski, II — Józef Oleksy, następnie Józef Zych, III — Maciej Płażyński, IV — Marek Borowski, następnie Józef Oleksy i Włodzimierz Cimoszewicz, V — Marek Jurek, następnie Ludwik Dorn, VI — Bronisław Komorowski, następnie Grzegorz Schetyna, VII — Ewa Kopacz, następnie Radosław Sikorski i Małgorzata Kidawa-Błońska, VIII — Marek Kuchciński.

Marszałkami Senatu byli: II kadencji — August Chełkowski, III — Adam Struzik, IV — Alicja Grzeškowiak, V — Longin Pastusiak, VI—VIII — Bogdan Borusewicz, IX — Stanisław Karczewski.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2017*, Warszawa 2017, s. 49; *Rocznik Statystyczny 1993*, Warszawa 1993, s. 73; *Rocznik Statystyczny 1995*, Warszawa 1995, s. 80; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1998*, Warszawa 1998, s. 38; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 39; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006*, Warszawa 2006, s. 129; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2009*, Warszawa 2009, s. 135; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 117; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 119.

Tabl. 21. Wybory samorządowe w latach 1990—2014

A. Wybory do rad gmin

Data wyborów	Radni w radach gmin — liczba mandatów			
	ogółem	miejskich	wiejskich	miejsko-wiejskich
27 V 1990	52 037	8 335 ^a	30 039	13 663
19 VI 1994	51 926	9 443 ^b	29 634	12 849

B. Wybory do organów jednostek samorządu terytorialnego

Wyszczególnienie	11 X 1998	27 X 2002	12 XI 2006	21 XI 2010	16 XI 2014
	radni — liczba mandatów				
Rady:					
gmin ^c	49 458	37 834	37 831	37 848	37 842
miast w miastach na prawach powiatu ^d	2 921	1 745	1 707	1 701	2 117
powiatów	10 290	6 294	6 284	6 290	6 276
Sejmiki województw	855	561	561	561	555

C. Wybory bezpośrednie wójtów, burmistrzów i prezydentów miast

Data wyborów ^e	Wójtowie	Burmistrzowie	Prezydenci miast
	liczba mandatów		
27 X i 10 XI 2002	1 596	775	107
12 XI i 26 XI/10 XII 2006	1 590	781	107
21 XI i 5 XII/19 XII 2010	1 576	796	107
16 XI i 30 XI 2014	1 565	806	106

a, b Łącznie z: a — 345 radnymi rad gmin dzielnic Warszawy, b — 68 radnymi Rady m.st. Warszawy i 175 radnymi rad dzielnic w gminie Warszawa Centrum. c Bez rad miast w miastach na prawach powiatu. d W latach 2002—2010 łącznie z 60 radnymi Rady m.st. Warszawy, w 2014 r. łącznie z 423 radnymi rad dzielnic m.st. Warszawy. e Z uwagi na nieobsadzenie wszystkich mandatów w dniu wyborów (I tura) odbywały się wybory uzupełniające.

Uwaga. Ponadto wybierano: w 1998 r. — 68 radnych do Rady m.st. Warszawy i 175 radnych do rad dzielnic w gminie Warszawa Centrum oraz w latach 2002, 2006 i 2010 — radnych dzielnic m.st. Warszawy, odpowiednio: 399, 407 i 409.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1999*, Warszawa 1999, s. 44—45; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2007*, Warszawa 2007, s. 129, 136—137; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2014*, Warszawa 2014, s. 130—131; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 125—126.

Tabl. 22. Wybory Prezydenta przez Zgromadzenie Narodowe w latach 1922—1933

Wyszczególnienie	1922 — w dniu		1926 — w dniu		1933 — w dniu 8 V ^b
	9 XII ^a	20 XII ^b	31 V ^b	1 VI ^c	
Oddane głosy	545	535	546	545	343
w tym głosy ważne	516	519	485	476	332
Wymagana absolutna większość głosów waż- nych	259	260	242	242	167
Głosy oddane na kandydatów zgłoszonych Zgromadzeniu Narodowemu:					
Gabriel Narutowicz	289	x	x	x	x
Stanisław Wojciechowski	x	298	x	x	x
Maurycy Zamoyski	227	x	x	x	x
Kazimierz Morawski	x	221	x	x	x
Adolf Bniński	x	x	193	200	x
Józef Piłsudski	x	x	292	x	x
Zygmunt Marek	x	x	x	1	x
Ignacy Mościcki	x	x	x	281	332

a—c Wyniki wyborów w turze: a — V, b — I, c — II.

Uwaga. Wyboru Prezydenta dokonywało Zgromadzenie Narodowe. W wyborach 9 XII 1922 r. startowało 5 kandydatów, do ostatniej V tury przeszli Gabriel Narutowicz i Maurycy Zamoyski, zwyciężył G. Narutowicz. Wybory 20 XII 1922 r. przeprowadzono po jego zabójstwie (16 XII 1922 r.), zgłoszono 2 kandydatów, zwyciężył w I turze Stanisław Wojciechowski. Zrezygnował z urzędu 14 V 1926 r.; zastępczo do nowych wyborów funkcję Prezydenta pełnił Marszałek Sejmu Maciej Rataj.

W wyborach 31 V 1926 r. w I turze startowało 2 kandydatów, zwyciężył Józef Piłsudski, ale nie przyjął ofiarowanej mu godności. W dniu 1 VI 1926 r. startowało 3 kandydatów, zwyciężył w II turze Ignacy Mościcki. W wyborach 8 V 1933 r. jedynym kandydatem był I. Mościcki. We wrześniu 1939 r. złożył rezygnację i wyznaczył na urząd Prezydenta Władysława Raczkiewicza, który objął urząd w dniu 30 IX 1939 r. i pełnił go do śmierci, tj. do dnia 6 VI 1947 r.

Na podstawie: A. Garlicki, *Józef Piłsudski 1867—1935*, Warszawa 1990, s. 386, 391; A. Tomaszewska, *Aneksy*, w: A. Ajnenkiel, *Historia sejmu polskiego*, tom II, część 2, *II Rzeczpospolita*, Warszawa 1989, s. 307—309.

Tabl. 23. **Wybory Prezydenta w latach 1947—2015**
A. Wybrani przez parlament w latach 1947 i 1989

Wyszczególnienie	Okres urzędowania
Prezydent wybrany przez Sejm Ustawodawczy w dniu 5 II 1947 r. — Bolesław Bierut	5 II 1947—20 XI 1952
Prezydent wybrany przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 19 VII 1989 r. ^a — Wojciech Jaruzelski	19 II 1989—22 XII 1990

B. Wybrani w wyborach powszechnych w latach 1990—2015

Wyszczególnienie	1990 — w dniu 9 XII ^b	1995 — w dniu 19 XI ^b	2000 — w dniu 8 X ^c	2005 — w dniu 23 X ^b	2010 — w dniu 4 VII ^b	2015 — w dniu 24 V ^b
W tysiącach						
Uprawnieni do głosowania	27 436,1	28 062,4	29 122,3	30 279,2	30 833,9	30 709,3
Oddane głosy ważne	14 305,8	18 762,6	17 598,9	15 279,8	16 853,0	16 742,9

W % oddanych głosów ważnych

Głosy oddane na:						
Stanisław Tymiński	25,75	x	x	x	x	x
Lech Wałęsa	74,25	48,28	1,01	x	x	x
Aleksander Kwaśniewski	x	51,72	53,90	x	x	x
Marian Krzaklewski	x	x	15,57	x	x	x
Andrzej Marian Olechowski	x	x	17,30	x	x	x
Lech Aleksander Kaczyński^d	x	x	x	54,04	x	x
Donald Franciszek Tusk	x	x	x	45,96	x	x
Bronisław Maria Komorowski	x	x	x	x	53,01	48,45
Jarosław Aleksander Kaczyński	x	x	x	x	46,99	x
Andrzej Sebastian Duda	x	x	x	x	x	51,55

a Wyniki głosowania: liczba członków Zgromadzenia Narodowego 560, w głosowaniu uczestniczyło 544 parlamentarzystów, głosy ważne — 537, większość bezwzględna — 269; na jedyne go kandydata Wojciecha Jaruzelskiego głosowało 270 osób.
b, c Wyniki wyborów w turze: b — II, c — I. d Kadencja przerwana 10 IV 2010 r. na skutek tragicznej śmierci Prezydenta w katastrofie lotniczej w Smoleńsku; obowiązki Prezydenta przejściowo sprawował Marszałek Sejmu Bronisław Komorowski.

Uwaga. W I turze wyborów w: 1990 r. było 6 kandydatów, 1995 r. — 13, 2000 r. i 2005 r. — po 12, 2010 r. — 10, 2015 r. — 11 kandydatów.

Na podstawie: A. Dudek, *Pierwsze lata III Rzeczypospolitej 1989—2001*, Kraków 2002, s. 68; T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944—1991*, Warszawa 1991, s. 89; Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 5 lipca 2010 r. o wynikach wyborów Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, <http://www.prezydent2010.pkw.gov.pl> i z dnia 25 maja 2015 r. o wynikach ponownego głosowania i wyniku wyborów Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. 2015 r. poz. 725 <http://prawo.sejm.gov.pl>, ISAP (dostęp listopad 2018 r.); *Rocznik Statystyczny 1995*, Warszawa 1995, s. 79; *Rocznik Statystyczny 1996*, Warszawa 1996, s. 79; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 36; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 118.

Tabl. 24. **Premierzy w latach 1918—1939**

Okresy urzędowania	Premierzy
14 XI 1918—17 XI 1918 ^a	Ignacy Daszyński
17 XI 1918—16 I 1919	Jędrzej Moraczewski
16 I 1919—9 XII 1919	Ignacy Paderewski
13 XII 1919—9 VI 1920	Leopold Skulski
23 VI 1920—24 VII 1920	Władysław Grabski
24 VII 1920—13 IX 1921	Wincenty Witos
19 IX 1921—6 VI 1922 ^b	Antoni Ponikowski
28 VI 1922—7 VII 1922	Artur Śliwiński
31 VII 1922—14 XII 1922	Julian I. Nowak
16 XII 1922—26 V 1923	Władysław Sikorski
28 V 1923—14 XII 1923	Wincenty Witos
19 XII 1923—13 XI 1925 ^c	Władysław Grabski
20 XI 1925—5 V 1926	Aleksander Skrzyński
10 V 1926—14 V 1926	Wincenty Witos
15 V 1926—30 IX 1926 ^d	Kazimierz Bartel
2 X 1926—27 VI 1928	Józef Piłsudski
27 VI 1928—13 IV 1929 ^d	Kazimierz Bartel
14 IV 1929—7 XII 1929	Kazimierz Świtalski
29 XII 1929—17 III 1930 ^{de}	Kazimierz Bartel
29 III 1930—23 VIII 1930	Walery Sławek
25 VIII 1930—4 XII 1930	Józef Piłsudski
4 XII 1930—26 V 1931	Walery Sławek
27 V 1931—9 V 1933	Aleksander Prystor
10 V 1933—13 V 1934	Janusz Jędrzejewicz
15 V 1934—28 III 1935	Leon Kozłowski
28 III 1935—12 X 1935	Walery Sławek
13 X 1935—15 V 1936	Marian Zyndram-Kościałkowski
15 V 1936—30 IX 1939	Felicjan Sławoj-Składkowski

a W okresie od 7 do 11 XI 1918 r. I. Daszyński stał na czele Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej z siedzibą w Lublinie, który w dniu 12 XI po przybyciu do Warszawy, złożył dymisję na ręce Józefa Piłsudskiego; w dniu 14 XI J. Piłsudski powierzył I. Daszyńskiemu misję tworzenia nowego rządu, do czego ostatecznie nie doszło z powodu braku porozumienia stronnictw politycznych; pierwszy gabinet II Rzeczypospolitej sformował Jędrzej Moraczewski. b I i II rząd A. Ponikowskiego. c W. Grabski ogłosił dymisję w dniu 13 XI 1925 r. i złożył urząd 14 XI. d W kolejności I, II i III rząd K. Bartla. e K. Bartel ogłosił dymisję 15 III 1930 r., dymisja została przyjęta przez Prezydenta w dniu 17 III 1930 r.

Na podstawie: *Gabinety II Rzeczypospolitej*, red. J. Faryś, J. Pajewski, Szczecin-Poznań 1991; *Prezydenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Chojnowski, P. Wróbel, Wrocław 1992.

Tabl. 25. Premierzy w czasie II wojny światowej

Premier	Okres urzędowania premiera	Delegat Rządu na Kraj ^a
Władysław Sikorski ^b	1 X 1939—4 VII 1943	Cyryl Ratajski (3 XII 1940—5 VIII 1942) Jan Piekalkiewicz (17 IX 1942—19 II 1943) Jan Stanisław Jankowski (od 21 IV 1943)
Stanisław Mikołajczyk	14 VII 1943—24 XI 1944	Jan Stanisław Jankowski
Tomasz Arciszewski	29 XI 1944—5 VII 1945	Jan Stanisław Jankowski (do 28 III 1945 ^c) Stefan Korboński (10 IV 1945—1 VII 1945; p.o. delegata)

^a Delegat stał na czele Delegatury na Kraj powołanej 3 VII 1940 r., od kwietnia 1944 r. w randze wicepremiera. ^b Równocześnie Naczelnny Wódz i Generalny Inspektor Sił Zbrojnych; kadencja przerwana 4 VII 1943 r. na skutek tragicznej śmierci w katastrofie lotniczej nad Gibraltarem. ^c Aresztowany przez NKWD.

Uwaga. Przy Delegacie Rządu na Kraj został powołany w styczniu 1944 r. organ opiniodawczy („podziemny” parlament) — Rada Jedności Narodowej (RJN). Składała się z 17 osób, w tym po 4 przedstawicieli najważniejszych partii i stronnictw. Sześciu członków RJN zostało aresztowanych przez NKWD w końcu marca 1945 r. W dniu 27 VI 1945 r. Rada podjęła decyzję o samorozwiązaniu z dniem 1 VII 1945 r.

W dniu 3 VII 1940 r. Rada Ministrów powołała Delegaturę Rządu na Kraj jako organ kolegialny, składający się z departamentów (w połowie 1942 r. z 10, a od kwietnia 1944 r. — 13). Dekretem z dnia 26 IV 1944 r. Prezydent powołał do życia Krajową Radę Ministrów, a z dniem 3 V 1944 r. rozpoczęła ona działalność w składzie: Jan Stanisław Jankowski (wicepremier rządu RP z siedzibą w kraju), ministrowie: Adam Bień (Stronnictwo Ludowe), Antoni Pajdak (Polska Partia Socjalistyczna) i Stanisław Jasiukowicz (Stronnictwo Narodowe). Po ich aresztowaniu przez NKWD w dniach 27—28 III 1945 r., funkcję delegata objął Stefan Korboński i pełnił ją do 1 VII 1945 r., tj. do chwili rozwiązania Delegatury.

Na podstawie: J. Giełżyński, *Polska w drugiej wojnie światowej*, Londyn 1982, s. 349, 440; Z. J. Hirsz, *Instytucje polityczno-prawne okupowanego państwa polskiego w latach 1939—1945*, Białystok 1980, s. 90—94; M. Hulas, *Goście czy intruzi. Rząd polski na uchodźstwie wrzesień 1939—lipiec 1943*, Warszawa 1996, s. 72—73, 138—140, 155—209; B. Janicka, *Kalendarium władz RP na obczyźnie 1939—1945*, w: *Władze RP na obczyźnie podczas II wojny światowej*, praca zbiorowa pod red. Z. Błażyńskiego, Londyn 1994, s. 964—968.

Tabl. 26. **Premierzy w latach 1945—2017**

Okres urzędowania	Premierzy (przynależność do ugrupowań politycznych)
1945—1989	
28 VI 1945—5 II 1947	Edward Osóbka-Morawski (Polska Partia Socjalistyczna)
5 II 1947—20 XI 1952	Józef Cyrankiewicz (Polska Partia Socjalistyczna)
20 XI 1952—18 III 1954	Bolesław Bierut (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza)
18 III 1954—23 XII 1970	Józef Cyrankiewicz (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza)
23 XII 1970—18 II 1980	Piotr Jaroszewicz (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza)
18 II 1980—24 VIII 1980	Edward Babiuch (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza)
24 VIII 1980—11 II 1981 ^a	p.o. Józef Pińkowski (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza)
11 II 1981—6 XI 1985	Wojciech Jaruzelski (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza)
6 XI 1985—19 IX 1988	Zbigniew Messner (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza)
27 IX 1988—1 VIII 1989	Mieczysław F. Rakowski (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza)
2 VIII 1989—19 VIII 1989	Czesław Kiszczak ^b (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza)
1989—2017	
24 VIII 1989—14 XII 1990	Tadeusz Mazowiecki (Obywatelski Klub Parlamentarny)
4 I 1991—5 XII 1991	Jan Krzysztof Bielecki (Kongres Liberalno-Demokratyczny)
23 XII 1991—5 VI 1992	Jan Olszewski (Porozumienie Centrum)
5 VI 1992—10 VII 1992	Waldemar Pawlak ^c (Polskie Stronnictwo Ludowe)
11 VII 1992—26 X 1993 ^d	Hanna Suchocka (Unia Demokratyczna)
26 X 1993—6 III 1995 ^e	Waldemar Pawlak (Polskie Stronnictwo Ludowe)
7 III 1995—26 I 1996	Józef Oleksy (Sojusz Lewicy Demokratycznej)
15 II 1996—17 X 1997	Włodzimierz Cimoszewicz (Sojusz Lewicy Demokratycznej)
17 X 1997—19 X 2001	Jerzy Buzek (Akcja Wyborcza Solidarność)
19 X 2001—2 V 2004	Leszek Miller (Sojusz Lewicy Demokratycznej)
2 V 2004—31 X 2005 ^f	Marek Belka (Sojusz Lewicy Demokratycznej)
31 X 2005—14 VII 2006	Kazimierz Marcinkiewicz (Prawo i Sprawiedliwość)
14 VII 2006—16 XI 2007	Jarosław Kaczyński (Prawo i Sprawiedliwość)
16 XI 2007—22 IX 2014	Donald Tusk (Platforma Obywatelska)
22 IX 2014—16 XI 2015	Ewa Kopacz (Platforma Obywatelska)
16 XI 2015—11 XII 2017	Beata Szydło (Prawo i Sprawiedliwość)
Od 11 XII 2017	Mateusz Morawiecki (Prawo i Sprawiedliwość)

^a W dniu 24 VIII 1980 r. J. Pińkowski powołany na urząd p.o. Prezesa Rady Ministrów; powołanie decyzją Sejmu miało miejsce 5 IX 1980 r. ^b Ostatecznie nie sformował rządu i 15 VIII 1989 r. złożył swój urząd. ^c Nie sformował rządu. ^d Rząd został odwołany przez Sejm w dniu 28 V 1993 r., po rozwiązaniu Sejmu H. Suchocka sprawowała urząd do 26 X 1993 r., wcześniej 18 X złożyła dymisję na ręce Prezydenta L. Wałęsy. ^e Rząd podał się do dymisji 1 III 1995 r., W. Pawlak pełnił urząd do 6 III 1995 r. ^f I i II rząd M. Belki.

Uwaga. W literaturze przedmiotu spotkać można odmienne datyienne, co wynika z przyjmowania różnych momentów jako początku/końca urzędowania (desygnacja, rezygnacja, przyjęcie dymisji). W tablicy jako początek okresu urzędowania przyjęto powołanie przez Sejm i/lub objęcie funkcji, jako koniec — odwołanie lub dymisję.

Na podstawie: A. Dudek, *Pierwsze lata III Rzeczypospolitej 1989—2001*, Kraków 2002, s. 56—77; T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944—1991*, Warszawa 1991, s. 92—156; <http://www.premier.gov.pl/ludzie.html> oraz inne źródła, w tym Monitory Polskie i biografie wskazanych postaci.

Tabl. 27. **Zatrudnienie w państwowej służbie cywilnej w styczniu 1923 r.**

A. Urzędnicy i niżsi funkcjonariusze państwowej administracji cywilnej

Wyszczególnienie	Ogółem	Administracja					
		wspólna	w województwach				
			central-nych	wschod-nich	zachod-nich	południo-wych	śląskim
Ogółem	183 260	16 236	62 938	22 879	21 333	50 788	9 086
Władze naczelne i sprawy zagraniczne	3 018	3 018 ^a	—	—	—	—	—
Administracja polityczna	8 027	311 ^b	2 440	1 459	1 288	2 269	260
Policja	40 294	206 ^c	16 159	7 702	3 764	9 296	3 167
Sprawiedliwość	16 999	377 ^d	5 947	1 632	2 292	5 950	801
Skarbowość	22 951	8 253 ^e	5 175	1 107	1 973	5 696	747
Oświata	74 569	687 ^f	28 679	7 511	10 493	23 355	3 844
Opieka społeczna	7 024	841 ^g	2 087	1 891	427	1 706	72
Urzędy gospodarcze	8 526	1 500 ^h	2 223	1 313	1 011	2 284	195
Urzędy przejściowe	1 852	1 043 ⁱ	228	264	85	232	—
Na 1 mln ludności	6 819	604	5 603	5 558	7 322	6 783	8 077

B. Funkcjonariusze w przedsiębiorstwach państwowych

Wyszczególnienie	Ogółem	Urzędnicy	Niżsi funkcjonariusze	Robotnicy
Ogółem	249 023	62 767	78 281	107 975
Majątki i lasy państwowe	9 641	3 242	6 043	356
Przedsiębiorstwa górniczo-hutnicze	5 650	242	106	5 302
Przedsiębiorstwa przemysłowe i handlowe	1 383	831	278	274
Poczta i telegraf	27 718	14 142	13 576	—
Koleje żelazne	200 846	41 133	57 670	102 043
zarząd centralny	509	467	42	—
Dyrekcja Budowy Kolei Państwowych	286	281	5	—
koleje normalnotorowe	195 632	39 373	56 218	100 041
koleje wąskotorowe i dojazdowe	4 419	1 012	1 405	2 002
Instytucje kredytowe ^k	3 785	3 177	608	—

a—i Urzędy centralne: *a* — Kancelaria Cywilna Prezydenta RP, Sejm i Senat, Kontrola Państwa (z oddziałami), Prezydium Rady Ministrów, Główny Urząd Statystyczny (GUS), Prokuratura Generalna (z oddziałami), Ministerstwo Spraw Zagranicznych i placówki zagraniczne, *b* — Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, *c* — Główna Komenda Policji Państwowej, *d* — Ministerstwo Sprawiedliwości i Sąd Najwyższy, *e* — Ministerstwo Skarbu, dyrekcje ceł i urzędy celne, *f* — Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, instytucje naukowe, archiwa państwowe, Muzeum Przyrodnicze, *g* — Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej, Zdrowia Publicznego, Urząd Emigracyjny, komisariat do walki z epidemiami, zakłady specjalne, *h* — ministerstwa gospodarcze (rolnictwa i dóbr państwowych, przemysłu i handlu, robót publicznych), urzędy (patentowy, miar, probierczy), dyrekcja regulacji rzek żeglownych, zarządy gmachów reprezentacyjnych, *i* — Generalna Dyrekcja Odbudowy, Główny Urząd Likwidacyjny, Wydział Spisu Ludności GUS, Główny Urząd Przywozu i Wywozu, Państwowy Urząd Zbożowy. *k* Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa i banki państwowe.

Uwaga.

- Dane pochodzą ze spisu przeprowadzonego w styczniu 1923 r. na obszarze Rzeczypospolitej łącznie z województwem śląskim. Spis objął 432 283 funkcjonariuszy urzędów i instytucji państwowych (183 260 — właściwa administracja państwowa, 249 023 — administracja przedsiębiorstw państwowych). Grupa funkcjonariuszy urzędów i instytucji właściwej administracji państwowej składała się z urzędników (120 705) i niższych funkcjonariuszy (62 555).
- Spis przeprowadzono w związku z ustawą o państwowej służbie cywilnej z 17 II 1922 r., która weszła w życie 1 IV 1922 r. Spisem nie objęto oficerów i szeregowych armii, urzędników wojskowych, oficerów i szeregowych Straży Granicznej oraz duchownych, którzy otrzymywali uposażenie ze środków budżetowych. Ponadto prezentowane dane nie obejmują 1 988 osób z instytucji państwowej administracji cywilnej, które nie nadeszły danych oraz 4 678 osób (dane przybliżone) z przedsiębiorstw państwowych.

Na podstawie: *Funkcjonariusze państwowej służby cywilnej. Wyniki spisu ze stycznia 1923 r.*, „Statystyka Polski”, tom 6, Warszawa 1925, s. XVI, XXII, XXIV.

Tabl. 28. **Urzednicy państwowej służby cywilnej w styczniu 1923 r. według zatrudnienia i urodzenia w b. dzielnicach zaborczych^a**

Wyszczególnienie	Państwowa administracja cywilna			Przedsię- biorstwa państwowe ^b
	ogółem	bez oświaty	oświata	
O g ó ł e m	120 705^c	49 732^c	70 973	4 858
B. zabór rosyjski				
Zatrudnieni	60 027	25 240	34 787	24 420
Urodzeni	44 472	19 928	24 544	22 451
Urodzeni w % zatrudnionych	74,1	79,0	70,6	91,9
B. zabór pruski				
Zatrudnieni	23 708	9 690	14 018	10 783
Urodzeni	14 360	6 757	7 603	8 091
Urodzeni w % zatrudnionych	60,6	69,7	54,2	75,0
B. zabór austriacki				
Zatrudnieni	36 148	13 980	22 168	13 555
Urodzeni	51 373	17 447	33 926	14 205
Urodzeni w % zatrudnionych	142,1	124,8	153,0	104,8
Spoza zaborów (za granicą)				
Urodzeni	10 500	5 600	4 900	4 011

a Urodzeni na Śląsku Cieszyńskim wykazani zostali łącznie z urzędnikami b. zaboru austriackiego, zatrudnieni na Śląsku Cieszyńskim — łącznie z urzędnikami b. zaboru pruskiego; patrz uwagi do tabl. 27 na str. 41. b Dotyczy części urzędników zatrudnionych w przedsiębiorstwach: majątki i lasy państwowe, poczta i telegraf oraz koleje żelazne. c W tym 822 urzędników służby zagranicznej nieuwzględnionych w dalszym podziale w pozycji „Zatrudnieni”.

Na podstawie: *Funkcjonariusze państwowej służby cywilnej. Wyniki spisu ze stycznia 1923 r.*, „Statystyka Polski”, tom 6, Warszawa 1925, s. XXX—XXXVII, XLI—XLIX, 2, 139, 146—224.

Tabl. 29. **Urzednicy państwowej służby cywilnej według wykształcenia w styczniu 1923 r.^a**

Wyszczególnienie	Odsetek urzędników posiadających wykształcenie			
	wyższe		średnie	inne ^b
	ogółem	w tym ukończone		
Państwowa administracja cywilna	19,8	12,9	63,2	17,0
Urzędy centralne	48,0	29,2	44,9	7,1
Urzędy i instytucje lokalne i specjalne	18,7	12,5	63,9	17,4
urzednicy	19,6	12,7	42,8	37,6
w tym:				
wojowodowie i starostowie	91,1	76,6	7,6	1,3
urzednicy cywilni policji	4,9	0,7	54,8	40,3
personel administracyjny wymiaru sprawiedliwości	3,1	0,8	37,3	59,6
inni	18,2	12,3	76,2	5,6
w tym:				
wyżsi funkcjonariusze policji	28,8	9,7	49,6	21,6
sędziowie	88,1	86,1	7,3	4,6
prokuratorzy	90,4	90,1	4,7	4,9
sędziowie śledczy	99,0	99,0	—	1,0
wizytatorzy i nauczyciele	14,4	8,5	80,2	5,4
Przedsiębiorstwa państwowe	8,5	4,1	42,6	48,9
Majątki i lasy państwowe	20,8	14,2	45,7	33,5
Przedsiębiorstwa górniczo-hutnicze	21,1	16,9	35,9	43,0
Przedsiębiorstwa przemysłowe i handlowe	23,1	6,3	60,7	16,2
Poczta i telegraf	3,7	1,1	52,5	43,8
Koleje żelazne	6,7	4,0	36,3	57,0
Instytucje kredytowe	30,0	6,1	54,0	16,0
Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa	28,9	5,2	53,9	17,2
banki państwowe	31,6	7,5	53,9	14,5

a Patrz uwagi do tabl. 27 na str. 41. b Elementarne, domowe i nieznanne.

Na 100 urzędników państwowej administracji cywilnej posiadających wyższe wykształcenie kończyli studia: w b. Galicji — 52,3, w Rosji — 27,5, w Niemczech — 5,9, w niepodległej Polsce — 4,0; pozostali — 10,3 — kończyli studia w innych krajach.

W grupie urzędniczej ogółem **liczba kobiet na 100 mężczyzn** wynosiła średnio 63,1, przy czym w podgrupie „urzednicy w urzędach” — 26,3 kobiety, a grupie „wizytatorzy i nauczyciele” — 110,3 (w szkolnictwie powszechnym — 136,4, w średnim — 24,1, w wyższym — 12,7). W poszczególnych podgrupach urzędniczych kobiety pracowały przede wszystkim jako pomoc kancelaryjna. W grupie „niżsi funkcjonariusze” na 100 mężczyzn przypadało jedynie 5,3 kobiety.

Na 100 urzędników przedsiębiorstw państwowych posiadających wyższe wykształcenie kończyło studia: w b. Galicji — 38,7, w Rosji — 36,5, w Niemczech — 4,3, w niepodległej Polsce — 2,9; pozostali kończyli studia w Austrii — 13,8 bądź w innych krajach — 3,8.

W grupie urzędniczej w przedsiębiorstwach państwowych **liczba kobiet na 100 mężczyzn** wynosiła średnio 25,3 (w majątkach i lasach państwowych — 7,6; w przedsiębiorstwach górniczo-hutniczych — 10,0; w przedsiębiorstwach przemysłowo-handlowych — 68,9; na poczcie i telegrafii — 74,0; na kolejach żelaznych — 9,4; w instytucjach kredytowych — 77,2). W grupie „niżsi funkcjonariusze” jedynie w instytucjach kredytowych zatrudnienie kobiet było relatywnie wysokie — 21,8 kobiety na 100 mężczyzn, w pozostałych przedsiębiorstwach mieściło się w przedziale 0—1,5.

Przeciętny **wiek urzędnika** w państwowej administracji cywilnej wynosił 34,5 roku, a urzędnika w przedsiębiorstwach państwowych — 37,2.

Na podstawie: *Funkcjonariusze państwowej służby cywilnej. Wyniki spisu ze stycznia 1923 r.*, „Statystyka Polski”, tom 6, Warszawa 1925, s. XXX—XXXVII, XLI—XLIX, 2, 139, 146—224.

Tabl. 30. **Funkcjonariusze państwowi na 100 tys. ludności według krajów w 1922 r.**

Wyszczególnienie	Polska [†]	Austria ^a	Belgia	Bulgaria ^a	Czecho-słowacja	Dania ^b	Francja	Wielka Brytania ^c
Ogółem	1 691	3 777	2 253	2 238	1 124^d	1 275^d	1 507^d	806^d
w tym bez przedsiębiorstw państwowych i urzędów czasowych	833	1 254	538	1 549	684	336	838	311
Władze naczelne ^e	6	7	3	8	4	.	.	.
Sprawy zewnętrzne	4	12	6	5	8	7	4	.
Administracja cywilna	33	45	16	26	68	3	7	76
Policja, żandarmeria cywilna, straż celna	259	419	86	470	191	39	.	.
Sądownictwo i więziennictwo	73	123	59	97	75	34	35	.
Oświata, nauka, sztuka, kultura	305	138	114	689	179	62	391	.
Opieka zdrowotna i społeczna	40	77	20	112	17	64	38	131
Administracja skarbowa (bez monopolu skarbowych)	77	329	173	36	93	80	246	80
Administracja gospodarcza	36	104	61	106	49	47	117	24
Przedsiębiorstwa państwowe ^f	855	2 441	1 679	687	440	939	666	490
Urzędy czasowe (wojenne)	3	82	36	2	.	.	3	5

a—c Lata: a — 1920/21, b — 1922/23, c — 1921. d Bez instytucji, dla których zaznaczono brak informacji. e Ciała prawodawcze, dwór i kancelarie panującego lub prezydenta, rady ministrów, ministerstwa stanu, izby obrachunkowe. f Koleje, poczta, telefon, monopole skarbowe, przedsiębiorstwa państwowe.

Uwaga. Dane dotyczą etatów przewidzianych w budżetach krajowych.

Na podstawie: F. Rasiński, *Statystyka pracowników państwowych w Polsce i za granicą*, „Miesięcznik Statystyczny” 1923, zeszyt. 4, s. 112—113.

Tabl. 31. **Polskie placówki dyplomatyczne i konsularne**

A. W połowie lat trzydziestych XX w.

Wyszczególnienie	Ogółem	Ambasady	Poselstwa	Konsulaty ^a
O g ó ł e m	164	8^b	25	131
Europa	117	6	18	93
Azja	12	1	3	8
Afryka	10	—	1	9
Ameryka Północna	10	1	1	8
Ameryka Środkowa i Południowa	13	—	2	11
Australia	2	—	—	2

B. W 2016 r.

Stan w końcu roku

Wyszczególnienie	Ogółem	Ambasady	Konsulaty	
			generalne ^c	honorowe
O g ó ł e m	334	90	36	208
Europa	135	40	20	75
Azja	67	27	8	32
Afryka	29	11	—	18
Ameryka Północna	38	3	4	31
Ameryka Środkowa	14	1	—	13
Ameryka Południowa	40	6	3	31
Oceania (Australia i Nowa Zelandia)	11	2	1	8

^a Zorganizowane w postaci: konsulatu generalnego, konsulatu lub wicekonsulatu, konsulatu lub wicekonsulatu honorowego, wydziału konsularnego lub agenta konsularnego. ^b We Francji, w Niemczech, Watykanie i Wielkiej Brytanii, we Włoszech i w ZSRR oraz w Turcji i Stanach Zjednoczonych. ^c Bez wydziałów konsularnych ambasad.

U w a g a. Ponadto w 2016 r. inne polskie placówki zagraniczne to: 2 misje, 22 instytuty polskie (18 w państwach europejskich, 3 w Azji i 1 w Stanach Zjednoczonych), 8 stałych przedstawicielstw RP przy organizacjach międzynarodowych i 13 wydziałów konsularnych ambasad RP.

Na podstawie: S. Arnold [red.], *Almanach Polski 1934*, Warszawa 1935, s. 51—55; *Rocznik Służby Zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej według stanu na 1 kwietnia 1938*, Stowarzyszenie „Samopomoc Urzędników Polskiej Służby Zagranicznej”, Warszawa 1938, s. 41—60. *Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Polskie placówki za granicą*, www.msz.gov.pl/informacje_konsularne/polskie_placowki (dostęp 10 X 2017 r.).

Tabl. 32. Polska w ważniejszych organizacjach międzynarodowych

Nazwa organizacji	Rok powołania organizacji ^a	Rok polskiej akcesji ^b
Liga Narodów ..... League of Nations	1920	1920
Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) ..... United Nations (UN)	1945	1945
w tym wybrane organizacje systemu Narodów Zjednoczonych ^c :		
Międzynarodowy Związek Telekomunikacyjny ..... <i>International Telecommunication Union (ITU)</i>	1865	1921
Powszechny Związek Pocztowy ..... <i>Universal Postal Union (UPU)</i>	1874	1919
Międzynarodowa Organizacja Pracy ..... <i>International Labour Organization (ILO)</i>	1919	1919
Międzynarodowy Fundusz Walutowy ..... <i>International Monetary Fund (IMF)</i>	1944	1944/1986
Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju ^d ..... <i>International Bank for Reconstruction and Development (IBRD)</i> ^d	1944	1944/1986
Organizacja Międzynarodowego Lotnictwa Cywilnego ..... <i>International Civil Aviation Organization (ICAO)</i>	1944	1945/1958
Organizacja do spraw Wyżywienia i Rolnictwa ..... <i>Food and Agriculture Organization (FAO)</i>	1945	1945/1958
Organizacja do spraw Oświaty, Nauki i Kultury ..... <i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)</i>	1945	1946/1954
Światowa Organizacja Meteorologiczna ..... <i>World Meteorological Organization (WMO)</i>	1951 ^e	1947
Światowa Organizacja Zdrowia ..... <i>World Health Organization (WHO)</i>	1948	1948/1957
Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci ..... <i>United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF)</i>	1946 ^f	1962
Międzynarodowa Organizacja Morska ..... <i>International Maritime Organization (IMO)</i>	1948 ^g	1960
Międzynarodowa Korporacja Finansowa ..... <i>International Finance Corporation (IFC)</i>	1956	1987
Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej ..... <i>International Atomic Energy Agency (IAEA)</i>	1957	1957
Światowa Organizacja Handlu ..... <i>World Trade Organization (WTO)</i>	1995 ^h	1995

a Data zawiązania organizacji, podpisania konwencji ją tworzącej bądź ogłoszenia statutu czy innego aktu normującego działalność organizacji. b Data uczestnictwa w powołaniu organizacji bądź złożenia dokumentów ratyfikacyjnych. c W okresie napięcia politycznego w latach 1949—1955 Polska występowała z niektórymi organizacjami, stawała się ponownie ich członkiem w latach 1954—1958 bądź w latach 1980—1990; z tego względu przy niektórych organizacjach podano podwójne datowanie akcesji Polski. d Od 1960 r. stał się częścią Banku Światowego (*World Bank*). e Powstała w 1873 r. jako *International Meteorological Organization (IMO)*, w 1947 r. podpisano traktat powołujący *IMO*, od 1950 r. organizacja stała się agendą ONZ. f Fundusz utworzony pod auspicjami ONZ, od 1953 r. stał się stałą agendą ONZ. g Organizacja zawiązana w 1948 r., działalność rozpoczęła w 1959 r. h W latach 1947—1994 funkcjonował Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu (*General Agreement on Tariffs and Trade — GATT*), w 1995 r. przekształcił się w Światową Organizację Handlu.

Tabl. 32. Polska w ważniejszych organizacjach międzynarodowych (dok.)

Nazwa organizacji	Rok powołania organizacji ^a	Rok polskiej akcesji ^b
Inne organizacje		
Europejska Organizacja Badań Jądrowych ..... <i>Organisation Européenne pour la Recherche Nucléaire (CERN)</i>	1954	1991 ⁱ
Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju ..... <i>Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)</i>	1961	1996
Międzynarodowa Agencja Energetyczna; afiliowana przy OECD <i>International Energy Agency (IEA)</i>	1974	2008
Rada Europy ..... <i>Council of Europe</i>	1949	1991
Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego ..... <i>North Atlantic Treaty Organization (NATO)</i>	1949	1999
Unia Europejska ..... <i>European Union (EU)</i>	1958 ^k	2004
Europejska Konferencja Lotnictwa Cywilnego ..... <i>European Civil Aviation Conference (ECAC)</i>	1955	1990
Europejska Agencja Kosmiczna ..... <i>European Space Agency (ESA)</i>	1975	2012
Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju ..... <i>European Bank for Reconstruction and Development (EBRD)</i>	1989	1991
Rada Państw Morza Bałtyckiego ..... <i>Council of the Baltic Sea States (CBSS)</i>	1992	1992
Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie ..... <i>Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE)</i>	1994	1995

a Data zawiązania organizacji, podpisania konwencji ją tworzącej bądź ogłoszenia statutu czy innego aktu normującego działalność organizacji. b Data uczestnictwa w powołaniu organizacji bądź złożenia dokumentów ratyfikacyjnych. i Polska w latach 1964—1991 była obserwatorem jako jedyne państwo z Europy Środkowo-Wschodniej. k Powstanie organizacji zwanej Unią Europejską obejmowało kilka faz; w 1957 r. zostały podpisane w Rzymie traktaty ustanawiające Europejską Wspólnotę Gospodarczą (EWG) i Europejską Wspólnotę Energii Atomowej (EWEA), które weszły w życie z dniem 1 I 1958 r.; w 1987 r. państwa EWG podpisały Jednolity Akt Europejski o utworzeniu jednolitego rynku do 1993 r., a w lutym 1992 r. — Traktat o Unii Europejskiej w Maastricht (wszedł w życie 1 XI 1993 r.), który ustanawiał organizację w postaci Wspólnoty Europejskiej (zastąpiła EWG); po Traktacie Lizbońskim z 2007 r. (wszedł w życie 1 XII 2009 r.) Wspólnotę Europejską zastąpiła Unia Europejska, która posiada osobowość prawną i funkcjonuje jako organizacja międzynarodowa.

Uwaga. W tablicy wymieniono ważniejsze organizacje międzyrządowe, pominięto organizacje pozarządowe (m.in.: Międzynarodowy Czerwony Krzyż, Amnesty International, Europol i Interpol czy Międzynarodowy Komitet Olimpijski). Przyjmuje się, że organizacja międzyrządowa to trwałe stowarzyszenie państw powołane na mocy umowy międzynarodowej w celu realizacji określonych zadań. Jej działalność wymaga istnienia stałych organów o określonych kompetencjach.

W latach 20. i 30. XX w. powstały 34 organizacje międzyrządowe. Liczba organizacji międzyrządowych szybko rosła w drugiej połowie XX w.: w 1945 r. było ich 95, w 1974 r. — 290, w 1989 r. — 4 068, a w 2015 r. — 7 657, w tym 275 to konwencjonalne międzyrządowe organizacje międzynarodowe (z czego 201 o charakterze regionalnym). W końcu 2014 r. Polska była członkiem 75 organizacji międzyrządowych.

W latach 1949—1991 Polska była członkiem organizacji tworzonych przez państwa socjalistyczne, m.in. Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG) oraz organizacji przez nią stworzonych, a także paktu wojskowego pod nazwą Układ Warszawski (Układ o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej). Organizacje te zostały rozwiązane w 1991 r.

Na podstawie: *Invest in Poland*, www.investinpolsnad.pl/pl, strony internetowe poszczególnych organizacji. Wykaz organizacji międzynarodowych podaje *Yearbook of International Organization*: www.uia.org/ybio; *Yearbook of International Organizations 2016—2017*, vol. 5, Union of International Associations, <https://uia.org/sites/uia.org/files/misc-pdfs> (dostęp luty 2018 r.); T. Łoś-Nowak (red.), *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota, mechanizmy działania, zasięg*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004, s. 26—31; J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe. Wprowadzenie do systemu*, Warszawa 2004, s. 47; S. Parzymies, I. Popiuk-Rysińska (red.), *Udział Polski w organizacjach międzynarodowych*, PISM, Warszawa 2012, s. 425—430.

Tabl. 33. Wybory do Parlamentu Europejskiego w Polsce w latach 2004—2014

Wyszczególnienie	13 VI 2004	7 VI 2009	25 V 2014
Liczba mandatów	54	50	51
Liczba zarejestrowanych kandydatów na posłów	1 887	1 293	1 277
Uprawnieni go głosowania w tys.	29 986,1	30 565,3	30 636,5
Oddane głosy w: tysiącach	6 258,6	7 497,3	7 297,5
% uprawnionych	20,87	24,53	23,82
w tym głosy ważne w: tysiącach	6 091,5	7 364,8	7 069,5
% uprawnionych	20,31	24,10	23,08

Uwaga. Polska stała się członkiem Unii Europejskiej w 2004 r.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2010*, Warszawa 2010, s. 151; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 120.

WOJSKO

Tabl. 34. **Wojsko Polskie w okresie wojny z Rosją w końcu 1920 r.**

Rodzaje wojsk	Liczba jednostek
Piechota	23 dywizje (w tym jedna ochotnicza) — 111 pułków (w tym 9 ochotniczych) pułk liczył 3 260 osób, (91 oficerów, 378 podoficerów i 2 791 szeregowych)
Kawaleria	12 brygad (w tym jedna ochotnicza) — 46 pułków (w tym 6 ochotniczych): pułki szwoleżerów, ułanów, strzelców konnych, strzelców granicznych, pułk tatarski, samodzielne dywizjony i szwadrony
Artyleria	23 brygady — 22 pułki artylerii polowej — 20 pułków artylerii ciężkiej — 2 samodzielne dywizjony (1 artylerii ciężkiej i 1 artylerii lekkiej) — kilka dywizjonów artylerii konnej — kilkanaście mniejszych jednostek artyleryjskich
Broń pancerna	1 pułk czołgów, 49 pociągów pancernych
Wojska inżynieryjne	1 pułk inżynieryjny 23 bataliony saperów batalion saperów mostowych 4 kolumny (2 saperskie, 1 pontonowa, 1 mostowa) kompania ^a — etat 231 osób, w tym 4 oficerów
Łączność	9 batalionów telegraficznych 35 kompanii łączności
Lotnictwo	9 dywizjonów skupionych w 5 grupach lotniczych (w tym 4 dywizjony rozpoznawcze, 2 myśliwskie, 2 zapasowe) 21 eskadr ^b (17 rozpoznawczych, 3 myśliwskie, 1 bombowa)
Wojska kolejowe	6 batalionów (po 6 kompanii kolejowych) 3 samodzielne kompanie
Wojska samochodowe ^c	63 kolumny (w tym 24 samochodów ciężarowych, 4 sanitarne, 4 pancerne, jednostki techniczne i pomocnicze)

a, b Jednostka: *a* — podstawowa, *b* — mniejsza. *c* Podstawowe jednostki to dywizjony i kolumny (odpowiednik kompanii).

Uwaga. Liczebność Wojska Polskiego w maju 1920 r. wynosiła 964 tys. (40 tys. oficerów, 156 tys. podoficerów, 767 tys. szeregowych). Napływ ochotników w lipcu i sierpniu 1920 r. podniósł liczebność armii, a maksymalny stan osobowy to 1 100 tys. W latach 1918—1920 przez szeregi wojska przewinęło się ok. 1,5 mln osób. Straty bezpowrotne (zabici i zaginieni) wyniosły 350 tys. osób.

Na podstawie: M. Wrzosek, *Wojsko Polskie i operacje wojenne lat 1918—1921*, Białystok 1988, s. 145, 194—214, 220—262.

Tabl. 35. **Polski korpus oficerski w 1921 r.**

Wyszczególnienie	Oficerowie					z legionów
	ogółem	z armii				
		austro- węgierskiej	rosyjskiej	niemieckiej	J. Hallera	

W liczbach bezwzględnych

Ogółem	30 105	9 476	7 951	2 596	2 269	7 813
Generałowie	145	60	66	3	4	12
Pułkownicy	445	175	197	12	9	52
Podpułkownicy	762	350	232	43	23	114
Majorowie	1 590	665	487 ^a	112	54	272
Kapitanowie	4 948	2 164	1 456	345 ^b	151	832
Porucznicy	13 686	4 117	3 648	1 252	1 597	3 072
Podporucznicy	8 529	1 945	1 865	829	431	3 459

W odsetkach

Ogółem	100,0	31,5	26,4	8,6	7,5	26,0
---------------------	--------------	-------------	-------------	------------	------------	-------------

a, b Z uwagi na niesumowanie się na ogółem dokonano korekty liczb w stosunku do źródła; źródło podaje: a — 442, b — 344.

Na podstawie: M. Wrzosek, *Wojsko Polskie i operacje wojenne lat 1918—1921*, Białystok 1988, s. 137.

Tabl. 36. **Wojsko Polskie (etat pokojowy) w latach 1936—1939**

Wyszczególnienie	Stan w dniu			
	1 II 1936	1 I 1938	1 I 1939	1 VI 1939

Żołnierze

Ogółem	278 851	231 358	256 378	439 718
Żołnierze służby czynnej	257 755	230 910	246 999	350 089 ^a
oficerowie zawodowi	16 783	17 003	17 619	17 622
podoficerowie zawodowi nadterminowi	42 422	41 851	43 626	43 327
podchorążowie zawodowi i kadeci	3 304	3 264	3 772	3 678
kursanci szkół podoficerskich	1 541	1 934	2 072	1 888
szeregowi służby czynnej	193 705	166 858	179 910	283 594
Żołnierze rezerwy	21 096	448	9 379	89 629
oficerowie (powołani)	748	12	112	3 376
szeregowi (powołani na ćwiczenia)	20 348	436	9 267	86 253

Pracownicy cywilni

Ogółem	8 368	8 343	8 583	8 954
---------------------	--------------	--------------	--------------	--------------

Konie

Ogółem	57 114	57 638	62 176	79 166
---------------------	---------------	---------------	---------------	---------------

a Liczba ta jest mniejsza o 20 żołnierzy niż wynika z sumy; nie udało się ustalić przyczyn tej różnicy.

Na podstawie: E. Kozłowski, *Wojsko Polskie 1936—1939. Próby modernizacji i rozbudowy*, Warszawa 1964, s. 323.

Tabl. 37. **Udział regularnych polskich jednostek wojskowych w bitwach i operacjach w czasie II wojny światowej**

Bitwy Operacje wojenne	Jednostki	Żołnierze ^a w tys.	
		ogółem	w tym zabici, ranni, zaginieni
Bitwa o Narwik w 1940 r.	Brygada Podhalańska	5	0,3
Bitwy w Belgii i Francji w 1940 r.	1. i 2. Dywizja Piechoty Brygada Pancerno-Motorowa	42	2,1
Działania w Libii w latach 1941 i 1942	Brygada Karpacka	5	0,6
Bitwa pod Lenino w 1943 r.	1. Dywizja Piechoty im. Tadeusza Kościuszki	12,2	2,9
Bitwy we Włoszech w latach 1944 i 1945	2. Korpus Polskich Sił Zbrojnych	56	11,4
Operacje w północno-zachodniej Europie w 1944 r. i północnych Niemczech w 1945 r.	1. Dywizja Pancerna 1. Brygada Spadochronowa	25	5,9
Walki nad środkową Wisłą w 1944 r.	1. Armia Wojska Polskiego	75	9,6
Ofensywa zimowa w 1945 r.		100	5,9
Operacja berlińska w 1945 r.		90	10,9
Operacja berlińska i praska w 1945 r.	2. Armia Wojska Polskiego 1. Korpus Pancerny	90	19,1

^a Dane szacunkowe.

Uwaga. Szacuje się, że łączne straty wśród żołnierzy polskich (zabici, ranni i zaginieni) na froncie zachodnim wyniosły 43,4 tys. osób, a na froncie wschodnim — 48,4 tys. osób.

Na podstawie: W. Biegański, *Regularne jednostki Wojska Polskiego na Zachodzie. Formowanie. Działania bojowe*, Warszawa 1967, s. 82—83; W. Biegański, *Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie w końcowych operacjach wojennych 1945 roku*, w: *Historia wojskowości polskiej. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 1972, s. 726; W. Biegański, *Ludowe Wojsko Polskie 1943—1945*, praca zbiorowa pod red. W. Jurgielewicz, Warszawa 1978, s. 37, 69, 849, 854.

Tabl. 38. **Armia Krajowa w 1944 r.**
Stan w dniu 1 III

Okręgi	Plutony		Oficerowie, podchorążowie i podoficerowie				
	pełne	szkieletowe	ogółem	oficerowie		podchorążowie	podoficerowie
				razem	w tym sztabowi		
Ogółem	6 187	2 633	106 140^a	10 748	3 631	7 506^a	87 886^a
Komenda Główna	54	6	2 744	1 273	893	411	1 060
Obszar Warszawy	511	692	12 150	1 540	280	809	9 801
Warszawa miasto	647	153	15 035	1 938	149	2 462	10 635
Lublin	775	73	8 571	839	258	476	7 256
Kielce (Radom)	552	76	9 109	808	303	486	7 815
Kraków	1 057	220	17 837	1 883	677	1 082	14 872
Łódź	707	—	6 680	274	29	177	6 229
Śląsk	862	117	6 301	253	116	153	5 895
Poznań	5	272	1 676	99	49	96	1 481
Pomorze	56	181	295	61	12	4	230
Białystok	205	253	8 075	390	183	365	7 320
Wilno	93	27	2 323	469	193	188	1 666
Nowogródek	15	107	1 365	123	59	220	1 022
Polesie	61	35	541	42	25	45	454
Wołyń ^b	—	201	62 ^a	62	62	.	.
Lwów	196	184	9 934	459	247	321	9 154
Tarnopol	301	20	2 563	121	52	139	2 303
Stanisławów	90	16	879	114	44	72	693

a Bez podchorążych i podoficerów z okręgu Wołyń. b Dane nie obejmują 27. Dywizji Piechoty Armii Krajowej.

Uwaga. W styczniu 1944 r. w ramach planu „Burza” zmobilizowano 27. Dywizję Piechoty Armii Krajowej, operującą na Wołyniu Zachodnim, w skład której wchodziło 107 plutonów (ok. 6 tys. osób, w tym 130 oficerów i 650 podoficerów).

Na podstawie: *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, tom III, *Armia Krajowa*, Londyn 1950, s. 123; J. Turowski, *Pożoga. Walki 27. Wołyńskiej Dywizji AK*, Warszawa 1990, s. 214—228.

Tabl. 39. **Żołnierze i stan uzbrojenia w powstaniu warszawskim^a w 1944 r.**

Wyszczególnienie	W liczbach bezwzględnych
Żołnierze w tys.:	
stan ewidencyjny Armii Krajowej na terenie okręgu warszawskiego w końcu lipca	49,8
stan bojowy w dniu 1 VIII	ok. 25
Uzbrojenie (po wybuchu powstania) w szt.:	
karabiny zwykłe	1 000
pistolety maszynowe	300
pistolety zwykłe i rewolwery	1 700
ręczne i lekkie karabiny maszynowe	60
ciężkie karabiny maszynowe	7
karabiny przeciwpancerne i piaty	35
granaty ręczne	25 000
Broń, która trafiła do oddziałów ze zrzutów lotniczych ^b w szt.:	
karabiny	290
pistolety maszynowe	1 000
pistolety	950
ręczne i lekkie karabiny maszynowe	150
ciężkie karabiny maszynowe	5
piaty	230
moździerz	13
karabiny przeciwpancerne	143
granaty ręczne	17 300
Żołnierze 1. Armii Wojska Polskiego biorący udział w walkach o przyczółek na lewym brzegu Wisły w tys.	2,6
w tym zabici i zaginieni	2,0
Straty żołnierzy powstańców w tys.	22,2
zabici	10,2
ciężko ranni	7,0
zaginieni	5,0
Wzięci do niewoli niemieckiej w tys.	17,0

^a Dane szacunkowe. ^b W różnych opracowaniach istnieją bardzo poważne rozbieżności dotyczące wielkości zrzutów, np. zrzuty amerykańskie i brytyjskie szacowane są od 36 do 104 t broni, amunicji i zaopatrzenia, a rosyjskie — od 55 do 268 t; w tablicy podano zrzuty broni, które dotarły do powstańców.

Uwaga. Powstanie warszawskie wybuchło 1 VIII 1944 r. i trwało 63 dni.

Na podstawie: J. Kirchmayer, *Powstanie warszawskie*, Warszawa 1984, s. 154—166, 462; R. Nazarewicz, *Z problematyki politycznej Powstania Warszawskiego*, Warszawa 1985, s. 143, 268—269, 287, 312; A. Przygoński, *Powstanie Warszawskie*, w: *Problemy wojny i okupacji 1939—1944*, praca zbiorowa pod red. W. Góry i J. Gołębiowskiego, Warszawa 1969, s. 446—464.

Tabl. 40. **Wojska lądowe Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie i Wojska Polskiego na Wschodzie w 1945 r.^a**
Stan w maju

Wyszczególnienie	Żołnierze	W wyposażenie			
		działa	moździerze	wozy bojowe	pojazdy mechaniczne
Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie					
Ogółem	162 520	1 593	422	5 322	31 884
Na froncie zachodnim ^b — 1. Dywizja Pancerna	16 000	174	24	930	3 370
Stacjonujące w Wielkiej Brytanii ^c	54 234	325	124	1 268	10 990
Na froncie włoskim ^b	55 780	770	164	1 945	11 496
Stacjonujące w południowych Włoszech i na Bliskim Wschodzie ^c	36 506	324	110	1 179	6 028
Wojsko Polskie na Wschodzie					
Ogółem	104 788	1 261	1 144	171	3 621
1. Armia Wojska Polskiego	51 598	616	538	93	2 288
2. Armia Wojska Polskiego	53 190	645	606	78	1 333

^a Niektóre dane szacunkowe. ^b Uczestniczące w walkach. ^c Nieuczestniczące w walkach.

Uwaga. W skład Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie wchodziły ponadto: polskie siły powietrzne — 19,4 tys. żołnierzy (14 dywizjonów, ok. 300 samolotów i ośrodki szkoleniowe); marynarka wojenna — 3,8 tys. marynarzy i 16 okrętów, pomocnicza wojskowa służba kobiet — 6,7 tys. osób. Jednostki polskie w armii francuskiej liczyły ok. 2 tys. żołnierzy. Łącznie Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie liczyły ok. 194,5 tys. osób.

W skład Wojska Polskiego na Wschodzie wchodził ponadto Korpus Lotniczy (3 dywizje) oraz Samodzielna Dywizja Lotnicza. 1. Samodzielny Morski Batalion Zapasowy pełnił służbę w Gdańsku i Gdyni. Łącznie w dniu 1 V 1945 r. liczba żołnierzy Wojska Polskiego wynosiła ok. 378,9 tys.

Na podstawie: W. Biegański, *Regularne jednostki Wojska Polskiego na Zachodzie. Formowanie. Działania bojowe*, Warszawa 1967, s. 84—86. *Organizacja i działania bojowe Ludowego Wojska Polskiego w latach 1943—1945. Wybór materiałów źródłowych*, tom II, część 2, Warszawa 1964, aneks.

Tabl. 41. **Stan osobowy Wojska Polskiego w latach 1950—2016**

A. Ogółem

Lata	Żołnierze w tys.	Lata	Żołnierze w tys.
1950 (stan w dniu 3 XII)	394 ^a	2000 (stan w dniu 31 XII)	178 ^b
1960 (stan w dniu 6 XII)	370 ^a	2010 (stan w dniu 31 XII)	95 ^c
1990 (stan w dniu 1 I)	314 ^b	2016 (stan w dniu 31 XII)	99 ^c

^a Wojsko skoszarowane; dane spisów powszechnych. ^b W tym żołnierze zasadniczej służby wojskowej w: 1990 r. — 206 tys., 2000 r. — 93 tys. ^c Bez żołnierzy zasadniczej służby wojskowej i Narodowych Sił Rezerwowych.

Tabl. 41. Stan osobowy Wojska Polskiego w latach 1950—2016 (dok.)

B. Z ogółem — żołnierze zawodowi
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1990	2000	2010	2016
Ogółem	91 750	84 237	95 439	98 586
Generałowie	114	120	120	80
Oficerowie starsi	21 763	16 784	10 294	9 822
Oficerowie młodszy	23 970	18 915	11 172	9 598
Chorążowie i podoficerowie	45 903	48 418	39 288	36 796
Szeregowi	x	x	34 565	42 290

Uwaga. Z dniem 30 VIII 2009 r. zasadnicza służba wojskowa została rozwiązana (żołnierze służby zasadniczej zostali przeniesieni do rezerwy bądź stanowili uzupełnienie korpusu szeregowych żołnierzy zawodowych); w 2010 r. utworzono Narodowe Siły Rezerwowe: w końcu 2010 r. było 2 816 żołnierzy rezerwy, w 2016 r. — 12 924.

Stan wojska w 1945 r.: wojska podległe Ministerstwu Obrony Narodowej i Sztabowi Głównemu — stan etatowy 443,3 tys., faktyczny 351,7 tys.; wojska podległe Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego — stan etatowy 32,2 tys., faktyczny 30,3 tys.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 56; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2010*, Warszawa 2010, s. 169—170; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 138—139; *Wojsko Polskie. Fakty i liczby*, Warszawa 1990.

Tabl. 42. Polscy żołnierze w misjach pokojowych w latach 1953—2017

Kraje	Lata	Liczba osób ^a	Organizator misji
Afryka			
Nigeria	1968—1970	5	Komisja Międzynarodowa
Namibia	1989—1990	373	ONZ
Zachodnia Sahara	1991	27	ONZ
Liberia	1993—1994	3	ONZ
Rwanda	1993—1995	5	ONZ
Angola	1995—1998	22	ONZ
Kongo	1999	3	ONZ
Etiopia i Erytrea	2000—2001	12	NATO
Sudan	2005	4	ONZ
Kongo	2006	131	ONZ
Mali	2013—2014	20	ONZ
Republika Środkowoafrykańska	2014—2016	84	UE/ONZ
Ameryka Środkowa — Haiti	1994—1995	56	siły sprzymierzone
Azja — Daleki Wschód			
Korea (strefa zdemilitaryzowana)	od 1953	1 065 ^b	Komisja Międzynarodowa
Wietnam, Laos, Kambodża	1954—1975	1 928	Komisja Międzynarodowa
Południowy Wietnam	1973—1979	650	ONZ
Kambodża	1991—1994	1 256	ONZ

a Obejmuje łączny personel reprezentujący Polskę w danej misji przez cały okres jej trwania. b W latach 1953—2001 (w 1953 r. pierwsza polska zmiana liczyła 391 osób personelu wojskowego).

Tabl. 42. Polscy żołnierze w misjach pokojowych w latach 1953—2017 (dok.)

Kraje	Lata	Liczba osób ^a	Organizator misji
Azja — Bliski Wschód			
Egipt	1973—1979	11 699	ONZ
Syria, Izrael	1974—2009	8 912	ONZ
Iran, Irak	1988—1990	45	ONZ
Arabia Saudyjska	1990—1991	393	siły sprzymierzone
Irak	1991—1992	70	ONZ
Kuwejt, Irak	1991—2003	56	ONZ
Liban	1992—2009	7 682	ONZ
Zatoka Perska	2000	6	ONZ
Kuwejt	2002	40	koalicja międzynarodowa pod przywództwem USA
Irak	2003—2008	14 800	siły sprzymierzone
Polskie kontyngenty wojskowe w Zatoce Perskiej (Irak, Kuwejt, wojna przeciwko Państwu Islamskiemu)	2016	210	NATO
Azja Środkowa			
Afganistan, Pakistan	1990—1993	3	ONZ
Afganistan	2002	124	siły sprzymierzone
Pakistan	2005	140	NATO
Góry Karabach	1992	1	OBWE
Tadżykistan	1995—2000	24	ONZ
Europa			
B. Jugosławia	1991—1995	3 873	OBWE, ONZ, UE
Gruzja	1992—1994	35	OBWE, ONZ
Chorwacja	1995	1 064	ONZ
Łotwa	1996—1999	3	OBWE
Bośnia i Hercegowina, Wschodnia Słowenia	1996—1997	4 201	NATO, ONZ
Macedonia	1996—1998	10	OBWE, ONZ
Chorwacja	1996—2000	10	OBWE, ONZ
Bośnia i Hercegowina (wybory)	1996—1998	141	OBWE
Bośnia i Hercegowina	1998—1999	4	OBWE, ONZ
B. Jugosławia	1998—2000	4	OBWE
Kosowo	1999—2000	1 862	OBWE, ONZ, NATO
Albania	1999	140	NATO
Macedonia	2001	50	NATO
Grecja (ochrona olimpiady)	2004	52	NATO
Zabezpieczenie Morza Śródziemnego	2005—2011, 2017	664	NATO
Łotwa	2006		
Przestrzeń powietrzna państw bałtyckich	2006, 2008, 2010, 2012, 2015, 2017	690	NATO
Gruzja — Polski Zespół Obserwacyjny	2008		

a Obejmuje łączny personel reprezentujący Polskę w danej misji przez cały okres jej trwania. c Ponadto 10 policjantów.

Uwaga. Do końca 2016 r. polscy żołnierze brali udział łącznie w 86 misjach, w tym 14 trwa nadal (stan na połowę 2017 r.). Zmieniła się struktura misji, do 2000 r. były to głównie misje ONZ, w ostatniej dekadzie dominują misje NATO. Według stanu w dniu 31 XII 2016 r. w misjach ONZ brało udział 8 osób z Polski, w 1990 r. było to 165 osób.

Na podstawie: *Misje pokojowe Polaków 1953—2010. Stowarzyszenie kombatantów misji pokojowych ONZ*, skm-ponz.pl/misje-pokojowe-polakow—1953—2010/; *Polacy w służbie pokoju 1953—2003*, Warszawa 2002, s. 6—7; *Polacy w służbie pokoju*, Warszawa 2006 (wyd. II), s. 124—125; *Summary of UN Peacekeeping forces by countries. As at 30 November 1990; UN Mission's Summary detailed by Country. Month of report: 31 Dec. 2016*, <https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors>. *Polskie kontyngenty wojskowe*, https://wikipedia.org/wiki/Kategoria:Polskie_kontyngenty_wojskowe (dostęp listopad 2017 r.).

WYMIAR SPRAWIEDLIWOŚCI

Tabl. 43. Sądownictwo w latach 1922—1937

Lata	Sądy apelacyjne		Sądy okręgowe		Sądy grodzkie ^a		Ludność na 1 sędziego sądu ^{bc}	
	sądy	sędziowie ^c	sądy	sędziowie ^c	sądy	sędziowie ^c	okręgowego	grodzkiego ^a
1922	8	189	50	990	728	1 429	27 451	19 018
1928	8	229	51	1 166	652	1 410	25 496	21 084
1930	8	215	51	961	568	1 770	33 211	18 032
1934	7	200	45	969	548	1 447	32 937	22 057
1937	7	214	45	945	550	1 678	33 774	19 020

a Do 1928 r. w b. zaborze rosyjskim — sądy pokoju, pruskim i austriackim — sądy powiatowe. b Ludność na podstawie: w 1922 r. — Spisu Powszechnego Ludności 1921 r., w 1928 r. — szacunków, w latach 1930—1937 — Spisu Powszechnego Ludności 1931 r. (bez skoszarowanego wojska). c Etaty; sędziowie łącznie z prezesami, dyrektorami i sędziami zapasowymi, a w przypadku sądu grodzkiego — naczelnikami.

Organizacja sądownictwa powszechnego została ujednoczona w 1928 r. (prawo o ustroju sądów powszechnych) i obejmowała:

- sądy I instancji — grodzkie, orzekające w drobnych sprawach karnych i cywilnych oraz sądy okręgowe dla spraw ważniejszych;
- sądy II instancji — apelacyjne, rozstrzygające apelacje od wyroków sądów okręgowych;
- Sąd Najwyższy, będący najwyższą instancją dla sądów powszechnych, rozpatrujący odwołania od decyzji sądów II instancji oraz wydający orzeczenia stanowiące interpretację przepisów prawa. Liczba etatów sędziowskich w 1937 r. wynosiła 74, prokuratorskich — 37.

Poza sądownictwem powszechnym istniały sądy szczególne (wojskowe, pracy) oraz sądy rozstrzygające sprawy wynikające ze stosunków publicznoprawnych (Trybunał Stanu, Trybunał Kompetencyjny i Najwyższy Trybunał Administracyjny).

Terytorialna organizacja sądownictwa nie pokrywała się z podziałem administracyjnym państwa.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1932*, Warszawa 1932, s. 137; *Mały Rocznik Statystyczny 1936*, Warszawa 1936, s. 255; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 360; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1930*, Warszawa 1930, s. 488; *Statystyka czynności sądów 1926*, „Statystyka Polski”, tom XXXVIII, 1930, s. 2—3.

Tabl. 44. **Sądownictwo w latach 1946—2016**

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1946 ^a	1960	1970	1990	2000	2010	2016
Sąd Najwyższy							
Sędziowie	45	94	105	85	83	85	83
Sądy powszechne							
Sądy:							
apelacyjne	9	—	—	10	10	11	11
wojewódzkie/okręgowe ^b	58	19 ^c	19 ^c	44	43	45	45
powiatowe/rejonowe ^d	423	331 ^e	320 ^e	285	294	320	318
Sędziowie sądów:							
apelacyjnych	122	—	—	211	331	492	475
wojewódzkich/okręgowych ^b	760 ^f	758	758	1 261	2 072	2 721	2 759
powiatowych/rejonowych ^d ...	1 013 ^f	2 065	2 087	3 367	4 774	6 714	6 633
Asesorzy sądowi	403	339	300	657	1 082	.	.
Komornicy	232	480	541	459	578	885	1 574

a Stan w dniu 1 I; ponadto było 7 sądów pracy z 10 sędziami. b W 1946 r. sądy okręgowe, w latach 1960—1990 sądy wojewódzkie, w miejsce których w 1999 r. powołano ponownie sądy okręgowe. c Bez ośrodków zamiejscowych. d W 1946 r. sądy grodzkie, w latach 1960 i 1970 sądy powiatowe, w miejsce których w 1975 r. powołano sądy rejonowe. e Bez wydziałów zamiejscowych oraz wydziałów dla nieletnich. f Łącznie z sędziami pełniącymi obowiązki notariuszy oraz — w przypadku sądów okręgowych — łącznie z sędziami okręgowymi śledczymi.

Sąd Najwyższy sprawuje nadzór nad działalnością sądów w zakresie orzekania oraz ustala wytyczne (uchwały) wyjaśniające przepisy prawne wiążące wszystkie sądy; rozpatruje rewizje nadzwyczajne (od 1996 r. — kasacje m.in. w sprawach karnych i cywilnych) od prawomocnych wyroków sądowych.

Sądy powszechne rozstrzygają sprawy: cywilne, rodzinne, karne, gospodarcze, z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych nieprzekazane do właściwości innych sądów i obejmują:

- sądy I instancji — rejonowe (do 1975 r. — powiatowe) oraz okręgowe (do 1998 r. — wojewódzkie) dla spraw im przypisanych, jako sądom I instancji,
- sądy II instancji — okręgowe (do 1998 r. — wojewódzkie) i apelacyjne, rozpatrujące rewizje i zażalenia od orzeczeń sądów I instancji.

Poza strukturą sądów powszechnych są sądy szczególne, m.in. w latach 1946—1974 Trybunał Ubezpieczeń Społecznych, w latach 1975—1985 okręgowe sądy pracy i ubezpieczeń społecznych (od 1985 r. wydziały w sądach powszechnych), od 1980 r. Naczelny Sąd Administracyjny oraz sądy wojskowe.

Na podstawie: G. Borkowski, *Model kształcenia kadr wymiaru sprawiedliwości — szkolenie wstępne w aspekcie krajowym i międzynarodowym*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2015, s. 11; *Jednostki sądownictwa powszechnego i zatrudnieni sędziowie*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp listopad 2017 r.); M. Kallas, *Historia ustroju Polski X—XX w.*, Warszawa 1996, s. 429—431; *Rocznik Statystyczny 1948*, Warszawa 1948, s. 229; *Rocznik Statystyczny 1962*, Warszawa 1962, s. 441; *Rocznik Statystyczny 1972*, Warszawa 1972, s. 619; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 75; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 69—70; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 158, 160.

Tabl. 45. Prokuratura^a w latach 1957—2016

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1957	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Prokuratury:								
Generalna	1	1	1	1	1 ^b	—	1	—
apelacyjne/regionalne ^c	—	—	—	—	—	10	11	11
wojewódzkie/okręgowe ^d	19	19	22 ^e	49	49	44	45	45
powiatowe/rejonowe ^f	335	301	315	293	308	322	356	357
Prokuratorzy w prokuraturach:								
Generalnej	88	114	137	124	122 ^b	—	71	—
apelacyjnych/regionalnych ^c	—	—	—	—	—	188	362	} 5 834 ⁱ
wojewódzkich/okręgowych ^d	649 ^g	665	715	785	822 ^{bh}	1 370	1 481	
powiatowych/rejonowych ^f	1 045 ^g	1 630	1 721	2 034	2 159 ^{bh}	3 140	3 754	
Asesorzy	355	165	327	212	422	616	679	258
Aplikanci	101	197	414	287	1 101	103	.	.

a W latach 1957—2010 bez prokuratury wojskowej. b 1989 r. c W latach 2000 i 2010 prokuratury apelacyjne, w miejsce których w 2016 r. powołano prokuratury regionalne. d W latach 1957—1990 prokuratury wojewódzkie, w miejsce których w 1999 r. powołano prokuratury okręgowe. e W tym 3 rejony zamiejscowe prokuratur wojewódzkich. f W latach 1957—1970 prokuratury powiatowe, w miejsce których w 1975 r. powołano prokuratury rejonowe. g Ponadto w prokuraturach wojewódzkich i powiatowych zatrudnionych było 509 referendarzy śledczych. h Dla 1990 r. liczba prokuratorów (3 149) podawana jest w źródłach łącznie dla prokuratur wojewódzkich i rejonowych. i Łącznie z Prokuraturą Krajową.

W okresie powojennym organizacja i zadania prokuratury zostały określone ustawą z dnia 20 VII 1950 r. Utworzono wtedy urząd Prokuratora Generalnego, któremu podporządkowano prokuratury terenowe. Wcześniej prokuratura funkcjonowała w oparciu o przepisy przedwojenne (w 1946 r. liczba prokuratorów była następująca: przy Najwyższym Trybunale Narodowym — 6; przy Sądzie Najwyższym — 14; przy sądach apelacyjnych — 32; przy sądach okręgowych — 414). Od 1990 r. — z wyjątkiem lat 2010—2015 — prokuraturę podporządkowano ministrowi sprawiedliwości, pełniącemu równocześnie funkcję Prokuratora Generalnego (Prokuraturę Generalną zlikwidowano), w 1996 r. została utworzona Prokuratura Krajowa, która wchodzi w skład Ministerstwa Sprawiedliwości. W latach 2010—2015 rozdzielono funkcje ministra sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego oraz zlikwidowano Prokuraturę Krajową, powołując w jej miejsce Prokuraturę Generalną.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1959*, Warszawa 1959, s. 384; *Rocznik Statystyczny 1962*, Warszawa 1962, s. 440; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 618; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 610; *Rocznik Statystyczny 1990*, Warszawa 1990, s. 75; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 75; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 68; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2011*, Warszawa 2011, s. 151; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 155—156.

Tabl. 46. **Adwokaci i aplikanci adwokaccy w latach 1922—1939**

Wyszczególnienie	1922	1928		1939 (stan w dniu 1 I)	
		adwokaci	aplikanci adwokaccy	adwokaci	aplikanci adwokaccy
Polska	3 082	4 171	1 308	7 980	3 257
grupy województw:					
Centralne ^a	722	956	294	2 531	901
Wschodnie	144	270	75	354	104
Zachodnie — województwa:					
poznańskie i pomorskie	89	365	—	639	182
śląskie	73	142	22 ^b	278	88
Południowe	2 054	2 438	917	4 178	1 982

a Łącznie z m.st. Warszawa. b Tylko w okręgu sądu w Cieszynie.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 361; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1920/22*, część 2, Warszawa 1923, s. 273; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1930*, Warszawa 1930, s. 490.

Tabl. 47. **Adwokatura w latach 1946—2016**

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1946	1960	1970	1980	1990 ^a	2000	2010	2016
Zespoły adwokackie	9 ^b	459	460	393	410	55	35	18
Adwokaci	3 018	5 622	5 764	4 251	6 902	7 020	11 261	19 170
w tym członkowie zespołów	.	.	3 914	3 398	3 681	365	144	81
Aplikanci	180	437	303	295	407	972	4 883	6 191
Sprawy przyjęte (w ciągu roku) ^c								
w tys.	.	.	415,0	352,4	305,5	193,4	248,0 ^d	.
z wyboru	.	.	372,5	328,4	276,7	128,4	169,6 ^d	.
z urzędu	.	.	42,5	24,0	28,8	65,0	78,4 ^d	.

a Bez części prywatnych kancelarii adwokackich. b Izby adwokackie obejmujące tereny poszczególnych okręgów sądów apelacyjnych. c Dotyczy spraw dorosłych i nieletnich. d 2008 r.; dane niepełne (część adwokatów nie udzieliła informacji).

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1948*, Warszawa 1948, s. 230; *Rocznik Statystyczny 1956*, Warszawa 1956, s. 388; *Rocznik Statystyczny 1962*, Warszawa 1962, s. 441; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 618; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 620; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 94; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2010*, Warszawa 2010, s. 214; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 185.

Tabl. 48. **Policja Państwowa^a w latach 1926—1938**

Województwa	1926	1928	1935	1938	
	policjanci				ludność ^b na 1 policjanta
Polska	37 618^c	32 784	29 933	30 909	1 040
M.st. Warszawa	3 314	3 263	3 708	3 387	373
Białostockie	2 664	1 782	1 404	1 432	1 146
Kieleckie	2 804	2 469	2 212	2 402	1 223
Krakowskie	2 129	1 743	1 594	1 862	1 234
Lubelskie	2 045	1 862	1 447	1 475	1 672
Lwowskie	2 952	2 674	2 638	2 726	1 147
Łódzkie	2 784	2 620	2 608	2 762	953
Nowogródzkie	1 763	1 370	946	989	1 069
Poleskie	1 810	1 490	1 210	1 276	886
Pomorskie	1 366	1 114	1 209	1 328	818
Poznańskie	1 973	1 747	1 578	1 654	1 279
Stanisławowskie	1 543	1 422	1 256	1 323	1 116
Śląskie ^d	.	2 561	2 347	2 305	563
Tarnopolskie	1 594	1 361	1 270	1 334	1 202
Warszawskie	1 976	1 620	1 420	1 512	1 675
Wileńskie	4 818	1 890	1 319	1 370	1 146
Wołyńskie	2 083	1 796	1 767	1 772	1 177

^a Bez Komendy Głównej Policji, szkół policyjnych i oddziałów rezerwowych. ^b Ludność na podstawie Spisu Powszechnego Ludności 1931 r. ^c Bez policjantów z województwa śląskiego. ^d W związku z autonomią województwa śląskiego policja zachowała zewnętrzną odrębność.

Uwaga. W 1938 r. policja mundurowa obejmowała 27 870 osób (w tym 629 oficerów), policja śledcza — 3 039 osób (w tym 161 oficerów). Zgodnie z ustawą o Policji Państwowej z 1919 r. organizacja policji była przystosowana do podziału administracyjnego kraju.

Na podstawie: J. Ławnik, *Represje policyjne wobec ruchu robotniczego 1918—1939*, Warszawa 1979, s. 50—51, 53; A. Misiuk, *Policja Państwowa 1919—1939*, Warszawa 1996, s. 70—91; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1925/1926*, Warszawa 1927, s. 445—446.

Tabl. 49. **Zatrudnieni w Służbie Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej w latach 1945—1969**

Lata	Służba Bezpieczeństwa			Milicja Obywatelska		
	ogółem	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych ^a	jednostki terenowe	ogółem	Komenda Główna	jednostki terenowe
1945	23 718	2 520	21 198	56 203	934	55 269
1950	28 584	4 606	23 978	37 580	1 012	36 568
1960	11 770 ^b	5 151	6 268	54 959 ^c	1 177	52 587
1969	17 947	7 506	10 441	63 321 ^c	450	62 105

a W latach 1945 i 1950 — Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego. b, c łącznie — z nieuwzględnionymi w dalszym podziale — słuchaczami szkół: b — podległych Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, c — służby milicji.

Uwaga. W szczytowym okresie w 1953 r. formacje podporządkowane Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego liczyły 321 tys. osób, z tego: Urząd Bezpieczeństwa — 33 tys., Milicja Obywatelska — 48 tys., Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego — 41 tys., Wojska Ochrony Pogranicza — 32 tys., straż przemysłowa — 32 tys., Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej — 125 tys., straż więzienna — 10 tys.

W kwietniu 1990 r. w miejsce Milicji Obywatelskiej ustanowiono Policję.

Na podstawie: *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, tom I (1944—1956), red. K. Szwagrzyk, IPN, Warszawa 2005, s. 20; *Informator o stanie zatrudnienia w Służbie Bezpieczeństwa i Służbie Milicji w latach 1945—1953 i 1945—1969* (maszynopis).

Tabl. 50. **Pełnozatrudnieni w bezpieczeństwie publicznym w latach 1990—2016**

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1990	2000	2010	2016
Ogółem	142 759	173 450	185 023	185 009
w tym policja	.	.	122 947	124 957
Funkcjonariusze i żołnierze zawodowi	103 108	147 631	151 837	152 740
w tym policja	.	.	97 535	99 987
Pracownicy cywilni ^a	39 651	25 819	33 186	32 269
w tym policja	.	.	25 412	24 970

a łącznie z niepełnozatrudnionymi w przeliczeniu na pełnozatrudnionych.

Uwaga. Działalność w zakresie bezpieczeństwa publicznego prowadzą jednostki budżetowe podległe lub nadzorowane przez:

- Prezesa Rady Ministrów, tj. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencja Wywiadu utworzone na mocy ustawy z dnia 24 V 2002 r. w miejsce zlikwidowanego z dniem 29 VI 2002 r. Urzędu Ochrony Państwa (do 30 IX 1996 r. nadzorowanego przez Ministra Spraw Wewnętrznych) oraz Centralne Biuro Antykorupcyjne utworzone na mocy ustawy z dnia 9 VI 2006 r.
- Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, tj. głównie Policja, Straż Graniczna, Biuro Ochrony Rządu, Państwowa Straż Pożarna, w tym obrona cywilna kraju (od 1 X 2000 r. włączona do struktur Państwowej Straży Pożarnej).

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 56, 58; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2015*, Warszawa 2015, s. 141; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 141.

Tabl. 51. Skazani prawomocnie przez sądy powszechne według rodzaju przestępstw w latach 1924—1937

A. W latach 1924—1928^a

Wyszczególnienie	1924	1926	1928
	w tysiącach		
Ogółem	184,4	188,9	185,3
dorośli	163,7	168,6	165,4
młodociani ^b	20,7	20,3	19,9
Za przestępstwa przeciwko dobrom:			
prawnym zbiorowości	21,6	24,6	21,5
osobistym jednostki	49,6	57,9	58,2
majątkowym jednostki	113,2	106,4	105,6

B. W latach 1932—1937^c

Wyszczególnienie	1932	1935	1937
	w tysiącach		
Ogółem	750,3	622,0	358,0
dorośli	726,8	598,8	349,6
nieletni ^d	23,4	23,2	8,4
W tym za przestępstwa:			
przeciwko państwu	2,7	2,7	3,8
przeciwko władzom i urzędom	32,9	32,2	35,2
stręczycielstwo, sutenerstwo	1,4	1,5	0,2
zabójstwo	1,2	1,3	} 28,3 ^e
uszkodzenie ciała (ciężkie i lekkie)	40,7	38,9	
inne przeciwko życiu i zdrowiu	3,0	3,6	
zniewagi	25,8	22,6	.
rozbój (rabunek, wymuszenie)	1,4	1,5	1,5
kradzież	191,7	179,7	127,6
przywłaszczenie i sprzeniewierzenie	15,1	15,6	9,5
oszustwo	11,4	9,4	6,7
szalbierstwo	38,5	38,2	22,7
paserstwo	17,3	21,0	21,3

a Z uwagi na odmienne kodeksy karne b. państw zaborczych dane nie są w pełni porównywalne.

b W województwach centralnych, wschodnich, południowych i na Śląsku Cieszyńskim osoby, które ukończyły 10 lat, ale nie ukończyły 18 lat, w województwach zachodnich (bez Śląska Cieszyńskiego) — osoby, które ukończyły 12 lat, ale nie ukończyły 18 lat. c W latach 1932 i 1935 skazani za wszystkie przestępstwa, w 1937 r. bez skazanych za przestępstwa skarbowe i za przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego oraz za wykroczenia; z powodu odmiennej klasyfikacji przestępstw, niektóre dane za 1937 r. nie są w pełni porównywalne z danymi za lata 1932 i 1935. d Do ukończonych 17 lat. e Dotyczy skazanych za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu (w tym za zabójstwo — 1,3 tys. osób, za bardzo ciężkie i ciężkie uszkodzenie ciała — 7,0 tys.).

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1935*, Warszawa 1935, s. 236—237; *Mały Rocznik Statystyczny 1937*, Warszawa 1937, s. 347—348; *Mały Rocznik Statystyczny 1938*, Warszawa 1938, s. 351—353; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 363—364; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1929*, Warszawa 1929, s. 518, 532; *Statystyka sądownictwa, więziennictwa i przestępczości*, „Wiadomości Statystyczne”, zeszyt specjalny IV, 1932, s. 16—20.

Tabl. 52. **Prawomocne orzeczenia sądów powszechnych wobec nieletnich według rodzaju przestępstw^a w latach 1965—2016**

Rodzaje przestępstw	1965	1970	1980	1990	2000	2010	2016
O g ó ł e m	29 730	26 437	14 220	10 200	25 667	22 758	11 355
w tym przeciwko:							
Życiu i zdrowiu	1 501	1 298	456	419	3 716	5 070	2900
w tym:							
zabójstwo	11	9	12	9	17	7	11
uszkodzenie ciała ^b	1 052	952	242	254	1 396	1 534	831
udział w bójce lub pobiciu	264	244	192	144	1 795	2 345	795
Bezpieczeństwu powszechnemu oraz bezpieczeństwu w komunikacji	436	470	232	324	289	527	134
Wolności i obyczajności ^c	339	721	215	120	823	1 475	1 025
w tym zgwałcenie	118	410	114	68	49	56	49
Czci i nietykalności cielesnej	.	385	70	53	527	1 179	411
Działalności instytucji państwowych i społecznych ^d	143	122	21	9	64	545	352
Porządkowi publicznemu	63	144	93	139	109	43	35
Mieniu społecznemu i prywatnemu ^e ...	26 043	22 837	12 992	8 937	18 488	12 547	3 017

^a Dane dotyczą osób; dane za 1965 r. podano w dostosowaniu do Kodeksu karnego z 1969 r., za lata 1970—1990 — zgodnie z klasyfikacją Kodeksu karnego z 1969 r., obowiązującego do 31 VIII 1998 r., za lata 2000—2016 — zgodnie z klasyfikacją Kodeksu karnego z 1997 r., obowiązującego od 1 IX 1998 r. ^{b—e} W latach 2000—2016 dotyczy przestępstw: ^b — uszczerbek na zdrowiu, ^c — przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności, ^d — przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego, ^e — przeciwko mieniu.

Uwaga. Dane dotyczą osób, które w latach 1965 i 1970 miały do ukończonych 17 lat, w 1980 r. — nie ukończyły 17 lat w chwili popełnienia przestępstwa i wobec których sąd zastosował środki wychowawcze, orzekł zakład poprawczy lub karę pozbawienia wolności. W latach 1990—2016 postępowanie w sprawach o czyny karalne dotyczy osób, które dopuścili się takiego czynu po ukończeniu 13 lat, ale przed ukończeniem 17 lat i wobec których sąd orzekł środki wychowawcze (m.in. nadzór kuratora lub rodziców, umieszczenie w zakładzie wychowawczym lub w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, zobowiązanie do określonego zachowania, upomnienie), poprawcze (zakład poprawczy) lub kary (pozbawienie wolności).

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1968*, Warszawa 1968, s. 595; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 626; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 612; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2000*, Warszawa 2000, s. 78—79; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 81—83; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2015*, Warszawa 2015, s. 169—170; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 167—168.

Tabl. 53. Dorośli skazani prawomocnie przez sądy powszechne za przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego według rodzaju przestępstw^a w latach 1965—2016

Rodzaje przestępstw	1965	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Ogółem	207 976	166 049	151 958	106 464	222 815	432 891	289 512
w tym przeciwko:							
Życiu i zdrowiu	18 113	18 229	13 759	5 528	21 418	40 837	33 926
w tym:							
zabójstwo	281	323	320	262	480	533	353
ciężkie uszkodzenie ciała i inne uszkodzenie ciała ^b	8 528	10 950	6 816	3 221	6 867	6 766	6 854
Bezpieczeństwu powszechnemu oraz bezpieczeństwu w komunikacji	38 628	28 304	9 420	6 792	11 020	135 052	72 862
Wolności i obyczajności ^c	5 183	3 527	2 413	1 994	9 465	11 738	11 003
w tym zgwałcenie	597	1 177	1 060	627	776	770	684
Rodzinie, opiece i młodzieży ^d	14 867	17 591	20 228	16 619	34 578	31 626	20 718
Czci i nietykalności cielesnej	7 249	5 027	1 773	687	304	1 064	148
Działalności instytucji państwowych i społecznych ^e	17 805	11 973	5 788	2 182	4 609	14 042	13 146
Wymiarowi sprawiedliwości	3 366	2 366	2 893	977	5 685	35 644	15 647
Porządkowi publicznemu	.	4 019	1 034	2 298	2 914	3 327	3 049
Dokumentom ^f	2 272	1 694	2 609	564	16 275	14 069	9 500
Mieniu społecznemu i prywatnemu ^g ...	74 286	64 861	81 158	64 711	100 150	126 625	91 974

a Dane za 1965 r. podano w dostosowaniu do Kodeksu karnego z 1969 r., za lata 1970—1990 — zgodnie z klasyfikacją Kodeksu karnego z 1969 r., obowiązującego do 31 VIII 1998 r., za lata 2000—2016 — zgodnie z klasyfikacją Kodeksu karnego z 1997 r., obowiązującego od 1 IX 1998 r. *b—g* W latach 2000—2016 dotyczy przestępstw: *b* — uszczerbek na zdrowiu, *c* — przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności, *d* — przeciwko rodzinie i opiece, *e* — przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego, *f* — przeciwko wiarygodności dokumentów, *g* — przeciwko mieniu.

Uwaga. W latach 1946—1960 zrezygnowano z prezentowania liczby skazanych z powodu niepełnej porównywalności danych — klasyfikacja przestępstw oparta była na Kodeksie karnym z 1932 r. Liczba skazanych przez sądy powszechne wynosiła: w 1946 r. — 82 216 osób, w 1955 r. — 207 146, w 1960 r. — 301 927. Źródła nie precyzują, czy dane te dotyczą skazanych ściganych z oskarżenia publicznego czy prywatnego.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1970*, Warszawa 1970, s. 562—563; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 621—622; *Rocznik Statystyczny 1976*, Warszawa 1976, s. 528—529; *Rocznik Statystyczny 1987*, Warszawa 1987, s. 523; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2000*, Warszawa 2000, s. 83; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 88—89; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2015*, Warszawa 2015, s. 175—176; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 173—174.

Tabl. 54. Skazani prawomocnie przez sądy powszechne według wymiaru kary zasadniczej w latach 1928 i 1937

Wymiar kary	1928	1937 ^a		
		ogółem	dorośli	nieletni ^b
Ogółem	185 348	358 036	349 656	8 380
w tym:				
Kara śmierci	42	14	14	x
Więzienie	70 718 ^c	99 477	99 448	29
Areszt	68 671 ^d	208 174	206 213	1 961
Umieszczenie w zakładzie poprawczym ...	x	5 845	x	5 845
Grzywna	43 369	44 526	43 981	545

a Bez skazanych za przestępstwa skarbowe i za przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego oraz za wykroczenia. b Do ukończonych 17 lat. c, d Łącznie ze skazanymi na: c — ciężkie więzienie — 13 592 i twierdzą — 202, d — areszt ścisły — 5 097.

Uwaga. Dane nie obejmują osądzonych i skazanych przez sądy doraźne (od kilku do ponad 300 osób rocznie, w tym na karę śmierci). Sądy doraźne powoływane były uchwałą Rady Ministrów na okresy przejściowe w celu utrzymania bezpieczeństwa publicznego na określonych obszarach państwa; działały w latach 1919—1934. Rozpatrywały sprawy karne z zastosowaniem skróconej procedury. Uprawnione były do orzekania surowszych kar niż sądy powszechne.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1935*, Warszawa 1935, s. 236—237; *Mały Rocznik Statystyczny 1937*, Warszawa 1937, s. 347—348; *Mały Rocznik Statystyczny 1938*, Warszawa 1938, s. 351—353; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 363—364; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1929*, Warszawa 1929, s. 518, 532; *Statystyka sądownictwa, więziennictwa i przestępczości*, „Wiadomości Statystyczne”, zeszyt specjalny IV, 1932, s. 16—20.

Tabl. 55. Dorośli skazani prawomocnie przez sądy powszechne za przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego według wymiaru kary w latach 1961—2016

Wymiar kary	1961	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Ogółem	302 045	166 049	151 958	106 464	222 815	432 891	289 512
w tym:							
Kara śmierci^a	14	10	8	—	x	x	x
Pozbawienie wolności	235 989	124 112	102 555	81 150	174 184	290 669	125 368
Do 3 miesięcy	66 193	x	x	x	573	4 647	2 206
3 miesiące	x	1 694	122	225	3 452	19 773	8 642
Powyżej 3 do 6 miesięcy	77 376	22 279	3 130	5 344	28 701	94 945	40 316
Powyżej 6 miesięcy do 1 roku	70 618	66 650	40 947	37 630	86 465	117 427	50 505
Powyżej 1 roku do 2 lat	15 468	24 293	45 256	27 752	48 379	47 175	18 426
Powyżej 2 do 3 lat	3 727	5 520	7 345	6 277	3 790	4 008	3 035
Powyżej 3 do 5 lat	1 629	2 777	4 235	3 130	1 988	1 861	1 646
Powyżej 5 do 10 lat	820	783	1 360	678	641	612	455
Powyżej 10 do 15 lat	158	116	160	114	195	221	137
25 lat pozbawienia wolności	x	30	47	20	49	97	68

a W 1946 r. na karę śmierci skazano 364 osoby, w 1950 r. — 34, w 1960 r. — 11; ostatni raz na karę śmierci skazano w 1987 r. — 7 osób (Kodeks karny z 1997 r. zniósł karę śmierci).

Tabl. 55. Dorośli skazani prawomocnie przez sądy powszechne za przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego według wymiaru kary w latach 1961—2016 (dok.)

Wymiar kary	1961	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Dożywotnie pozbawienie wolności	64	x	x	x	12	27	20
Ograniczenie wolności	x	10 325	27 380	5 230	14 796	49 692	61 720
Do 6 miesięcy.....	x	5 429	3 234	2 424	8 065	27 076	29 820
Powyżej 6 miesięcy do 2 lat	x	4 896	24 146	2 806	6 731	22 616	31 900
Kara mieszana^b	x	x	x	x	x	x	3 544
Grzywna wymierzona samoistnie^c	65 978	31 384	21 551	19 487	33 699	92 329	98 776
Grzywna orzeczona obok kary pozbawienia wolności	84 943	71 333	70 089	57 147	65 655	124 593	34 343

^b Polegająca częściowo na pozbawieniu wolności, a częściowo na ograniczeniu wolności. ^c W latach 2000—2016 grzywna.

Uwaga. Dane za lata 1970—1990 podano według systemu kar Kodeksu karnego z 1969 r.; z tymi danymi nie są w pełni porównywalne wielkości z 1961 r. oparte o przepisy Kodeksu karnego z 1932 r.; dane za lata 2000—2016 podano na podstawie Kodeksu karnego z 1997 r.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1968*, Warszawa 1968, s. 593; *Rocznik Statystyczny 1976*, Warszawa 1976, s. 530; *Rocznik Statystyczny 1987*, Warszawa 1987, s. 524; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1999*, Warszawa 1999, s. 85; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 91; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2015*, Warszawa 2015, s. 178; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 176.

Tabl. 56. Więźniowie w latach 1925—1939^a

Stan w dniu 1 I

Wyszczególnienie	1925	1930	1935	1939
Więzienia	337	335	341	376
Więźniowie	32 085	30 219	55 895	71 316
Śledczy	11 511	11 388	14 722	14 008
Karni	20 574	18 831	41 173	57 308
dorośli	19 560	17 932	40 822	55 140
w tym skazani:				
do 6 miesięcy	.	.	15 574	16 557
od 6 miesięcy do 1 roku	.	.	7 380	12 371
od 1 roku do 3 lat	.	.	8 947	13 179
powyżej 3 lat	.	.	8 310	11 685
nieletni ^b	1 014	899	351	2 168

^a Według stanu w dniu 1 VII 1922 r. były 353 więzienia z 28 488 więźniami. ^b W latach 1925 i 1930 w województwach centralnych, wschodnich, południowych i na Śląsku Cieszyńskim osoby, które ukończyły 10 lat, ale nie ukończyły 18 lat, w województwach zachodnich (bez Śląska Cieszyńskiego) — osoby, które ukończyły 12 lat, ale nie ukończyły 18 lat; w latach 1935 i 1939 — osoby do ukończonych 17 lat w momencie popełnienia przestępstwa.

Uwaga. Dane dotyczą wszystkich zakładów przymusowego pobytu (domów karnych, więzień, aresztów, zakładów wychowawczych i poprawczych).

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1935*, Warszawa 1935, s. 235; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 368; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1920/22*, Warszawa 1923, s. 274; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1927*, Warszawa 1927, s. 494—495; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1930*, Warszawa 1930, s. 496—497.

Tabl. 57. **Tymczasowo aresztowani i odbywający kary w latach 1960—2016**

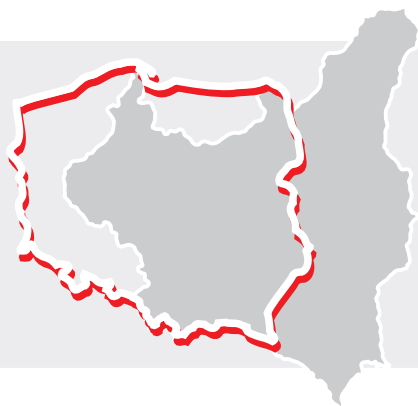
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1960	1970 ^a	1980 ^a	1990	2000	2010	2016
Ogółem	98 250	70 943	105 509	50 165	70 544	80 728	71 528
w tym zatrudnieni ^b	44 176	46 826	79 285	20 500	14 646	24 218	29 974
mężczyźni	90 409	67 099	100 274	49 231	68 815	78 131	68 947
w tym młodociani ^c	10 120	14 183	11 514	5 505	18 895	3 124	1 441
kobiety	7 841	3 844	5 235	934	1 729	2 597	2 581
w tym młodociane ^c	634	504	429	89	370	82	46
Tymczasowo aresztowani	34 456 ^d	14 397	16 194	16 200	22 032	8 389	5 396
Skazani i ukarani	63 794 ^e	56 546	89 315	33 965	48 512 ^f	72 339 ^g	66 132 ^h
według wymiaru kary:							
do 6 miesięcy	17 350	6 050	8 681	569	1 494	5 298	5 221
powyżej 6 miesięcy do 1 roku	17 665	9 443	9 155	3 262	7 725	14 353	11 385
powyżej 1 roku do 3 lat	18 690	23 977	41 987	16 742	21 860	30 460	26 783
powyżej 3 do 5 lat	5 086	8 821	16 336	7 349	7 402	8 197	8 790
powyżej 5 do 10 lat	3 324	5 428	10 173	4 064	5 082	5 393	5 459
powyżej 10 do 15 lat	1 208	2 035	2 108	1 224	2 231	2 844	2 522 ⁱ
25 lat	471 ^k	792	875	755	861	1 517	1 760
dożywotnie pozbawienie wolności		—	—	—	45	263	396

a Dane dotyczą przeciętnej liczby osób w roku. b W czasie odbywania kary lub tymczasowego aresztowania. c W latach 1960—1980 — w wieku poniżej 21 lat, w 1990 r. — w wieku 17—21 lat, w 2000 r. — w wieku 15—24 lat, w latach 2010 i 2016 w wieku 15—21 lat. d Więźniowie śledczy. e Więźniowie karni. f—h W podziale według wymiaru kary dane dotyczą kary zasadniczej wobec: f — 46 700 osób, g — 68 325 osób, h — 62 316 orzeczeń wykonywanych (wobec jednej osoby może być wykonywanych wiele orzeczeń). i Łącznie z 10 orzeczeniami wykonywanymi z wymiaru kary powyżej 15 do 20 lat. k Dotyczy skazanych powyżej 15 lat.

Liczba **zakładów karnych i aresztów śledczych** (stan w dniu 31 XII) wynosiła: w 1990 r. — 151 (86 zakładów karnych i 65 aresztów śledczych), w 2000 r. — 156 (odpowiednio: 86 i 70), w 2010 r. — 157 (87 i 70), a w 2016 r. — 154 (87 i 67).

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1962*, Warszawa 1962, s. 446; *Rocznik Statystyczny 1969*, Warszawa 1969, s. 585; *Rocznik Statystyczny 1987*, Warszawa 1987, s. 525; *Rocznik Statystyczny 1992*, Warszawa 1992, s. 86; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 91—92; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 178—179; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 180—181.

Społeczeństwo

SPOŁECZEŃSTWO

LUDNOŚĆ

Tabl. 1 (58). Ludność Europy przed i po I wojnie światowej według krajów

Kraje ^a	1910	1920		
	ogółem		przyrost(+)/ubytek(-) w stosunku do 1910 r.	
	w tysiącach		w %	
Europa	402 885	392 472	-10 413	-2,6
Europa Zachodnia	234 301	240 514	+6 213	+2,7
w tym:				
Anglia z Walią i Szkocją	40 980	42 917	+1 937	+4,7
Belgia	7 488	7 684	+196	+2,6
Dania	2 939	3 289	+350	+11,9
Francja	41 476	39 210	-2 266	-5,5
Hiszpania	19 181	19 932	+751	+3,9
Holandia	5 858	6 841	+983	+16,8
Irlandia	4 390	4 496	+106	+2,4
Niemcy	58 455	59 858	+1 403	+2,4
Norwegia	2 392	2 646	+254	+10,7
Portugalia	5 546	6 093	+547	+9,9
Szwajcaria	3 753	3 880	+127	+3,4
Szwecja	5 522	5 904	+381	+6,9
Włochy	36 080	37 508	+1 428	+4,0
Europa Wschodnia	168 583	151 958	-16 626	-10,0
Polska	29 900	27 160	-2 740	-9,2
Austria	6 371	6 131	-240	-3,8
Czechosłowacja	13 597	13 596	-1	-0,0
Finlandia	3 115	3 335	+220	+7,1
Rosja europejska	115 600	101 735	-13 865	-12,0

^a W 1910 r. w granicach po I wojnie światowej.

Uwaga. Przy założeniu, iż przyrost naturalny w latach 1910—1920 byłby taki sam, jak w latach 1901—1910 (średnią z lat 1901—1910 przyjęto jako podstawę szacunku dla 1920 r.) liczba ludności Europy w 1920 r. miała wynieść 453 628 tys. (w Europie Zachodniej — 259 052 tys., w Europie Wschodniej — 194 575 tys., w tym w Polsce — 34 636 tys.).

Na podstawie: B. Żejc, *Wpływ wojny na stan ludności Europy*, „Miesięcznik Statystyczny” 1923, zeszyt 9—12, s. 288—90.

Tabl. 2 (59). Szacunki strat ludności w krajach sprzymierzonych i stowarzyszonych oraz centralnych w czasie I wojny światowej

Kraje	Szacunek Waltera F. Wilcoxa z 1923 r. ^a — zabici i zmarli	Inne szacunki ^b			
		ogółem	wojskowi (zabici i zmarli)	cywile	
				ofiary działań wojennych i czynów kryminalnych	zgoni spowodowane niedożywieniem i epidemiami ^c
w tysiącach					
Ogółem	9 460	15 486—18 423	8 573—10 824	2 250	4 661—5 350
Kraje sprzymierzone i stowarzyszone	6 039	8 485—10 080	5 187—6 434	627	2 670—3 020
Belgia	14	124—144	38—59	24	62
Czarnogóra	3	3—13	3—13	0	0
Francja	1 437	1 697—1 737	1 357—1 398	40	300
Grecja	5	155—176	5—26	0	150
Imperium brytyjskie	1 082	1 077—1 244	949—1 118	19	107
w tym Wielka Brytania	715	868—1 012	744—888	17	107
Japonia	0,3	0,3—5	0,3—5	0	0
Portugalia	7	89	7	0	82
Rosja	2 500	2 840—3 394	1 700—2 254	410	730
Rumunia	159	580—666	250—336	130	200
Serbia	45	750—1 250	300—450	0	450—800
Stany Zjednoczone	133	118	117	1	0
Włochy	653	1 052—1 243	460—651	3	589
Kraje centralne	3 420	6 998—8 341	3 386—4 391	1 621	1 991—2 330
Austro-Węgry	1 200	1 787—2 081	1 200—1 494	120	467
Bułgaria	70	188	88	0	100
Niemcy	1 825	2 198—2 801	1 773—2 037	1	424—763
Turcja	325	2 825—3 272	325—772	1 500	1 000

a Szacunek Waltera F. Wilcoxa, zamieszczony w *Population and the World War: a preliminary Survey*, „Journal of the American Statistical Association”, vol. 18, no. 142, June 1923, s. 699—712. b Szacunki zestawione w: *World war I, casualties*, https://en.wikipedia.org/wiki/World_war_I_casualties. c Bez ludności Afryki (750 tys. osób).

Uwaga. Ogólna liczba zmobilizowanych wyniosła 65 mln osób.

Polskie ofiary I wojny światowej ujmowane są w statystykach niemieckich, austriackich i rosyjskich. Szacuje się, że wyniosły ok. 500 tys. zabitych i zmarłych. Inne szacunki mówią o 1 080 tys. ofiar, z tego 200 tys. to cywile, a 870 tys. — wojskowi.

Na podstawie: B. Żejc, *Wpływ wojny na stan ludności Europy*, „Miesięcznik Statystyczny” 1923, zeszyt 9—12, s. 288—290.

Tabl. 3 (60). Ludność Polski według b. dzielnic zaborczych w latach 1911 i 1921

Wyszczególnienie	Powierzchnia w tys. km ² w 1921 r.	Ludność w tys.	
		1911	1921
Ogółem	388,3^a	30 067^b	26 871^c
B. zabór rosyjski	262,0	18 105	15 350
B. zabór pruski wraz z częścią Górnego Śląska	46,2	3 833	3 893
B. zabór austriacki wraz z częścią Spisza i Orawy oraz Śląska Cieszyńskiego	80,1	8 129	7 628

a Skorygowana później powierzchnia wynosiła 388,6 tys. km². b Ludność w granicach z 1923 r.; dane szacunkowe; według *Małego Rocznika Statystycznego 1939*, liczba ludności w granicach Polski z dnia 1 I 1938 r. wynosiła w 1910 r. 28 978 tys. c Według ostatecznych wyników Spisu Powszechnego Ludności 1921 r. liczba ludności wynosiła 27 177 tys., z tego (bez ludności spisanej przez władze wojskowe): b. zabór rosyjski — 15 337 tys. (Królestwo Polskie — 11 216 tys., Kresy Wschodnie — 4 121 tys.), b. zabór pruski — 3 893 tys. (w tym Górny Śląsk — 980 tys.), b. zabór austriacki — 7 628 tys. (w tym Spisz i Orawa — 23 tys. oraz Śląsk Cieszyński — 145 tys.).

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 15; I. Weinfeld, *Tablice statystyczne Polski 1923*, Warszawa-Bydgoszcz 1923, s. 3; I. Weinfeld, *Tablice statystyczne Polski 1924*, Warszawa-Bydgoszcz 1925, s. 2.

Tabl. 4 (61). Ludność^a w latach 1921—1938

A. Ogółem

Daty spisów i szacunków	Ludność ogółem		Ludność wiejska		Ludność miejska	
	w tys.	na 1 km ² powierzchni	w tys.	w % ogółem	w tys.	w % ogółem
30 IX 1921 ^b	27 177 ^c	70	20 250	75,4	6 608	24,6
9 XII 1931	32 107 ^d	83	23 185	72,6	8 731	27,4
31 XII 1938 ^e	34 849	90	24 394	70,0	10 455	30,0

a W latach 1921 i 1931 dane spisów powszechnych, w 1938 r. — dane szacunkowe. b Spis nie został przeprowadzony na Górnym Śląsku oraz niektórych obszarach przyszłego województwa wileńskiego (miasto Wilno, powiaty: Oszmiana, Święciany, Wilno — Troki); dane dla tych terenów zostały doszacowane: dla Górnego Śląska w oparciu o spis niemiecki z 1919 r. (980,3 tys. ludności), dla okręgu wileńskiego — spis b. Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich z 1919 r. (501,7 tys.). c, d W podziale na ludność wiejską i miejską nie uwzględniono ludności spisanej przez władze wojskowe: c — 318,5 tys., d — 191,5 tys. e Ludność w granicach z dnia 1 I 1938 r.

Tabl. 4 (61). Ludność^a w latach 1921—1938 (dok.)

B. Według województw w 1931 r.

Województwa	W tys.	Na 1 km ² powierzchni
Polska	32 107^f	83^f
Białostockie	1 644	51
Kieleckie	2 936	115
Krakowskie	2 298	132
Lubelskie	2 465	79
Lwowskie	3 127	110
Łódzkie	2 632	138
Nowogródzkie	1 057	46
Poleskie	1 132	31
Pomorskie	1 080	66
Poznańskie	2 107	80
Stanisławowskie	1 480	87
Śląskie	1 295	308
Tarnopolskie	1 600	97
Warszawskie	3 701	126
w tym m.st. Warszawa	1 172	8 337
Wileńskie	1 276	44
Wołyńskie	2 086	58

a Notka patrz na str. 73. ^f W podziale według województw bez ludności spisanej przez władze wojskowe (191,5 tys.).

Uwaga. Ludność miast w 1900 r. stanowiła 17,7% ogółu ludności.

Po przyłączeniu w październiku 1938 r. Zaolzia (258 tys. mieszkańców) liczba ludności Polski wzrosła do 35 107 tys., a na dzień 31 VIII 1939 r. szacowana była na 35 339 tys.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1935*, Warszawa 1935, s. 8, 11—14; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 10, 15, 34; *Mały Rocznik Statystyczny Polski wrzesień 1939—czerwiec 1941*, Londyn 1941 — Warszawa 1990, s. 3. *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1924*, Warszawa 1925, s. 6; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1925/1926*, Warszawa 1927, s. 5—10.

Tabl. 5 (62). Ludność na terenach okupowanych w czasie II wojny światowej

Wyszczególnienie	W tys.	W odsetkach
1939 (stan w dniu 31 VIII)^a		
Polska	35 339	100,0
Tereny okupowane^b przez		
Niemcy	22 110	62,6
w podziale na:		
Rzeszę	10 568	30,0
Generalną Gubernię	11 542	32,6
ZSRR	13 199	37,3
w podziale na:		
Litwę	537	1,5
Białoruś	4 733	13,4
Ukrainę	7 929	22,4
Tereny włączone do Słowacji^b	30	0,1
1943 (stan w dniu 1 III)^c		
Generalna Gubernia	14 854	100,0
Dystrykty: Galicja	4 201	28,3
Kraków	3 482	23,4
Lublin	2 075	14,0
Radom	2 397	16,1
Warszawa	2 699	18,2

a Dane szacunkowe. b Według podziału obowiązującego w dniu 1 I 1941 r. c Dane na podstawie spisu.

Liczba ludności Generalnej Guberni (GG) wynosiła: w grudniu 1939 r. — 11 380 tys., w grudniu 1940 r. — 12 100 tys., w lutym 1942 r. z dystryktem Galicja — 17 776 tys., w grudniu 1942 r. z dystryktem Galicja — 15 423 tys., (bez dystryktu Galicja — 11 012 tys.). W okresie od grudnia 1940 r. do grudnia 1942 r. do GG (bez dystryktu Galicja) przybyło 153 tys. ludności niemieckiej oraz 186 tys. ludności białoruskiej i ukraińskiej, ubyło zaś 620 tys. ludności polskiej i 1 232 tys. ludności żydowskiej. W tym okresie nastąpiła masowa zagłada ludności żydowskiej.

Na podstawie: *Amtliches Gemeinde- und Dorfverzeichnis für das Generalgouvernement auf Grund der Summarischen Bevölkerungsbestandsaufnahme am 1 März 1943*, Kraków 1943, s. IX; Cz. Łuczak, *Polityka ludnościowa i ekonomiczna hitlerowskich Niemiec w okupowanej Polsce*, Poznań 1979, s. 209; Cz. Madajczyk, *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, tom I, Warszawa 1970, s. 241; *Mały Rocznik Statystyczny Polski wczesień 1939—czerwiec 1941*, Londyn 1941 — Warszawa 1990, s. 4.

Tabl. 6 (63). Szacunki strat ludności Polski w czasie II wojny światowej^a

Wyszczególnienie	Szacunki strat — w tys. — według	
	Cz. Łuczaka	J. Kurtyki, Z. Gluzy, W. Grabowskiego
O g ó ł e m	5 900—6 150	5 720—5 920
Na ziemiach okupowanych przez III Rzeszę	5 400—5 650	5 470—5 670
osoby narodowości polskiej ^b	1 500—1 750	2 770
mniejszości narodowe	1 000	x
ludność żydowska	2 900	2 700—2 900 ^c
Polacy zabici lub zmarli pod okupacją ZSRR	500	150
Polacy zamordowani na Ukrainie	x	100 ^d

a Dane dotyczą obywateli II Rzeczypospolitej w granicach z 1939 r. b Zabici lub zmarli w wyniku eksterminacji niemieckiej i bezpośrednich działań wojennych. c, d W tym: c — w obozach zagłady — 1 860 tys., d — na Wołyniu — 60 tys.

Uwaga. Badania strat ludzkich podczas II wojny światowej prowadzone są z różnym natężeniem od 1945 r. Przegląd szacunków podaje W. Grabowski, *Raport. Straty ludzkie poniesione przez Polskę w latach 1939—1945*, w: T. Szarota, W. Materski, *Polska 1939—1945. Straty osobowe i ofiary represji pod dwiema okupacjami*, IPN, Warszawa 2009.

Straty Żydów polskich szacuje się na 2,7—2,9 mln (według *Małego Rocznika Statystycznego Polski wrzesień 1939—czerwiec 1941* szacowana liczba ludności Polski wyznania mojżeszowego według stanu w dniu 31 VIII 1939 r. wynosiła 3 351 tys.), ocalało nie więcej niż 425 tys. osób. Ok. 2 mln osób zamordowano w niemieckich obozach zagłady, 0,5 mln to zmarli w gettach i obozach pracy, pozostali byli ofiarami specjalnych grup operacyjnych (Einsatzgruppen). Zorganizowane na ziemiach polskich niemieckie obozy zagłady to: KL Auschwitz, Treblinka, Bełżec, Sobibór, Chełmno n. Nerem i Majdanek. Badania strat Żydów przedstawiają A. Stankowski, P. Weiser, *Demograficzne skutki Holokaustu*, w: F. Tych, M. Adamczyk-Garbowska (red.), *Następstwa zagłady Żydów. Polska 1944—2010*, Lublin 2011, s. 15—38.

Na podstawie: J. Kurtyka, Z. Gluza, *Przedmowa*, w: T. Szarota, R. Materski (red.), *Polska 1939—1945. Straty osobowe i ofiary represji pod dwiema okupacjami*, IPN, Warszawa 2009, s. 13—39; Cz. Łuczak, *Polityka ludnościowa i ekonomiczna hitlerowskich Niemiec w okupowanej Polsce*, Poznań 1979, s. 161; tenże, *Polacy i Polska w drugiej wojnie światowej*, Poznań 1993, s. 116, 683; Cz. Madajczyk, *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, tom II, Warszawa 1970, s. 294—343; F. Piper, *Ilu ludzi zginęło w KL Auschwitz*, Oświęcim 1992, s. 92—124.

Tabl. 7 (64). **Obywatele polscy deportowani na roboty przez władze niemieckie oraz zatrudnieni w Rzeszy polscy jeńcy wojenni w czasie II wojny światowej**

Wyszczególnienie	W tys.
Ogółem	2 857,5^a
Obywatele polscy deportowani na roboty ^b	2 826,5
z Generalnej Guberni	1 297,0
do dnia 7 VII 1944 r. (łącznie z okręgiem białostockim)	1 214,0
z powstania warszawskiego	67,0
w listopadzie i grudniu 1944 r.	16,0
z ziem wcielonych do Rzeszy	729,5
Polacy	670,0
osoby innych narodowości	36,0
z Kraju Warty do Francji	23,5
z ziem zabużańskich	500,0
b. jeńcy wojenni (którym narzucono status robotnika cywilnego)	300,0
Zatrudnieni w Rzeszy polscy jeńcy wojenni	31,0

a Liczba oparta o różnorakie szacunki. b W charakterze robotników cywilnych.

Według stanu w dniu 30 IX 1944 r. w Rzeszy Niemieckiej przebywało 1 662,3 tys. robotników przymusowych z Polski: z Generalnej Guberni — 1 053,0 tys. (w tym narodowości ukraińskiej — 235,2 tys.), z ziem wcielonych do Rzeszy — 609,3 tys. Liczby te nie obejmują ludności zabużańskiej oraz polskich jeńców wojennych, którzy utracili status jeniecki, ale nie byli uwzględniani w statystyce robotników przymusowych.

Na podstawie: Cz. Łuczak, *Polityka ludnościowa i ekonomiczna hitlerowskich Niemiec w okupowanej Polsce*, Poznań 1979, s. 161.

Tabl. 8 (65). **Obywatele polscy represjonowani przez władze ZSRR w czasie II wojny światowej**

Rodzaje represji	Szacunki ustalone w badaniach	W tym imiennie zwyfikowani
	w tysiącach	
Ogółem	570,4^a	91,2
1939—1941		
Razem	475,4	65,2
Jeńcy wojenni i internowani	45,4	41,5
rozstrzelani (Katyń, Charków, Twer)	14,6	14,5
internowani (w niewoli do sierpnia 1941 r.)	26,2	25,1
zmarli i zaginionieni	2,3	1,8
zwolnieni i przekazani Niemcom w latach 1940 i 1941	2,3	0,1
Aresztowani na Kresach Wschodnich	110,0 ^b	14,5
na terenie: tzw. Zachodniej Ukrainy	65,0	7,3
tzw. Zachodniej Białorusi	43,0	7,1
Litwy	2,0	0,1
Deportowani ^c	320,0	9,2
deportacje: I — 10 III 1940 r.	140,0	2,9
II — 13 IV 1940 r.	61,0	0,0
III — VI 1940 r.	79,0	6,2
IV — VI 1941 r.	40,0	0,1
1941—1945		
Razem	95,0	26,1
Aresztowani na terenie ZSRR w latach 1941—1944 ^d	3,0	0,2
Internowani w latach 1944 i 1945	42,0	20,2
Aresztowani i deportowani w latach 1944 i 1945 ^e	50,0	5,7

a Szacuje się, że do niewoli rosyjskiej trafiło ok. 240 tys. wojskowych. b Spośród ogółu aresztowanych ok. 7,3 tys. zostało rozstrzelanych na mocy tej samej decyzji (z dnia 5 III 1940 r.) co jeńcy z Kozielska, Starobielska i Ostaszkowa. c I deportacja objęła głównie rodziny osadników wojskowych i pracowników służby leśnej, 82% wywiezionych to Polacy; II deportacja — rodziny jeńców i aresztowanych przez NKWD, głównie Polacy; III deportacja — uchodźców z Polski centralnej i zachodniej; IV deportacja — osoby „klasowo obce”, przeprowadzona także wśród obywateli II RP na Litwie. d Najczęściej z powodu nieprzyznania obywatelstwa ZSRR. e Na terenach Polski kontrolowanych przez radzieckie siły bezpieczeństwa.

Na podstawie: S. Ciesielski, W. Materski, A. Paczkowski, *Represje sowieckie wobec Polaków i obywateli polskich*, Warszawa 2002, s. 33; *Represje sowieckie wobec Polaków i obywateli polskich. Raport Komisji Ekspertów na zlecenie Ministerstwa Sprawiedliwości RP*, Ośrodek „Karta”, Warszawa 2000, s. 26.

Tabl. 9 (66). Ludność żydowska przed i po II wojnie światowej według krajów

Kraje	1939	1946	Straty ludności żydowskiej w wyniku Holokaustu ^a
	ogółem		
	w tysiącach		
ŚWIAT	16 700	11 300	5 862
w tym:			
Polska	3 300	120	2 900
Austria	60	16	50
Belgia	100	30	25
Bułgaria	50	46	11
Czechosłowacja	360	55	151
Francja	320	180	90
Grecja	75	10	65
Holandia	150	30	106
Jugosławia	75	10	60
Niemcy	240	—	130
Rumunia	900	300	270
Szwajcaria	25	35	—
Szwecja	3	22	—
Węgry	403	200	450
Wielka Brytania	340	350	—
Włochy	51	52	8
ZSRR	ok. 3 000	ok. 2 000	1 543 ^b

a Szacuje się, że w wyniku Holokaustu śmierć poniosło od 5,1 mln do 5,8 mln Żydów, co stanowiło ok. 2/3 Żydów europejskich i 1/3 ludności żydowskiej świata. b W tym: Ukraina — 900 tys., Białoruś — 245 tys., Litwa — 220 tys. i Rosja — 107 tys.

U w a g a. Dane dotyczące stanu ludności żydowskiej w latach 1939 i 1946 mają charakter szacunkowy i pochodzą z różnych źródeł, stąd w przypadku niektórych krajów występuje niespójny obraz strat.

Na podstawie: M. Overesch, *Das Dritte Reich 1939—1945. Droste Geschichtskalendrium*, Bd. 2/II, Düsseldorf 1983, s. 621, za: A. Czubiński, *Studia ostatnie*, Poznań 2009, s. 276; R. Szuchta, P. Trojański, *Zrozumieć Holokaust*, Warszawa 2012, s. 293—294.

Tabl. 10 (67). Szacunki strat ludności w krajach alianckich i Osi w czasie II wojny światowej

Kraje	Ogółem	Siły zbrojne	Ludność cywilna
	w tysiącach		
Kraje alianckie	43 220	29 080	19 140
w tym:			
Polska	5 800	320	5 480
Belgia	88	12	76
Brytyjska Wspólnota Narodów	467	373	94
w tym Wielka Brytania	357	264	93
Czechosłowacja	225	10	215
Dania	4	3	1
Francja	565	213	350
Grecja	413	88	325
Holandia	208	8	200
Jugosławia	1 505	410	1 095
Norwegia	10	3	7
Stany Zjednoczone	298	292	6
ZSRR	27 000	17 000	10 000
Kraje Osi^a	11 469	7 094	4 277
w tym:			
Bułgaria	20	10	10
Finlandia	84	82	2
Japonia	2 514	1 340	1 173
Rumunia	500	300	200
Rzesza Niemiecka	5 820 ^b	3 760	2 060
Węgry	490	200	190
Włochy	395	242	155

^a Kraje sprzymierzone z Niemcami. ^b Ponadto 1 400 tys. Niemców (w tym 380 tys. w siłach zbrojnych) pochodzących z innych krajów.

Na podstawie: A. Czubiński, *Studia ostatnie*, Poznań 2009, s. 275.

Tabl. 11 (68). Ludność Polski w 1950 r. według miejsca zamieszkania w 1939 r.

Wyszczególnienie	W tys.	W odsetkach
Ludność objęta Narodowym Spisem Powszechnym 1950^a	24 613,7	100,0
Mieszkająca w sierpniu 1939 r.:		
na terytorium Polski w granicach z 1950 r.	22 100,9	89,8
w tym samym województwie	18 147,5	73,7
w innym województwie	3 953,4	16,1
za granicą Polski w granicach z 1950 r.	2 341,9	9,5
w tym na terenie: ZSRR ^b	2 136,7	8,7
Francji	78,4	0,3
Niemiec	57,5	0,2
Nieustalone miejsce zamieszkania w sierpniu 1939 r.	170,8	0,7

a Bez ludności spisanej przez władze wojskowe; dzieci urodzone po 31 VIII 1939 r. ujęto razem z rodzicami. b Głównie osoby zamieszkałe w województwach, które wchodziły w skład II Rzeczypospolitej.

Uwaga. Porównania ludności ziem zachodnich i północnych w latach 1939—1965 podaje m.in. publikacja E. Krzeczowskiej (red.), *Ziemie zachodnie i północne w liczbach*, Warszawa 1966, s. 42—45.

Na podstawie: *Narodowy Spis Powszechny z dnia 3 grudnia 1950 r. Miejsce zamieszkania ludności w sierpniu 1939 r.*, Warszawa 1955, s. VIII, 8.

Tabl. 12 (69). Ludność w latach 1946—2016^a

Daty spisów i bilansu	Ludność ogółem		Ludność wiejska		Ludność miejska	
	w tys.	na 1 km ² powierzchni	w tys.	w % ogółem	w tys.	w % ogółem
14 II 1946	23 930 ^b	77	16 109	68,2	7 517	31,8
3 XII 1950	25 008 ^c	80	15 009	61,0	9 605	39,0
6 XII 1960	29 776 ^d	95	15 200	51,7	14 206	48,3
8 XII 1970	32 642	104	15 578	47,7	17 064	52,3
7 XII 1978	35 061	112	14 911	42,5	20 150	57,5
7 XII 1988	37 879	121	14 704	38,8	23 175	61,2
20 V 2002	38 230	122	14 620	38,2	23 610	61,8
31 III 2011	38 512	123	15 106	39,2	23 406	60,8
31 XII 2016	38 433	123	15 304	39,8	23 130	60,2

a W 1946 r. dane Powszechnego Sumarycznego Spisu Ludności, w latach 1950—2011 — spisów powszechnych, w 2016 r. — na podstawie bilansu ludności. b—d W podziale na ludność wiejską i miejską nie uwzględniono ludności spisanej przez władze wojskowe (skoszarowane wojsko): b — 304 tys., c — 394 tys., d — 370 tys.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 204—205.

Tabl. 13 (70). Ludność według płci i wieku^a

A. Według płci i grup wieku

Płeć Wiek	1921	1931	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
W tysiącach										
Ogółem	27 177	32 107	25 035	29 795	32 658	35 735	38 031	38 256	38 517	38 427
W odsetkach										
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0—14 lat	35,4	33,4	29,5	33,5	26,6	24,4	25,1	19,5	15,2	15,0
15—59	57,4	58,8	62,3	56,9	60,5	62,4	60,0	63,8	65,5	61,8
60 lat i więcej	7,2	7,8	8,2	9,6	12,9	13,2	14,9	16,7	19,3	23,2
Mężczyźni	48,3	48,6	47,7	48,4	48,6	48,7	48,7	48,5	48,4	48,4
0—14 lat	17,9	16,9	14,9	17,1	13,6	12,5	12,8	10,0	7,8	7,7
15—59	27,0	28,2	29,5	27,5	29,7	31,0	30,0	31,9	32,8	31,1
60 lat i więcej	3,4	3,6	3,3	3,8	5,3	5,2	5,9	6,6	7,8	9,6
Kobiety	51,7	51,4	52,3	51,6	51,4	51,3	51,3	51,5	51,6	51,6
0—14 lat	17,5	16,5	14,6	16,4	13,0	11,9	12,3	9,5	7,4	7,3
15—59	30,4	30,6	32,8	29,4	30,8	31,4	30,0	32,0	32,7	30,7
60 lat i więcej	3,7	4,2	4,9	5,8	7,6	8,0	9,0	10,0	11,5	13,6

B. Według wieku

Wiek	1931	1950	1970	1990	2016
W tysiącach					
Ogółem	32 107	25 035	32 658	38 031	38 427
W odsetkach					
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0—4 lata	12,4	12,3	7,8	7,7	4,9
5—9	12,4	8,0	8,4	8,9	5,4
10—14	8,6	9,2	10,4	8,5	4,7
15—19	9,5	9,6	10,7	7,5	5,1
20—29	19,7	18,1	14,8	13,5	13,4
30—39	13,3	12,4	13,5	17,1	16,5
40—49	9,3	13,4	13,0	11,6	13,4
50—59	7,0	8,8	8,5	10,3	13,4
60—64	} 5,1	3,0	4,6	4,8	7,1
65—69		2,1	3,5	3,8	5,8
70 lat i więcej		2,7	3,1	4,8	6,3

^a W latach 1921 i 1931 na podstawie spisów powszechnych, w latach 1950—2016 na podstawie bilansów ludności, z wyjątkiem danych za 1990 r. — na podstawie szacunków; w latach 1950—1980 stan w dniu 31 XII, w latach 1990—2016 stan w dniu 30 VI.

Uwaga. Na szacowaną ogólną liczbę ludności w 1900 r. (25,1 mln) i w 1939 r. (35,1 mln) ludność w wieku 0—14 lat stanowiła odpowiednio: 39,3% i 32,5%, w wieku 15—49 lat — 47,7% i 52,5%, w wieku 50—64 lata — 9,4% i 10,0%, w wieku 65 lat i więcej — 3,6% i 5,0%.

Na podstawie: *Demografia 1991*, Warszawa 1991, s. 44—45; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 18—19; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 11; *Rocznik Demograficzny 2017*, Warszawa 2017, s. 134—137; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 75.

Tabl. 14 (71). Miasta i ludność w miastach^a

Wyszczególnienie	Ogółem	Grupy miast o liczbie ludności							
		poniżej 5 000	5 000— —9 999	10 000— —19 999	20 000— —49 999	50 000— —99 999	100 000— —199 999	200 000 i więcej	
Miasta	1900	488	291	119	47	22	4	3	2
	1921	611	354	146	62	36	7	3	3
	1931	636	308	177	83	46	11	6	5
	1946	703	436	132	71	43	10	7	4
	1950	706	393	159	76	50	12	11	5
	1970	889 ^b	359	220	162	97	27	14	10
	1990	830	257	177	177	128	48	23	20
	2016	919	334	180	186	133	47	23	16
Ludność w tys.	1900	4 435	882	794	644	650	262	415	788
	1921	6 608	1 008	1 005	842	1 100	563	482	1 608
	1931	8 689 ^c	928	1 233	1 099	1 392	688	781	2 568
	1946	7 459 ^d	1 126	938	964	1 235	785	868	1 543
	1950	9 605	1 066	1 113	1 034	1 523	832	1 640	2 397
	1970	17 088 ^b	1 099	1 571	2 243	2 916	1 871	2 193	5 195
	1990	23 615	803	1 252	2 552	3 963	3 231	3 013	8 801
	2016	23 130	1 008	1 282	2 701	4 184	3 139	3 168	7 648

a W latach 1900 i 1990 ludność na podstawie szacunków, w latach 1921—1950 na podstawie spisów powszechnych, bez ludności spisanej przez władze wojskowe; w latach 1970 i 2016 na podstawie bilansów ludności, (stan w dniu 31 XII); każdorazowo w granicach administracyjnych miast. b Miasta i ludność w miastach łącznie z osiedlami. c Ludność obecna według miejsca pobytu w chwili spisu, stąd inna liczba ludności miejskiej niż w tabl. 4 na str. 73. d Według *Rocznika Statystycznego 1947*; według późniejszych roczników statystycznych — 7 517 tys.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 34; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 20; *Rocznik Statystyczny 1947*, Warszawa 1947, s. 14, 21—27; *Rocznik Statystyczny 1961*, Warszawa 1961, s. 20—21; *Rocznik Statystyczny 1977*, Warszawa 1977, s. 30; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 45; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 212.

Tabl. 15 (72). Ludność dużych miast^aA. W latach 1910—1939^b

Miasta	1910	1921	1931	1939
	w tysiącach			
Warszawa	781	937	1 172	1 289
Łódź	408	452	605	672
Lwów	196	219	312	318
Poznań	150	169	245	272
Kraków	143	184	219	259
Wilno	181	129 ^c	195	209
Bydgoszcz	53	88	117	141
Częstochowa	73	80	117	138
Katowice	43	50	126	134
Sosnowiec	99	86	109	130
Lublin	66	94	112	122
Gdynia	0,9	1,3	30	120
Chorzów ^d	73	73	81	110
Białystok	80	77	91	107

a Dane dotyczą miast, które w 1939 r. (część A) i 2016 r. (część B) liczyły 100 tys. i więcej ludności; ludność w każdorazowych granicach administracyjnych miast. b Bez ludności spisanej przez władze wojskowe. c 1919 r. d W 1910 r. Królewska Huta.

Tabl. 15 (72). Ludność dużych miast^a (dok.)B. W latach 1946—2016^e

Stan w dniu 31 XII

Miasta	1946	1950	1970	1990	2016
	w tysiącach				
Warszawa	479	804	1 316	1 656	1 754
Kraków	299	344	590	751	765
Łódź	497	620	763	848	697
Wrocław	171	309	526	643	638
Poznań	268	321	472	590	540
Gdańsk	118	195	366	465	464
Szczecin	73	179	338	413	405
Bydgoszcz	135	163	282	382	354
Lublin	99	117	239	351	341
Katowice	128	225	305	367	298
Białystok	57	69	169	271	297
Gdynia	78	104	192	252	247
Częstochowa	101	112	188	258	226
Radom	69	80	160	229	215
Sosnowiec	78	96	145	259	206
Toruń	68	81	130	202	203
Kielce	50	61	127	214	198
Rzeszów	29	28	83	153	187
Gliwice	96	120	172	214	182
Zabrze	104	172	197	205	176
Olsztyn	29	44	95	163	173
Bielsko-Biała	46	57	106	181	172
Bytom	93	174	188	231	170
Ruda Śląska	19	110	143	171	139
Rybnik	23	27	44	144	139
Zielona Góra	16	32	74	114	139
Tychy	.	13	72	192	128
Gorzów Wielkopolski	20	33	75	124	124
Dąbrowa Górnicza	28	32	62	137	122
Elbląg	21	48	90	126	121
Płock	29	33	72	123	121
Opole	28	39	87	128	119
Wałbrzych	73	94	125	141	115
Włocławek	48	52	77	122	113
Tarnów	33	37	86	121	110
Chorzów	111	130	152	132	109
Koszalin	17	19	65	109	108
Kalisz	48	56	82	106	102
Legnica	24	39	76	105	101

a Dane dotyczą miast, które w 1939 r. (część A) i 2016 r. (część B) liczyły 100 tys. i więcej ludności; ludność w każdorazowych granicach administracyjnych miast. e Ludność na podstawie bilansów ludności.

Na podstawie: *Miasta w liczbach 1999—2000*, Warszawa 2002, s. 10—48; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 34—36; *Rocznik Demograficzny 2017*, Warszawa 2017, s. 212—214; *Rocznik Statystyczny 1947*, Warszawa 1947, s. 21—27; *Rocznik Statystyczny 1963*, Warszawa 1963, s. 23—25; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 72—74; *Rocznik Statystyczny 1983*, Warszawa 1983, s. 39—41; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 46—48.

Tabl. 16 (73). Ruch naturalny ludności

Lata ^a	Mażeń- stwa	Urodzenia żywe	Zgony	Przyrost naturalny	Mażeń- stwa	Urodzenia żywe	Zgony		Przyrost naturalny
							ogółem	w tym niemowląt ^b	
							w tysiącach		
1919	336	808	712	96	12,7	30,5	26,9	.	3,6
1921—1925	286	985	526	459	10,1	34,7	18,5	.	16,2
1926—1930	281	991	514	477	9,2	32,3	16,8	147	15,5
1931—1935	273	905	479	426	8,3	27,6	14,6	136	13,0
1936—1938	280	866	481	385	8,2	25,3	14,1	139	11,2
1946 ^c	281,9	622,5	241,8	380,7	11,9	26,2	10,2	119,8	16,0
1950	267,1	763,1	288,7	474,4	10,8	30,7	11,6	111,2	19,1
1960	244,2	669,5	224,2	445,3	8,2	22,6	7,6	54,8	15,0
1970	280,3	547,8	268,6	279,2	8,5	16,8	8,3	36,7	8,5
1980	307,4	695,8	353,2	342,6	8,6	19,5	9,9	25,5	9,6
1990	255,4	547,7	390,3	157,4	6,7	14,3	10,2	19,3	4,1
2000	211,2	378,3	368,0	10,3	5,5	9,9	9,6	8,1	0,3
2010	228,3	413,3	378,5	34,8	5,9	10,7	9,8	5,0	0,9
2016	193,5	382,3	388,0	-5,8	5,0	9,9	10,1	4,2	-0,2

a W okresach wieloletnich — przeciętne roczne. b Na 1 000 urodzeń żywych; w latach 1926—1938 dane częściowo niekompletne (wadliwa rejestracja). c Dane szacunkowe.

U w a g a. Najwyższa liczba urodzeń żywych w latach 1919—1938 była w 1925 r. (1 036 tys.) a w latach 1946—2016 — w 1955 r. (793,8 tys.).

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 42—43; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 31; *Rocznik Demograficzny 2002*, Warszawa 2002, s. XXXIV—XXXVI; *Rocznik Demograficzny 2017*, Warszawa 2017, s. 30—31.

Tabl. 17 (74). Ruch naturalny ludności według krajów

Kraje	Urodzenia żywe	Zgony	Przyrost naturalny	Zgony niemowląt
				na 1 000 urodzeń żywych
Polska	na 1 000 ludności			
1909—1911 ^a	38,7	22,4	16,3	.
1930	32,5	15,5	17,0	142,0
1950	30,7	11,6	19,1	111,2
1970	16,8	8,3	8,5	36,7
1990	14,3	10,2	4,1	19,3
2015	9,7	10,4	-0,7	4,0
Finlandia	28,7	16,6	12,1	104,0
1930	21,8	14,0	7,8	75,1
1950	24,5	10,1	14,4	43,5
1970	14,0	9,6	4,4	12,5
1990	13,1	10,0	3,1	5,6
2015	10,1	9,6	0,5	1,7

a Dane roczne z danego przedziału lat.

Tabl. 17 (74). Ruch naturalny ludności według krajów (dok.)

Kraje	Urodzenia żywe	Zgony	Przyrost naturalny	Zgony niemowląt na 1 000 urodzeń żywych	
	na 1 000 ludności				
Francja	1914	18,1	18,5	-0,4	111,0
	1930	18,1	15,7	2,4	83,8
	1950	20,7	12,8	7,9	52,0
	1970	16,8	10,7	6,1	18,2
	1990	13,4	9,3	3,1	3,7
	2015	12,0	8,9	3,1	3,7
Hiszpania	1914	29,9	22,2	7,7	159,0
	1930	28,3	16,9	11,4	123,0
	1950	20,2	10,9	9,3	69,8
	1970	19,5	8,3	11,2	27,9
	1990	10,3	8,6	1,7	7,6
	2015	9,0	9,1	0,0	2,7
Niemcy	1914	26,8	19,0	7,8	164,0
	1930	17,6	11,0	6,6	84,7
	1950 ^b	16,5	10,5	6,0	55,6
	1970 ^b	13,4	12,1	1,3	23,4
	1990	11,4	11,5	-0,1	7,1
	2015	9,0	11,3	-2,3	3,3
Węgry	1913	33,8	23,2	10,6	201,0
	1930	25,4	15,5	9,9	153,0
	1950	20,9	11,4	9,5	85,7
	1970	14,7	11,6	3,1	35,9
	1990	12,1	14,1	-2,0	14,8
	2015	9,4	13,4	-4,0	4,2
Wielka Brytania	1914	23,9	14,4	9,5	108,0
	1930	16,8	11,7	5,1	63,0
	1950	16,3	11,8	4,5	31,4
	1970	16,3	11,8	4,5	18,4
	1990	13,9	11,1	2,8	7,9
	2015	11,9	9,2	2,7	3,9
Włochy	1914	31,0	17,9	13,1	130,0
	1930	26,7	14,1	12,6	109,0
	1950	19,6	9,8	9,8	63,8
	1970	16,8	9,7	7,1	29,5
	1990	10,0	9,6	0,4	6,9
	2015	8,0	10,7	-2,7	2,9

^b Republika Federalna Niemiec (RFN).

Na podstawie: J. P. Bardet, J. Dupaquier, *Histoire des populations de l'Europe, t. III, Les temps incertains 1914—1998*, Librairie Artheme Fayard 1999, s. 196, 379, 401, 488, 514, 570, 640, 647; *Demografia 1992*, Warszawa 1992, s. 122, 276; *Demographic Yearbook 1948*, New York 1948, s. 388, 404—407; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 42—43, 45; *Rocznik Demograficzny 2010*, Warszawa 2010, s. 488—489; *Rocznik Demograficzny 2017*, Warszawa 2017, s. 477—478.

Tabl. 18 (75). Płodność kobiet według krajów

Kraje	Urodzenia żywe na 1 000 kobiet w wieku						
	15—19	20—24	25—29	30—34	35—39	40—44	45—49
Polska ..... 1931—1932	24,7	145,3	189,3	164,0	117,8	53,4	10,4
1975	31,4	170,1	136,5	71,4	33,9	10,0	0,7
1996	21,1	107,6	103,5	54,6	23,2	5,5	0,3
2015	12,3	47,5	89,3	77,0	32,4	6,7	0,3
Finlandia 1937	14,3	100,7	129,1	107,3	81,3	41,8	5,2
1975	27,5	105,5	113,9	59,6	24,7	5,9	0,4
1996	9,8	63,7	125,3	102,1	42,9	8,1	0,4
2015	6,2	46,4	98,0	109,8	57,1	12,2	0,7
Francja 1936	27,1	120,4	119,0	79,1	44,4	15,7	1,4
1975	25,3	128,0	127,0	68,0	29,1	8,2	0,7
1994	7,2	58,0	128,0	93,0	37,4	7,8	0,4
2015	9,2	54,3	124,5	124,8	63,5	14,0	0,8
Hiszpania 1940	8,6	89,7	185,3	166,2	109,5	45,0	8,2
1975	21,9	135,7	189,2	123,3	64,2	23,0	2,2
1995	8,2	31,0	82,7	78,8	29,0	5,0	0,3
2015	7,7	26,2	57,5	93,3	65,3	15,9	1,1
Niemcy 1937	14,6	103,7	143,3	110,0	61,1	21,7	2,2
1975 ^a	21,1	87,8	99,2	52,2	21,9	6,6	0,5
1995	9,4	53,7	86,5	71,1	26,5	4,4	0,2
2015	7,8	35,8	82,4	104,3	58,7	11,0	0,5
Węgry 1937	16,4	135,5	135,5	76,4		13,7	
1975	72,1	183,5	133,8	62,0	20,2	4,2	0,2
1996	29,5	92,6	100,0	48,9	16,9	3,4	0,1
2015	22,8	44,3	77,5	88,7	45,0	10,2	0,4
Wielka Brytania ..... 1939 ^b	15,9	93,5	114,2	82,0	46,9	15,4	1,5
1975	36,7	116,1	123,7	59,4	20,9	5,1	0,4
1996	30,0	72,6	105,3	89,7	38,1	6,8	0,3
2015	14,4	56,9	99,2	110,3	65,6	13,8	0,9
Włochy 1936	16,6	106,6	158,6	139,4	101,9	45,8	4,6
1975	32,5	129,6	140,1	84,0	40,7	12,6	0,9
1994	7,3	40,5	84,7	74,7	31,2	5,8	0,3
2015	5,1	28,8	67,3	91,7	59,4	15,4	1,2

a Republika Federalna Niemiec (RFN). b Anglia z Walią.

Na podstawie: *Age-specific fertility rates, 1975 and 1996 or most recent year*, <http://www.un.org/esa/population/pubsarchive> (dostęp maj 2017 r.); *Age-specific fertility rates*, <http://data.un.org> (dostęp maj 2017 r.); *Demographic Yearbook 1949—50*, Nowy Jork 1950, s. 309—311; *Demographic Yearbook 2011*, United Nations, New York 2011, s. 10—14; *Rocznik Demograficzny 2017*, Warszawa 2017, s. 290—291, 485—487; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1942/44*, Geneva 1945, s. 52—55.

Tabl. 19 (76). Przeciętne trwanie życia (E_0) według krajów

Kraje k — kobiety m — mężczyźni	1914	1920	1930	1950	1970	1990	2015	
	przeciętna liczba lat trwania życia							
Polska	k	35,4 ¹	50,3 ²	51,4 ³	64,2	73,3	75,2	81,6
	m	33,1 ¹	47,8 ²	48,2 ³	58,6	66,6	66,2	73,5
Finlandia	k	50,8	47,6	55,4	69,1	73,6	78,7	84,4
	m	47,3	43,3	50,2	62,9	65,9	70,5	78,7
Francja	k	53,3	53,6	59,0	69,3	76,5	80,3	85,5
	m	48,9	49,9	54,3	63,6	68,9	72,0	79,2
Hiszpania	k	42,6	42,1	51,9	63,5	75,0	80,4	85,7
	m	40,9	40,3	48,7	58,8	69,7	73,4	80,1
Niemcy ⁴	k	48,3 ⁵	58,8 ⁶	62,8 ⁷	68,5	74,4	78,7	83,1
	m	44,8 ⁵	56,0 ⁶	59,9 ⁷	64,6	67,9	72,1	78,3
Węgry	k	.	42,6	51,3	67,3	72,6	74,0	79,0
	m	.	40,4	48,3	63,5	66,9	66,2	72,3
Wielka Brytania	k	55,4	59,6	62,9	71,2	75,1	77,6	82,8
	m	51,5	55,6	58,7	66,5	68,9	71,9	79,2
Włochy	k	47,3 ⁸	50,8	56,0	67,3	74,9	79,4	84,9
	m	46,6 ⁸	49,3	53,8	63,8	69,0	72,9	80,3

1—3, 5—8 Lata: 1 — 1900—1901, 2 — 1922, 3 — 1931/1932, 5 — 1910—1911, 6 — 1924—1926, 7 — 1932—1934, 8 — 1910. 4 W latach 1950 i 1970 — Republika Federalna Niemiec (RFN).

Na podstawie: P. Bardet, J. Dupaquier, *Histoire des populations de l'Europe*, tom III, *Les temps incertains 1914—1998*, Librairie Artheme Fayard 1999, s. 379, 401, 488, 514, 570, 640, 647; *Demographic Yearbook 1948*, New York 1948, s. 517; *Demographic Yearbook 1979*, New York 1980, s. 478; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 51; *Rocznik Demograficzny 2017*, Warszawa 2017, s. 388, 506—507; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1977*, Warszawa 1977, s. 41, 354—355; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1981*, Warszawa 1982, s. 46; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1991*, Warszawa 1991, s. 68.

Tabl. 20 (77). Emigracja sezonowa i stała z Polski w latach 1918—1938^a

Wyszczególnienie	Polska	Grupy województw				Nieustalone
		centralne ^b	wschodnie	zachodnie	południowe	
w tysiącach						
1918—1926 (dane szacunkowe)						
Sezonowa — do Niemiec	44,3	40,5	0,0	1,8	2,0	0,0
Staća (niesezonowa)	681,8	304,1	83,9	69,5	193,4	31,0
w tym do: Argentyny	47,3	12,1	22,4	0,2	12,6	0,0
Francji	281,9	130,5	4,8	52,1	91,1	3,4
Kanady	43,5	9,6	2,3	0,6	14,4	16,6
Stanów Zjednoczonych	227,1	101,9	47,7	1,5	70,6	5,4
1927—1938 (dane oficjalne)						
Sezonowa	533,8	275,2	82,9	108,1	67,5	0,1
w tym do Niemiec	431,2	264,3	0,3	107,6	58,9	0,1
Staća (niesezonowa)	777,8	278,4	127,2	85,0	283,1	3,9
w tym do: Argentyny	113,1	30,5	43,7	1,6	37,2	0,1
Francji	335,5	121,8	12,8	62,7	135,5	2,7
Kanady	100,0	22,1	19,8	2,2	55,8	0,1
Stanów Zjednoczonych	46,4	20,1	7,5	1,9	16,4	0,5

a Dane nie obejmują emigracji związanej z repatriacją, która w latach 1918—1921 wyniosła ok. 1,3 mln osób. b Łącznie z m.st. Warszawa.

Uwaga. Jako emigrację sezonową w statystyce GUS traktowano emigrację do Niemiec oraz państw bałtyckich, w szczególności do Łotwy (zaczęła występować w latach 30. XX w.); jako niesezonową — emigrację do Francji oraz państw pozaeuropejskich.

Podział emigrantów według województw i państw zaczął być stosowany w statystyce GUS od 1925 r. Obliczeń dla lat wcześniejszych dokonano przyjmując strukturę wyjazdów według województw i kierunków z lat 1925—1926. Nie wyodrębniono emigracji do Palestyny, dotyczyła ludności żydowskiej i w latach 1926—1939 wynosiła łącznie ok. 80 tys. osób.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, s. 52—54; *Roczniki Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1923*, Warszawa 1924, s. 25—27; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1925/1926*, Warszawa 1927, s. 100; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1927*, Warszawa 1927, s. 98; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1928*, Warszawa 1928, s. 72; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1929*, Warszawa 1929, s. 24; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1930*, Warszawa 1930, s. 33; „Statystyka Pracy” 1932, zeszyt 1, s. 102—104; „Statystyka Pracy” 1933, zeszyt 1, s. 45; „Statystyka Pracy” 1934, zeszyt 1, s. 38; „Statystyka Pracy” 1935, zeszyt 1, s. 60—62; „Statystyka Pracy” 1936, zeszyt 1, s. 53; „Statystyka Pracy” 1937, zeszyt 1, s. 68; „Statystyka Pracy” 1938, zeszyt 1, s. 25.

Tabl. 21 (78). **Przyrost rzeczywisty i naturalny a emigracja z Polski w latach 1895—1938^a**

Lata	Polska	Grupy województw			
		centralne ^b	wschodnie	zachodnie	południowe
	w tysiącach				
Ludność (stan w dniu 1 I)					
1895	24 019	9 589	4 338	3 256	6 836
1914	30 310	12 563	5 377	4 152	8 218
1919	26 282	10 948	3 852	3 987	7 495
1924	28 774	11 975	4 812	4 089	7 898
1931	31 668	13 263	5 490	4 457	8 458
1935	33 418	13 998	5 847	4 700	8 873
1939	34 849	14 601	6 158	4 888	9 202
Przyrost rzeczywisty					
1895—1938	10 830	5 012	1 820	1 632	2 366
1895—1913	6 291	2 974	1 039	896	1 382
1914—1918	-4 028	-1 615	-1 525	-165	-723
1919—1938	8 567	3 653	2 306	901	1 707
Przyrost naturalny					
1895—1938	16 666	7 237	3 033	2 604	3 792
1895—1913	8 826	3 717	1 485	1 413	2 211
1914—1918	-365	75	-150	10	-300
1919—1938	8 205	3 445	1 698	1 181	1 881
Przyrost (+)/ubytek (-) na skutek wędrówek					
1895—1938	-5 836	-2 225	-1 213	-972	-1 426
1895—1913	-2 535	-743	-446	-517	-829
1914—1918	-3 663	-1 690	-1 375	-175	-423
1919—1938	+362	+208	+608	-280	-174
1919—1923	+984	+368	+711	-180	+85
1924—1930	-517	-133	-70	-86	-228
1931—1938	-105	-27	-33	-14	-31

a Niektóre dane szacunkowe. b Łącznie z m.st. Warszawa.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 40; *Zagadnienia demograficzne Polski. Ruch naturalny ludności w latach 1895—1935*, „Statystyka Polski”, seria C, zeszyt 41, 1936, s. 28.

Tabl. 22 (79). **Repatriacje i przesiedlenia ludności polskiej z b. województw wschodnich II Rzeczypospolitej w latach 1944—1948**

Wyszczególnienie	Ogółem	1944—1945	1946—1948	Z liczby ogółem	
				Polacy	Żydzi
w tysiącach					
Ogółem	1 517,9^a	859,8	658,1	1 329,6	173,3
Białoruska Republika ZSRR	274,1	135,6	138,5	269,0	4,5
Litewska Republika ZSRR	197,1	73,0	124,1	177,8	17,0
Ukraińska Republika ZSRR	787,7	629,1	158,6	742,5	33,1
Inne republiki ZSRR	259,0	22,1	236,9	140,3	118,7

^a W poszczególnych latach repatriacje kształtowały się następująco: w 1944 r. — 117,2 tys. osób, w 1945 r. — 742,6 tys., w 1946 r. — 640,0 tys., w 1947 r. — 10,8 tys., w 1948 r. — 7,3 tys. osób; nieco inne dane dla lat 1945 i 1946 podaje *Rocznik Statystyczny 1950* i dotyczą 723,5 tys. osób w 1945 r. i 644,4 tys. osób w 1946 r.

Uwaga. Ponadto w ramach repatriacji z ZSRR w 1949 r. przyjechało 3,4 tys. osób (z innych republik), a w latach 1955—1959 — 249,2 tys. osób (w 90% z republik: białoruskiej, litewskiej i ukraińskiej).

Lata powojenne cechowały się dużymi przemieszczeniami ludności obejmującymi repatriacje, reemigracje oraz przesiedlenia ludności. Wynikały one ze zmian granic państwa polskiego, obejmowały także powroty osób, które z różnych powodów opuściły Polskę w latach wojny, np. zostały wywiezione na roboty, przebywały w obozach jenieckich itd. Procesy te koordynował Państwowy Urząd Repatriacyjny (PUR) oraz tzw. Generalny Pełnomocnik Rządu do spraw Repatriacji. Generalny Pełnomocnik prowadził działalność do 1950 r., PUR — do 1951 r.

Na kierunku wschodnim oprócz repatriacji wskazanych w powyższej tabeli miały miejsce przesiedlenia z Polski obywateli II Rzeczypospolitej narodowości ukraińskiej, białoruskiej i litewskiej — do końca 1946 r. objęły 518,2 tys. osób (do 31 XII 1945 r. — 341,7 tys. osób, a w 1946 r. — 176,5 tys.), w tym do Ukraińskiej Republiki ZSRR — ok. 480 tys., a do Białoruskiej Republiki ZSRR — 36 tys. osób.

Na kierunku zachodnim przemieszczenia ludności dotyczyły polskich reemigracji i repatriacji oraz wyjazdów i wysiedleń ludności niemieckiej:

— do Polski — od lipca 1945 r. do końca 1949 r. zachodnią granicę przekroczyło 1 482,0 tys. osób (w tym w 1945 r. — 656,2 tys.); najwięcej osób pochodziło z obszaru Niemiec,

— z Polski — od lutego 1946 r. do końca 1949 r. wysiedlenia i wyjazdy objęły 2 275,1 tys. Niemców; łączną liczbę Niemców, którzy wyjechali z Polski bądź zostali wysiedleni w latach 1946—1950 szacuje się na 3 155,6 tys. osób.

Na podstawie: J. Czerniakiewicz, *Repatriacja ludności polskiej z ZSRR 1944—1948*, Warszawa 1987, s. 54—59; E. Kołodziej, *Polityka rządu RP w Warszawie wobec repatriacji i reemigracji obywateli polskich z ZSRR w latach 1944—1948*, „Komunikaty Warmińsko-Mazurskie” 1994, nr 2—3, s. 331; D. Matelski, *Niemcy w Polsce XX wieku*, Warszawa-Poznań 1999, s. 225—228; *Rocznik Statystyczny 1947*, Warszawa 1947, s. 28—31; *Rocznik Statystyczny 1950*, Warszawa 1951, s. 22; R. Wyszynski, *Przesiedlenia ludności polskiej z ZSRR w latach 1920—1960*, „Studia BAS” 2013, nr 2, s. 124.

Tabl. 23 (80). **Migracje zagraniczne ludności na pobyt stały w latach 1946—2016**

Wyszczególnienie	1946— —1950	1951— —1960	1961— —1970	1971— —1980	1981— —1990	1991— —2000	2001— —2010	2011— —2016
	w tysiącach							
Imigranci	1 499,9	277,7	24,3	16,3	17,3	72,7	112,7	80,4
Emigranci	2 543,6	377,4	223,8	225,7	266,7	224,8	258,2	141,4
Saldo migracji	-1 043,7	-99,7	-199,5	-209,4	-249,4	-152,1	-145,5	-60,9

Na podstawie: *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 32; *Rocznik Demograficzny 2017*, Warszawa 2017, s. 31; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 54; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 117—118.

NARODOWOŚĆ I WYZNANIA

Tabl. 24 (81). **Ludność według języka ojczystego i wyznania w dzielnicach zaborczych w latach 1897—1913**

Wyszczególnienie	Język ojczysty				Wyznanie			
	polski	żydowski	niemiecki	inny	kato- lickie ^a	mojże- szowe	ewange- lickie	prawo- sławne
	w % ogółu ludności							

Królestwo Polskie w 1913 r.

Ogółem	72,2	14,9	5,5	7,4	76,0	15,0	5,3	3,7
gubernie:								
Kaliska	82,3	9,0	8,2	0,5	82,1	9,1	8,3	0,5
Kielecka	88,5	10,9	0,3	0,4	88,3	11,0	0,3	0,4
Lubelska	64,5	14,6	2,7	18,2	65,6	14,6	2,7	17,1
Łomżyńska	81,5	16,5	0,9	1,1	81,4	16,4	1,1	1,1
Piotrkowska	68,8	15,7	14,4	1,1	70,3	16,2	12,8	0,7
Płocka	82,7	10,1	6,8	0,4	82,4	10,2	7,0	0,4
Radomska	84,4	14,0	1,1	0,5	84,4	14,0	1,1	0,5
Siedlecka	62,3	16,7	1,7	19,3	71,0	16,7	1,7	10,6
Suwalska	24,1	11,3	5,5	59,1	80,4	11,3	6,0	2,3
Warszawska	73,4	20,2	4,5	1,9	73,3	20,2	4,7	1,8

^a W Królestwie Polskim wraz z mariawitami.

Tabl. 24 (81). Ludność według języka ojczystego i wyznania w dzielnicach zaborczych w latach 1897—1913 (dok.)

Wyszczególnienie	Język ojczysty				Wyznanie			
	polski	żydowski	niemiecki	inny	kato- lickie ^a	mojże- szowe	ewange- lickie	prawo- sławne
	w % ogółu ludności							
Litwa, Białoruś i Ruś w 1897 r.								
Ogółem	4,5	13,2	1,2	80,4	40,8	13,8	3,0	42,1
w tym gubernie:								
Grodzieńska	10,1	17,4	0,5	71,4 ^b	24,1	17,5	0,6	57,2
Kowieńska	9,0	13,7	1,3	75,5 ^c	76,4	13,8	4,4	4,4
Mińska	3,0	16,0	0,0	80,4 ^d	10,1	16,1	.	73,2
Wileńska	8,2	12,7	0,0	78,6 ^e	58,8	12,9	0,2	27,6
Wołyńska	6,2	13,2	5,7	73,7 ^f	10,0	13,2	5,4	70,7
Galicja^g w 1910 r.								
Ogółem	58,6	x	1,1	40,2	88,6^h	10,9	0,5	0,0
Galicja Wschodnia	39,8	x	1,2	58,9	87,0 ^h	12,4	0,6	0,0
Galicja Zachodnia	96,1	x	0,9	2,8	91,8 ^h	7,9	0,3	0,0
Wielkie Księstwo Poznańskie^g w 1910 r.								
Ogółem	61,5ⁱ	x	38,4	.	67,7	1,3	30,8	.
rejencja:								
Bydgoska	50,2	x	49,7	.	56,9	1,3	41,6	.
Poznańska	67,9	x	32,0	.	74,0	1,3	24,6	.
Pomorze Gdańskie^g w 1910 r.								
Ogółem	35,5ⁱ	x	64,4	.	51,8	0,8	46,3	.
rejencja:								
Gdańska	28,2	x	71,7	.	48,8	0,6	49,0	.
Kwidzyńska	41,1	x	58,8	.	54,1	1,0	44,3	.
Rejencja olsztyńska^g w 1910 r.								
Ogółem	49,3ⁱ	x	50,5	.	28,3	0,5	70,3	.
Rejencja opolska^g w 1910 r.								
Ogółem	57,0ⁱ	x	40,0	.	90,6	0,8	8,5	.

a Notka patrz na str. 92. b—f W tym język: b — białoruski — 43,6% i ruski (ukraiński) — 22,5%, c — litewski — 66,0%, d — białoruski — 76,0%, e — białoruski — 56,1% i litewski — 17,5%, f — ruski (ukraiński) — 70,1%. g W spisach nie uwzględniano języka jidysz i hebrajskiego, wyznawcy mojżeszowi przyznawali się do posługiwania się językiem polskim lub niemieckim. h Łącznie z wyznaniem greckokatolickim: Galicja ogółem — 42,1%, Galicja Wschodnia — 61,7%, Galicja Zachodnia — 3,2%. i Łącznie z ludnością dwujęzyczną (posługującą się językiem polskim i niemieckim) oraz ludnością posługującą się językami regionalnymi.

Na podstawie: A. Krzyżanowski, K. Kumaniecki, *Statystyka Polski*, Kraków 1915, s. 37—49; E. Strasburger, *Rocznik Statystyczny Królestwa Polskiego z uwzględnieniem innych ziem polskich. Rok 1915*, Warszawa 1916, s. 28—48.

Tabl. 25 (82). Ludność według narodowości w 1921 r.^a

Wyszczególnienie	W % ogółu ludności — narodowość					
	polska	rusińska (ukraińska)	białoruska	niemiecka	żydowska	inna i nie- wiadoma
Polska	69,2	14,3	3,9	3,9	7,8	0,9
M.st. Warszawa	72,3	0,1	0,0	0,1	26,9	0,6
Województwa centralne:						
warszawskie	89,8	0,0	0,0	2,3	7,8	0,1
łódzkie	83,2	0,0	0,0	4,6	12,0	0,2
kieleckie	91,3	0,0	0,0	0,1	8,5	0,1
lubelskie	85,4	3,0	0,1	0,5	10,9	0,1
białostockie ^b	76,8	0,0	9,1	0,3	12,5	1,3
Województwa wschodnie:						
okręg wileński	57,9	0,0	25,7	0,0	8,1	8,3
nowogródzkie	53,9	0,0	37,7	0,0	6,8	1,6
poleskie	24,3	17,7	42,6	0,1	10,4	4,9
wołyńskie	16,8	68,4	0,1	1,7	10,5	2,5
Województwa zachodnie:						
poznańskie	83,1	0,0	0,0	16,7	0,1	0,1
pomorskie	81,0	0,0	0,0	18,7	0,1	0,2
śląskie ^c	70,6	0,0	0,0	28,3	0,4	0,7
Województwa południowe:						
krakowskie	93,0	2,5	0,0	0,5	3,9	0,1
lwowskie	56,6	35,9	0,0	0,5	7,0	0,0
stanisławowskie	22,2	69,8	0,0	1,2	6,8	0,0
tarnopolskie	45,0	50,0	0,0	0,2	4,8	0,0
Ludność spisana przez władze wojsko- we ^d	89,8	3,8	0,3	0,3	1,7	4,1 ^e

a Dane Spisu Powszechnego Ludności. b W tym 2 542 mieszkańców gminy Marcinkańce według spisu z 1919 r. c Ludność podzielona według udziału procentowego wynikającego ze spisu 1910 r. d Dotyczy skoszarowanego wojska, jeńców i internowanych. e W tym 3,9% stanowiły osoby narodowości rosyjskiej.

Na podstawie: *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1924*, Warszawa 1925, s. 12—17; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1925/1926*, Warszawa 1927, s. 25—26.

Tabl. 26 (83). Ludność według języka ojczystego w 1931 r.^a

Wyszczególnienie	W % ogółu ludności — język ojczysty							
	polski	ukraiński	ruski	białoruski	rosyjski	niemiecki	żydowski z hebraj- skim	inny i niewia- domy
Polska	68,9	10,1	3,8	3,1	0,4	2,3	8,6	2,8
miasta	68,3	2,2	1,1	0,4	0,6	2,6	24,3	0,5
wieś	69,1	13,1	4,9	4,1	0,4	2,2	2,6	3,6
M.st. Warszawa.....	70,5	0,1	0,0	0,0	0,3	0,2	28,5	0,4
Województwa centralne:								
warszawskie	88,1	0,0	0,0	0,0	0,1	2,9	8,5	0,4
miasta	69,6	0,0	0,0	0,0	0,1	0,7	29,3	0,3
wieś	93,6	0,0	0,0	0,0	0,1	3,6	2,3	0,4
łódzkie	80,1	0,1	0,0	0,0	0,1	5,9	13,6	0,2
miasta	62,6	0,0	0,0	0,0	0,1	7,3	29,8	0,2
wieś	92,7	0,1	0,0	0,0	0,0	4,9	2,0	0,3
kieleckie	89,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	10,4	0,1
miasta	70,3	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	29,3	0,2
wieś	95,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	3,9	0,1
lubelskie	85,6	2,6	0,4	0,1	0,1	0,6	10,5	0,1
miasta	61,8	0,2	0,0	0,0	0,2	0,1	37,5	0,2
wieś	90,6	3,0	0,5	0,1	0,1	0,8	4,8	0,1
białostockie	71,9	0,2	0,0	12,5	2,1	0,5	11,9	0,9 ^b
miasta	56,9	0,1	0,0	1,5	2,6	0,7	38,0	0,2
wieś	76,7	0,2	0,0	16,0	2,0	0,4	3,6	1,1
Województwa wschodnie:								
wileńskie	59,7	0,0	0,1	22,7	3,4	0,1	8,5	5,5 ^c
miasta	63,0	0,1	0,0	3,0	3,7	0,2	28,9	1,1
wieś	58,8	0,0	0,1	27,8	3,3	0,1	3,3	6,6
nowogródzkie	52,4	0,0	0,1	39,1	0,7	0,0	7,3	0,4
miasta	45,4	0,1	0,1	11,4	2,4	0,2	40,3	0,1
wieś	53,2	0,0	0,1	42,1	0,4	0,0	3,7	0,5
poleskie	14,5	4,8	—	6,6	1,4	0,1	10,0	62,6 ^d
miasta	29,7	0,5	—	3,7	5,3	0,1	48,8	11,9
wieś	12,2	5,4	—	7,1	0,9	0,1	4,1	70,2
wołyńskie	16,6	68,0	0,4	0,1	1,1	2,3	9,9	1,6 ^e
miasta	27,5	16,1	0,2	0,1	5,3	1,1	48,6	1,1
wieś	15,1	75,2	0,4	0,1	0,6	2,4	4,5	1,7

a Dane Spisu Powszechnego Ludności. b, c W tym język litewski: b — 0,8%, c — 5,2%. d, e W tym język: d — „tutejszy” — 62,5%, e — czeski — 1,5%.

Tabl. 26 (83). Ludność według języka ojczystego w 1931 r.^a (dok.)

Wyszczególnienie	W % ogółu ludności — język ojczysty							
	polski	ukraiński	ruski	białoruski	rosyjski	niemiecki	żydowski z hebrajskim	inny i niewiadomy
Województwa zachodnie:								
poznańskie	90,5	0,0	0,0	0,0	0,0	9,2	0,2	0,1
miasta	94,0	0,1	0,0	0,0	0,0	5,4	0,4	0,1
wieś	88,2	0,0	0,0	0,0	0,0	11,7	0,0	0,1
pomorskie	89,8	0,0	0,0	0,0	0,0	9,8	0,2	0,2
miasta	92,4	0,1	0,0	0,0	0,1	6,7	0,5	0,2
wieś	88,5	0,0	0,0	0,0	0,0	11,2	0,0	0,3
śląskie	92,3	0,0	0,0	0,0	0,0	7,0	0,5	0,2 ^f
miasta	85,5	0,0	0,0	0,0	0,0	12,9	1,4	0,2
wieś	95,6	0,0	0,0	0,0	0,0	4,2	0,1	0,1
Województwa południowe:								
krakowskie	91,3	0,1	2,5	0,0	0,0	0,4	5,6	0,1
miasta	79,3	0,2	0,2	0,0	0,0	0,9	19,2	0,2
wieś	95,3	0,1	3,3	0,0	0,0	0,2	1,0	0,1
lwowskie	57,7	18,5	15,6	0,0	0,0	0,4	7,5	0,3
miasta	63,5	7,4	4,7	0,0	0,1	0,4	23,7	0,2
wieś	55,8	22,2	19,2	0,0	0,0	0,4	2,1	0,3
stanisławowskie	22,4	46,9	22,0	0,0	0,0	1,1	7,4	0,2
miasta	40,8	18,7	11,0	0,0	0,0	1,9	27,4	0,2
wieś	17,9	53,9	24,7	0,0	0,0	0,9	2,4	0,2
tarnopolskie	49,3	25,1	20,4	0,0	0,0	0,2	4,9	0,1
miasta	58,3	10,3	9,3	0,0	0,0	0,1	21,9	0,1
wieś	47,4	28,1	22,7	0,0	0,0	0,2	1,5	0,1

a Dane Spisu Powszechnego Ludności. f W tym język czeski — 0,0%.

Uwaga. W Spisie Powszechnym Ludności 1931 r. nie było pytania o narodowość, tylko o język i wyznanie.

Szacunku struktury ludności według narodowości w 1931 r. dokonał J. Tomaszewski. Według jego obliczeń Polacy stanowili 64,7% ogółu ludności, Ukraińcy — 16,0%, Żydzi — 9,8%, Białorusini — 6,1%, Niemcy — 2,4%, Rosjanie — 0,4%, Litwini — 0,3%, Czesi — 0,1%, inni — 0,2%.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1937*, Warszawa 1937, s. 22; J. Tomaszewski, *Rzeczpospolita wielu narodów*, Warszawa 1985, s. 25—36.

Tabl. 27 (84). Ludność według wyznania w 1931 r.^a

Wyszczególnienie	W % ogółu ludności — wyznanie							
	rzymsko-katolickie	grecko-katolickie	prawosławne	ewangelickie ^b	mojżeszowe	inne chrześcijańskie	inne niechrześcijańskie	niewiadome
Polska	64,8	10,4	11,8	2,6	9,8	0,5	0,0	0,1
miasta	63,7	3,7	2,2	2,8	27,3	0,2	0,0	0,1
wieś	65,1	13,0	15,4	2,5	3,2	0,6	0,0	0,2
M.st. Warszawa	66,9	0,1	0,8	1,8	30,1	0,1	0,0	0,2
Województwa centralne:								
warszawskie	86,5	0,0	0,2	3,7	8,7	0,7	0,0	0,2
miasta	67,7	0,0	0,3	2,0	29,7	0,2	0,0	0,1
wieś	92,2	0,0	0,1	4,3	2,4	0,8	0,0	0,2
łódzkie	77,6	0,0	0,2	7,1	14,4	0,6	0,0	0,1
miasta	59,9	0,1	0,3	7,9	31,2	0,5	0,0	0,1
wieś	90,4	0,0	0,1	6,5	2,2	0,6	0,0	0,2
kieleckie	88,3	0,1	0,1	0,4	10,8	0,1	0,0	0,2
miasta	69,0	0,1	0,2	0,4	30,2	0,0	0,0	0,1
wieś	95,0	0,0	0,0	0,4	4,2	0,1	0,0	0,3
lubelskie	76,9	0,1	8,5	0,9	12,8	0,6	0,0	0,2
miasta	54,1	0,1	1,5	0,3	43,7	0,1	0,0	0,2
wieś	81,8	0,1	10,0	1,1	6,2	0,6	0,0	0,2
białostockie	67,8	0,1	18,5	0,9	12,0	0,5	0,1	0,1
miasta	53,0	0,1	6,9	1,3	38,4	0,1	0,1	0,1
wieś	72,5	0,1	22,2	0,8	3,6	0,7	0,0	0,1
Województwa wschodnie:								
wileńskie	62,5	0,1	25,4	0,3	8,7	2,7	0,2	0,1
miasta	60,8	0,1	7,5	0,8	29,2	1,1	0,4	0,1
wieś	62,9	0,1	30,1	0,1	3,4	3,1	0,2	0,1
nowogródzkie	40,2	0,2	51,3	0,1	7,8	0,1	0,2	0,1
miasta	37,2	0,1	18,6	0,4	42,6	0,1	1,0	0,0
wieś	40,5	0,2	54,8	0,1	4,1	0,1	0,1	0,1
poleskie	11,0	0,2	77,4	0,5	10,1	0,8	0,0	0,0
miasta	25,2	0,3	24,7	0,4	49,2	0,2	0,0	0,0
wieś	8,9	0,1	85,4	0,5	4,2	0,9	0,0	0,0
wołyńskie	15,7	0,5	69,8	2,6	10,0	1,3	0,0	0,1
miasta	25,3	0,4	23,5	1,4	49,1	0,3	0,0	0,0
wieś	14,4	0,5	76,2	2,7	4,6	1,5	0,0	0,1

a Dane Spisu Powszechnego Ludności. b Augsburskie, reformowane i unijne.

Tabl. 27 (84). Ludność według wyznania w 1931 r.^a (dok.)

Wyszczególnienie	W % ogółu ludności — wyznanie							
	rzymsko-katolickie	grecko-katolickie	prawosławne	ewangelickie ^b	mojżeszowe	inne chrześcijańskie	inne niechrześcijańskie	niewiadome
Województwa zachodnie:								
poznańskie	89,6	0,1	0,1	9,7	0,3	0,1	0,0	0,1
miasta	93,4	0,1	0,2	5,3	0,8	0,1	0,0	0,1
wieś	87,0	0,1	0,0	12,6	0,1	0,1	0,0	0,1
pomorskie	89,7	0,1	0,1	9,3	0,3	0,3	0,0	0,2
miasta	92,4	0,1	0,3	5,9	0,9	0,2	0,0	0,2
wieś	88,4	0,1	0,0	11,0	0,1	0,3	0,0	0,1
śląskie	92,3	0,1	0,0	5,9	1,5	0,1	0,0	0,1
miasta	89,2	0,1	0,1	6,5	3,9	0,1	0,0	0,1
wieś	93,8	0,0	0,0	5,7	0,3	0,1	0,0	0,1
Województwa południowe:								
krakowskie	89,0	2,3	0,5	0,3	7,6	0,0	0,0	0,3
miasta	73,6	0,6	0,1	0,7	24,8	0,1	0,0	0,1
wieś	94,2	2,8	0,7	0,2	1,7	0,0	0,0	0,4
lwowskie	46,3	41,7	0,3	0,4	11,0	0,1	0,0	0,2
miasta	47,9	17,8	0,3	0,6	33,2	0,1	0,0	0,1
wieś	45,8	49,6	0,3	0,4	3,6	0,1	0,0	0,2
stanisławowskie	16,6	72,9	0,1	0,8	9,5	0,0	0,0	0,1
miasta	29,4	33,8	0,1	1,7	34,8	0,1	0,0	0,1
wieś	13,4	82,7	0,1	0,6	3,1	0,0	0,0	0,1
tarnopolskie	36,7	54,5	0,1	0,2	8,4	0,1	0,0	0,0
miasta	37,7	27,2	0,2	0,2	34,7	0,0	0,0	0,0
wieś	36,5	60,1	0,1	0,2	3,0	0,1	0,0	0,0

a Dane Spisu Powszechnego Ludności. b Augsburgskie, reformowane i unijne.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1937*, Warszawa 1937, s. 24; J. Tomaszewski, *Rzeczpospolita wielu narodów*, Warszawa 1985, s. 25—36.

Tabl. 28 (85). Ludność według wyznania i źródeł utrzymania w 1931 r.^a

Wyznania	Ogółem	Rolnictwo ^b	Górnictwo i przemysł	Handel i ubezpieczenia	Komunikacja i transport	Szkolnictwo i kultura	Służba domowa	Pozostałe działy i inni ^c
W tysiącach								
Ogółem	31 915,8	19 346,9	6 177,9	1 943,2	1 153,1	338,1	441,1	2 515,5
w tym:								
Rzymskokatolickie	20 670,1	12 161,7	4 317,9	712,3	942,1	233,1	342,9	1 960,1
Grekokatolickie	3 336,2	2 940,4	193,4	23,2	31,4	13,5	38,3	96,0
Prawosławne	3 762,5	3 475,7	127,9	22,7	24,6	7,9	23,6	80,1
Ewangelickie ^d	835,2	494,2	198,3	40,1	13,0	9,9	12,4	67,3
Mojżeszowe	3 113,9	125,1	1 313,3	1 140,5	139,4	72,6	22,5	300,5

a Dane Spisu Powszechnego Ludności, bez ludności spisanej przez władze wojskowe (191,5 tys.). b Bez ogrodnictwa, rybactwa i leśnictwa. c Grupa „inni” obejmuje osoby utrzymujące się bez pracy zarobkowej (emeryci, renciści, kapitaliści, osoby przebywające w przytułkach, więzieniach itp.) oraz osoby o zawodzie nieokreślonym i niewiadomym. d Augsburgskie, reformowane i unijne.

Tabl. 28 (85). Ludność według wyznania i źródeł utrzymania w 1931 r.^a (dok.)

Wyznania	Ogółem	Rolnictwo ^b	Górnictwo i przemysł	Handel i ubezpieczenia	Komunikacja i transport	Szkolnictwo i kultura	Służba domowa	Pozostałe działy i inni ^c
W odsetkach								
Ogółem	100,0	60,6	19,3	6,1	3,6	1,0	1,5	7,9
w tym:								
Rzymskokatolickie	100,0	58,8	20,9	3,4	4,6	1,1	1,7	9,5
Grekokatolickie.....	100,0	88,1	5,8	0,7	1,0	0,4	1,1	2,9
Prawosławne.....	100,0	92,4	3,4	0,6	0,7	0,2	0,6	2,1
Ewangelickie ^d	100,0	59,2	23,7	4,8	1,6	1,2	1,5	8,0
Mojżeszowe	100,0	4,0	42,2	36,6	4,5	2,3	0,7	9,7

a Dane Spisu Powszechnego Ludności, bez ludności spisanej przez władze wojskowe (191,5 tys.). b Bez ogrodnictwa, rybactwa i leśnictwa. c Grupa „inni” obejmuje osoby utrzymujące się bez pracy zarobkowej (emeryci, renciści, kapitaliści, osoby przebywające w przytułkach, więzieniach itp.) oraz osoby o zawodzie nieokreślonym i niewiadomym. d Augsburskie, reformowane i unijne.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 31—32.

Tabl. 29 (86). Ludność według narodowości w 1946 r.^a

Wyszczególnienie	Ogółem	Polacy	Osoby, co do których toczy się postępowanie weryfikacyjne	Niemcy	Inne narodowości
	w tysiącach				
Ogółem	23 929,8^b	20 520,2	417,4	2 288,3^c	399,6
miasta	7 459,4 ^d	6 442,5	195,6	768,6	52,7
wieś	16 166,1 ^d	14 077,7	221,8	1 519,7	346,9
Ziemie dawne ^e i b. Wolne Miasto Gdańsk	18 803,4	17 948,6	229,4	251,9	373,5
w tym b. Wolne Miasto Gdańsk	200,1	153,1	6,5	39,5	1,0
miasta	5 686,2	5 446,5	115,2	84,3	40,2
wieś	13 117,2	12 502,1	114,2	167,6	333,3
Ziemie zachodnie i północne ^e	4 822,1	2 571,6	188,0	2 036,4	26,1
miasta	1 773,2	996,0	80,4	684,3	12,5
wieś	3 048,9	1 575,6	107,6	1 352,1	13,6

a Dane Powszechnego Sumarycznego Spisu Ludności; dane niekompletne z uwagi na ruchy repatriacyjno-przesiedleńcze. b W dalszym podziale bez ludności spisanej przez władze wojskowe (304,3 tys. osób). c Dane zapewne zaniżone. d Dane różnią się od prezentowanych w rocznikach statystycznych w latach późniejszych (po weryfikacji danych, ludność miast przyjęto na poziomie 7 517 tys. osób, wsi — 16 109 tys. osób). e Patrz notka b, c do tabl. 13 na str. 26.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1947*, Warszawa 1947, s. 20.

Tabl. 30 (87). Ludność według identyfikacji narodowo-etnicznej w 2011 r.^a

Identyfikacja narodowo-etniczna	W odsetkach
O g ó ł e m	100,0
wyłącznie polska	94,8
polka i niepolka	2,3
wyłącznie niepolka	1,5
nieustalona lub bez przynależności narodowo-etnicznej	1,4
Z ogółem — ludność polska i niepolka oraz wyłącznie niepolka	3,8
w tym:	
śląska	2,2
kaszubska	0,6
niemiecka	0,4
białoruska	0,1
ukraińska	0,1

^a Dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2013*, Warszawa 2013, s. 200.

Tabl. 31 (88). Kościoły chrześcijańskie w latach 1925 i 1937

Stan w dniu 31 XII

Kościoły i związki wyznaniowe	Parafie		Kapłani diecezjalni (parafialni)		Wierni w tys.	
	1925	1937	1925	1937	1925	1937
Kościół Rzymskokatolicki:						
obrzędek łaciński	5 053 ^a	5 170	7 977 ^b	9 731	18 172	20 670
metropolie:						
gnieźnieńsko-poznańska	1 198	1 191	1 871	2 068	3 477	3 853
krakowska	1 112	1 149	1 786 ^c	2 336	4 818	5 171
warszawska	1 234	1 281	1 960	2 610	5 653	6 483
wileńska	712	614	780	1 051	2 022	2 458
lwowska	797	935	1 501	1 666	2 201	2 705
obrzędek greckokatolicki	1 868 ^d	1 907	2 186 ^e	2 380 ^f	3 031	3 336
obrzędek ormiański	8	8	.	15 ^g	.	.

^a Łącznie z filiami. ^b W podziale według metropolii bez 15 księży z wikariatu biskupiego w Braławiu i 64 księży z wikariatu biskupiego w Cieszynie. ^c Bez diecezji częstochowskiej. ^d Ponadto 106 ekspozytur. ^e Całe duchowieństwo. ^f 1936 r. ^g 1931 r.

Tabl. 31 (88). Kościoły chrześcijańskie w latach 1925 i 1937 (dok.)

Stan w dniu 31 XII

Kościoły i związki wyznaniowe	Parafie		Kaptani diecezjalni (parafialni)		Wierni w tys.	
	1925	1937	1925	1937	1925	1937
Kościół Prawosławny	1 206 ^h	991	1 013	1 184 ^f	2 846 ⁱ	3 763 ⁱ
Kościół Ewangelicko-Augsburski	89 ^k	.	} 476 ^m	} 497 ^m	} 1 126 ⁱ	} 835 ⁱ
Kościół Ewangelicko-Reformowany	19	.				
Kościół Ewangelicko-Chrześcijański	20 ^l	.				
Kościół Ewangelicko-Unijne	396 ⁿ	.				
Kościół Ewangelicko-Luterski (Staroluteranerie)	8 ^o	.				
Mariawici	46 ^p	.	.	.	.	.
Staroobrzędowcy	9	.	.	.	.	.

f 1936 r. *h* Ponadto 409 filii; dane przybliżone; według opracowań dotyczących historii Kościoła Prawosławnego w 1924 r. liczba parafii wynosiła 857. *i* Dane spisów powszechnych z 1921 i 1931 r. dla lat odpowiednio: 1925 i 1938. *k, l, n—p* Ponadto filie: *k* — 52, *l* — 33, *n* — 71, *o* — 13, *p* — 24. *m* Pastorowie parafialni i filialni — etaty według Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Uwaga. Z uwagi na brak ciągłych i porównywalnych danych w tablicy nie ujęto danych dla wyznań niechrześcijańskich. Są one następujące (dane dla 1925 r.): wyznanie mojżeszowe — 1 067 gmin wyznaniowych, 2 041 synagog i bożnic, ponadto ok. 4 150 małych domów modlitwy; wyznanie karaimskie — 4 gminy wyznaniowe, 4 świątynie (kenesy); wyznanie mahometkańskie (muzułmańskie) — 18 gmin wyznaniowych, 16 meczetów i według etatów Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w 1938 r. było 17 imamów i 15 muezinów.

Organizację Kościoła Rzymskokatolickiego regulował konkordat z 1925 r. Od tego czasu istniało 5 metropolii oraz 21 archidiecezji i diecezji (z czego 10 pochodziło z okresu przedrozbiorowego, 6 — z okresu zaborów, a 5 utworzono po 1918 r.). Organizacja ta utrzymała się do 1939 r.

Kościół Prawosławny postanowieniem patriarchy i synodu konstantynopolitańskiego z listopada 1924 r. otrzymał status autokefalii, ogłoszono ją w 1925 r. (wcześniej na mocy prawa kanonicznego był częścią kościoła rosyjskiego). Od 1925 r. miał nazwę Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny. Jego organizację określało Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Posiadał jedną metropolię obejmującą 5 diecezji (wołyńską, poleską, grodzieńską, wileńską i warszawską).

Kościół Greckokatolicki tworzyła metropolia halicko-lwowska z archidiecezją lwowską i 2 diecezjami przemyską i stanisławowską. Organizację Kościoła greckokatolickiego regulował konkordat z 1925 r. Podane w tablicy liczby dotyczą też Administracji Apostolskiej Łemkowszczyzny, podlegającej bezpośrednio Watykanowi. Została ona utworzona przez Stolicę Apostolską w 1934 r.; jej obszar wydzielono z diecezji przemyskiej z uwagi na masowe przechodzenie Łemków na prawosławie.

Na podstawie: *Kościół katolicki w Polsce 1918—1990*, Warszawa 1991, s. 64—65, 104—107, 110; *Kościół prawosławny w Polsce dawniej i dziś*, Warszawa 1993, s. 36—37, 60—63; *Mały Rocznik Statystyczny 1938*, Warszawa 1938, s. 342; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 353—354; A. Mironowicz, *Kościół prawosławny w dziejach Rzeczypospolitej*, „Elpis” 1/1, 1999, s. 122; A. Mironowicz, *Rewindykacja i niszczenie prawosławnych obiektów sakralnych na terenie II Rzeczypospolitej*, „Elpis”, 8/13/14, 2006, s. 26—27; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1925/1926*, Warszawa 1927, s. 25, 374; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1930*, Warszawa 1931, s. 445—446.

Tabl. 32 (89). Kościoły w latach 1950—2016

Kościoły ^a	1950	1980	2016	1950	1980	2016
	parafie, zbory, gminy wyznaniowe			wierni, wyznawcy w tys.		
Kościół Rzymskokatolicki	5 750 ^b	7 089	10 255	.	34 745,5 ^{cd}	33 022,9 ^c
Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny	135	231	243	400,0	460,0	504,4
Kościół Ewangelicko-Augsburski	428	122	133	159,5	72,0	61,6
Kościół Greckokatolicki (obrzęd biza- tyjsko-ukraiński)	x	x	128	x	x	55,0
Kościół Zielonoświątkowy w RP	.	.	239	.	.	24,1
Kościół Starokatolicki Mariawitów	43	42	36	31,0	24,5	22,9
Kościół Polskokatolicki	.	88	72	200,0	29,0	18,1
Kościół Adwentystów Dnia Siódmego	62	120	147	6,0	6,6	9,6
Kościół Chrześcijan Baptystów	72	128	93	4,1	6,0	5,4
Nowoapostolski Kościół w Polsce	—	—	52	—	—	5,4
Kościół Chrystusowy w RP	—	—	41	—	—	5,4
Zjednoczony Kościół Ewangeliczny	74	244 ^e	.	3,7	8,6	.

a Uwzględniono kościoły, w których liczba wiernych, wyznawców przekraczała 5 tys. w 1980 r. i/lub 2016 r.; kościoły uszeregowano malejąco według liczby wiernych, wyznawców w 2016 r. b 1956 r. c Ochrzczeni. d 1985 r. e Łącznie z jednostkami niższymi niż parafie.

Na podstawie: J. Kozłowski, J. Langner, T. Zagajewski, *Atlas wyznań w Polsce*, Kraków 1989, s. 34—65, 81; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 33; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 57—58; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 194—195.

Tabl. 33 (90). Kościół Rzymskokatolicki w latach 1946—2016

Stan w końcu roku

Wyszczególnienie	1946	1956	1986	2016
Archidiecezje i diecezje	21	25	27	42
Parafie	5 889	5 750	8 260	10 255
Kościół i kaplice	7 904	8 284	15 332	17 533 ^a
Kardynałowie, arcybiskupi i biskupi	36	35	92	162 ^a
Księża	8 806	10 115	17 146	30 930 ^b
Bracia zakonnicy	1 524	2 919	1 598	1 313 ^c
Zakonnice	13 012	20 737	25 080	19 740

a 2015 r. b Diecezjalni i zakonnicy. c Łączna liczba członków męskich zgromadzeń zakonnych wynosiła 11 942 (kapłanów — 9 302, braci zakonnych — 1 313, kleryków — 873, nowicjuszy i postulantów — 454), z czego za granicą przebywały 3 253 osoby, w kraju — 8 689.

Status kanoniczno-prawny jednostek terytorialnych Kościoła Rzymskokatolickiego po II wojnie światowej nie był określony jednolicie z uwagi na brak konkordatu z Watykanem, a także z powodu zmiany granic państwa. Po podpisaniu układu o granicy zachodniej z Republiką Federalną Niemiec (RFN) w 1970 r. dostosowano granice diecezji zachodnich do granic państwa, a w 1972 r. zostały erygowane 4 diecezje i przydzielone do polskich metropolii. Konkordat ze Stolicą Apostolską został zawarty w 1993 r.

Na podstawie: *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia AD 2018*, Warszawa 2018, s. 18, 34, <http://www.iskk.pl>; *Kościół katolicki w Polsce 1918—1990*, Warszawa 1991, s. 50—52; *Kościół katolicki w Polsce 1991—2011*, GUS, Warszawa 2014; J. Kozłowski, J. Langner, T. Zagajewski, *Atlas wyznań w Polsce*, Kraków 1989, s. 11, 84, 96, 100; *Praktyki niedzielne Polaków (dominantes)*, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, <http://www.iskk.pl>. (dostęp maj 2017 r.); *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 196—197.

Tabl. 34 (91). **Kościół Rzymskokatolicki według metropolii^a w latach 1985 i 2016**

Stan w końcu roku

A. W 1985 r.

Metropolie	Parafie	Księża		Wierni ^b w % ogółu ludności
		diecezjalni	zakonni	
Ogółem	8 101	16 872^c	5 168^d	95,7
Gnieźnieńska	1 586	2 813	878	96,2
Krakowska	1 922	4 527	1 247	97,1
Lwowska	538	1 097	268	99,5
Poznańska — archidiecezja poznańska	479	922	291	95,6
Warszawska	2 023	4 667	1 621	95,2
Wileńska	251	714	37	85,3
Wrocławska	1 302	2 132	826	95,2

B. W 2016 r.

Metropolie	Parafie	Księża ^e	Alumni diecezjalni	Wierni ^b w % ogółu ludności
Ogółem	10 255	30 930	2 324	93,8
Białostocka	396	1 299	138	87,3
Częstochowska	774	2 218	139	94,7
Gdańska	684	1 944	171	92,5
Gnieźnieńska	648	1 623	111	96,5
Katowicka	877	2 559	183	93,8
Krakowska	1 414	5 354	392	95,4
Lubelska	760	2 564	174	97,2
Łódzka	386	1 148	76	95,2
Poznańska	695	1 720	109	98,9
Przemyska	821	2 471	201	94,4
Szczecińsko-kamieńska	764	1 955	126	94,8
Warmińska (olsztyńska)	569	1 289	101	96,8
Warszawska	658	2 792	240	89,0
Wrocławska	728	1 932	155	87,1
Ordynariat Polowy Wojska Polskiego ^f	81	62	8	96,8

a Dane pochodzą z ankiet diecezjalnych b Ochrzczeni; do obliczenia udziału jako liczbę ludności ogółem przyjęto sumę ludności diecezji na podstawie ankiety diecezjalnej. c Ponadto 5 563 alumnów. d Kapłani; ponadto 1 477 braci i 2 901 kleryków. e Diecezjalni i zakonni. f Bez Dekanatu Duszpasterstwa Wojskowego Kościoła Greckokatolickiego będącego w strukturach Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego.

Odsetek dominicanos (uczestników mszy niedzielnej w stosunku do wszystkich zobowiązanych do uczestnictwa powyżej 7 roku życia) i comunicantes (przystępujących do komunii świętej w stosunku do obecnych na mszy) był następujący — dominicanos w: 1980 r. — 51,0%, 1990 r. — 50,3%, 2000 r. — 40,5%, 2016 r. — 36,7%, a comunicantes w: 1980 r. — 7,8%, 1990 r. — 10,7%, 2000 r. — 19,4%, 2016 r. — 16,0%.

Na podstawie: *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia AD 2018*, Warszawa 2018, s. 18, 34, <http://www.iskk.pl>; *Kościół katolicki w Polsce 1918—1990*, Warszawa 1991, s. 50—52; *Kościół katolicki w Polsce 1991—2011*, GUS, Warszawa 2014; J. Kozłowski, J. Langner, T. Zagajewski, *Atlas wyznań w Polsce*, Kraków 1989, s. 11, 84, 96, 100; *Praktyki niedzielne Polaków (dominicanos)*, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, <http://www.iskk.pl/> (dostęp maj 2017 r.) *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 196—197.

AKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA LUDNOŚCI

Tabl. 35 (92). Ludność według źródeł utrzymania i stanowisk społecznych w latach 1921—1938^a

Lata Stanowiska społeczne	Ogółem	Źródła utrzymania							
		rolnictwo, ogrodnictwo i leśnictwo	górnictwo i przemysł	handel i ubezpie- czenia	komuni- kacja i transport	służba publiczna, szkolnictwo, lecznictwo	służba domowa	inne i nieokreś- lone ^b	
W tysiącach									
Ogółem	1921	27 212	17 351	4 685	1 700	923	1 007	298	1 248
	1931	32 107	19 581	6 178	1 889	1 153	1 307	441	1 558
	1938	34 849	20 589	8 099	2 117	1 231	1 464	480	869
Samodzielni zatrud- niający siły najem- ne	1921	2 344	1 923	305	91	6	19	—	0
	1931	1 878	1 377	342	112	9	34	—	4
	1938	1 997	1 439	385	125	10	38	—	—
Samodzielni niezatrud- niający sił najem- nych	1921	15 288	12 314	1 439	1 280	96	157	—	2
	1931	18 456	15 160	1 674	1 232	165	154	—	71
	1938	19 846	15 968	2 230	1 343	145	160	—	—
Pracownicy umysłowi	1921	1 152	134	193	116	166	509	0	34
	1931	1 387	60	239	180	179	637	—	92
	1938	1 653	69	384	219	209	772	—	—
Robotnicy	1921	7 238	2 970	2 743	212	654	322	298	39
	1931	9 135	2 984	3 923	365	800	482	441	140
	1938	10 484	3 113	5 100	430	867	494	480	—
Nieokreślone stano- wisko społeczne	1921	1 190	10	5	1	1	0	0	1 173
	1931	1 251	0	0	0	0	0	0	1 251
	1938	869	0	0	0	0	0	0	869
W odsetkach									
Ogółem	1921	100,0	63,8	17,2	6,2	3,4	3,7	1,1	4,6
	1931	100,0	60,9	19,2	5,9	3,6	4,1	1,4	4,9
	1938	100,0	59,1	23,2	6,1	3,5	4,2	1,4	2,5

^a Dane szacunkowe oparte na obliczeniach J. Żarnowskiego mogą różnić się od podawanych w wydawnictwach GUS oraz dalszych tablicach, ponieważ autor dokonał stosownych przeliczeń zarówno według źródeł utrzymania, jak i stanowisk społecznych, uwzględniając m.in. wojsko oraz w 1921 r. ludność z obszarów nieobjętych spisem (tj. Górnego Śląska i okręgu wileńskiego), a także w poszczególnych działach doszacował bezrobotnych. ^b Obejmuje skoszarowane wojsko, emerytów i inwalidów (w 1931 r. — 560 tys.), pensjonariuszy opieki społecznej (w 1931 r. — 80 tys.), „kapitalistów i rentierów” (w 1931 r. — 20 tys.), właścicieli domów czynszowych (w 1931 r. — 70 tys.), pensjonariuszy internatów i zakładów wychowawczych, więźniów, a także osoby z marginesu społecznego; według autora liczebność tej ostatniej grupy (żebracy, prostytutki, włóczędzy, część więźniów, ludzie bez zawodu itp.) wynosiła łącznie ok. 400 tys. w trzech wymienionych latach.

Na podstawie: J. Żarnowski, *Społeczeństwo Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1973, s. 21—22, 37—47.

Tabl. 36 (93). Ludność według źródeł utrzymania w latach 1921 i 1931^a

A. Ogółem

Źródła utrzymania	1921 ^b	1931
	w odsetkach	
Ogółem	100,0	100,0
Rolnictwo	63,3	60,3
Ogrodnictwo, rybactwo i leśnictwo	0,6	0,7
Górnictwo i przemysł	17,2	19,2
Handel i ubezpieczenia	6,2	6,1
Komunikacja i transport	3,4	3,6
Służba publiczna, kościoły, organizacje i instytucje społeczne	1,8	2,3
Szkolnictwo i kultura	0,9	1,0
Lecznictwo i higiena, utrzymywanie czystości oraz zakłady opieki społecznej	0,6	0,8
Służba domowa	1,1	1,4
Inne ^c	4,9	4,6

B. Według województw

Województwa	1921 ^d	1931	1921 ^d	1931	1921 ^d	1931	1921 ^d	1931
	w % ogółu ludności — źródła utrzymania							
	rolnictwo		górnictwo i przemysł		handel i ubezpieczenia		komunikacja i transport	
Polska	65,2	60,3	15,8	19,2	6,3	6,1	3,3	3,6
M.st. Warszawa	0,6	0,4	39,4	42,6	23,3	19,8	10,6	8,9
Województwa centralne:								
warszawskie	67,0	60,8	16,7	21,2	5,7	5,2	2,8	3,5
łódzkie	53,6	48,6	27,2	31,4	8,4	7,7	2,8	3,0
kieleckie	61,4	56,8	23,0	26,8	6,7	5,7	2,8	3,0
lubelskie	72,9	71,0	12,3	13,9	6,7	5,6	2,1	2,4
białostockie	71,6	69,9	13,6	14,1	5,0	4,0	2,8	2,9
Województwa wschodnie:								
wileńskie	88,1	72,3	4,8	10,2	2,8	4,3	1,0	2,8
nowogródzkie	82,8	82,4	6,3	7,1	3,1	2,8	1,3	1,5
poleskie	81,2	80,6	7,5	7,9	3,9	3,0	2,4	2,0
wołyńskie	80,4	79,4	8,1	8,5	5,7	4,4	1,3	1,7

a Dane spisów powszechnych; łącznie z ludnością spisaną przez władze wojskowe, nieuwzględnioną w danych dla województw. b W granicach spisu z 1931 r. c Osoby utrzymujące się bez pracy zarobkowej, osoby o zawodzie nieokreślonym i niewiadomym oraz osoby spisane przez władze wojskowe. d W granicach spisu z 1921 r. (tj. bez Górnego Śląska i okręgu wileńskiego).

Tabl. 36 (93). Ludność według źródeł utrzymania w latach 1921 i 1931^a (dok.)

B. Według województw (dok.)

Województwa	1921 ^d	1931	1921 ^d	1931	1921 ^d	1931	1921 ^d	1931
	w % ogółu ludności — źródła utrzymania							
	rolnictwo		górnictwo i przemysł		handel i ubezpieczenia		komunikacja i transport	
Województwa zachodnie:								
poznańskie	55,1	47,1	20,2	22,4	4,9	5,9	6,6	7,3
pomorskie	60,7	51,5	16,5	19,3	3,6	4,5	5,8	7,8
śląskie	35,0	12,2	37,7	54,6	6,4	4,8	5,8	6,9
Województwa południowe:								
krakowskie	65,0	59,5	15,8	18,7	5,7	5,7	4,4	4,2
lwowskie	71,4	68,6	10,9	11,9	6,5	5,9	3,0	3,0
stanisławowskie	78,1	74,7	9,1	11,1	4,7	4,3	2,6	2,5
tarnopolskie	81,6	79,6	7,5	8,1	4,7	4,4	1,3	1,3

^a Dane spisów powszechnych; łącznie z ludnością spisaną przez władze wojskowe, nieuwzględnioną w danych dla województw. ^d W granicach spisu z 1921 r. (tj. bez Górnego Śląska i okręgu wileńskiego).

Uwaga. Dane Spisu Powszechnego Ludności 1921 r. dostosowano do klasyfikacji przyjętej dla Spisu Powszechnego Ludności 1931 r.

Największa część ludności utrzymywała się z zajęć rolniczych. Byli to właściciele gospodarstw rolnych wraz z rodzinami oraz bardzo zróżnicowana grupa pracowników najemnych m.in. zarządcy majątków, służba domowa oraz robotnicy rolni o bardzo zróżnicowanym statusie (ordynariusze, wyrobnicy itp.).

Na podstawie: *Drugi powszechny spis ludności z dn. 9 XII 1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe*, „Statystyka Polski”, seria C, zeszyt 62, 1937, s. 54—57.

Tabl. 37 (94). **Ludność według głównego źródła utrzymania w latach 1950—2011^a**

A. W latach 1950—1988

Wyszczególnienie	1950	1960	1970	1978	1988
	w tysiącach				
Ogółem	25 008^b	29 776^c	32 642	35 061	37 879
Ludność utrzymująca się z pracy	23 618	27 539	29 262	29 875	29 832
Poza rolnictwem	12 021	16 258	19 530	21 670	23 119
pracujący	5 388	7 361	10 333	12 533	13 178
utrzymywani	6 633	8 897	9 197	9 137	9 941
W rolnictwie	11 597	11 281	9 732	8 205	6 713
pracujący	7 016	6 546	6 096	4 976	4 040
utrzymywani	4 581	4 735	3 636	3 229	2 673
Ludność utrzymująca się z niezarobkowych źródeł	996	1 867	3 380	5 186	8 047
Posiadający niezarobkowe źródło	.	1 398	2 452	4 044	6 807
Utrzymywani	.	469	928	1 142	1 240

B. W latach 2002 i 2011

Wyszczególnienie	2002	2011
	w tysiącach	
Ogółem	38 230	38 512
Posiadająca własne źródło utrzymania	23 073	25 151
Dochody z pracy	12 355	14 578
najemnej	9 615	11 902
na własny rachunek	2 739	2 677
poza rolnictwem ^d	1 264	1 519
w rolnictwie	1 475	1 158
Niezarobkowe źródło	10 692	9 743
w tym:		
emerytura	5 324	6 934
renta	3 516	2 035
zasitek dla bezrobotnych	611	303
zasitek pomocy społecznej	242	369
Dochody z własności	27	36
Pozostałe źródło dochodów osobno niewymienione ^e	.	794
Pozostająca na utrzymaniu osób posiadających własne źródło dochodów	14 547	11 632
O nieustalonym źródle utrzymania	610	1 729

a Dane spisów powszechnych. b, c W dalszym podziale bez ludności spisanej przez władze wojskowe: b — 394 tys. osób, c — 370 tys. osób. d Łącznie z dochodami z wynajmu. e W 2002 r. zaliczone do niezarobkowego źródła.

Na podstawie: *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 13; *Rocznik Statystyczny 1962*, Warszawa 1962, s. 27; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 81; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 43; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2000*, Warszawa 2000, s. 99; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 209.

Tabl. 38 (95). Ludność czynna i bierna zawodowo w latach 1921 i 1931^a

A. W 1921 r.

Źródła utrzymania	Ogółem	W tym czynni zawodowo					
		razem	samo- dzielni	personel pracow- niczy i nad- zorczy	robot- nicy i chałup- nicy	pomaga- jący człon- kowie rodzin	nieznane stano- wisko spo- łeczne
Ogółem	25 694,7^b	13 917,1	3 557,6	432,9	3 308,9	6 170,8	446,9
Rolnictwo i leśnictwo	16 856,7	10 269,9	2 690,3	38,3	1 486,6	6 053,1	1,6
Górnictwo i przemysł	3 530,4	1 266,4	448,0	57,2	700,1	60,3	0,8
Handel i ubezpieczenia	1 611,6	518,8	325,2	49,7	90,5	52,9	0,5
Komunikacja i transport	834,7	243,9	23,3	54,8	163,9	1,8	0,2
Służba publiczna, wolne zawody	753,2	327,3	48,0	189,2	88,7	0,6	0,7
Armia, marynarka i lotnictwo woj- skowe	414,7	350,7	—	27,8	322,8	—	0,1
Służba domowa i inne usługi oso- biste	340,6	275,7	22,0	0,8	251,4	1,2	0,3
Bezrobotni i osoby niewykonyjące pracy zawodowej	739,6	418,6	—	—	—	—	418,6
Bez bliższego określenia i bez podania zawodu	613,2	245,8	0,8	15,1	204,9	0,9	24,0

B. W 1931 r.

Źródła utrzymania	Ogółem	W tym czynni zawodowo ^c			
		razem	samodzielni	pracownicy umysłowi	robotnicy i chałupnicy
Ogółem	31 915,8^d	15 321,5^e	10 020,0	664,5	4 217,0
Rolnictwo	19 346,9	9 986,1	8 556,1	17,6	1 412,4
Ogrodnictwo, rybactwo i leśnictwo	233,9	81,5	16,0	9,1	56,3
Górnictwo i przemysł	6 177,9	2 537,7	757,1	106,2	1 674,4
Handel i ubezpieczenia	1 943,2	813,2	548,0	85,6	179,6
Komunikacja i transport	1 153,1	340,5	50,9	67,1	222,5
Służba publiczna, organizacje i instytucje społeczne	713,1	294,9	8,1	169,1	117,7
Szkolnictwo i kultura	338,1	181,0	27,4	129,1	24,5
Lecznictwo i higiena, zakłady opieki społecznej	275,3	151,6	55,8	32,8	63,0
Służba domowa	441,1	415,7	x	x	415,7
Inne ^f	1 293,2	519,2 ^e	0,6	47,9	50,9

a Dane spisów powszechnych. b Ludność na obszarze objętym spisem (tj. bez Górnego Śląska i okręgu wileńskiego), łącznie z ludnością spisaną przez władze wojskowe. c Łącznie z pomagającymi członkami rodzin. d Bez ludności spisanej przez władze wojskowe. e Łącznie z osobami bez pracy zarobkowej (emeryci, renciści, kapitaliści, osoby przebywające w przytułkach, więzieniach itp.) nieuwzględnionymi w podziale według stanowisk społecznych. f Osoby utrzymujące się bez pracy zarobkowej oraz osoby o zawodzie nieokreślonym i niewiadomym.

Na podstawie: *Drugi powszechny spis ludności z dn. 9 XII 1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe*, „Statystyka Polski”, seria C, zeszyt 62, 1937, s. 49, 65; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1927*, Warszawa 1927, s. 58.

Tabl. 39 (96). Ludność czynna zawodowo w latach 1950—1988^a

A. Ogółem

Wyszczególnienie	1950	1960	1970	1978	1988
Ogółem w tys.	12 404	13 971	16 944	17 962	18 452
miasta	4 122	5 961	8 222	9 922	10 703
wieś	8 282	8 010	8 722	8 040	7 749
Mężczyźni	6 858	7 791	9 149	9 806	10 070
Kobiety	5 546	6 180	7 795	8 156	8 382
Ludność czynna zawodowo na 100 ludności ogółem	49,6	46,9	51,9	51,2	48,7
Ludność czynna zawodowo na 100 ludności w wieku 15 lat i więcej	71,7	71,8	70,6	67,3	65,3

B. Według działów Klasyfikacji Gospodarki Narodowej (KGN)

Działy	1950	1960	1970	1978	1988
	w odsetkach				
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Przemysł	18,8	23,3	27,6	29,7	28,2
Budownictwo	4,2	5,7	6,6	8,2	7,9
Rolnictwo	56,5	47,1	37,9	29,5	27,1
Transport	3,8	4,1	4,9	5,2	4,7
Łączność		0,7	0,8	0,8	0,9
Handel	5,2	5,3	6,1	7,6	8,1
Nauka i rozwój techniki	2,5	0,2	0,5	0,8	0,7
Oświata i wychowanie		2,8	3,8	4,3	5,7
Kultura i sztuka		0,6	0,7	0,7	0,7
Ochrona zdrowia i opieka społeczna	1,4	2,4	2,7	3,4	5,0
Kultura fizyczna, turystyka i wypoczynek		0,1	0,3	0,6	0,9
Pozostałe działy	7,6	7,7	8,1	9,2	10,1

^a Dane spisów powszechnych.

Na podstawie: *Ludność i mieszkania. Zarys przemian w latach 1979—1988. Polska*, Warszawa 1990, s. 23; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 33—34.

Tabl. 40 (97). **Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej w latach 2002—2016^a**

A. Ogółem

Wyszczególnienie	2002	2011	2016
Ludność w tys.	31 288^b	32 680^c	30 696
mężczyźni	14 962 ^b	15 652 ^c	14 674
kobiety	16 326 ^b	17 027 ^c	16 022
Aktywni zawodowo	16 776	17 101	17 286
mężczyźni	9 002	9 347	9 554
kobiety	7 774	7 754	7 731
pracujący	13 218	15 051	16 328
mężczyźni	7 151	8 265	9 035
kobiety	6 067	6 786	7 293
bezrobotni ^d	3 558	2 050	958
mężczyźni	1 851	1 083	519
kobiety	1 707	967	439
Bierni zawodowo	13 456	13 908	13 410
mężczyźni	5 445	5 505	5 119
kobiety	8 011	8 403	8 291
Współczynnik aktywności zawodowej^e w %	55,5	55,1	56,3
Mężczyźni	62,3	62,9	65,1
Kobiety	49,2	48,0	48,3
Wskaźnik zatrudnienia^f w %	43,7	48,5	53,2
Mężczyźni	49,5	55,6	61,6
Kobiety	38,4	42,0	45,5
Stopa bezrobocia^g w %	21,2	12,0	5,5
Mężczyźni	20,6	11,6	5,4
Kobiety	22,0	12,5	5,7

a W latach 2002 i 2011 dane na podstawie spisów powszechnych, w 2016 r. dane na podstawie Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) w IV kwartale. b, c W tym osoby o nieustalonym statusie na rynku pracy nieuwzględnione w dalszym podziale: b — 1 056 tys. (515 tys. mężczyzn i 541 tys. kobiet), c — 1 671 tys. (800 tys. mężczyzn i 871 tys. kobiet). d Osoby w wieku 15—74 lata. e, f Udział w liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej; e — aktywnych zawodowo, f — pracujących. g Udział bezrobotnych w liczbie ludności aktywnej zawodowo.

Tabl. 40 (97). **Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej w latach 2002—2016^a (dok.)**

B. Z ogółem — pracujący według sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD)

Sekcje	W odsetkach
2002 — PKD 2004	
Ogółem	100,0
Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	17,0
Rybołówstwo i rybactwo	0,1
Przemysł ^h	22,4
Budownictwo	5,9
Handel i naprawy ⁱ	14,4
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	6,4
Obsługa nieruchomości i firm ⁱ	5,4
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i zdrowotne ⁱ	6,9
Edukacja	6,7
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	6,9
Pozostałe sekcje ^k	7,9
2016 — PKD 2007	
Ogółem	100,0
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	10,2
Przemysł ^h	23,7
Budownictwo	7,6
Handel; naprawa pojazdów samochodowych ⁱ	14,5
Transport i gospodarka magazynowa	6,0
Informacja i komunikacja	2,3
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	2,4
Obsługa rynku nieruchomości ⁱ	1,0
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	3,7
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	6,7
Edukacja	7,3
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	6,2
Pozostałe sekcje	8,4

^a Notka patrz na str. 110. ^h Dodatkowe grupowanie obejmujące według: PKD 2004 — 3 sekcje, PKD 2007 — 4 sekcje. ⁱ Nazwy skrócone w stosunku do danej klasyfikacji. ^k Łącznie z nieustalonym rodzajem działalności.

Uwaga.

1. Podstawowe kryterium podziału na aktywnych i biernych zawodowo stanowi praca, tj. fakt jej wykonywania, posiadania bądź poszukiwania. Aktywność ekonomiczną ludności na podstawie reprezentacyjnego badania BAEL określa się od 1992 r. Dane za 2016 r. uogólniono na podstawie bilansu ludności.
2. Z uwagi na zmiany zakresowe pomiędzy poszczególnymi poziomami klasyfikacyjnymi w PKD 2007 w stosunku do PKD 2004 dane nie są w pełni porównywalne.

Na podstawie: *Aktywność ekonomiczna ludności Polski*, Warszawa 2003, s. 22—25, 27—29, 32, 46—49, 136, 187; *Aktywność ekonomiczna ludności na podstawie NSP 2011*, Warszawa 2013, s. 44—46, 50—51, 56, 63; *Aktywność ekonomiczna ludności Polski w IV kwartale 2016*, Warszawa 2017, s. 136; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 235.

Tabl. 41 (98). **Bezrobocie**

Stan w końcu roku

A. W latach 1919—1938

Lata	Bezrobotni (poza rolnictwem) w tys.	
	dane szacunkowe	zarejestrowani ^a
1919	226	353 ^b
1921	173	52
1923	61	68
1925	252	204
1927	.	137
1929	139	185
1931	603—655	313
1933	940	343
1935	830—1 156	403
1937	790	470
1938	675	456

B. W latach 1990—2016

Lata	Bezrobotni zarejestrowani		Stopa bezrobocia rejestrowanego w %
	ogółem w tys.	w tym posiadający prawo do zasiłku w %	
1990	1 126	79,2	6,5
2000	2 703	20,3	15,1
2010	1 955	16,7	12,4
2016	1 335	14,0	8,2

^a W państwowych urzędach pośrednictwa pracy (zimną i wczesną wiosną liczba zarejestrowanych bezrobotnych była największa). ^b Stan w maju.

Uwaga. Istotnym problemem społecznym i gospodarczym II Rzeczypospolitej było duże ukryte bezrobocie w rolnictwie. Jego rozmiary szacowano na około 3,5—4,5 mln osób (ok. 1930 r.).

Na podstawie: Z. Landau, J. Tomaszewski, *Robotnicy przemysłowi w Polsce. Materialne warunki bytu 1918—1939*, Warszawa 1971, s. 525—530; Z. Landau, J. Tomaszewski, *Druga Rzeczpospolita. Gospodarka. Społeczeństwo. Miejsce w świecie (sporne problemy badań)*, Warszawa 1977, s. 41; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1999*, Warszawa 1999, s. 142; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 148; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 252.

Tabl. 42 (99). Ludność czynna/aktywna zawodowo według krajów

A. W latach 1930—1939 — ludność czynna zawodowo

Lata Kraje	W % ogółu ludności	W rolnictwie ^a	Poza rolnictwem ^a		
			razem	w tym przemysł ^b i budownictwo	
w % ogółu ludności czynnej zawodowo					
Polska	1931^c	48,0	65,7	34,3	16,6
Austria	1934	50,1	36,1	63,9	31,1
Czechosłowacja	1930	45,7	36,9	63,1	37,2
Finlandia	1930	49,5	64,6	35,4	14,7
Francja	1931	51,7	35,6	64,4	33,2
Niemcy	1933	49,6	29,0	71,0	40,4
Szwecja	1930	47,1	36,0	64,0	32,1
Węgry	1930	44,1	53,0	47,0	24,1
Wielka Brytania	1931	47,0	6,0	94,0	46,1
Włochy	1931	41,9	46,8	53,2	30,8

B. W latach 1950—1989^d — ludność czynna zawodowo

Lata Kraje	W % ogółu ludności	W rolnictwie ^a	Poza rolnictwem ^a			
			razem	w tym		
				przemysł	budownictwo	
w % ogółu ludności czynnej zawodowo						
Polska	1950 ^c	49,6	56,5	43,5	18,8	4,2
	1988^c	48,7	27,8	72,2	28,2	7,9
Austria	1951	48,3	32,3	67,7	29,2	8,0
	1988	45,2	7,9	92,1	29,1	8,4
Czechosłowacja	1950	45,0	38,6	61,4	30,0	6,3
	1980	51,4	13,1	86,9	39,3	9,5
Finlandia	1950	49,5	46,0	54,0	21,0	6,2
	1989	52,1	8,7	91,3	22,4	8,2
Francja	1954	43,8	26,7	73,3	29,1	7,2
	1987	44,3	6,7	93,3	20,6	6,6
Hiszpania	1960	38,1	41,3	58,7	24,3	7,1
	1989	37,9	12,3	87,7	21,4	9,0
RFN ^e	1950	46,1	23,2	76,8	34,7	8,2
	1987	46,0	20,6	79,4	32,6	6,3
Szwecja	1950	44,3	20,0	80,0	32,9	7,9
	1989	53,3	3,5	96,5	22,6	6,4
Węgry	1950	45,4	50,1	49,9	19,7	4,0
	1987	46,0	20,9	79,1	31,3	7,0
Wielka Brytania	1951	44,7	5,1	94,9	42,7	6,3
	1987	49,0	2,1	97,9	21,1	5,6
Włochy	1951	43,9	40,0	60,0	23,3	7,1
	1987	41,7	9,1	90,9	20,4	7,8

a Łącznie z leśnictwem i rybołówstwem. b Przetwórczy i wydobywczy. c Dane spisów powszechnych. d Dane na podstawie spisów lub szacunków; czynni zawodowo w większości krajów dotyczą osób w wieku 15 lat i więcej. e Republika Federalna Niemiec.

Tabl. 42 (99). **Ludność czynna/aktywna zawodowo według krajów (dok.)**C. W 2016 r. — ludność aktywna zawodowo^f

Kraje	Ludność aktywna zawodowo w % ogółu ludności	Pracujący — w odsetkach — według sektorów		
		rolnictwo ^g	przemysł i budownictwo	usługi
Polska^h	44,9	10,6	31,5	58,0
Austria	51,5	4,4	25,6	70,1
Czechy	50,4	2,9	38,1	59,0
Finlandia	48,8	3,9	22,2	74,0
Francja	45,7	2,9	20,3	76,8
Hiszpania	49,2	4,2	19,6	76,2
Niemcy	52,5	1,3	27,4	71,3
Szwecja	53,7	1,9	18,2	79,9
Węgry	47,0	5,0	30,4	64,5
Wielka Brytania	50,5	1,1	18,5	80,4
Włochy	43,4	3,9	26,1	70,0

^f Na podstawie badania siły roboczej (w Polsce — BAEL); dane szacunkowe; ludność aktywna zawodowo w większości krajów (w tym w Polsce) dotyczy osób w wieku 15 lat i więcej uznanych za pracujące i/lub bezrobotne. ^g Łącznie z leśnictwem, łowiectwem i rybactwem. ^h Przeciętne w roku.

Na podstawie: *Demographic Yearbook 1948*, New York 1949, s. 231—248; *Demographic Yearbook 1953*, New York 1953, s. 94—100; *Employment by sector — ILO modelled estimates, November 2017*, <http://www.ilo.org/ilostat> (dostęp maj 2018 r.); P. Findl, H. Helczmanovski, *The population of Austria*, Vienna 1977, s. 175, 187—188; B. R. Mitchell, *International Historical Statistics. Europe 1750—1993*, Macmillan 1998, s. 144—161; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1991*, Warszawa 1991, s. 71—75.

DOCHODY, PŁACE, SPOŻYCIE

Tabl. 43 (100). **Dochód konsumowany według grup społecznych^a w 1929 r.**

Grupy społeczne	Przeciętny roczny dochód czteroosobowej rodziny w zł
Ogółem	3 240
Korzystający z zysków i wolne zawody oraz ziemianie	15 600
Pracownicy umysłowi	7 680
Drobnomieszczaństwo	4 140
Robotnicy poza rolnictwem	3 180
Robotnicy rolni i mała własność rolna	2 100

a Dane szacunkowe; ludność według stanu z 1927 r., bez osób nierozporządzających dochodem.

U w a g a. Dochód konsumowany obliczono jako różnicę między dochodem społecznym (wartość wyprodukowanych dóbr i usług) a dochodem akumulowanym brutto (inwestycje, przyrost zapasów w kraju, nadwyżka eksportu nad importem), a następnie oszacowano w przeliczeniu na czteroosobową rodzinę.

Na podstawie: M. Kalecki, L. Landau., *Szacunek dochodu społecznego w r. 1929*, Warszawa 1934.

Tabl. 44 (101). **Zawodowo czynni według dochodów^a i stanowiska społecznego w 1929 r.**

Wysokość dochodów w zł	Ogółem	Samodzielni poza rolnictwem ^b	Rolnicy	Robotnicy rolni	Pracownicy najemni ^c i emeryci
	w tysiącach				
Ogółem	8 546	1 100	3 150	1 600	2 695
250— 500	515	—	—	455	60
500— 750	832	45	0	582	205
750— 1 000	591	118	9	193	271
1 000— 1 250	693	102	148	161	281
1 250— 1 500	886	85	429	129	243
1 500— 2 000	1 790	130	1 210	76	374
2 000— 3 000	1 669	166	977	4	522
3 000— 5 000	966	170	310	—	486
5 000— 10 000	415	154	47	—	214
10 000— 20 000	124	80	10	—	34
20 000— 50 000	52	39	7,8	—	4,9
50 000—100 000	9,7	7,7	1,5	—	0,5
100 000 i więcej	3,1	2,4	0,6	—	0,1

a Dochody osiągnięte ze źródeł płacowych i pozapłacowych przez zawodowo czynnych. b Prowadzący samodzielną działalność gospodarczą (przedsiębiorcy, wolne zawody, kupcy itd.). c Pracownicy umysłowi i robotnicy.

U w a g a. Obliczenia oparto na statystyce podatku dochodowego, w przypadku rolnictwa dodatkowo na statystyce rolnej Instytutu Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach, pracowników najemnych i emerytów — statystyce płac i ubezpieczeń społecznych.

Na podstawie: C. Leszczyńska, Ł. Lisiecka, *Zróżnicowanie dochodów w Polsce międzywojennej*, w: „Oblicza nierówności społecznych”, J. Klebaniuk (red.), Warszawa 2007.

Tabl. 45 (102). **Pracownicy umysłowi według wysokości miesięcznego zarobku^a w latach 1928 i 1935**

Wyszczególnienie	Ogółem (w grudniu) w tys.	Pracownicy — w % ogółem — według wysokości przeciętnego miesięcznego zarobku ^b						
		poniżej 120 zł	120—180	180—360	360—480	480—720	720 zł i więcej	
Ogółem	1928	225,1	10,5	16,8	40,3	11,9	11,4	9,1
	1935	279,0	26,1	21,6	32,4	7,8	7,7	4,4
Mężczyźni ^c		196,6	20,8	19,4	33,9	9,5	10,3	6,1
Kobiety ^c		82,4	38,6	26,7	28,9	3,8	1,7	0,3

a Dane dotyczą pracowników objętych ubezpieczeniem emerytalnym w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych (ZUS), bez etatowych pracowników państwowych i samorządowych niepodlegających ubezpieczeniu emerytalnemu w ZUS. b W 1928 r. według wysokości zarobku w grudniu. c W 1935 r. przeciętny miesięczny zarobek mężczyzn wynosił 280,5 zł, kobiet — 170,8 zł.

Na podstawie: T. Bartnicki, T. Czajkowski, *Struktura zatrudnienia i zarobki pracowników umysłowych*, Warszawa 1936, s. 129; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 276—277.

Tabl. 46 (103). **Dochody mniejszych gospodarstw rolnych^a w latach 1926/27—1937/38**

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw przyjętych do obliczeń	Przeciętny obszar gospodarstwa w ha	Dochód w przeliczeniu na 1 ha w zł		
			brutto	netto	rolniczy ^b
1926/27	432	14	530	162	236
1929/30	793	14	483	106	172
1937/38	200	13	270	60	116
1933/34—1936/37^c	620	12	231	42	102
według grup województw:					
centralne	222	12	248	54	135
wschodnie	153	14	154	32	84
zachodnie	109	17	282	32	99
południowe	136	8	278	43	142
Według grup gospodarstw o powierzchni:					
2— 3 ha	17	2,5	378	31	218
3— 5	69	4	336	51	191
5—10	213	7	259	48	151
10—15	143	12	221	46	117
15—30	155	20	183	32	76
30—50 ha	23	37	149	21	48

a Od 2 do 50 ha. b Suma dochodów z kapitału i pracy rodziny. c Przeciętne roczne.

U w a g a. Dane dotyczą lat gospodarczych obejmujących okres od 1 IV do 31 III następnego roku.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 74.

Tabl. 47 (104). Roczne wynagrodzenia stałych robotników rolnych^a w latach 1927/28—1937/38

A. Robotnicy rolni w latach 1929/30 i 1932/33

Wyszczególnienie	Ogółem	Pensja	Ordynaria ^b	Mieszkanie	Opał	Utrzymanie inwentarza	Ziemniaki i ziemia	Przewozy
	w złotych							
1929/30								
Ordynariusze ^c	1 265,9	137,7	364,8	110,6	167,6	187,9	277,7	19,6
Rzemieślnicy	1 546,9	264,5	431,4	115,0	175,8	240,9	299,2	20,1
Dozorcy	1 339,8	184,3	381,5	110,6	171,5	194,6	277,7	19,6
Komornicy	1 096,8	455,2	171,2	80,4	88,3	85,1	210,2	6,4
Komornice	864,3	381,7	168,0	107,3	83,7	98,4	17,5	7,7
1932/33								
Ordynariusze ^c	890,4	132,8	258,6	62,2	126,9	117,3	177,8	14,8
Rzemieślnicy	1 110,0	253,2	305,0	63,6	134,0	149,0	190,2	15,0
Dozorcy	944,2	167,9	270,9	62,2	129,5	121,4	177,8	14,5
Komornicy	804,3	374,7	123,3	47,0	65,6	59,2	129,6	4,9
Komornice	470,0	133,7	121,9	62,6	62,4	72,1	11,3	6,0

B. Ordynariusze^c w latach 1927/28—1937/38

Grupy województw	1927/28	1929/30	1933/34	1937/38
------------------	---------	---------	---------	---------

W złotych

Centralne	1 968	1 258	866	1 057
Wschodnie	1 640	1 203	796	866
Zachodnie	2 268	1 598	1 072	1 146
Południowe	1 663	1 071	730	830

W kwintalach żyta

Centralne	46	54	60	47
Wschodnie	42	49	54	43
Zachodnie	53	65	71	51
Południowe	39	42	48	38

^a Zatrudnionych w dużych gospodarstwach rolnych (głównie ziemiańskich).

^b Część wynagrodzenia otrzymywana w naturze (zboże, mleko itp.). ^c Robotnik rolny, którego status regulowały umowy zbiorowe (posiadał m.in. niezależne mieszkanie, mógł utrzymywać bydło, drób, nierogaciznę, uprawiać pole pod rośliny okopowe), przez co jego pozycja była korzystniejsza niż innych robotników rolnych.

Uwaga. Dane dotyczą lat służbowych obejmujących okres od 1 IV do 31 III następnego roku.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 269; Sz. Weinzieher, *Place stałych robotników rolnych w r. 1932/1933*, „Statystyka Pracy”, Rocznik XII, zeszyt 2, 1933, s. 125—126.

Tabl. 48 (105). **Dynamika przeciętnych godzinnych płac robotników w przemyśle^a w latach 1921—1938**

L a t a	Place nominalne	Place realne ^b	L a t a	Place nominalne	Place realne ^b
	1928=100			1928=100	
1921	.	54	1930	106	115
1922	.	76	1931	99	119
1923	.	89	1932	91	122
1924	63	59	1933	84	125
1925	70	62	1934	81	129
1926	78	90	1935	79	132
1927	91	91	1936	79	136
1929	107	107	1937	82	132
			1938	86	141

^a Do 1931 r. na podstawie danych o stawkach płac, od stycznia 1932 r. na podstawie danych o zarobkach godzinnych przy nadaniu poszczególnym gałęziom przemysłu stałych wag. ^b Obliczono jako iloraz wskaźnika przeciętnej godzinnej płacy nominalnej oraz wskaźnika kosztów utrzymania.

Na podstawie: J. Derengowski, *Płace robotników przemysłowych w Polsce w latach 1924—1929*, „Statystyka Pracy”, Rocznik IX, zeszyt 2, 1930, s. 116, 120; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 274.

Tabl. 49 (106). **Robotnicy w wielkim i średnim przemyśle przetwórczym według wysokości tygodniowego wynagrodzenia^a w latach 1929—1938**
Stan w sierpniu

Wyszczególnienie	Robotnicy — w odsetkach — według wysokości przeciętnego tygodniowego wynagrodzenia								
	poniżej 10 zł	10—20	20—30	30—40	40—50	50—60	60—70	70—80	80 zł i więcej
Ogółem 1929	5,6	16,1	19,0	18,1	13,5	9,7	6,4	4,5	7,1
..... 1933	11,1	26,8	27,0	16,6	8,4	4,3	2,4	1,3	2,1
1938	9,4	24,7	25,5	17,8	9,6	5,5	3,2	1,7	2,6
mężczyźni	6,3	19,8	23,0	20,4	12,4	7,4	4,5	2,5	3,7
kobiety	11,7	35,1	34,2	13,6	3,6	1,3	0,3	0,1	0,1
zakłady zatrudniające robotników:									
do 49	16,4	32,7	24,0	13,4	6,4	3,2	1,7	0,9	1,3
50—199	12,3	28,1	24,4	16,7	8,6	4,3	2,4	1,3	1,9
200 i więcej	7,0	21,9	26,2	19,1	10,5	6,3	3,8	2,1	3,1
M.st. Warszawa	5,2	17,7	18,5	17,9	12,1	9,5	7,1	3,9	8,1
Grupy województw:									
centralne	7,2	22,5	29,7	20,9	9,7	4,4	2,3	1,3	2,0
wschodnie	25,6	38,4	19,9	9,0	3,9	1,7	0,8	0,3	0,4
poznańskie i pomorskie ...	10,9	28,9	26,3	16,7	8,8	4,6	2,1	0,9	0,8
śląskie	8,3	18,3	24,2	16,3	11,6	9,1	6,2	3,3	2,7
południowe	14,2	33,4	20,8	13,2	8,2	4,9	2,5	1,3	1,5

a Dotyczy zakładów zatrudniających 20 i więcej robotników objętych badaniem GUS.

Uwaga. Informacje o wysokości i strukturze wynagrodzeń pochodzą z badań Głównego Urzędu Statystycznego oraz danych Ministerstwa Przemysłu i Handlu (np. statystyka zarobków w przemyśle hutniczym, górnictwie). Do 1928 r. GUS gromadził dane o płacach przewidzianych umowami zbiorowymi oraz taryfami płac nadsyłanymi przez zakłady publiczne, organizacje zawodowe pracodawców. Na mocy rozporządzenia rządu z lutego 1928 r. zakłady przemysłowe zobowiązano do przedkładania GUS danych o zarobkach według list płac (stawki płac). Od 1932 r. dane o zarobkach dotyczą zakładów zatrudniających więcej niż 20 robotników, objętych badaniem GUS. Zasięg badań w kolejnych latach był poszerzany, o ile w 1932 r. objęty one 80% robotników w wielkich i średnich zakładach przemysłu przetwórczego, to w 1938 r. już prawie 99% (w 1932 r. badaniem objęto 317,3 tys. robotników z 396,8 tys. ogółem, w 1938 r. odpowiednio 637,6 tys. z 645,5 tys.). Obliczenia stawek płac przed 1929 r. prowadził J. Derengowski, *Płace robotników przemysłowych w Polsce w latach 1924—1929*, „Statystyka Pracy”, Rocznik IX, zeszyt 2, 1930. Porównywał on płace niektórych grup robotników według branż przemysłu, miast i poziomu kwalifikacji.

Na podstawie: Z. Landau, J. Tomaszewski, *Robotnicy przemysłowi w Polsce. Materialne warunki bytu 1918—1939*, Warszawa 1971, s. 315; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 273.

Tabl. 50 (107). **Dynamika realnych dochodów ludności w latach 1955—2016**A. W latach 1955—1990^a

Lata	Dochody osobiste ludności ^b na 1 mieszkańca	Dochody osobiste ludności z pracy w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie ^{bc}	Lata	Dochody osobiste ludności ^b na 1 mieszkańca	Dochody osobiste ludności z pracy w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie ^{bc}
	1970=100			1970=100	
1955	.	70,2	1975	152,5	121,9
1960	68,5	89,4	1980	175,9	133,0
1965	80,9	103,8	1985	161,3	115,6
			1990	169,0	71,9

B. W latach 2001—2016

Lata	Dochody do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych ^d — 2000=100						
	ogółem ^e	podsektor pracodawców i pracujących na własny rachunek		podsektor osób fizycznych			
		w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie	poza gospodarstwami indywidualnymi w rolnictwie	pracujących najemnie	otrzymujących emerytury i renty	utrzymujących się z niezarobkowych źródeł	pozostałych
2001	101,9	103,3	103,7	100,4	101,9	105,6	101,8
2005	104,7	109,9	106,6	103,1	103,7	112,8	106,3
2010	129,3	147,3	129,1	133,3	117,1	135,8	132,8
2016	150,4	180,5	147,9	157,2	133,5	155,7	155,0

a Dochody realne ludności wyrażają fizyczne rozmiary dóbr i usług, które ludność mogłaby nabyć za dochody nominalne w porównywalnych okresach. b Dochody osobiste ludności (gospodarstw domowych) obejmują pieniężne i niepieniężne dochody: z pracy, ze świadczeń społecznych, z pracy w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie (pomniejszone o wydatki na inwestycje produkcyjne, przyrost wartości stada i zapasów produkcji roślinnej), z działalności gospodarczej poza rolnictwem itd. c Przeznaczone na spożycie, przyrost zasobów pieniężnych i inne wydatki oraz inwestycje nieprodukcyjne. d Realne dochody do dyspozycji brutto uzyskano z wartości nominalnych dochodów do dyspozycji brutto po uwzględnieniu wskaźników cen towarów i usług konsumpcyjnych według grup gospodarstw domowych; dochody do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych uzyskuje się w wyniku skorygowania dochodów pierwotnych brutto o: podatki bieżące od dochodów, majątku itp., składki netto na ubezpieczenia społeczne, świadczenia społeczne oraz transfery. e Dynamika w 1995 r. przy podstawie 2000=100 — 84,2.

Uwaga. Dane opracowano dla lat 1955—1990 (część A) według zasad systemu „MPS” (Material Product System), dla lat 1995—2016 (część B) według zasad systemu rachunków narodowych, zgodnie z Europejskim Systemem Rachunków Narodowych i Regionalnych w Unii Europejskiej (ESA 2010).

Na podstawie: *Bank Danych Makroekonomicznych GUS*, <https://bdm.stat.gov.pl/> (dostęp 31 X 2018 r.); *Rocznik Statystyczny 1978*, s. XL—XLI; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 110—112; *Rocznik Statystyczny 1989*, Warszawa 1989, s. XXXVIII—XXXIX, 148—149; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 194, 196; *Rocznik Statystyczny 1992*, Warszawa 1992, s. XL—XLI; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 727.

Tabl. 51 (108). **Przeciętne miesięczne wynagrodzenia w gospodarce^a w latach 1956—2016**

A. W latach 1956—1990 — relacje wynagrodzeń netto^b
według działów Klasyfikacji Gospodarki Narodowej (KGN)

Działy	1956	1970	1990
	przeciętne miesięczne wynagrodzenie w gospodarce=100		
Ogółem	100,0	100,0	100,0
w tym:			
Przemysł	110,4	106,9	106,4
Budownictwo	118,6	119,7	99,9
Rolnictwo	75,6	83,5	93,1
Leśnictwo	64,7	72,5	92,4
Transport i łączność	98,8	102,1	91,7
Handel	86,3	87,0	84,4
Gospodarka komunalna	91,6	95,8	91,9
Gospodarka mieszkaniowa oraz niematerialne usługi komunalne			83,5
Nauka i rozwój techniki	88,0	121,6	103,9
Oświata i wychowanie			102,7
Kultura i sztuka	72,3	77,6	94,2
Ochrona zdrowia i opieka społeczna			101,1
Kultura fizyczna, turystyka i wypoczynek	99,9	79,7	89,3
Administracja państwowa i wymiar sprawiedliwości			135,1
Finanse i ubezpieczenia	91,5	98,4	120,7

B. W 2000 r. — relacje wynagrodzeń brutto^c
według sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności — PKD 2004

Sekcje	Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w gospodarce=100
Ogółem	100,0
Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	90,4
Rybołówstwo i rybactwo	71,6
Przemysł	102,6
górnictwo i kopalnictwo	169,5
przetwórstwo przemysłowe	92,7
wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę	135,3
Budownictwo	90,1
Handel i naprawy ^d	84,0
Hotele i restauracje	68,7
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	113,2
Pośrednictwo finansowe	172,0
Obsługa nieruchomości i firm ^d	112,7
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i zdrowotne ^d	128,4
Edukacja	96,9
Ochrona zdrowia i opieka społeczna	78,1
Działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała	99,9

a Bez jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego.
b Dane dotyczą jednostek państwowych, spółdzielni oraz jednostek organizacji społecznych, politycznych i związków zawodowych; w latach 1956 i 1970 r. bez nagród z zakładowego funduszu nagród. c Łącznie z zaliczkami na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych oraz ze składkami na obowiązkowe ubezpieczenia społeczne płaconymi przez ubezpieczonego pracownika. d Nazwy skrócone w stosunku do danej klasyfikacji.

Tabl. 51 (108). **Przeciętne miesięczne wynagrodzenia w gospodarce^a w latach 1956—2016 (dok.)**C. W latach 2010 i 2016 — relacje wynagrodzeń brutto^c
według sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności — PKD 2007

Sekcje	2010	2016
	przeciętne miesięczne wynagrodzenie w gospodarce=100	
Ogółem	100,0	100,0
Rolnictwo, leśnictwo łowiectwo, i rybactwo	102,5	110,3
Przemysł	101,0	101,5
górnictwo i wydobywanie	180,4	168,6
przetwórstwo przemysłowe	90,5	94,5
wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę ^d	162,9	166,9
dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja ^d	100,1	97,8
Budownictwo	84,5	82,6
Handel; naprawa pojazdów samochodowych ^d	81,7	85,7
Transport i gospodarka magazynowa	91,6	87,6
Zakwaterowanie i gastronomia ^d	62,7	64,6
Informacja i komunikacja	171,8	174,2
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	167,2	164,3
Obsługa rynku nieruchomości ^d	104,9	104,2
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	125,8	123,6
Administrowanie i działalność wspierająca ^d	65,9	73,2
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	128,7	124,4
Edukacja	104,9	103,1
Opieka zdrowotna i opieka społeczna	97,3	92,6
Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	91,0	89,9
Pozostała działalność usługowa	72,9	79,9

a Bez jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego.

c Łącznie z zaliczkami na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych oraz ze składkami na obowiązkowe ubezpieczenia społeczne płaconymi przez ubezpieczonego pracownika. d Nazwy skrócone w stosunku do danej klasyfikacji.

U w a g a. Z uwagi na zmiany zakresowe pomiędzy poszczególnymi poziomami klasyfikacyjnymi w PKD 2007 w stosunku do PKD 2004 dane nie są w pełni porównywalne.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 229—230; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 163; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 270. *Teoria i praktyka podziału*, red. Z. Morecka, Warszawa 1988, s. 204;

Tabl. 52 (109). **Ubezpieczenia społeczne**

A. W latach 1927—1937

Wyszczególnienie	1927	1931	1935	1937
Przeciętna liczba ubezpieczonych w tys.				
W ubezpieczeniu emerytalnym:				
robotnicy	624	556	1 684	1 985
pracownicy umysłowi	85	256	279	318
Od wypadków przy pracy ^a	1 441	1 479	1 890	2 183
Na wypadek braku pracy:				
robotnicy	774	816	822	1 060
pracownicy umysłowi	87	256	277	315
Na wypadek choroby	2 202 ^b	2 391	1 859	2 171
Osoby pobierające renty i świadczenia w tys.				
Ubezpieczenie:				
emerytalne (stan w dniu 31 XII)	127,2	158,5	224,8	262,5
robotnicy ^c	123,1	149,7	203,3	232,5
pracownicy umysłowi ^d	4,1	8,8	21,5	30,0
renty od wypadków przy pracy (stan w dniu 31 XII)	70,8	109,7	108,1	125,6
zasiłki na wypadek braku pracy (przeciętne roczne)	26,3	130,9	68,1	79,0
robotnicy	25,3	113,6	58,9	70,6
pracownicy umysłowi	1,0	17,3	9,2	8,4
Przeciętne świadczenia na jednego ubezpieczonego w zł				
Emerytalne:				
robotników ^c	19,0	.	20,7	24,3
pracowników umysłowych	42,7	.	119,9	146,6
Od wypadków przy pracy	6,5	.	11,4	12,1
Na wypadek braku pracy:				
robotników	20,7	.	31,2	30,7
pracowników umysłowych	9,1	.	41,3	27,5
Na wypadek choroby ^e	76,2	.	46,9	48,9

a Dotyczy robotników przemysłowych; statystyka ubezpieczenia robotników rolnych nie była prowadzona; według szacunków zakładów ubezpieczeń w 1938 r. ubezpieczeniem w rolnictwie objętych było ok. 2 mln osób. b Dane dotyczą tylko kas chorych czynnych przez cały rok sprawozdawczy. c Bez dodatkowego ubezpieczenia kolejarzy i górników. d Bez zaopatrzeń finansowanych przez Skarb Państwa. e Bez Górnego Śląska.

Tabl. 52 (109). **Ubezpieczenia społeczne (dok.)**

B. W latach 1946—2016

Wyszczególnienie	1946	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
	w tysiącach								
Ubezpieczeni zarejestrowani (stan w dniu 31 XII; w latach 1946—1990 — przeciętne w roku):									
w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych ^f	2 509	5 155	7 524	11 069	14 029	14 124	13 060	14 657	15 110
w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego ^g	—	—	—	—	.	.	1 452	1 535	1 335
Przeciętna liczba emerytów i rencistów, pobierająca emerytury i renty:									
z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych	529	987	1 369	2 321	4 094	5 598	7 525	7 869	7 715
rolników indywidualnych	.	.	.	25	423	1 506	1 887	1 375	1 194

^f Pracujący, uczniowie, osoby pobierające zasiłek dla bezrobotnych (od 1990 r.) i stypendia finansowane z Funduszu Pracy (od 2000 r.) oraz osoby kontynuujące ubezpieczenie; ubezpieczonych z tytułu zatrudnienia wykazuje się tyle razy, ile zakładów pracy opłaca za nich składki. ^g Rolnicy indywidualni i członkowie ich rodzin.

U w a g a. Od 1 I 1978 r. prawo do otrzymywania świadczeń emerytalno-rentowych uzyskali rolnicy, którzy przekazali gospodarstwa rolne następcom (w okresie 1 I 1972—31 XII 1977 — państwu). W 1995 r. w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego było ubezpieczonych 1 452 tys. osób.

System ubezpieczeń społecznych w II Rzeczypospolitej był budowany od 1918 roku. Zmiany ustawodawstwa obejmowały wprowadzanie przede wszystkim na terenie b. zaboru rosyjskiego ubezpieczeń tam niewystępujących oraz stopniowe ujednocianie systemu ubezpieczeń w skali całego państwa. Ustawami z lat 1920—1924 określono jednolite zasady powszechnego i obowiązkowego ubezpieczenia robotników na wypadek choroby, od wypadków przy pracy (przed 1914 r. istniało na terenie b. zaboru austriackiego i pruskiego) oraz na wypadek braku pracy (od 1925 r. rozszerzono je na pracowników umysłowych). W 1927 r. wydano dekret o systemie ubezpieczeń emerytalno-rentowych i na wypadek bezrobocia pracowników umysłowych (jednolity na terenie całego państwa). W dniu 28 III 1933 r. ukazała się tzw. ustawa scaleniowa (kodeks ubezpieczeń społecznych) ujednocniająca ustawodawstwo w dziedzinie ubezpieczeń chorobowych i macierzyńskich, emerytalnych i śmierci żywiciela, wypadków przy pracy i inwalidztwa oraz braku pracy.

W okresie powojennym rozszerzono ubezpieczenia na wszystkich pracowników najemnych, na początku lat 50. XX w. prawo do świadczeń w zakresie ubezpieczeń chorobowych, rodzinnych i emerytalnych uzyskali wszyscy robotnicy i pracownicy umysłowi zatrudnieni w sektorze uspołecznionym. Rolnicy indywidualni bezpłatną opieką lekarską zostali objęci od 1972 r., a ubezpieczeniem emerytalnym faktycznie od 1978 r. Ustawą z 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników i ich rodzin upodobniono ich sytuację do pracowników najemnych w sektorze uspołecznionym. Obecnie obowiązujące regulacje wprowadzono ustawą z dnia 20 XII 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, powołującą Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 306—307, 311; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 44—45.

Tabl. 53 (110). **Relacje przeciętnej miesięcznej emerytury i renty^a do przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w latach 1950—2016**

Lata	W %	Lata	W %
1950	17,6	1990	56,8
1960	39,7	2000	55,7
1970	51,4	2010	58,2
1980	47,5	2016	59,0

^a Z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych; w latach 1950—1990 emerytury i renty netto, w latach 2000—2016 brutto, tj. łącznie z zaliczkami na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych.

Uwaga. Do obliczenia relacji za podstawę (mianownik) przyjęto w latach 1950—1990 wynagrodzenie netto, w latach 2000—2016 wynagrodzenie brutto, pomniejszone o składki na obowiązkowe ubezpieczenia społeczne (emerytalne, rentowe i chorobowe) płacone przez ubezpieczonego pracownika

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1976*, Warszawa 1976, s. XXXVI—XXXVII, XL—XLI, XLIV, XLVI; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. XXXIV—XXXV, 174; *Rocznik Statystyczny 1990*, Warszawa 1990, s. 228; *Rocznik Statystyczny 1995*, Warszawa 1995, s. 156; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 267; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 282.

Tabl. 54 (111). **Struktura przeciętnych rozchodów w rodzinach robotniczych według kierunków konsumpcji w latach 1928 i 1938**

Wyszczególnienie	Ogółem	Żywność	Alkohol i tytoń	Odzież i obuwie	Mieszkanie	Opał i światło	Higiena i zdrowie	Kultura i oświata	Komunikacja	Pozostałe
1928										
Gospodarstwa domowe o liczbie osób:										
2	100,0	39,9	8,8	23,5	3,6	3,8	3,4	2,5	2,4	12,1
3	100,0	54,1	5,6	14,3	8,1	4,9	2,5	2,0	0,6	7,9
4	100,0	54,7	4,0	14,9	8,4	4,4	2,2	3,5	1,0	6,9
5	100,0	59,3	3,0	15,1	7,1	4,1	2,1	2,8	0,8	5,7
6 i więcej	100,0	59,6	3,1	15,3	6,2	4,3	1,9	2,1	1,2	6,3
1938										
Gospodarstwa domowe o liczbie osób:										
2	100,0	33,2	4,2	15,6	10,9	5,5	5,6	4,2	1,6	19,2
3	100,0	36,4	3,3	12,6	17,0	4,8	5,5	4,7	3,9	11,8
4	100,0	40,6	3,4	12,3	15,2	4,2	5,6	4,3	2,4	12,0
5	100,0	41,3	3,3	11,8	16,1	4,1	3,4	4,2	2,0	13,8
6 i więcej	100,0	46,0	2,0	15,1	10,2	3,7	2,5	4,7	1,5	14,3

Uwaga. W 1928 r. badaniem objęte były budżety 93 rodzin robotniczych z Warszawy, Łodzi, Zagłębia Dąbrowskiego i Górnego Śląska, w 1938 r. — 73 rodzin robotniczych z Warszawy, Łodzi, Poznania i Śląska. Badania nie obejmowały osób samotnych.

Na podstawie: *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 52.

Tabl. 55 (112). **Wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych według grup wydatków w latach 1970—2016**A. W latach 1970 i 1990^a

Wyszczególnienie	Gospodarstwa domowe					
	pracowników			pracow- niczo- chłopskie	chłopskie	emerytów i rencistów
	ogółem	na stanowiskach				
		robot- niczych	nierobot- niczych			
1970 — przeciętne roczne						
W złotych						
Ogółem	16 422	14 594	19 411	x	11 285^b	x
W odsetkach						
Ogółem	100,0	100,0	100,0	x	100,0	x
Żywność	43,1	46,4	39,7	x	50,4	x
Napoje alkoholowe	1,9	2,2	1,6	x	2,5	x
Wyroby tytoniowe	1,6	1,7	1,4	x	1,0	x
Odzież i obuwie	15,7	15,5	15,4	x	16,0	x
Mieszkanie	10,7	9,9	11,8	x	4,1	x
Opał i światło	4,1	4,2	4,1	x	4,3	x
Higiena osobista i ochrona zdrowia	4,9	4,1	5,9	x	2,6	x
Kultura, oświata, sport i turystyka	7,7	6,4	9,7	x	5,1	x
Transport i łączność	2,6	2,3	3,1	x	1,5	x
Pozostałe wydatki	7,7	7,3	7,2	x	12,5	x
1990 — przeciętne miesięczne						
W tysiącach złotych						
Ogółem	488,7	432,7	590,5	454,6	509,3	486,0
W odsetkach						
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Żywność	48,0	51,5	43,4	50,8	51,8	57,8
Napoje alkoholowe	1,9	1,9	1,7	2,3	2,2	1,3
Wyroby tytoniowe	1,4	1,6	1,2	1,0	1,0	1,1
Odzież i obuwie	11,2	11,1	11,5	10,8	9,0	7,9
Mieszkanie	9,6	9,2	10,1	11,4	11,2	8,4
Opał, energia elektryczna i ciepła	3,5	3,7	3,2	4,0	4,6	6,9
Higiena osobista i ochrona zdrowia	3,2	3,0	3,5	2,3	2,2	3,7
Kultura, oświata, wychowanie, sport, turys- tyka i wypoczynek	11,2	9,9	12,9	6,1	5,0	5,8
Transport i łączność	7,1	5,6	9,1	8,0	8,2	3,8
Pozostałe wydatki	2,9	2,5	3,4	3,3	4,8	3,3

a Dane w złotych przed denominacją z 1995 r. b Dane dotyczą 1321 gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną, zbada-nych przez Instytut Ekonomiki Rolnej w roku gospodarczym 1969/70.

Tabl. 55 (112). **Wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych według grup wydatków w latach 1970—2016 (dok.)**

B. W 2016 r. — przeciętne miesięczne

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe			
		pracownik ków	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów i rencistów
W złotych					
Ogółem	1 132	1 123	815	1 315	1 227
W tym towary i usługi konsumpcyjne ^c	1 083	1 080	786	1 264	1 153
W odsetkach					
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Towary i usługi konsumpcyjne^{cd}	95,7	96,2	96,5	96,1	94,0
Żywność i napoje bezalkoholowe	24,2	23,0	31,5	20,9	26,7
Napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe	2,5	2,6	2,1	2,2	2,4
Odzież i obuwie	5,6	6,2	6,0	7,0	3,6
Użytkowanie mieszkania lub domu i nośniki energii	19,6	18,3	16,7	18,0	23,0
Wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego	5,1	5,2	5,3	5,6	4,8
Zdrowie	5,3	4,3	4,8	4,5	8,3
Transport	8,7	10,1	10,5	9,0	5,4
Łączność	5,0	5,1	5,3	4,9	4,6
Rekreacja i kultura	6,9	7,4	4,7	9,7	5,3
Edukacja	0,9	1,2	0,8	1,5	0,1
Restauracje i hotele	4,4	4,8	2,0	5,5	3,1
Pozostałe towary i usługi	6,0	6,2	5,2	6,2	5,8
w tym higiena osobista	3,1	3,3	2,6	3,4	2,5
Pozostałe wydatki	4,3	3,8	3,5	3,9	6,0

^c Wydatki na towary i usługi konsumpcyjne pogrupowano zgodnie z Klasyfikacją Spożycia Indywidualnego według Celu (COICOP) i nie są w pełni porównywalne z danymi za lata 1970 i 1990. ^d Łącznie z kieszonkowym nieuwzględnionym według rodzajów wydatków.

Uwaga. Do 1981 r. budżety gospodarstw domowych badano metodą ciągłą (badano te same gospodarstwa przez rok i dłużej), od 1982 r. metodą rotacji: do 1992 r. — kwartalnej w cyklu rocznym, od 1993 r. — miesięcznej w cyklu kwartalnym. Od 1993 r. badania obejmują 6 grup gospodarstw: pracowników, rolników, pracujących na własny rachunek, emerytów, rencistów oraz utrzymujących się z niezarobkowych źródeł (kryterium klasyfikacji gospodarstw stanowi wyłączenie lub główne źródło utrzymania). Badaniem budżetów gospodarstw domowych objętych było: 3 466 gospodarstw domowych w 1970 r., 27 861 w 1990 r. i 36 886 w 2016 r.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2017*, Warszawa 2017, s. 165; *Rocznik Statystyczny 1971*, Warszawa 1971, s. 573—576, 582—583; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 207;

Tabl. 56 (113). **Spożycie niektórych artykułów na 1 mieszkańca w latach 1929—1938**

Artykuły	1929	1933	1938
Mięso w kg	18,4	18,3	22,4
Cukier w kg	11,9	8,6	12,2
Sól jadalna w kg	9,9	8,4	8,4
Spirytus konsumpcyjny 100 ^o w l	1,6	0,8	1,3
Piwo w l	8,4	3,1	4,4
Drożdże w kg	0,3	0,2	0,2
Wyroby tytoniowe w kg	0,7	0,5	0,6
Papier gazetowy w kg	.	0,7	1,0 ^a
Papier pakowy w kg	.	1,3	2,0
Nafta w kg	4,4	3,9	4,1
Gaz świetlny w m ³	7,9	4,4	4,7 ^a
Zapałki w szt	1 083	560	541
Mydło w kg	1,2	1,2	1,6 ^a

a 1937 r.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 159.Tabl. 57 (114). **Tygodniowe normy przydziału żywności dla ludności okupowanych ziem polskich w czasie II wojny światowej**

A. Generalna Gubernia

Artykuły	VI 1941			X 1942					
	Niemcy	Polacy		Niemcy	Polacy				
		dorośli	dzieci		dorośli	dzieci	pracujący		
									ciężko
w gramach									
Chleb	2 100	1 050	700	2 100	1 100	700	1 137	1 312	
Mąka	250	100	100	250	100	100	125	125	
Mięso i przetwory mięsne	750	100	100	600	do 105	do 100	do 125	do 175	
Masło i inne tłuszcze	350	—	—	300	—	—	15	15	
Cukier	300	100	100	300	50	50	57	65	
Marmolada	200	100	100	200	60	60	90	92	
Kawa zbożowa	100	40	40	100	40	42,5	43,7	52,5	

(dok.)

Artykuły	I 1943					
	Niemcy		nie-Niemcy			
	dorośli	dzieci	dorośli	dzieci	pracujący	
					ciężko	bardzo ciężko
w gramach						
Chleb	2 250	1 870	1 050	1 200	1 400	2 100
Mąka	250	125	—	—	186	186
Mięso i przetwory mięsne	600	500	do 100	do 100	300	320
Masło i inne tłuszcze	300	300	—	—	62,5	62,5
Cukier	250	250	50	50	75	112
Marmolada	250	250	60	60	185	185
Kawa zbożowa	62,5	62,5	37,5	25	.	.
Ziemniaki	3 800	3 800	1 920	1 920	2 730	2 730

Tabl. 57 (114). **Tygodniowe normy przydziału żywności dla ludności okupowanych ziem polskich w czasie II wojny światowej (dok.)**

B. Kraj Warty

Wyszczególnienie N — Niemcy P — Polacy	1941	1942	1943	1944	
				7 I—12 XI	13 XI—31 XII
w gramach					
Chleb ..... N	2 250	2 000	2 600	2 425	2 225
..... P	2 250	1 900	2 250	2 320—2 350	2 225
Mięso ..... N	400	300	250	250	250
..... P	250	200	200	200	200
Masło ..... N	240	208	220	220	220
Margaryna ..... P	100	100	100	125	125
Ser ..... N	37,5	37,5	37,5	31,2	31,2
Twaróg ..... N	37,5	37,5	37,5	31,2 ^a	31,2
..... P	31,2	31,2	31,2	31,2	31,2
Cukier ..... N	250	250	225	225	220
..... P	225	225	225	225	219
Marmolada ..... N	175	175	175	175	188
Smarowanie na chleb ..... P	250	225	225	300	300
Ziemniaki ..... N	3 000	3 000	3 000	3 500 ^b	3 000
..... P	3 000	3 000	3 000	3 500 ^b	3 000
Kawa zbożowa ..... N	37,5	37,5	37,5	37,5	37,5
..... P	37,5	37,5	37,5	37,5	37,5
Mleko chude ^c ..... N	1,75	1,75	1,75	1,75	1,50
..... P	0,87	0,87	0,87	0,87	0,75
Czekolada ..... N	30	30	30	—	—

a Przydziały zawieszono w okresie 7 I—23 VII. b W okresie 24 VII—12 XI — 2 500 g. c W litrach.

Na podstawie: Cz. Łuczak, *Polityka ludnościowa i ekonomiczna hitlerowskich Niemiec w okupowanej Polsce*, Poznań 1979, s. 538—544.

Tabl. 58 (115). **Spożycie^a niektórych artykułów na 1 mieszkańca w latach 1950—2016**

Artykuły	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Ziarno 4 zbóż ^b w przeliczeniu na przetwory w kg	166	145	131	127	115	120	108	103
Ziemniaki ^b w kg	270	223	190	158	144	134	110	97,0
Warzywa w kg	.	.	111	101	119	121	106	106
Owoce w kg	.	.	32,8	37,7	29,0	51,6	44,0	54,0
Mięso i podroby ^c w kg	36,5	42,5	53,0	74,0	68,8	66,1	73,7	77,6
w tym mięso	.	.	48,7	69,1	63,7	62,0	69,9	73,4
Tłuszcze jadalne zwierzęce w kg	6,2	7,4	8,2	8,1	8,2	6,7	6,3	6,1
Masło w kg	3,3	4,7	6,0	8,9	7,8	4,2	4,3	4,7
Mleko krowie ^d w l	206	227	262	262	242	193	189	222
Jaja kurze w szt.	116	143	186	223	190	188	202	145
Cukier w kg	21,0	27,9	39,2	41,4	44,2	41,6	39,9	42,3
Wódki, likiery i inne napoje alkoholowe w przeliczeniu na 100% w l	2,3	2,4	3,3	6,0	3,8 ^e	2,0	3,2	3,2
Wina i miody pitne w l	0,9	4,5	5,7	10,1	7,4	12,0	6,9	5,8
Piwo otrzymane ze słodu ^f w l	13,9	22,8	31,6	30,4	30,5	66,9	90,2	99,5
Papierosy z tytoniu lub mieszanek tytoniu z jego namiastkami w szt.	1 063	1 539	2 078	2 679	2 654	1 954	1 805	1 891

a Opracowano metodą: produkcja powiększona o import, pomniejszona o eksport oraz o ubytki i straty produktów rolnych u producentów i w obrocie, z uwzględnieniem zmiany stanu zapasów w magazynach handlowych (hurtu i detalu) i u producentów.
b Dane dotyczą lat gospodarczych i obejmują okres od 1 VII poprzedniego roku do 30 VI danego roku. c Łącznie z mięsem i podrobami przeznaczonymi na przetwory. d Łącznie z mlekiem przeznaczonym na przetwory; bez mleka przerobionego na masło. e Z produkcji krajowej. f W latach 2000—2016 o objętościowej mocy alkoholu powyżej 0,5%.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 68—69.

MIESZKANIA

Tabl. 59 (116). **Mieszkania zamieszkane i ludność w mieszkaniach^a**

Wyszczególnienie	1931	1950	1960	1970	1978	1988	2002	2011
Mieszkania w tys.	6 402	5 851	7 026	8 081	9 326	10 717	11 633 ^b	12 518 ^c
miasta	1 930	2 711	3 560	4 507	5 741	7 040	7 876	8 586
wieś	4 472	3 140	3 466	3 574	3 585	3 677	3 757	3 932
Izby w mieszkaniach w tys.	11 791	13 672	17 265	23 213	29 376	36 287	43 004	46 902
miasta	4 227	6 666	8 894	12 474	17 606	23 143	27 629	30 487
wieś	7 564	7 006	8 371	10 739	11 770	13 144	15 375	16 415
Ludność w mieszkaniach w tys.	31 621	23 996	28 695	31 859	34 111	37 129	37 801	38 121
miasta	8 524	10 208	13 627	16 418	19 348	22 532	23 262	23 185
wieś	23 097	13 788	15 068	15 441	14 763	14 597	14 539	14 937
Przeciętna liczba osób na:								
1 mieszkanie ^d	4,9	4,1	4,1	3,94	3,66	3,46	3,25	3,05
miasta	4,4	3,8	3,8	3,64	3,37	3,20	2,95	2,70
wieś	5,2	4,4	4,3	4,32	4,12	3,97	3,87	3,80
1 izbę ^d	2,7	1,75	1,66	1,37	1,16	1,02	0,88	0,80
miasta	2,0	1,55	1,53	1,32	1,10	0,97	0,84	0,75
wieś	3,1	1,95	1,80	1,44	1,25	1,11	0,95	0,88

^a Dane spisów powszechnych; w latach 2002 i 2011 mieszkania zamieszkane stale. ^b, ^c Ponadto mieszkania zamieszkane czasowo: ^b — 131 tys. (79 tys. w miastach i 52 tys. na wsi), ^c — 8 tys. (7 tys. w miastach i 1 tys. na wsi). ^d W latach 2002 i 2011 bez mieszkań o nieustalonej liczbie izb.

Uwaga. W latach 2002 i 2011 dane nie obejmują mieszkań wykorzystywanych wyłącznie do działalności gospodarczej.

Na podstawie: A. Andrzejewski, *Polityka mieszkaniowa*, Warszawa 1987, s. 126, 149; *Drugi Powszechny Spis Ludności z dn. 9 XII 1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe*, „Statystyka Polski” seria C, zeszyt 62, s. 2—6; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 63; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 405—406; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 223; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 328—329.

Tabl. 60 (117). Mieszkania zamieszkane i ludność w mieszkaniach według liczby izb w mieszkaniu^a

Wyszczególnienie	1931			1960			1988			2011 ^b		
	ogółem	miasta	wieś	ogółem	miasta	wieś	ogółem	miasta	wieś	ogółem	miasta	wieś
	w odsetkach											
Mieszkania	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1-izbowe	46,9	36,5	51,4	17,4	17,5	17,4	4,3	5,1	2,7	2,6	3,4	0,8
2	34,4	32,3	35,4	40,6	36,8	44,6	19,3	19,2	19,6	12,9	14,7	9,1
3	11,0	16,9	8,4	27,1	30,1	23,8	34,8	36,7	31,1	31,8	35,6	23,5
4	4,4	8,0	2,9	10,7	11,4	10,1	27,1	27,1	27,1	27,0	27,6	25,8
5-izbowe i większe	3,3	6,3	1,9	4,2	4,2	4,1	14,5	11,9	19,5	23,4	17,3	36,6
Ludność w mieszkaniach	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1-izbowych	43,4	31,9	47,7	12,8	11,6	13,8	2,4	3,0	1,4	1,5	2,1	0,5
2	36,0	32,8	37,1	38,6	33,0	43,5	14,2	14,1	14,3	9,2	11,0	6,5
3	11,9	18,3	9,5	29,1	33,0	25,6	32,5	34,7	29,3	27,5	32,3	20,2
4	4,9	9,1	3,4	13,4	15,2	11,9	31,1	31,7	30,1	28,7	30,3	26,3
5-izbowych i większych	3,8	7,9	2,3	6,1	7,2	5,2	19,8	16,5	24,9	30,9	23,1	43,2

a Dane spisów powszechnych; w 2011 r. mieszkania zamieszkane stale. b W podziale według liczby izb w mieszkaniu bez mieszkań o nieustalonej liczbie izb.

Uwaga. Dane spisowe z 1950 r. nie zawierają mieszkań według liczby izb na wsi, a jedynie mieszkania w mieście. W związku z tym zamiast za 1950 r. zdecydowano się na podanie danych za rok 1960, które są kompletne.

Na podstawie: A. Andrzejewski, *Polityka mieszkaniowa*, Warszawa 1987, s. 126, 149; *Drugi Powszechny Spis Ludności z dn. 9 XII 1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe*, „Statystyka Polski”, seria C, zeszyt 62, 1937, s. 2—6; *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, Mieszkania*, Warszawa 2013, s. 33; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 63; *Rocznik Statystyczny 1963*, Warszawa 1963, s. 318—320; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 406; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2013*, Warszawa 2013, s. 330. *Spis Powszechny z dnia 6 grudnia 1960 r. Wyniki ostateczne. Mieszkania. Budynki mieszkalne*, „Statystyka Polski”, seria M, zeszyt 23, 1966, s. 3—4.

Tabl. 61 (118). Wyposażenie w instalacje miast i budynków mieszkalnych w miastach w latach 1928—1938

Stan w dniu 31 XII

A. Miasta ogółem oraz obsługiwane przez urządzenia komunalne

L a t a	Miasta ogółem	W % ogółem — miasta wyposażone w sieć			
		wodociągową	kanalizacyjną	elektryczną	gazową
1928	630	18,3	19,0	.	16,3
1938	602	27,2	.	79,9	17,6

B. Wyposażenie w instalacje budynków mieszkalnych w miastach w 1931 r.^a

Miasta	Budynki								Ludność w budynkach nieposiadających instalacji w % ogółu ludności miast
	ogółem w tys.	wyposażone w instalacje						nieposiadające instalacji	
		razem ^b	w wodociąg	w kanalizacji	w elektryczność	w gaz	w wodociąg, kanalizację, elektryczność i gaz		
w % ogółem									
Ogółem	618,8	42,8	15,9	12,9	37,9	7,5	10,0	56,2	33,4
większe ^c	250,5	59,3	28,0	23,6	52,9	11,9	19,3	40,7	20,4
pozostałe	368,3	33,3	7,6	5,7	27,6	4,5	3,6	66,7	54,9
w tym:									
Warszawa	24,8	75,4	62,0	46,1	67,8	31,7	44,1	24,6	9,1
Łódź	17,9	68,7	14,7	6,9	67,1	10,8	5,7	31,3	14,6
Lwów	13,7	54,5	47,2	42,7	43,9	12,5	36,4	45,5	18,8
Poznań	6,2	86,1	78,0	68,2	63,5	56,3	63,9	13,9	4,4
Kraków	7,8	71,2	64,7	54,1	59,2	29,7	47,8	28,8	13,4
Wilno	11,9	40,7	12,4	10,0	39,4	0,9	8,3	59,3	36,0
Katowice	4,0	96,4	87,5	68,3	92,7	18,6	66,8	3,6	1,6
Bydgoszcz	6,7	66,1	53,8	51,4	38,2	38,3	40,3	33,9	22,9
Częstochowa	6,1	50,5	18,1	16,8	48,2	—	14,6	49,5	26,6
Lublin	4,7	37,6	18,4	8,2	35,6	4,5	7,6	62,4	33,3
Sosnowiec	4,2	65,8	10,7	12,8	64,0	—	9,5	34,2	23,4
Chorzów ^d	2,9	97,1	92,1	70,3	88,9	33,1	67,2	2,9	0,9
Gdynia	1,9	49,2	20,2	11,5	44,4	—	10,9	50,8	35,1

a Dane Powszechnego Spisu Ludności. b W podziale według rodzaju wyposażenia w instalacje 1 budynek może być ujęty więcej niż raz. c Miasta liczące 20 tys. i więcej ludności. d Według stanu administracyjnego w dniu 1 VII 1934 r.

Na podstawie: *Drugi Powszechny Spis Ludności z dn. 9 XII 1931 r., Nieruchomości i budynki w miastach*. „Statystyka Polski”, seria C, zeszyt 26, 1935, s. 9; *Drugi powszechny spis ludności z dn. 9 XII 1931 r., Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe*. „Statystyka Polski”, seria C, zeszyt 62, 1937, s. 22—23; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 57.

Tabl. 62 (119). **Mieszkania zamieszkałe wyposażone w instalacje w latach 1950—2016^a**

Instalacje	1950	1960	1970	1978	1988	2002	2011	2016 ^b
	w % ogółu mieszkań							
Ogółem								
Wodociąg	.	29,9	47,3	67,4	84,2	95,6	97,0	96,8
Ustęp	.	18,9	32,9	52,9	71,5	88,1	93,9	93,7
Łazienka	.	13,9	30,7	52,4	71,5	87,0	91,5	91,3
Gaz z sieci	.	18,2	27,1	37,3	48,5	56,4	57,7	55,5
Centralne ogrzewanie	.	7,0	22,5	41,5	61,4	77,8	81,7	82,1
Miasta								
Wodociąg	42,3	55,4	75,2	87,2	94,9	98,7	98,9	99,1
Ustęp	25,7	35,6	55,5	72,9	84,9	94,6	97,1	97,2
Łazienka	14,2	26,0	48,4	69,1	82,4	92,3	95,3	95,5
Gaz z sieci	26,2	33,7	48,3	59,7	70,9	75,0	74,4	72,0
Centralne ogrzewanie	4,9	13,2	36,2	56,9	72,8	84,3	86,5	87,4
Wieś								
Wodociąg	.	3,7	12,1	35,8	63,8	89,2	92,7	92,1
Ustęp	.	1,8	5,5	20,8	45,9	74,4	86,9	86,3
Łazienka	.	1,4	5,8	25,6	50,7	76,0	83,3	82,6
Gaz z sieci	.	0,4	0,9	1,5	5,5	17,4	21,2	21,5
Centralne ogrzewanie	.	0,6	4,5	17,0	39,6	64,3	71,2	71,3

^a W latach 1950—2011 dane spisów powszechnych, w 2016 r. — na podstawie bilansu zasobów mieszkaniowych według stanu w dniu 31 XII. ^b Mieszkania zamieszkałe i niezamieszkałe.

Na podstawie: *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, Mieszkania*, Warszawa 2013, s. 36; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 63, 66; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 411; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 331.

Tabl. 63 (120). **Mieszaniowy ruch budowlany w miastach w latach 1932—1937^a**

Wyszczególnienie	Budynki	
	rozpoczęte ^b	zakończone ^c
Liczba budynków	13 892	10 464
w tym wielkie miasta ^d	3 332	2 500
W tym budynki nowe	12 694	9 591
w tym wielkie miasta ^d	3 015	2 244
Kubatura budynków w tys. m³	9 885	7 298
w tym wielkie miasta ^d	4 569	3 326
W tym budynki nowe	9 396	6 941
w tym wielkie miasta ^d	4 351	3 161
według grup województw:		
centralne ^e	4 407	.
wschodnie	539	.
zachodnie	2 243	.
południowe	2 207	.
Liczba mieszkań	34 940	25 929
w tym wielkie miasta ^d	14 881	10 777
W tym mieszkania 1- i 2-izbowe	17 970	13 304
w tym wielkie miasta ^d	7 489	5 432
Liczba izb	93 228	69 692
w tym wielkie miasta ^d	41 245	29 038
W tym w mieszkaniach 1- i 2-izbowych	30 736	22 708
w tym wielkie miasta ^d	12 414	8 872

a Przeciętne roczne. b Budowy nowe, rozbudowy, nadbudowy. c Dotyczy budynków nowych i rozbudowanych. d Miasta liczące według Powszechnego Spisu Ludności 1931 r. 100 tys. i więcej ludności (Bydgoszcz, Chorzów, Częstochowa, Katowice, Kraków, Lublin, Lwów, Łódź, Poznań, Sosnowiec, Warszawa, Wilno). e Łącznie z m.st. Warszawa.

Uwaga. Od 1931 r. GUS otrzymywał sprawozdania z urzędów budowlanych (rozporządzenie Rady Ministrów z 10 IX 1930 r. o statystyce budowlanej). Nie rejestrowały one jednak ruchu budowlanego parterowego na terenie gmin wiejskich, ponadto nie wszystkie magistraty nadsyłały kompletne dane.

Na podstawie: *Ruch budowlany w Polsce w 1931 r.*, „Statystyka Polski”, seria B, zeszyt 12, 1933, s. 12—15, 31, 57, 61, 72; *Ruch budowlany w miastach 1937*, „Statystyka Polski”, seria C, zeszyt 100, 1939, s. 2.

Tabl. 64 (121). **Mieszkania oddane do użytkowania w latach 1950—2016**

Wyszczególnienie	1950— —1955	1956— —1960	1961— —1970	1971— —1980	1981— —1990	1991— —2000	2001— —2010	2011— —2016
	przeciętne roczne							
Mieszkania w tys.	66,9	124,4	169,7	243,0	180,5	89,4	129,9	147,2
zakładowe	} 46,6	67,0	67,3	58,0	31,5	3,8	0,6	0,4
komunalne (gminne) ^a					4,0	3,3	3,0	2,1
spółdzielcze					0,1	5,5	53,7	123,4
przeznaczone na sprzedaż lub wynajem	—	—	—	—	—	6,0 ^b	40,9	61,6
społeczne czynszowe	—	—	—	—	—	1,8 ^c	5,1	1,5
indywidualne	20,2	51,9	48,7	61,6	55,6	34,9	69,4	78,3
miasta	2,5	11,8	14,1	20,8	21,6	16,5	30,6	29,4
wieś	17,7	40,1	34,6	40,8	34,0	18,4	38,9	48,9
Przeciętna powierzchnia użytko- wa 1 mieszkania w m ²	.	53,7	51,7	59,2	70,4	84,8	103,7	101,3
Izby w tys.	181	352	512	891	720	381	561	614
Mieszkania w % ogółu mieszkań:								
miasta	63,7	59,5	74,3	77,5	74,5	76,8	67,6	62,6
wieś	36,3	40,5	25,8	22,5	25,5	23,3	32,5	37,5
Mieszkania na 1 000 ludności	2,5	4,3	5,4	7,1	4,9	2,3	3,4	3,8
miasta	4,0	5,5	8,0	9,9	6,0	2,9	3,8	3,9
wieś	1,6	3,3	2,8	3,6	3,1	1,4	2,9	3,6
Mieszkania na 1 000 zawartych małżeństw	.	478	709	766	607	419	592	763

a W latach 1950—1989 terenowych organów administracji państwowej. b, c Przepiętne roczne z lat: b — 1993—2000, c — 1996—2000.

Na podstawie: A. Andrzejewski, *Polityka mieszkaniowa*, Warszawa 1987, s. 168—169, 201, 314; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 65; *Rocznik Statystyczny 1969*, Warszawa 1969, s. 393; *Rocznik Statystyczny 1971*, Warszawa 1971, s. 439—442; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 489—490; *Rocznik Statystyczny 1993*, Warszawa 1993, s. 412; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 228; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2013*, Warszawa 2013, s. 334; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2015*, Warszawa 2015, s. 335; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 332—333; obliczenia własne.

OCHRONA ZDROWIA

Tabl. 65 (122). **Pracownicy medyczni^a**
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1923 ^b	1938 ^b	1946	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
W tysiącach											
Lekarze	6,9 ^c	12,9 ^c	7,7	9,2	28,7	46,5	63,6	81,6	85,0	83,2	91,7
Lekarze dentyści	1,1	3,7	1,6	2,4	9,3	13,0	16,8	18,2	11,8	12,5	13,3
Farmaceuci	2,0	3,8	2,4	3,8	7,9	11,8	15,4	15,1 ^d	22,2	25,2	29,3
Felczerzy	2,3	1,4	0,6	0,6	6,7	4,6	3,7	2,7	0,4	.	.
Pielęgniarki	.	6,7	6,1	18,4	61,9	98,6	157,0	207,8	189,6	200,8	195,8
Położne	6,0	9,4	6,3	6,9	9,2	11,6	16,1	24,0	22,0	22,6	22,9
Na 10 tys. ludności											
Lekarze	2,4 ^c	3,7 ^c	3,2	3,7	9,6	14,2	17,8	21,4	22,2	21,6	23,9
Lekarze dentyści	0,4	1,1	0,7	0,9	3,1	4,0	4,7	4,8	3,1	3,3	3,5
Farmaceuci	0,7	1,1	1,0	1,5	2,7	3,6	4,3	4,0 ^d	5,8	6,5	7,6
Felczerzy	0,8	0,4	0,3	0,3	2,2	1,4	1,0	0,7	0,1	x	x
Pielęgniarki	x	1,9	2,5	7,3	20,8	30,2	43,9	54,6	49,6	52,1	51,0
Położne	2,1	2,7	2,6	2,8	3,1	3,5	4,5	6,3	5,8	5,9	5,9

a W latach 1923—1960 zarejestrowani; w latach 2010 i 2016 pracujący bezpośrednio z pacjentem, łącznie z osobami dla których głównym miejscem pracy jest praktyka zawodowa (lekarzy, lekarzy dentyistów, pielęgniarek i położnych — nowa forma organizacyjna od 1996 r.). b Stan w dniu 1 I. c Bez lekarzy niezajmujących się praktyką lekarską i nienależących do izb lekarskich. d Bez części farmaceutów pracujących w prywatnych aptekach.

Uwaga. W latach 1923—2000 dane dotyczą cywilnej służby zdrowia; w latach 1946—2016 nie obejmują ochrony zdrowia w zakładach karnych.

Na podstawie: *Polska 1918—1998*, Warszawa 1989, s. 85; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 457; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 262; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 62—63, 372.

Tabl. 66 (123). **Pracownicy medyczni według krajów**

A. W latach 1934—1960

Kraje	Lekarze na 10 tys. ludności	Kraje	Lekarze na 10 tys. ludności
Polska^a	1938	Francja	1937
	1960		1960
Belgia	1934	Niemcy ^b	1937
	1960		1960
Bułgaria	1936	Szwecja	1936
	1960		1960
Czechosłowacja	1936	Węgry	1936
	1960		1960
Finlandia	1937	Włochy	1937
	1960		1960

a Patrz uwaga do tabl. 65; dane za lata 1938 i 1960 dotyczą lekarzy zarejestrowanych. b W 1960 r. Republika Federalna Niemiec (RFN). c Łącznie z farmaceutami.

Tabl. 66 (123). **Pracownicy medyczni według krajów (dok.)**

B. W latach 1990 i 2015

Kraje	Ludność na 1			
	lekarza	dentystę	farmaceutę	pielęgniarkę
1990				
Polska^a	467	2 094	.	183
Austria	345	2 377	.	261
Belgia	302	1 414	830	.
Czechy ^d	319	1 746	.	.
Finlandia ^d	406	1 098	.	43,2
Francja	382	1 496	1 104	186
Hiszpania	262	3 755	1 062	245
Niemcy	346	1 503	2 009	193
Węgry	306	2 428	2 300	201
Wielka Brytania	714 ^e	.	1 522	202
Włochy ^f	228	5 321	1 067	338
2015				
Polska^{ag}	435	3 050	1 367	195
Austria	197	1 769	1 422	125 ^h
Belgia	332	1 361	827	92,4
Czechy	273 ⁱ	1 253	1 522	126
Finlandia ^k	312	1 391	912	68,2
Francja	310	1 513	918	97,6 ^l
Hiszpania	260	1 339 ^m	838	189 ⁿ
Niemcy	242	1 170	1 554	75,0
Węgry	321	1 648	1 390	154
Wielka Brytania	360	1 889	1 203	127 ^{hn}
Włochy	255	1 250	851	180

a Notka patrz na str. 137. d 1991 r. e Dane szacunkowe. f 1989 r. g Bez stażystów. h Bez samozatrudnionych. i 2013 r. k 2014 r. l—n Łącznie z: l — niepraktykującymi, m — emerytowanymi i praktykującymi za granicą, n — położnymi.

Uwaga. W latach 1990 i 2015 dane dotyczą lekarzy o kwalifikacjach zgodnych ze standardowymi wymogami Światowej Organizacji Zdrowia (WHO).

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 295; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1977*, Warszawa 1977, s. 335; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000*, Warszawa 2000, s. 168—170; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2009*, Warszawa 2010, s. 269—270; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 805—806.

Tabl. 67 (124). **Lekarze i szpitale w latach 1921 i 1938^a**

Stan w dniu 1 I

L a t a Województwa	Lekarze ^b			Szpitale	Łóżka w szpitalach	
	w liczbach bezwzględ- nych	na 10 tys. ludności			w tys.	na 10 tys. ludności
		ogółem	w tym w wielkich miastach ^c			
1921	5 548	2,0	.	594 ^d	40,0	15,8
1938	12 917^e	3,7	17,3	677^f	75,0	21,7
M.st. Warszawa	2 816	22,1	22,1	63	8,0	63,5
Województwa centralne:						
warszawskie	474	2,0	x	58	5,9	21,4
łódzkie	850	4,1	8,9	51	5,6	19,8
kieleckie	634	2,0	6,6	42	3,2	10,1
lubelskie	479	1,8	10,2	39	2,8	10,5
białostockie	427	2,3	9,8	34	2,3	12,9
Województwa wschodnie:						
wileńskie	619	4,6	21,3	37	2,5	18,6
nowogródzkie	205	1,8	x	18	0,6	5,4
poleskie	219	1,7	x	16	0,9	6,8
wołyńskie	365	1,6	x	31	1,1	4,8
Województwa zachodnie:						
poznańskie	886	3,5	15,2	85	9,5	42,1
pomorskie	651	3,1	8,5	35	5,5	47,0
śląskie	555	4,0	9,1	55	10,2	72,9
Województwa południowe:						
krakowskie	1 333	5,3	29,8	48	8,2	32,7
lwowskie	1 653	4,9	31,3	31	6,3	18,6
stanisławowskie	414	2,6	x	20	1,4	8,6
tarnopolskie	337	2,0	x	14	1,0	6,1

^a Patrz uwaga do tabl. 65 na str. 137. ^b Zarejestrowani; bez lekarzy niezajmujących się praktyką lekarską i nienależących do izb lekarskich. ^c Miasta liczące 100 tys. i więcej ludności. ^d Bez Górnego Śląska i okręgu wileńskiego (w 1923 r. liczba szpitali w całym kraju wynosiła 590). ^{e, f} Z tego: *e* — w miastach 11,4 tys. (w tym w wielkich miastach — 6,8 tys.) i na wsi — 1,5 tys., *f* — 72 szpitale państwowe, 283 — samorządowe, 214 — społecznych (łącznie ze szpitalami ubezpieczeń społecznych), 108 — prywatnych.

Według stanu w dniu 1 I 1923 r. było 1 772 **apteki** z 3,6 tys. personelu (w tym 2,0 tys. z ukończonymi studiami), w 1938 r. — 2 310 aptek z 5,4 tys. personelu aptecznego (w tym 3,8 tys. z ukończonymi studiami); na 1 aptekę przypadało w tych latach odpowiednio: 16,7 tys. i 16,4 tys. ludności.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 295—296; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1923*, Warszawa 1924, s. 147; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1929*, Warszawa 1929, s. 461.

Tabl. 68 (125). **Szpitala, ambulatoryjna opieka zdrowotna, apteki ogólnodostępne i punkty apteczne w latach 1946—2016^a**
Stan w dniu 31 XII

L a t a	Szpitala ogólne			Przy- chodnie	Ośrodki zdrowia	Apteki ogólno- dostępne ^b	Punkty apteczne ^c	Liczba ludności na 1 aptekę ogólno- dostępna ^b w tys.
	szpitala	łóżka w szpitalach ^d						
		w tys.	na 10 tys. ludności					
1946	613	80,6	34,1	.	323	1 722	—	13,7
1950	501	87,2	34,8	4 012 ^e	961 ^e	1 962	—	12,8
1960	626	135,0	45,3	4 625	1 394	1 936	2 259	15,4
1970	642	168,8	51,7	5 566	2 508	2 567	2 987	12,7
1980	641	200,8	56,2	5 819	3 218	3 245	2 430	11,0
1990	677	218,6	57,4	6 584	3 328	3 957	1 090	9,6
2000	716	191,0	49,9	8 188 ^f		8 318	271	4,6
2010	836	190,4	49,4	16 903 ^f		11 297	1 161	3,4
2016	957	186,6	48,6	21 299 ^f		13 104	1 316	2,9

a Patrz uwaga do tabl. 65 na str. 137. b W latach 1946—1990 bez aptek podległych Polskim Kolejom Państwowym (przekształconych w latach późniejszych w apteki ogólnodostępne). c W latach 1960—1990 punkty apteczne I i II typu. d Bez opieki dziennej oraz w latach 1946—2000 bez łóżek i inkubatorów dla noworodków. e 1956 r. f Zakłady ambulatoryjnej opieki zdrowotnej (przychodnie, ośrodki zdrowia, ambulatoria, poradnie, izby chorych oraz zakłady badań diagnostycznych i medyczne laboratoria diagnostyczne).

Na podstawie: *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 86, 89—90; *Rocznik Statystyczny 1947*, Warszawa 1947, s. 140; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 458—459, 461; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 265, 268, 271; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 62—63, 375—378.

Tabl. 69 (126). **Zgony w miastach liczących 100 tys. i więcej ludności według przyczyn w latach 1925 i 1938**

Przyczyny zgonów	1925	1938	
	na 10 tys. ludności		w liczbach bezwzględnych
Ogółem	147,1	110,9	43 973
w tym:			
Grypa	0,9	0,7	259
Gruźlica narządów oddechowych	19,4	13,4	5 305
Pozostałe postacie gruźlicy	4,5	1,6	616
Rak i inne nowotwory złośliwe	9,6	10,7	4 229
Udar i rozmiękczenie mózgu	3,2	4,9	1 948
Choroby serca	16,4	21,2	8 393
Choroby narządów oddechowych	9,2	2,1	826
Zapalenie płuc	13,9	11,4	4 502
Choroby przewodu pokarmowego (bez raka)	11,6	8,0	3 168
w tym u dzieci do 2 lat	8,6	2,9	1 161
Zapalenie nerek	2,9	1,6	621
Wątrość wrodzona i wady rozwoju	9,2	5,8	2 314
Uwład starczy	6,1	5,7	2 255
Śmierć gwałtowna	3,2	2,8	1 111
Samobójstwo	2,2	2,1	837

Największa liczba zachorowań w grupie chorób zakaźnych w latach 1921—1938 dotyczyła chorób (dane średnioroczne): odry — 34,3 tys., płonicy — 23,4 tys., duru brzuszego — 16,5 tys., błonicy — 13,4 tys. oraz krztuśca — 8,3 tys. W latach 1921—1925 bardzo wysoka była liczba zachorowań na dur osutkowy — średniorocznie 23,1 tys., a w latach 1926—1938 — 3,2 tys. oraz na czerwonkę odpowiednio w tych latach: 13,3 tys. i 5,6 tys.

Liczba szczepień ochronnych w 1938 r. wynosiła przeciwko: ospie — 2 295 tys., błonicy — 381 tys., durowi brzuszemu — 450 tys., czerwonce — 632 tys., płonicy — 87 tys. oraz durowi plamistemu — 16 tys.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 302.

Tabl. 70 (127). Zgony według przyczyn w latach 1960—2016

Przyczyny zgonów ^a	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
	na 10 tys. ludności						
O g ó ł e m	75,8	82,59_b 81,33	99,26_b 98,43	102,40_b 101,90	96,20	98,26	100,97
w tym:							
Nowotwory złośliwe	8,9	13,68	16,78	19,13	22,10	24,04	26,01
Choroby układu krążenia	.	.	47,4	53,5	45,85	45,18	43,71
w tym:							
choroba nadciśnieniowa	0,4	2,00	2,04	2,00	1,23	1,62	1,36
choroba niedokrwienna serca	2,1	5,75	9,18	10,85	14,53	11,90	10,18
choroby naczyń mózgowych	3,5	3,76	6,54	6,71	10,83	9,23	7,56
choroby tętnic, tętniczek i naczyń włosowatych	1,2	9,61	16,19	22,92	8,49	8,77	9,08
Zewnętrzne przyczyny zgonu ^c	4,3	5,99	7,59	7,82	6,73	6,13	5,00
w tym samobójstwa i samouszkodzenia ^d	.	1,15	1,26	1,30	1,53	1,65	1,22
Choroby układu oddechowego	7,6	6,84	5,49	4,11	4,79	5,02	5,99
Cukrzyca	0,3	0,90	1,25	1,52	1,36	1,69	2,16
Zwłóknienie i marskość wątroby	0,3	0,83	1,23	1,03	1,14	0,92	0,41
Zapalenie nerek i nerczyca ^e	0,5	0,75	0,91	0,87	1,08	1,34	0,93
Choroby zakaźne i pasożytnicze ^f	5,2	3,07	1,59	0,81	0,64	0,73	0,50
w tym gruźlica układu oddechowego	3,7	2,46	0,80	0,34	0,26	0,15	0,14
Wady rozwojowe wrodzone ^g	1,1	1,01	1,18	0,78	0,38	0,25	0,21
Objawy, oznaki i stany niedokładnie określone ^h ...	15,3	8,22	7,74	6,66	6,37	6,36	7,71

a W latach 1960—1990 dane zgodne z Międzynarodową Klasyfikacją Chorób, Urazów i Przyczyn Zgonów (Rewizja VIII i IX), w latach 2000—2016 — z Międzynarodową Statystyczną Klasyfikacją Chorób i Problemów Zdrowotnych (X Rewizja). b W liczniku podano dane zgodnie z definicją urodzenia i zgonu noworodka rekomendowaną przez Światową Organizację Zdrowia (WHO), obowiązującą w Polsce od 1994 r. (zbieżną z definicją stosowaną do 1962 r.), w mianowniku i w dalszym podziale — definicjami obowiązującymi w danym okresie. c—e, g, h W latach 2000—2016: c — urazy i zatrucia według zewnętrznej przyczyny, d — samobójstwa, e — choroby układu moczowo-płciowego, g — wady rozwojowe wrodzone, zniekształcenia i aberracje chromosomowe, h — objawy, cechy chorobowe oraz nieprawidłowe wyniki badań klinicznych i laboratoryjnych jednostek chorobowych gdzie indziej niesklasyfikowane. f W latach 1960 i 1970 bez biegunek.

W latach 1945 i 1947 w 6 największych miastach (Warszawa, Łódź, Kraków, Poznań, Katowice, Bydgoszcz) oraz w 1950 r. w miastach ogółem liczba zgonów na 10 tys. ludności wynosiła odpowiednio: 120,5, 101,2 i 108,8. Największa umieralność w tych latach spowodowana była przez choroby serca i układu krążenia (odpowiednio: 23,6, 20,3 i 22,4), gruźlicę (13,2, 11,8 i 10,0) oraz choroby narządów oddechowych bez gruźlicy (11,2, 8,9 i 11,9).

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2018*, Warszawa 2018, s. 107—108; *Rocznik Demograficzny 2002*, Warszawa 2002, s. 250, 268—269; *Rocznik Statystyczny 1948*, Warszawa 1948, s. 189; *Rocznik Statystyczny 1956*, Warszawa 1956, s. 381; *Rocznik Statystyczny 1971*, Warszawa 1971, s. 101; *Rocznik Statystyczny 1995*, Warszawa 1995, s. 66; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 113; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 219.

Tabl. 71(128). Zgony na 10 tys. ludności według krajów

A. W 1936 r.

Kraje	Ogółem	W tym					
		gruźlica narządów oddechowych	rak i inne nowotwory złośliwe	choroby serca	zapalenie płuc	śmierć gwałtowna	samobój- stwa
Polska^a	150,2	17,6	4,6	8,3	15,5	3,2	0,9
Belgia	127,7	5,6	11,0	21,3	8,5	3,4	1,6
Czechosłowacja	133,2	11,4	12,6	19,4	12,9	3,3	2,8
Francja ^b	151,1	10,9	9,5	14,7	6,8	5,0	2,1
Holandia	86,8	3,6	13,1	13,7	6,2	2,8	0,8
Niemcy z Austrią	119,4	6,2	15,0	15,7	9,0	4,4	3,0
Szwecja ^b	112,4	8,5	13,2	11,2	7,5	3,7	1,5
Węgry	143,1	12,7	11,0	18,4	15,0	3,1	3,1
Anglia	123,3	5,9	16,1	30,6	7,2	4,3	1,2
Włochy	137,1	6,5	8,4	16,1	20,2	3,4	0,8

B. W 1988 r.

Kraje	Ogółem	W tym					
		gruźlica układu oddechowego i innych narządów	nowotwory złośliwe	choroby układu krążenia	choroby zakaźne	wypadki	samobój- stwa
Polska	98	0,37	18,76	51,06	0,49	4,80	1,22
Austria	110	0,24	25,00	58,20	0,21	5,24	2,44
Belgia	107 ^c	0,13 ^d	27,60 ^d	46,43 ^d	0,71 ^d	4,51 ^d	2,23 ^d
Bułgaria	120	0,26 ^c	16,76 ^c	73,33 ^c	0,49 ^c	4,19 ^c	1,66 ^c
Czechosłowacja	114	0,16	24,45	61,93	0,19	5,50	1,77
Francja	94	0,18 ^c	24,32 ^c	33,54 ^c	1,01 ^c	5,74 ^c	2,19 ^c
RFN ^e	112	0,02	27,53	55,57	0,74	3,22	1,76
Węgry	132	0,51	28,18	70,22	0,47	7,19	4,13
Wielka Brytania	114	0,09	28,14	53,66	0,39	2,43	0,87
Włochy	93	0,17 ^d	23,65 ^d	42,90 ^d	0,28 ^d	3,91 ^d	0,82 ^d

a 1932 r. b 1934 r. c 1987 r. d 1986 r. e Republika Federalna Niemiec.

Tabl. 71(128). Zgony na 10 tys. ludności według krajów (dok.)

C. W 2015 r.

Kraje	Ogółem	W tym						
		choroby układu oddechowego	nowotwory	choroby układu krążenia	choroby serca	choroby układu nerwowego	wypadki drogowe	samobójstwa
Polska*	103	8,05	41,19	61,05	12,88	1,17	0,95	1,42
Austria	96	5,45	31,46	43,56	18,18	3,43	0,59	1,45
Belgia	98	10,89	33,42	28,75	7,22	5,02	0,66	1,69
Bułgaria	153	6,04	32,08	113,30	20,13	1,64	0,96	0,93
Czechy	105	8,66	36,86	62,90	33,33	3,41	0,81	1,32
Francja	90	6,05	32,15	20,51	4,91	5,36	0,50	1,41
Niemcy	113	7,72	33,10	41,28	14,70	3,25	0,46	1,17
Słowacja	99	9,22	42,00	66,22	39,94	2,99	0,55	0,92
Węgry	134	9,58	48,94	78,22	39,50	2,28	0,86	1,90
Wielka Brytania	93	14,22	36,29	26,43	11,65	5,42	0,28	0,74
Włochy	107	6,64	32,10	32,89	10,09	3,87	0,57	0,61

Na podstawie: *Causes of death — standardised death 2014*, <http://ec.europa.eu/eurostat/> (dostęp 10 IX 2018 r.); *Demografia 1992*, Warszawa 1992, s. 278—279; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 302; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1991*, Warszawa 1991, s. 61, 67.

EDUKACJA, KULTURA, SPORT

Tabl. 72 (129). **Analfabetyzm^a**

A. Analfabeci w wieku 7 lat i więcej

L a t a	Ogółem			Miasta			Wieś		
	ogółem	męż- czyźni	kobiety	razem	męż- czyźni	kobiety	razem	męż- czyźni	kobiety
	w % ludności danej płci								
1921	34,6	32,0	37,0	19,7	17,3	21,7	39,8	36,8	42,5
1931	22,6	17,7	27,1	12,0	9,0	14,6	26,9	21,1	32,3
1950	5,5	4,2	6,6	3,1	2,0	3,9	7,1	5,6	8,4
1960	2,7	1,9	3,5	1,5	0,8	2,0	3,9	2,8	4,9

B. Analfabeci w wieku 10 lat i więcej według województw w 1931 r.

Województwa	Ogółem			Miasta			Wieś		
	ogółem	męż- czyźni	kobiety	razem	męż- czyźni	kobiety	razem	męż- czyźni	kobiety
	w % ludności danej płci								
P o l s k a	23,1	17,8	27,9	12,2	8,9	15,0	27,6	21,3	33,4
M.st. Warszawa	10,0	6,9	12,6	10,0	6,9	12,6	x	x	x
Województwa centralne:									
warszawskie	21,8	18,3	25,0	18,9	15,1	22,3	22,5	19,1	25,8
łódzkie	22,7	18,5	26,6	17,7	13,3	21,3	26,8	22,3	31,1
kieleckie	25,7	21,0	30,1	17,9	13,7	21,5	28,8	23,7	33,6
lubelskie	24,6	19,3	29,6	18,6	14,4	22,3	26,1	20,4	31,5
białostockie	23,1	15,5	30,0	14,5	9,7	18,7	26,2	17,6	34,2
Województwa wschodnie:									
wileńskie	29,1	20,8	36,6	13,6	8,9	17,5	33,5	23,9	42,3
nowogródzkie	34,9	21,5	47,3	14,1	7,7	20,1	37,3	23,1	50,5
poleskie	48,4	31,1	64,2	16,1	9,5	22,0	53,9	34,7	71,4
wołyńskie	47,8	32,2	62,3	18,1	11,5	23,9	52,3	35,3	68,3
Województwa zachodnie:									
poznańskie	7,6	6,9	8,2	4,5	3,7	5,3	9,1	8,5	9,7
pomorskie	8,3	7,4	9,1	5,3	4,2	6,4	10,0	9,2	10,7
śląskie	1,5	1,3	1,6	1,4	1,1	1,6	1,5	1,3	1,6
Województwa południowe:									
krakowskie	13,7	13,0	14,4	7,4	5,8	8,7	16,1	15,6	16,6
lwowskie	23,1	19,7	26,1	10,3	7,2	12,8	27,9	24,1	31,3
stanisławowskie	36,6	28,1	44,3	17,1	12,1	21,4	41,8	32,2	50,6
tarnopolskie	29,8	23,4	35,4	18,7	13,8	23,0	32,1	25,4	38,1

^a Dane spisów powszechnych; bez wojska.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 29; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 15.

Tabl. 73 (130). **Ludność według poziomu wykształcenia^a w latach 1960—2016**

A. W latach 1960—1978

Poziom wykształcenia	1960	1970	1978
	w odsetkach		
Ogółem	100,0	100,0	100,0
Wyższe	2,1	2,7	4,5
Policealne i średnie	10,3	13,4	19,9
Zasadnicze zawodowe	3,1	10,6	17,4
Podstawowe ^b	39,3	48,8	45,7
Niepełne podstawowe, bez wykształcenia szkolnego i nieustalone	45,2	24,5	12,5

B. W latach 1988—2016

Poziom wykształcenia	1988			2002			2011			2016
	ogółem	miasta	wieś	ogółem	miasta	wieś	ogółem	miasta	wieś	
w odsetkach										
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Wyższe	6,5	9,4	1,8	9,9	13,2	4,2	17,0	21,4	9,9	25,3
Policealne	1,6	2,0	1,0	3,2	3,9	1,9	2,6	3,2	1,6	} 32,1
Średnie ogólnokształcące	6,7	9,3	2,6	8,6	11,2	4,3	11,8	13,6	8,9	
Średnie zawodowe	16,3	20,6	9,5	19,7	22,3	15,3	17,2	18,5	15,1	
Zasadnicze zawodowe ...	23,6	23,2	24,2	23,2	20,4	28,0	21,7	18,6	26,5	21,0
Gimnazjalne	x	x	x	—	—	—	4,9	4,3	6,0	4,6
Podstawowe	38,8	32,3	49,2	29,8	23,9	39,7	18,3	13,7	25,6	16,2
Niepełne podstawowe i nie- ustalone	6,5	3,2	11,7	5,6	5,1	6,6	6,6	6,6	6,4	0,8

a W latach 1960—2011 dane spisów powszechnych, w 2016 r. dane szacunkowe według stanu w dniu 31 XII; dane dotyczą ludności w wieku: 14 lat i więcej w 1960 r., 15 lat i więcej w latach 1970—1988 oraz 13 lat i więcej w latach 2002—2016.

b Łącznie z niepełnym średnim.

U w a g a. Podstawą zaliczenia wykształcenia do określonego poziomu było uzyskanie świadectwo (dyplom) ukończenia odpowiedniej szkoły.

Na podstawie: *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 15; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 103; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 193; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 209.

Tabl. 74 (131). **Ludność według poziomu wykształcenia i krajów w latach 1970 i 2016**

A. W 1970 r. — ludność w wieku 25 lat i więcej

Kraje	Ogółem	W tym z wykształceniem		
		wyższym	średnim ^a	podstawowym ^a
w odsetkach				
Polska	100,0	5,4	20,7	68,7
Austria	100,0	2,6	35,8	61,6 ^b
Czechosłowacja	100,0	4,1	38,2	57,1
Finlandia	100,0	6,1	24,0	69,9
Francja ^c	100,0	2,7	12,4	84,9
Hiszpania	100,0	3,7	5,8	77,6
RFN ^d	100,0	4,3	18,0	77,7
Rumunia ^e	100,0	4,6	39,8	55,6
Szwecja	100,0	8,3	35,0	56,6
Węgry	100,0	5,1	10,8	81,7
Włochy ^f	100,0	2,6	17,5	44,2

B. W 2016 r. — ludność w wieku 25—74 lata

Kraje	Ogółem	Wykształcenie ^g		
		ISCED 0—2	ISCED 3—4	ISCED 5—8
w odsetkach				

Ludność w wieku 25—54 lata

Polska	100,0	6,8	59,3	33,9
Austria	100,0	13,7	52,4	33,9
Belgia	100,0	20,4	38,9	40,7
Bulgaria	100,0	16,9	54,0	29,1
Czechy	100,0	5,4	69,4	25,2
Finlandia	100,0	9,7	45,0	45,3
Francja	100,0	17,7	43,7	38,7
Hiszpania	100,0	37,4	23,5	39,2
Niemcy	100,0	13,2	57,8	29,0
Szwecja	100,0	12,6	43,2	44,2
Węgry	100,0	14,9	59,2	25,9
Wielka Brytania	100,0	18,6	36,7	44,7
Włochy	100,0	36,2	44,4	19,4

a, b Łącznie z: a — nieukończonym, b — ludnością bez wykształcenia. c, f Ludność w wieku: c — 14 lat i więcej, f — 6 lat i więcej. d Republika Federalna Niemiec. e 1978 r. g Na podstawie Międzynarodowej Standardowej Klasyfikacji Edukacji — wersja z 2011 r. (ISCED 2011), która wyróżnia 9 szczebli edukacji: ISCED 0—2 obejmuje wykształcenie niższe od podstawowego, podstawowe i gimnazjalne, ISCED 3—4 — ponadgimnazjalne o charakterze ogólnokształcącym lub zawodowym, ale niestanowiące wykształcenia wyższego, ISCED 5—8 — wyższe obejmujące szczeble od studiów licencjackich po studia doktoranckie.

Tabl. 74 (131). **Ludność według poziomu wykształcenia i krajów w latach 1970 i 2016 (dok.)**

B. W 2016 r. — ludność w wieku 25—74 lata (dok.)

Kraje	Ogółem	Wykształcenie ^g		
		ISCED 0—2	ISCED 3—4	ISCED 5—8
	w odsetkach			

Ludność w wieku 55—74 lata

Polska	100,0	19,3	66,6	14,1
Austria	100,0	24,2	54,4	21,4
Belgia	100,0	42,8	31,6	25,6
Bułgaria	100,0	26,0	52,9	21,1
Czechy	100,0	12,1	73,7	14,2
Finlandia	100,0	26,2	40,2	33,6
Francja	100,0	38,9	40,2	20,9
Hiszpania	100,0	64,9	15,3	19,8
Niemcy	100,0	16,0	58,6	25,4
Szwecja	100,0	27,3	43,6	29,1
Węgry	100,0	26,1	57,0	16,8
Wielka Brytania	100,0	29,3	38,0	32,7
Włochy	100,0	59,5	29,7	10,8

^g Na podstawie Międzynarodowej Standardowej Klasyfikacji Edukacji — wersja z 2011 r. (ISCED 2011), która wyróżnia 9 szczebli edukacji: ISCED 0—2 obejmuje wykształcenie niższe od podstawowego, podstawowe i gimnazjalne, ISCED 3—4 — ponadgimnazjalne o charakterze ogólnokształcącym lub zawodowym, ale niestanowiące wykształcenia wyższego, ISCED 5—8 — wyższe obejmujące szczeble od studiów licencyjnych po studia doktoranckie.

Uwaga. W części A nie ujęto ludności bez wykształcenia, jej odsetek stanowi różnicę między ludnością ogółem w wieku 25 lat i więcej a ludnością według wskazanych poziomów wykształcenia.

Na podstawie: *Demographic Yearbook 1979*, New York 1980, s. 709; *Population by educational attainment level*, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1981*, Warszawa 1981, s. 40.

Tabl. 75 (132). **Edukacja według szczebli kształcenia^a**
w latach szkolnych 1922/23—1938/39

Typy placówek	1922/23	1930/31	1938/39
Przedszkola i szkoły			
Przedszkola	.	1 808	1 506
Początkowe powszechne ^b	27 384	26 645	28 881
Średnie ogólnokształcące ^c	762	743	789
gimnazja ^d	x	x	784
licea ^e	x	x	668
Korpusy kadetów	3	3	2
Kształcenia nauczycieli	190 ^f	223	74 ^f
Zawodowe ^g :			
szkoły	.	763	764 ^h
wydziały	.	1 172	1 320 ^h
Ludowe rolnicze	.	135	169 ^h
Zawodowe dokształcające	.	.	641
Wyższe	17	22	28

Uczniowie i studenci w tys.

Przedszkola	.	101,5	74,8
Początkowe powszechne ^b	3 208,4	3 959,0	4 953,0
Średnie ogólnokształcące	227,1	205,0	234,2
gimnazja ^d	x	x	197,5
licea ^e	x	x	36,7
Korpusy kadetów	.	.	1,0
Kształcenia nauczycieli	26,7 ^f	35,6	6,6 ^f
Zawodowe ^g	.	72,7	106,4 ^h
Ludowe rolnicze	.	5,1	6,7 ^h
Zawodowe dokształcające	.	.	120,3
Wyższe (studenci i wolni słuchacze)	33,0	48,2	50,0

a Bez szkół artystycznych. b Bez szkół specjalnych i ćwiczeń. c Szkoła mogła posiadać gimnazjum i liceum, stąd liczba szkół jest mniejsza od sumy składników. d, e Do 1932 r. istniało 8-letnie gimnazjum, po reformie z 1932 r. 4-letnie jednolite gimnazjum i wyższe stopniem 2-letnie liceum (dla absolwentów gimnazjów posiadających tzw. małą maturę); z klasami gimnazjalnymi poprzedniego ustroju: d — III, IV, V i VI, e — VII i VIII. f Bez seminariów dla nauczycielek gospodarstwa. g Łącznie z kursami (reforma z 1932 r. wprowadziła obowiązek dokształcania młodzieży w wieku do 18 lat na kursach bądź w szkołach zawodowych; w latach 20. XX w. szkolnictwo zawodowe prowadzone było bez oparcia o akty prawne). h Rok szkolny 1937/38.

Tabl. 75 (132). **Edukacja według szczebli kształcenia^a**
w latach szkolnych 1922/23—1938/39 (dok.)

Typy placówek	1922/23	1930/31	1938/39
Absolwenci w tys.			
Początkowe powszechne ^b	188,4	238,0 ⁱ	262,7 ^k
Średnie ogólnokształcące	8,1	16,5	15,2 ^k
Kształcenia nauczycieli	4,9 ^f	5,9	1,4 ^k
Zawodowe ^g	.	23,7	34,5 ^k
Ludowe rolnicze	.	.	4,6 ^k
Zawodowe doksztalające	.	17,9	18,1 ^k
Wyższe:			
dyplomy niższych stopni naukowych ^m	2,2	5,0	6,1 ^k
dyplomy doktorskie ⁿ	0,1	0,1	0,2 ^k

^a, ^b, ^f, ^g Notki patrz na str. 149. ⁱ—^l Rok szkolny: ⁱ — 1932/33, ^k — 1936/37, ^l — 1924/25. ^m Łącznie z dyplomami doktorskimi według przepisów sprzed 1933 r.; w roku akademickim 1922/23 wyłącznie dyplomy szkół państwowych. ⁿ Tylko dyplomy doktorskie według przepisów ustawy z marca 1933 r.

W strukturze szkolnictwa powszechnego w latach 1919—1939 zachodziły istotne zmiany, w tym m.in.:

- 1) w 1919 r. wprowadzono powszechny obowiązek szkolny dla dzieci w wieku 7—14 lat; do czasu utworzenia w całym kraju szkół 7-klasowych, w małych miejscowościach miały funkcjonować szkoły cztero- lub pięcioletnie z 2—3-letnim obowiązkiem nauki uzupełniającej;
- 2) w 1922 r. przyjęto ustawę uzależniającą liczbę nauczycieli w szkole od liczby dzieci w wieku szkolnym;
- 3) w 1932 r. przyjęto nową ustawę o ustroju szkolnym, wprowadzającą trzy typy szkół powszechnych:
  - I stopnia czteroklasową — do 120 uczniów z 1—2 nauczycielami; nauczanie w klasach I i II trwało po jednym roku, w klasie III — 2 lata, a w klasie IV — 3 lata,
  - II stopnia sześcioklasową — od 120 do 210 uczniów z 3—4 nauczycielami; nauczanie w klasach I—V trwało po jednym roku, a w klasie VI — 2 lata,
  - III stopnia siedmioklasową — powyżej 210 uczniów z 5 i więcej nauczycielami; 7 klas jednorocznych.

Prawo kontynuacji nauki w szkole średniej i zawodowej mieli absolwenci szkół sześćo- i siedmioklasowych.

W roku szkolnym 1937/38 aż 46,0% szkół publicznych stanowiły szkoły z 1 nauczycielem, 21,5% — z dwoma, a 32,5% — z trzema i więcej.

W szkolnictwie publicznym szczebla podstawowego i średniego istniały szkoły z polskim językiem nauczania i językami mniejszości narodowych (m.in.: ukraińskim, niemieckim, żydowskim lub hebrajskim), a także szkoły wyłącznie z tymi językami.

Zasady ustrojowe szkolnictwa wyższego zostały określone ustawą z lipca 1920 r. Przewidywano istnienie szkół wyższych dwóch kategorii — akademickich (z prawem nadawania stopni naukowych) i nieakademickich. W marcu 1933 r. wydana została ustawa o szkołach akademickich zmieniająca m.in. przepisy dotyczące nadawania tytułów i stopni naukowych.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 317, 320, 326, 328, 331. *Szkolnictwo w roku szkolnym 1918/19*, „Miesięcznik Statystyczny” 1920, tom 1, Biuletyn, s. 11—23.

Tabl. 76 (133). Szkolnictwo wyższe w latach akademickich 1928/29—1937/38

A. Wydziały, studenci i wolni słuchacze

Wyszczególnienie	1928/29	1937/38	1928/29	1937/38	
	liczba wydziałów		studenci i wolni słuchacze w tys.		
			ogółem		w tym kobiety
Ogółem	82	93	43,6	48,0^a	13,6
szkoły: państwowe	59	61	37,9	37,5	10,3
prywatne	23	32	5,7	10,5	3,3
kierunki studiów:					
Teologia i prawo kanoniczne	8	8	1,0	1,0	0,0
Prawo i nauki polityczne	12	14	11,0	13,2	2,4
Medycyna	5	5	3,8	3,9	0,8
Farmaceutyka	4	5	0,8	1,2	0,6
Weterynaria	2	2	0,7	0,8	0,1
Dentystyka	1	1	0,4	0,5	0,3
Filozofia	15	21	13,6	12,0	6,4
Rolnictwo	7	8	1,8	2,4	0,6
Technika	14	11	6,3	7,6	0,5
Sztuki piękne	9	8	0,7	0,7	0,3
Nauki handlowe	4	5	3,4	4,3	1,4
Wychowanie fizyczne	1	2	0,1	0,2	0,1
Dziennikarstwo	—	1	—	0,3	0,1
Nauki judaistyczne	—	2	—	0,1	0,0

B. Dyplomy ukończenia szkół wyższych

Wyszczególnienie	1928/29	1936/37	
		ogółem	w tym kobiety
Dyplomy niższych stopni naukowych	4 212	6 114^b	1 697
szkoły: państwowe	3 946	5 333	1 465
prywatne	266	781	232
w tym kierunki studiów:			
Prawo i nauki polityczne	1 560	2 027	328
Medycyna	788	520	100
Farmaceutyka	164	277	155
Weterynaria	59	136	2
Dentystyka	97	85	61
Filozofia	491	1 301	737
Rolnictwo	236	361	83
Technika	548	667	27
Nauki handlowe	170	448	122
Dyplomy doktorskie^c	121	233	24
w tym kierunki studiów:			
Prawo	19	40	3
Filozofia	63	70	12

a Liczba niższa od sumy studentów na poszczególnych kierunkach o 0,2 tys. osób zapisanych równolegle na dwa kierunki studiów (głównie przy Wydziale Prawa Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie). b W tym 26 dyplomów doktorskich według przepisów sprzed marca 1933 r. c Dyplomy według przepisów ustawy z marca 1933 r. o szkołach akademickich.

Uwaga. Liczba szkół wyższych w roku akademickim 1928/29 wynosiła 21, a w roku akademickim 1936/37 — 24.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 332—334.

Tabl. 77 (134). **Szkolnictwo w Generalnej Guberni w czasie II wojny światowej^a**

Wyszczególnienie	Szkolnictwo jawne		Szkolnictwo tajne	
	1939/40	1943/44 ^b	1940/41	1943/44
	w tysiącach			
Powszechnie				
Szkoły	.	8,3	x	x
Nauczyciele	19,3	20,0	3,9	5,6
Uczniowie	1 226,7	1 392,0	62,1	90,4
Zawodowe				
Średnie ogólnokształcące^c				
Szkoły	.	1,3	x	x
Nauczyciele	.	7,6	4,0	7,9
Uczniowie	.	218,7	31,5	65,4

a Dane przybliżone. b Szkolnictwo zawodowe z roku szkolnego 1942/43. c Nie było jawnych polskich szkół ogólnokształcących.

Od strony organizacyjnej tajne nauczanie nadzorował Departament Oświaty Delegatury Rządu na Kraj. Zajęcia odbywały się najczęściej w mieszkaniach prywatnych na tzw. kompletach. W zakresie szkolnictwa powszechnego dotyczyły najczęściej przedmiotów, których nie było w nauczaniu jawnym, w zakresie szkolnictwa ogólnokształcącego realizowano pełny program w oparciu o podręczniki przedwojenne.

Na podstawie: J. Krasuski, *Tajne szkolnictwo polskie w okresie okupacji hitlerowskiej 1939—1945*, Warszawa 1977, s. 190, 202; E. C. Król, *Polityka hitlerowska wobec szkolnictwa polskiego na terenie Generalnej Guberni (1939—1945)*, Warszawa 1979, s. 201; M. Walczak, *Działalność oświatowa i martyrologia nauczycielstwa polskiego pod okupacją hitlerowską 1939—1945*, Wrocław 1987, s. 94—95.

Tabl. 78 (135). **Szkolnictwo dla dzieci polskich na ziemiach wcielonych do Rzeszy w czasie II wojny światowej^a**

Wyszczególnienie	1940/41	1943/44
Szkolnictwo jawne^b		
Szkoły powszechne — uczniowie ^c w tys.	93,6 ^d	79,3
Szkolnictwo tajne		
W zakresie szkoły powszechnej:		
nauczyciele	1 212	1 552
uczniowie w tys.	15,2	20,7
W zakresie szkoły średniej ogólnokształcącej:		
nauczyciele	162	240
uczniowie w tys.	1,2	2,1

^a Dane przybliżone. ^b Stan we wrześniu odpowiednio w: 1940 r. i 1944 r. ^c Dotyczy uczniów w wieku 9—14 lat w szkołach zorganizowanych dla dzieci polskich w tzw. Kraju Warty. ^d Bez rejencji łódzkiej.

Nauczanie jawne w szkołach powszechnych odbywało się w systemie 3-klasowym, I klasa była jednoroczna, II i III — dwuletnia. Program uwzględniał opanowanie języka niemieckiego w mowie i piśmie na poziomie praktycznego użycia. Na 1 nauczyciela przypadało od 90 do 180 uczniów.

Na ziemiach wcielonych do Rzeszy nie było polskich szkół średnich.

Na podstawie: M. Banasiewicz, *Polityka naukowa i oświatowa hitlerowskich Niemiec na ziemiach polskich „wcielonych” do Trzeciej Rzeszy w okresie okupacji 1939—1945*, Poznań 1980, s. 119, 151, 153.

Tabl. 79 (136). **Szkolnictwo tajne na ziemiach wschodnich w czasie II wojny światowej^a**

Okręgi szkolne	W zakresie szkoły powszechnej				W zakresie szkoły średniej ogólnokształcącej			
	nauczyciele		uczniowie w tys.		nauczyciele		uczniowie w tys.	
	1941/42	1943/44	1941/42	1943/44	1941/42	1943/44	1941/42	1943/44
Ogółem^b	987	1 084	17,5	20,8	346	444	4,4	5,5
Białostocki	714	773	14,2	17,2	106	144	1,4	1,5
Wileński	177	174	2,0	2,0	240	300	3,0	4,0
Wołyński i poleski	96	137	1,3	1,6	.	.	.	.

^a Dane przybliżone. ^b W zakresie szkoły średniej bez okręgu wołyńskiego i poleskiego.

Na podstawie: J. Krasuski, *Tajne szkolnictwo polskie w okresie okupacji hitlerowskiej 1939—1945*, Warszawa 1977, s. 290—294.

Tabl. 80 (137). **Edukacja według szczebli kształcenia
w latach szkolnych 1946/47—2016/17**
A. W latach 1946/47—1990/91

Szkolnictwo	1946/47	1950/51	1970/71	1990/91
Szkoły				
Podstawowe	20 306 ^a	23 704	27 067	18 501
w tym dla pracujących	187	631	389	178
Punkty filialne	x	x	173	1 892
Artystyczne I stopnia	x	x	124	234
Średnie ogólnokształcące	1 001	952	1 182	1 334
w tym dla pracujących	216	172	317	234
Niepełne średnie — zawodowe	1 992	3 161	4 942	3 356
w tym dla pracujących	.	.	115	70
Średnie zawodowe	667	2 445	3 118	5 190
w tym dla pracujących	.	.	1 274	1 583
Policealne	x	x	520	893
w tym dla pracujących	x	x	161	252
Wyższe	36	83	85	96

Nauczyciele pełnozatrudnieni w tys.

Podstawowe z filialnym	66,6	84,4	217,8	328,9
Artystyczne I stopnia	x	x	1,9	3,7
Średnie ogólnokształcące	11,6	10,8	19,2	25,1
Niepełne średnie — zawodowe	.	.	33,0	} 85,7
Średnie zawodowe i policealne	.	.	28,7	
Wyższe (nauczyciele akademicki)	6,9	.	31,3	61,1

Uczniowie i studenci w tys.

Podstawowe z filialnym	3 314,1 ^a	3 360,1	5 389,3	5 276,4
w tym dla pracujących	30,7	57,2	46,8	13,9
Artystyczne I stopnia	x	x	27,0	46,0
Średnie ogólnokształcące	271,6	249,6	537,5	493,6
w tym dla pracujących	43,2	55,0	135,6	48,6
Niepełne średnie — zawodowe	154,5	355,8	878,5	836,0
w tym dla pracujących	.	0,5	9,7	4,0
Średnie zawodowe	101,4	278,9	738,1	795,0
w tym dla pracujących	.	55,6	263,3	158,4
Policealne	x	x	67,1	108,3
w tym dla pracujących	x	x	27,5	33,1
Wyższe	86,5	125,1	330,8	394,3
w tym dla pracujących	—	7,6	121,0	91,7

a Bez szkół specjalnych.

Tabl. 80 (137). **Edukacja według szczebli kształcenia
w latach szkolnych 1946/47—2016/17 (cd.)**
A. W latach 1946/47—1990/91 (dok.)

Szkolnictwo	1946/47	1950/51	1970/71	1990/91
Absolwenci w tys.				
Podstawowe z filialnym	152,7 ^a	345,1	684,2	613,4
w tym dla pracujących	9,0	15,2	20,1	6,0
Artystyczne I stopnia	x	x	2,1	5,3
Średnie ogólnokształcące	18,7	47,8	90,8	105,1
w tym dla pracujących	6,4	6,3	24,7	12,6
Niepełne średnie — zawodowe	40,9	139,0 ^b	266,7	250,7
w tym dla pracujących			5,7	4,4
Średnie zawodowe			136,8	154,9
w tym dla pracujących			51,1	41,9
Policealne	x	x	38,5	41,9
w tym dla pracujących	x	x	15,7	11,6
Wyższe	3,9	14,6	47,1	52,3
w tym dla pracujących	—	—	18,7	14,1

B. W latach 2000/01—2016/17

Szkolnictwo	2000/01	2010/11	2016/17	2000/01	2010/11	2016/17
	dla dzieci i młodzieży ^c			dla dorosłych ^c		
Szkoły						
Podstawowe	16 766	13 992	13 514	21	5	3
Gimnazja	6 295	7 278	7 528	72	164	178
Zasadnicze zawodowe	2 372	2 191 ^d	2 158 ^d	151	112	—
Licea ogólnokształcące	2 292	2 885 ^e	2 230	978	2 665 ^e	1 588
Technika ^f	5 803	2 319 ^g	2 026	1 710	797 ^g	—
Policealne	2 567	2 941	2 331	x	x	x
Wyższe	310	460	390	x	x	x

Nauczyciele pełnozatrudnieni^h w tys.

Podstawowe	226,4	176,1	184,9	x	x	x
Gimnazja	70,1	109,4	98,2	x	x	x
Zasadnicze zawodowe	28,2	17,2 ^d	15,4 ^d	x	x	x
Licea ogólnokształcące	45,6	53,2 ^e	40,2	x	x	x
Technika ^f	56,6	47,4 ^g	45,7	x	x	x
Policealne	4,9	9,7	7,4	x	x	x
Wyższe (nauczyciele akademicy)	79,9	103,5	95,4	x	x	x

a Bez szkół specjalnych. b W tym 11,7 tys. absolwentów szkół zawodowych niepełnych średnich i średnich dla pracujących. c Podział ten nie dotyczy szkół policealnych i wyższych. d—h Łącznie: d — ze szkołami specjalnymi przyspasabiającymi do pracy, e — z liceami profilowanymi i liceami uzupełniającymi, f — z ogólnokształcącymi szkołami artystycznymi dającymi uprawnienia zawodowe w przypadku szkół dla dzieci i młodzieży, g — z technikami uzupełniającymi, h — ze szkołami dla dorosłych; w latach szkolnych 2010/11 i 2016/17 łącznie z niepełnozatrudnionymi przeliczonymi na pełnozatrudnionych.

Tabl. 80 (137). **Edukacja według szczebli kształcenia
w latach szkolnych 1946/47—2016/17 (dok.)**
B. W latach 2000/01—2016/17 (dok.)

Szkolnictwo	2000/01	2010/11	2016/17	2000/01	2010/11	2016/17
	dla dzieci i młodzieży ^c			dla dorosłych ^c		
Uczniowie i studenci w tys.						
Wychowanie przedszkolne ^f	451,6	306,4	330,0	x	x	x
Podstawowe	3 220,6	2 191,7	2 296,5	0,7	0,2	0,0
Gimnazja	1 189,9	1 261,4	1 061,3	4,8	16,1	10,0
Zasadnicze zawodowe	542,0	234,7 ^d	176,9 ^d	13,5	5,6	—
Licea ogólnokształcące	924,2	668,8 ^e	485,5	129,5	224,7 ^e	155,2
Technika ^f	976,9	561,4 ^g	518,8	193,3	42,5 ^g	—
Policealne	200,1	298,8	248,1	x	x	x
Wyższe	1 584,8	1 841,3	1 348,8	x	x	x
Absolwenci w tys.						
Podstawowe	561,8	378,4	347,7 ^k	0,5	0,0	0,0 ^k
Gimnazja	—	412,3	350,2 ^k	x	4,1	3,4 ^k
Zasadnicze zawodowe	177,4	76,8 ^d	58,1 ^{dk}	4,4	1,4	—
Licea ogólnokształcące	194,4	221,5 ^e	164,5 ^k	41,5	56,9 ^e	45,9 ^k
Technika ^f	194,4	127,5 ^g	114,5 ^k	53,1	8,6 ^g	0,1 ^{gk}
Policealne	78,4	82,0	76,4 ^k	x	x	x
Wyższe	304,0	497,5	364,6 ^k	x	x	x

c—g Notki patrz na str. 155. i Dotyczy dzieci w wieku 6 lat objętych edukacją obowiązkową w placówkach wychowania przedszkolnego. k Z roku szkolnego 2015/16.

Uwaga.

1. Dane o szkołach wyższych do roku akademickiego 1990/91 (część A) bez szkół resortu obrony narodowej i resortu spraw wewnętrznych (łącznie z nimi w roku akademickim 1990/91 było 112 szkół wyższych z 403,8 tys. studentów oraz 56,1 tys. absolwentów); w roku akademickim 1946/47 liczba szkół i nauczycieli bez szkół pedagogicznych i artystycznych nieakademickich.

2. Dane poza szkolnictwem wyższym, obejmują także szkoły specjalne. Informacje, z wyjątkiem szkolnictwa wyższego, podano według stanu na początek roku szkolnego, a absolwentów — na koniec roku szkolnego.

3. Dane o szkolnictwie wyższym do roku akademickiego 1990/91 podano według stanu w dniu 31 XII, a w latach akademickich 2000/01—2016/17 — w dniu 30 XI, absolwentów do roku akademickiego 2000/01 podano z roku kalendarzowego, a w latach akademickich 2010/11 i 2016/17 — z danego roku szkolnego; dane o absolwentach dotyczą liczby wydanych dyplomów ukończenia szkół wyższych. Studentów i absolwentów szkół wyższych — jeśli nie zaznaczono inaczej — podaje się łącznie z cudzoziemcami studiującymi w Polsce.

Zakres merytoryczny pojęć szkolnictwa podstawowego, zawodowego i średniego ulegał kilkukrotnym zmianom; dane w części A podano według stanu organizacyjnego szkolnictwa z drugiej połowy lat 80. XX w., w części B — według stanu organizacyjnego wynikającego z wdrożenia reformy ustroju szkolnego od roku szkolnego 1999/2000, m.in. w miejsce 8-letniej wprowadzono 6-letnią szkołę podstawową oraz 3-letnie gimnazjum (od 1 IX 2017 r. rozpoczęto reformę systemu edukacji, która docelowo wprowadza m.in. 8-letnią szkołę podstawową oraz likwiduje gimnazja).

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1962*, Warszawa 1962, s. 322—323; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 472—475; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 515—516, 524, 526; *Rocznik Statystyczny 1992*, Warszawa 1992, s. 410—411, 417—419; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 232—233; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 322—323; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 338—339.

Tabl. 81 (138). Szkoły wyższe i nauczyciele akademicy w latach akademickich 1946/47—2016/17^a

Wyszczególnienie	1946/47	1950/51	1970/71	1990/91	2000/01	2016/17
Szkoły	36^b	83	85	112	310	390
Uniwersytety	8	9	10	11	15	19
Wyższe szkoły techniczne	8	20	18	18	23	23
Wyższe szkoły rolnicze	3	2	7	9	9	7
Wyższe szkoły ekonomiczne	12 ^c	11	5	5	94	58
Wyższe szkoły pedagogiczne	.	7	9 ^d	10	19	13
Akademie medyczne	2 ^e	11	10	11	10	9
Wyższe szkoły morskie	—	—	2	2	2	2
Akademie wychowania fizycznego	1	4	6	6	6	6
Wyższe szkoły artystyczne	2	19	16	17	21	22
Wyższe szkoły teologiczne	—	—	2	7	15	15
Szkoły resortu obrony narodowej	.	.	.	16	8	5
Szkoły resortu spraw wewnętrznych	.	.	.		2	2
Pozostałe	—	—	—	—	86	209
Nauczyciele pełnozatrudnieni w tys.	6,9^b	13,8^f	31,3	64,5	79,9	91,6

a W latach akademickich 1946/47—1970/71 bez szkół resortu obrony narodowej i resortu spraw wewnętrznych. b Bez szkół pedagogicznych i artystycznych nieakademickich. c Łącznie ze szkołami prawno-administracyjnymi (5 szkół). d 6 wyższych szkół nauczycielskich i 3 wyższe szkoły pedagogiczne. e Akademia Stomatologiczna w Warszawie i Akademia Lekarska w Gdańsku; ponadto istniały wydziały lekarskie zorganizowane na uniwersytetach. f Rok akademicki 1952/53.

Uwaga. W tablicy przyjęto współczesne nazewnictwo szkół wyższych (do roku akademickiego 1970/71 bez względu na charakter uczelni dzielono je na uniwersytety i szkoły wyższe).

Na podstawie: *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 78; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 440—441; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 247; *Szkoły wyższe i ich finanse w 2016 r.*, Warszawa 2017, s. 57, 85, 162—164 (aneks 2).

Tabl. 82 (139). **Studenci i absolwenci w szkołach wyższych w latach akademickich 1946/47—2016/17**

A. W latach 1946/47—1990/91^a — według grup kierunków studiów na podstawie klasyfikacji obowiązującej do roku 1993/94

Wyszczególnienie	1946/47	1950/51	1970/71	1990/91
Studenci				
O g ó ł e m: w tysiącach	86,5	125,1	330,8	394,3
na 10 tys. ludności^b	36,5	50,0	101,3	102,1
w tym studiów dziennych w tys.	86,5	117,5	209,8	302,6
Z ogółem — w % — według grup kierunków studiów:				
techniczna	19,9	27,8	39,7	22,3
rolnicza	7,8	7,3	7,7	5,8
ekonomiczna	22,9	13,0	11,2	10,7
prawno-administracyjna	9,5	7,4	6,9	6,4
humanistyczna	13,1	12,2	11,0	27,6
matematyczno-przyrodnicza	8,6	9,7	9,6	9,8
medyczna	14,5	19,5	6,9	9,5
wychowania fizycznego	0,6		1,0	3,9
artystyczna	2,5	3,1	1,6	1,7
Absolwenci				
O g ó ł e m w tys.	3,9	14,6	47,1	52,3
w tym studiów dziennych	3,9	14,6	28,4	38,2
Z ogółem — w % — według grup kierunków studiów:				
techniczna	23,5	19,3	35,8	19,3
rolnicza	6,7	7,8	7,5	6,7
ekonomiczna	32,1	39,5	15,2	10,3
prawno-administracyjna			7,6	5,7
humanistyczna	10,2	9,6	11,9	30,3
matematyczno-przyrodnicza	4,9	5,6	9,9	9,6
medyczna	21,3	17,3	8,2	10,1
wychowania fizycznego			1,3	4,4
artystyczna	1,3	0,9	1,9	1,7

^a Bez szkół resortu obrony narodowej i resortu spraw wewnętrznych (łącznie z nimi w roku akademickim 1990/91 przypadało 105 studentów — bez cudzoziemców na 10 tys. ludności). ^b Studenci bez cudzoziemców.

Tabl. 82 (139). **Studenci i absolwenci w szkołach wyższych w latach akademickich 1946/47—2016/17 (dok.)**

B. W roku 2016/17 — według podgrup kierunków kształcenia na podstawie Międzynarodowej Klasyfikacji ISCED-F 2013

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym studia stacjonarne	Wyszczególnienie	Ogółem	W tym studia stacjonarne
Studenci			Absolwenci^c		
Ogółem: w tysiącach	1 348,8	895,7	O g ó ł e m w t y s.	364,6	231,7
na 10 tys. ludności^b	334	x	Z ogółem — w % — według podgrup kierunków kształcenia:		
Z ogółem — w % — według podgrup kierunków kształcenia:			pedagogiczna	10,0	7,2
pedagogiczna	7,6	5,9	artystyczna	2,2	2,8
artystyczna	2,5	3,0	humanistyczna	1,3	1,7
humanistyczna	1,7	2,2	językowa	4,8	5,8
językowa	5,2	6,3	społeczna	10,4	10,2
społeczna	10,5	10,5	biznesu i administracji	21,0	14,7
biznesu i administracji	18,7	13,8	prawna	2,4	2,1
prawna	3,9	3,4	fizyczna	1,8	2,6
fizyczna	1,8	2,5	technologii teleinformacyjnych	2,3	2,7
technologii teleinformacyjnych	3,8	4,0	inżynieryjno-techniczna	9,9	12,9
inżynieryjno-techniczna	10,6	12,6	produkcji i przetwórstwa	3,9	4,5
produkcji i przetwórstwa	3,4	3,6	architektury i budownictwa	5,8	6,6
architektury i budownictwa	5,0	5,3	rolnicza, leśna i rybactwa	1,3	1,4
rolnicza, leśna i rybactwa	1,4	1,3	medyczna	8,1	9,2
medyczna	9,4	10,5	usług dla ludności	3,1	3,1
usług dla ludności	2,9	2,9	ochrony i bezpieczeństwa	3,6	2,6
ochrony i bezpieczeństwa	3,2	2,4	usług transportowych	1,0	1,1
usług transportowych	1,2	1,3	interdyscyplinarne programy i kwalifikacje	1,7	1,8
interdyscyplinarne programy i kwalifikacje	2,3	2,1			

^b Studenci bez cudzoziemców. ^c Z roku akademickiego 2015/16.

Na podstawie: *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 76—77; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 442—443; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. LIV, 248—251; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 355—358; obliczenia własne.

Tabl. 83 (140). Współczynnik skolaryzacji brutto według krajów w latach 1960—2012/13

Kraje	1960	1990	2012/13	Kraje	1960	1990	2012/13
	w %				w %		
Polska — edukacja:				Hiszpania — edukacja:			
podstawowa	107	98	101	podstawowa	.	109	105
ponadpodstawowa	63	81	109	ponadpodstawowa	23	104	131
wyższa	9	22	72	wyższa	4	37	86
Austria — edukacja:				Niemcy ^b — edukacja:			
podstawowa	105	102	102	podstawowa	133	101	100
ponadpodstawowa	67	104	99	ponadpodstawowa	53	98	101
wyższa	8	35	81	wyższa	6	34	60
Belgia — edukacja:				Szwecja — edukacja:			
podstawowa	109	101	105	podstawowa	95	100	120
ponadpodstawowa	84	103	166	ponadpodstawowa	68	90	129
wyższa	9	40	72	wyższa	9	32	65
Bułgaria — edukacja:				Węgry — edukacja:			
podstawowa	93	98	99	podstawowa	101	95	100
ponadpodstawowa	59	75	99	ponadpodstawowa	47	79	108
wyższa	11	31	67	wyższa	7	14	57
Czechy ^a — edukacja:				Wielka Brytania — edukacja:			
podstawowa	93	96	99	podstawowa	94	104	109
ponadpodstawowa	36	91	103	ponadpodstawowa	67	85	129
wyższa	11	16	63	wyższa	9	30	60
Finlandia — edukacja:				Włochy — edukacja:			
podstawowa	97	99	100	podstawowa	113	103	99
ponadpodstawowa	75	116	144	ponadpodstawowa	34	83	99
wyższa	7	49	92	wyższa	7	32	63
Francja — edukacja:							
podstawowa	144	108	108				
ponadpodstawowa	46	99	109				
wyższa	7	40	60				

a, b W 1960 r.: a — Czechosłowacja, b — Republika Federalna Niemiec (RFN).

Uwaga. Współczynnik skolaryzacji brutto to stosunek liczby uczniów i studentów poszczególnych poziomów nauczania do ogólnej liczby ludności w grupie wieku odpowiadającej danemu poziomowi nauczania. Jeśli wartość przekracza 100, oznacza, że do szkół uczęszczają osoby spoza danej grupy wieku. Edukacja podstawowa obejmuje edukację na poziomie elementarnym, ponadpodstawowa — na poziomie wyższym od elementarnego, tj. ogólnokształcącym lub zawodowym, szkolnictwo wyższe — studia uniwersyteckie, które wymagają jako warunek konieczny ukończenia odpowiedniej szkoły szczebla ponadpodstawowego oraz studia podyplomowe i doktoranckie. Liczebność w danej grupie wieku odpowiadająca określonym stopniom nauczania zależy od systemu szkolnictwa w danym kraju.

Na podstawie: *Demographic Yearbook 1973*, New York 1973, tabl. 34 i 35; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1981*, Warszawa 1982, s. 343—344; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000*, Warszawa 2000, s. 153—154; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2009*, Warszawa 2010, s. 253—254; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2015*, Warszawa 2015, tablice elektroniczne: „współczynnik skolaryzacji brutto”, <https://stat.gov.obszary-tematyczne/>.

Tabl. 84 (141). Średnie wyniki uczniów uczestniczących w programie PISA według krajów w latach 2000—2015

Kraje	2000	2006	2015	2003	2006	2015	2006	2015
	czytanie i interpretacja			matematyka			rozumowanie w naukach przyrodniczych	
Polska	479	508	506	490	495	504	498	501
Austria	492	490	485	506	505	497	511	495
Belgia	507	501	499	529	520	507	510	502
Bułgaria	430	402	432	—	413	441	434	446
Czechy	492	483	487	516	510	492	513	493
Dania	497	494	500	514	513	511	496	502
Finlandia	546	547	526	544	548	511	563	531
Francja	505	488	499	511	496	493	495	495
Grecja	474	460	467	445	459	454	473	455
Hiszpania	493	461	496	485	480	486	488	493
Holandia	—	507	503	538	531	512	525	509
Litwa	—	470	472	—	486	478	488	475
Niemcy	484	495	509	503	504	506	516	509
Rumunia	428	396	434	—	415	444	418	435
Słowacja	—	466	453	498	492	475	488	461
Szwecja	516	507	500	509	502	494	503	493
Węgry	480	482	470	490	491	477	504	477
Wielka Brytania	—	495	498	—	495	492	515	509
Włochy	487	469	485	466	462	490	475	482
Kraje OECD ^a	500	492	493	500	498	490	500	493

a Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju.

U w a g a. PISA — Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów realizowany od 2000 r., przeprowadzany jest co 3 lata. Badaniem objęci są uczniowie, którzy ukończyli 15 lat; sprawdzane są ich umiejętności w trzech obszarach: czytanie i interpretacja, matematyka oraz rozumowanie w naukach przyrodniczych. Wyniki przedstawiane są w skali, gdzie średnia dla państw OCED w pierwszym roku badania wynosiła 500, a odchylenie standardowe — 100 pkt. Wyniki dla czytania i interpretacji porównywalne są od 2000 r., w matematyce — od 2003 r., a w rozumowaniu w naukach przyrodniczych — od 2006 r.

Na podstawie: *Informacja na temat wyników międzynarodowych badań edukacyjnych*. Warszawa 2014, https://www.solidarnosc.org.pl/oswiata/attachments/2034_Inf_MEN_pdf, s. 7—12; (dostęp maj 2018 r.); *Raport PISA 2015*, Instytut Badań Edukacyjnych, www.ibe.edu.pl/pl/projekty-miedzynarodowe/pisa, s. 23, 42, 48. (dostęp październik 2017 r.).

Tabl. 85 (142). Liczba tytułów czasopism według języka wydania w 1920 r.^a

Stan na początku roku

Język wydania	Obszary objęte polską jurysdykcją					Obszary plebiscytowe i wschodnie			
	ogółem	b. zabór rosyjski		b. zabór austriacki	b. zabór pruski	okręg śląski	Warmia i Mazury	Śląsk Cieszyński	obszary wschodnie
		razem	w tym m.st. Warszawa						
Ogółem	1 099	688	395	236	175	21	6	34	49^b
w tym dzienniki	141	82	—	29	30	6	1	2	15
Polski	923	565	320	211	147	19	5	21	26
Ukraiński	10	—	—	10	—	—	—	1	—
Rosyjski	10	9	8	1	—	—	—	—	5
Litewski	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Niemiecki	50	25	—	—	25	2	1	12	—
Żydowski	83	76	57	7	—	—	—	—	4
Hebrajski	9	8	5	1	—	—	—	—	—
Francuski	8	3	3	3	2	—	—	—	—
Angielski	3	1	1	1	1	—	—	—	—
Inne	3	1	1	2	—	—	—	—	2

a Czasopisma zarejestrowane w Wydziale Prasowym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych od 25 III 1919 r. do 1 I 1920 r.
b W dalszym podziale nie uwzględniono 8 czasopism wydawanych w języku białoruskim, niepodlegających stałej rejestracji.

U w a g a. W podanym okresie polskie czasopisma wydawane za granicą obejmowały 161 tytułów, w tym w języku polskim 151. Najwięcej tytułów wychodziło w USA — 78, następnie w Niemczech i w Rosji — po 16.

Na podstawie: Prasa „Miesięcznik Statystyczny” 1920, tom 1, Biuletyn, s. 8—10.

Tabl. 86 (143). Druki nieperiodyczne i prasa w latach 1928—1937

A. Druki nieperiodyczne według typów

Wyszczególnienie	1928—1930 ^a	1937	1928—1930 ^a	1937
	liczba druków		nakład w tys. egz.	
Ogółem	6 284	7 974	22 503,1	29 152,9
Prace naukowe	2 447	3 369	3 931,3	1 595,2
Literatura piękna	1 809	1 560	6 403,9	6 550,3
Wydawnictwa popularne ...	1 248	2 274	7 701,5	14 112,9
Podręczniki	780	771	4 466,4	6 894,5

a Przeciętne roczne.

Tabl. 86 (143). **Druki nieperiodyczne i prasa w latach 1928—1937 (dok.)**

B. Druki nieperiodyczne według języka wydania

Język wydania	1928	1937	1928	1937
	liczba druków		nakład w tys. egz.	
Ogółem	5 580	7 974	20 658,2	29 152,9
Polski	4 370	6 373	18 020,7	26 086,2
Ukraiński	229	448	914,1	1 362,3
Białoruski	37	21	88,0	20,3
Rosyjski	45	39	174,9	99,4
Niemiecki	105	250	256,9	297,9
Żydowski i hebrajski	645	443	905,2	675,7
Inne ^b	149	400	298,4	611,1

C. Prasa według typów

Wyszczególnienie	Liczba tytułów prasowych		Łączny jednorazowy nakład (przeciętny) w 1936 r.	
	1932	1937	w tys. egz.	na 1 000 ludności w egz.
Ogółem	1 831	2 692	x	x
Gazety	168	184	3 290	97
Czasopisma	1 663	2 508	7 799	229

D. Prasa według języka wydania w 1937 r.

Język wydania	Liczba tytułów prasowych				
	ogółem	w tym o treści			
		naukowej	religijnej	urzędowej, samorządowej	gospodarczej
Ogółem	2 692	440	295	132	374
Polski	2 255	384	228	132	338
Ukraiński	125	17	19	—	11
Białoruski	8	—	2	—	1
Rosyjski	9	—	3	—	—
Niemiecki	105	1	33	—	11
Żydowski i hebrajski	130	11	7	—	7
Inne ^b	60	27	3	—	6

^b Łącznie odpowiednio z drukami i prasą w dwóch językach i więcej.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 343—345; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 81.

Tabl. 87 (144). **Książki, broszury i czasopisma wydane w latach 1946—2016**

A. Książki i broszury

Wyszczególnienie	1946	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Liczba tytułów ^a	3 254 ^b	4 611	6 879	10 038	11 919	10 242	21 647	29 539	34 235
wydawnictwa naukowe	578	1 307	1 917	3 290	4 168	3 571	6 840	11 291	10 690
wydawnictwa popularne i za- wodowe	478	1 370	2 627	3 860	4 082	3 484	7 594	8 989	11 988
podręczniki	710	695	961	1 650	2 224	1 614	3 195	3 069	2 026
dla szkół wyższych	.	.	505	1 165	1 639	1 230	1 785	1 724	839
szkolne	.	.	456	485	585	384	1 410	1 345	1 187
literatura piękna	843	1 239	1 374	1 238	1 445	1 573	4 018	6 190	9 531
Nakład: w milionach egz.	38,9	118,9	92,3	112,2	147,1	175,6	102,8	83,4	79,5 ^c
na 1 000 ludności w egz.	1 638	4 788	3 122	3 451	4 136	4 616	2 686	2 164	2 063 ^c

B. Gazety i czasopisma

Wyszczególnienie	1946	1955	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
------------------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Gazety

Liczba tytułów	55	45	53	81	88	130	66	51	46
Łączny jednorazowy nakład (prze- ciętny):									
w tysiącach egz.	.	5 420	5 505	8 523	10 673	6 947	4 512	3 722	2 920 ^d
na 1 000 ludności w egz.	x	198	186	262	300	183	118	96,6	75,8 ^d

Czasopisma

Liczba tytułów	668	593	935	2 669	2 482	3 007	5 468	7 604	7 200
Łączny jednorazowy nakład (prze- ciętny):									
w milionach egz.	.	12,8	16,1	26,7	30,0	41,2	67,8	87,1	74,0 ^d
na 1 000 ludności w egz.	x	469	545	822	843	1 083	1 773	2 261	2 001 ^d

a Dla lat 1946 i 1950 „pozycje wydawnicze” (wolumen, tom, czyli zawartość jednej okładki), liczba ich przekraczała liczbę tytułów (np. dla 1946 r. liczba tytułów 3 160); od 1963 r. jako jednostkę przyjęto tytuł (stosowany w statystyce międzynarodowej) i skorygowano dane dla 1960 r. (liczba pozycji wydawniczych 7 305, liczba tytułów 6 879). b W podziale według rodzaju bez 645 „pozycji wydawniczych”. c, d Lata: c — 2012, d — 2013.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1948*, Warszawa 1948, s. 216—217; *Rocznik Statystyczny 1959*, Warszawa 1959, s. 301; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 503; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 449—450; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 385—386; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2014*, Warszawa 2014, s. 48—49, 62—63, 400—401; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 397.

Tabl. 88 (145). **Abonenci radiowi i telewizyjni**

A. W latach 1925—1939 — abonenci radiowi

Lata Województwa	W tys.	Na 1 000 ludności	Lata Województwa	W tys.	Na 1 000 ludności
Stan w dniu 1 I			Stan w dniu 1 IV (dok.)		
1925	0,2	0,0	Województwa wschodnie:		
1930	202,6	7	wileńskie	33,0	26
1939^a	1 016,5	29	nowogródzkie	11,6	11
Miasta	689,6	66	poleskie	13,6	12
Wieś	324,6	13	wołyńskie	21,4	10
Stan w dniu 1 IV			Województwa zachodnie:		
1938	922,4	29	poznańskie	69,4	30
M.st. Warszawa	121,5	104	pomorskie	74,7	40
Województwa centralne:			śląskie	96,6	75
warszawskie	80,3	38	Województwa południowe:		
łódzkie	74,7	37	krakowskie	52,6	23
kieleckie	62,5	21	lwowskie	87,0	28
lubelskie	62,6	26	stanisławowskie	14,6	10
białostockie	32,0	19	tarnopolskie	14,3	9

B. W latach 1946—2016 — abonenci radiowi i telewizyjni

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1946	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Abonenci radiowi:									
w tysiącach	475	1 464	5 268	5 658	8 666	10 944	9 319	6 939	6 918
w tym na wsi	.	431	1 924	1 877	2 742	3 211	2 771	1 908	1 919
na 1 000 ludności	20,1	58,5	176	173	243	287	244	180	180
Abonenci telewizyjni:									
w tysiącach	—	—	426	4 215	7 954	9 919	9 069	6 707	6 640
w tym na wsi	—	—	58	1 077	2 517	2 983	2 693	1 858	1 863
na 1 000 ludności	—	—	14,2	129	223	261	237	174	173

a Dla 2,3 tys. abonentów radiowych brak podziału na miasta i wieś.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 349; *Polska 1918—1978*, Warszawa 1978, s. 75; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 84; *Rocznik Statystyczny 1959*, Warszawa 1959, s. 310; *Rocznik Statystyczny 1995*, Warszawa 1995, s. 281; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 392; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 48—49, 62—63, 404.

Tabl. 89 (146). **Abonenci radiowi według krajów w 1939 r.**

Stan w dniu 1 I

Kraje	W tys.	Na 1 000 ludności	Kraje	W tys.	Na 1 000 ludności
Polska	1 016	29	Francja ^a	4 706	112
Anglia	8 878	187	Hiszpania ^a	281	11
Austria ^a	682	101	Jugosławia ^a	154	11
Belgia ^a	1 018	123	Niemcy	11 503	154
Bułgaria	63	10	Rumunia	270	14
Czechosłowacja ^b	1 034	73	Szwecja	1 227	195
Dania	763	201	Węgry	419	46
Finlandia ^a	294	80	Włochy	996	23

a 1938 r. b 1937 r.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 350.Tabl. 90 (147). **Medale zdobyte przez polskich sportowców na igrzyskach olimpijskich**

Lata Miejscowości	Ogółem	Złote	Srebrne	Brązowe	Lata Miejscowości	Ogółem
Igrzyska letnie					Igrzyska zimowe	
1924 — Paryż	2	—	1	1	1924 — Chamonix	—
1928 — Amsterdam	5	1	1	3	1928 — St. Moritz	—
1932 — Los Angeles	7	2	1	4	1932 — Lake Placid	—
1936 — Berlin	6	—	3	3	1936 — Garmisch-Partenkirchen	—
1948 — Londyn	1	—	—	1	1948 — St. Moritz	—
1952 — Helsinki	4	1	2	1	1952 — Oslo	—
1956 — Melbourne	9	1	4	4	1956 — Cortina D'Ampezzo	1 ^b
1960 — Rzym	21	4	6	11	1960 — Squaw Valley	2 ^c
1964 — Tokio	23	7	6	10	1964 — Innsbruck	—
1968 — Meksyk	18	5	2	11	1968 — Grenoble	—
1972 — Monachium	21	7	5	9	1972 — Sapporo	1 ^d
1976 — Montreal	26	7	6	13	1976 — Innsbruck	—
1980 — Moskwa	32	3	14	15	1980 — Lake Placid	—
1984 — Los Angeles ^a	—	—	—	—	1984 — Sarajewo	—
1988 — Seul	16	2	5	9	1988 — Calgary	—
1992 — Barcelona	19	3	6	10	1992 — Albertville	—
1996 — Atlanta	17	7	5	5	1994 — Lillehammer	—
2000 — Sydney	14	6	5	3	1998 — Nagano	—
2004 — Ateny	10	3	2	5	2002 — Salt Lake City	2 ^e
2008 — Pekin	11	4	5	2	2006 — Turyn	2 ^e
2012 — Londyn	11	3	1	7	2010 — Vancouver	6 ^f
2016 — Rio de Janeiro	11	2	3	6	2014 — Soczi	6 ^g
					2018 — Pjongczang	2 ^h

a Polska nie wzięła udziału (bojkot igrzysk). b—h Medale: b — 1 brązowy, c — 1 srebrny i 1 brązowy, d — 1 złoty, e — 1 srebrny i 1 brązowy, f — 1 złoty, 3 srebrne i 2 brązowe, g — 4 złote, 1 srebrny i 1 brązowy, h — 1 złoty i 1 brązowy.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2018*, Warszawa 2018; www.olimpijski.pl.

Tabl. 91 (148). Polscy złoci medaliści igrzysk olimpijskich

L a t a Miejscowości	Zawodnicy	Dyscypliny
Igrzyska letnie		
1928 — Amsterdam	Halina Konopacka	rzut dyskiem
1932 — Los Angeles	Janusz Kusociński Stanisława Walasiewicz	bieg na 10 000 m bieg na 100 m
1952 — Helsinki	Zygmunt Chychła	boks
1956 — Melbourne	Elżbieta Krzesińska	skok w dal
1960 — Rzym	Zdzisław Krzyszkowiak Ireneusz Paliński Kazimierz Paździor Józef Szmidt	bieg na 3 000 m z przeszkodami podnoszenie ciężarów boks trójskok
1964 — Tokio	Waldemar Baszanowski Egon Franke Józef Grudzień Marian Kasprzyk Jerzy Kulej Józef Szmidt Teresa Ciepły, Halina Górecka, Irena Kirszenstein, Ewa Kłobukowska	podnoszenie ciężarów szermierka boks boks boks trójskok
1968 — Meksyk	Waldemar Baszanowski Jerzy Kulej Jerzy Pawłowski Irena Szewińska Józef Zapędzki	bieg sztafetowy 4x100 m podnoszenie ciężarów boks szermierka bieg na 200 m strzelectwo
1972 — Monachium	Władysław Komar Zygmunt Smalcerz Jan Szczepański Witold Woyda Józef Zapędzki drużyna szermierzy ^a drużyna piłki nożnej ^b	pchnięcie kulą podnoszenie ciężarów boks szermierka strzelectwo szermierka piłka nożna
1976 — Montreal	Kazimierz Lipień Janusz Pyciak-Peciak Jerzy Rybicki Irena Szewińska Tadeusz Ślusarski Jacek Wszola drużyna siatkarzy ^c	zapasy pięciobój nowoczesny boks bieg na 400 m skok o tyczce skok wzwyż siatkówka
1980 — Moskwa	Jan Kowalczyk Władysław Kozakiewicz Bronisław Malinowski	jeździectwo — konkurs skoków skok o tyczce bieg na 3 000 m z przeszkodami
1988 — Seul	Waldemar Legień Andrzej Wroński	judo zapasy

^a Drużyna szermierzy: Marek Dąbrowski, Arkadiusz Godel, Jerzy Kaczmarek, Lech Kozięjowski, Witold Woyda. ^b Drużyna piłki nożnej: Zygmunt Anczok, Lesław Ćmikiewicz, Kazimierz Deyna, Robert Gadocha, Jerzy Gorgoń, Zbigniew Gut, Andrzej Jarosik, Kazimierz Kmiecik, Hubert Kostka, Jerzy Kraska, Grzegorz Lato, Włodzimierz Lubański, Joachim Marx, Zygmunt Maszczyk, Marian Ostafiński, Marian Szeja, Zygfryd Sołtysik, Antoni Szymanowski, Ryszard Szymczak; ^c Drużyna siatkarzy: Bronisław Bebel, Ryszard Bosek, Wiesław Gawłowski, Marek Karbarz, Zbigniew Lubiejewski, Lech Łasko, Mirosław Rybaczewski, Włodzimierz Sadalski, Edward Skorek, Włodzimierz Stefański, Tomasz Wójtowicz, Zbigniew Zarzycki.

Tabl. 91 (148). **Polscy złoci medaliści igrzysk olimpijskich (dok.)**

L a t a Miejscowości	Zawodnicy	Dyscypliny
Igrzyska letnie (dok.)		
1992 — Barcelona	Waldemar Legień Arkadiusz Skrzypaszek Maciej Czyżowicz, Dariusz Goździak, Arkadiusz Skrzypaszek	judo pięciobój nowoczesny pięciobój nowoczesny — druży- nowo
1996 — Atlanta	Robert Korzeniowski Mateusz Kusznierewicz Renata Mauer Paweł Nastula Ryszard Wolny Andrzej Wroński Włodzimierz Zawadzki	chód na 50 km żeglarstwo strzelectwo judo zapasy zapasy zapasy
2000 — Sydney	Robert Korzeniowski Robert Korzeniowski Renata Mauer-Róžańska Kamila Skolimowska Szymon Ziółkowski Tomasz Kucharski, Robert Sycz	chód na 20 km chód na 50 km strzelectwo rzut młotem rzut młotem wioślarstwo — dwójka podwójna
2004 — Ateny	Otylia Jędrzejczak Robert Korzeniowski Tomasz Kucharski, Robert Sycz	pływanie — 200 m stylem motyl- kowym chód na 50 km wioślarstwo — dwójka podwójna
2008 — Pekin	Leszek Blanik Szymon Kołecki Tomasz Majewski Michał Jeliński, Marek Kolbowicz, Adam Korol, Konrad Wasielewski	gimnastyka — skok podnoszenie ciężarów pchnięcie kulą wioślarstwo — czwórka podwójna
2012 — Londyn	Tomasz Majewski Adrian Zieliński Anita Włodarczyk	pchnięcie kulą podnoszenie ciężarów rzut młotem
2016 — Rio de Janeiro	Anita Włodarczyk Magdalena Fularczyk-Kozłowska, Natalia Madaj	rzut młotem wioślarstwo — dwójka podwójna
Igrzyska zimowe		
1972 — Sapporo	Wojciech Fortuna	skoki narciarskie
2010 — Vancouver	Justyna Kowalczyk	biegi narciarskie
2014 — Soczi	Zbigniew Bródka Justyna Kowalczyk Kamil Stoch	łyżwiarstwo szybkie biegi narciarskie skoki narciarskie ^d
2018 — Pjongczang	Kamil Stoch	skoki narciarskie

^d 2 medale (na normalnej i dużej skoczni).

Na podstawie: www.olimpijski.pl.

Gospodarka

GOSPODARKA

CENY

Tabl. 1 (149). **Obowiązujące jednostki pieniężne**

Jednostki pieniężne	Charakterystyka
1918—1924	
Marka polska	Wprowadzona do obiegu na obszarze General-Gubernatorstwa Warszawskiego przez władze niemieckie w czasie I wojny światowej, na mocy dekretu z 7 XII 1918 r. została uznana za środek płatniczy niepodległej Polski. Instytucją emisyjną była Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa.
1924—1939	
Złoty	Wprowadzony do obiegu w kwietniu 1924 r. w miejsce marki polskiej w relacji 1,8 mln mkp = 1 zł. Parytet złotego (wartość 1 zł w złocie) określono na 0,29032 g złota (1 kg czystego złota = 3 444,4 zł). W wyniku dewaluacji złotego w październiku 1927 r. obniżono parytet do 0,16879 g złota (1 kg czystego złota = 5 924,4 zł). Instytucją emisyjną był Bank Polski S.A., założony w kwietniu 1924 r.
1939—1945	
Marka niemiecka	Wprowadzona do obiegu na obszarze ziem wcielonych do Rzeszy w miejsce złotego zasadniczo w relacji 2 zł = 1 marka; wymiana ograniczona do określonych kwot.
Złoty „krakowski”	Wprowadzony do obiegu na obszarze Generalnej Guberni w miejsce złotego w relacji 1:1. Instytucją emisyjną był Bank Emisyjny w Polsce, założony w grudniu 1939 r.
Rubel rosyjski	Wprowadzony do obiegu na obszarze ziem wcielonych do ZSRR w miejsce złotego w relacji 1 rubel = 1 zł; wymiana ograniczona do określonych kwot.

Tabl. 1 (149). **Obowiązujące jednostki pieniężne (dok.)**

Jednostki pieniężne	Charakterystyka
1945—1950^a	
Złoty	Wprowadzony do obiegu w pierwszej połowie 1945 r. w miejsce jednostek pieniężnych z okresu II wojny światowej w relacji: 1 złoty „krakowski” = 1 zł, 2 marki niemieckie = 1 zł, 1 rubel = 1 zł; wymiana ograniczona do określonych kwot.
1950—1994^a	
Złoty	Wprowadzony do obiegu w październiku 1950 r. w relacji 100 starych zł = 1 nowy zł (do przeliczenia cen, płac, emerytur, zobowiązań publicznych obowiązywała relacja 100:3); nie było ograniczeń kwot wymiany.
Od 1995^a	
Złoty	Wprowadzony do obiegu w styczniu 1995 r. w relacji 10 000 starych zł = 1 nowy zł (denominacja); przelicznik 10 000:1 był powszechny, nie było też ograniczeń kwot wymiany.

^a Instytucją emisyjną był Narodowy Bank Polski (NBP), założony w 1945 r.

Uwaga. Jeśli nie zaznaczono inaczej, dane w ujęciu wartościowym prezentuje się w jednostkach pieniężnych obowiązujących w danych latach.

Na podstawie: H. Cywiński, *Dziesięć wieków pieniądza polskiego*, Warszawa 1987; Z. Karpiński, *Ustroje pieniężne w Polsce od roku 1917*, Warszawa 1968; G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *Historia monetarna Polski*, Warszawa 2003.

Tabl. 2 (150). Polska hiperinflacja w latach 1919—1924

L a t a Miesiące	Kurs dolara amerykańskiego		Ceny hurtowe styczeń 1914=1 ^a	Koszty utrzymania w Warszawie styczeń 1914=1 ^b	
	giełdowy w markach polskich ^c	parytetowy=1 ^d			
1919	I	9,8	2,3	.	.
	VI	17	4,0	.	.
	XII	111	26	.	.
1920	III	158	38	.	.
	VI	140	33	.	.
	IX	268	64	.	.
	XII	579	138	.	.
1921	III	757	180	.	180
	VI	2 075	494	.	203
	IX	6 300	1 501	602	398
	XII	2 950	703	570	467
1922	III	3 992	951	699	524
	VI	4 543	1 082	868	684
	IX	8 623	2 054	1 508	1 077
	XII	17 803	4 242	3 428	2 310
1923	III	42 212	10 051	9 784	8 436
	VI	101 500	24 167	18 623	15 571
	IX	318 667	75 873	72 278	63 211
	XII	6 312 500	1 502 976	1 423 007	1 210 578
1924 ^e	I	9 241 975	2 201 519	2 521 667	2 988 671
	II	9 283 150	2 211 327	2 484 296	2 924 174
	III	9 325 000	2 221 296	2 452 779	2 872 968
	IV	9 321 159	2 220 381	2 423 218	2 895 848

a Wskaźnik obliczany na podstawie cen 57 towarów z ostatniego tygodnia miesiąca. b W latach 1921 i 1922 na podstawie przeciętnych cen miesięcznych, w 1923 r. — przeciętnych cen z ostatniego tygodnia miesiąca; w okresie styczeń—kwiecień 1924 r. — w drugiej połowie miesiąca; koszyk dóbr określała komisja do badania wzrostu kosztów utrzymania rodzin pracowniczych powołana przez GUS w 1920 r. na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z września 1920 r. c Notowania na giełdzie pieniężnej w Warszawie, stan w końcu miesiąca. d Parytetowy (oparty na złocie) kurs dolara wynosił 4,198 marek polskich. e W związku z przygotowaniem do reformy walutowej w okresie luty—kwiecień 1924 r. rząd Władysława Grabskiego podjął działania stabilizacyjne, które polegały na zaprzestaniu korzystania z emisji marki na cele budżetowe oraz stabilizowaniu kursu marki do dolara poprzez interwencję giełdową; w dniu 28 IV 1924 r. do obiegu został wprowadzony złoty, który zastąpił markę polską.

Uwaga. W latach 1919—1920 nie prowadzono systematycznych notowań cen opartych na jednolitej metodologii, notowania cen hurtowych GUS rozpoczął we wrześniu 1921 r. Nie prowadzono też badań cen detalicznych, a jedynie badania wzrostu kosztów utrzymania. Z tego powodu miarą inflacji stały się notowania ceny dolara.

Na podstawie: *Koszty utrzymania w Warszawie, Ceny hurtowe*, „Wiadomości Statystyczne Głównego Urzędu Statystycznego” 1924, nr 4, s. 1; nr 6, s. 1; nr 8, s. 1; nr 9, s. 1; nr 10, s. 1; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1920/22*, część II, Warszawa 1923, s. 202, 248—249; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1923*, Warszawa 1924, Dodatek A; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1924*, Warszawa 1925, s. 159.

Tabl. 3 (151). Wskaźniki cen w latach 1924—1938

L a t a	Ceny hurtowe ^a			Ceny produktów sprzedawanych przez rolników	Ceny artykułów nabywanych przez rolników
	ogółem	żywność	surowce i półfabrykaty przemysłowe		
	1928=100				
1924	59	52	64	88,8	110,4
1925	68	66	69	102,2	105,9
1926	88	85	91	84,1	90,0
1927	99	103	96	102,9	96,1
1929	95	92	97	89,5	100,7
1930	81	76	86	67,6	98,5
1931	69	66	73	59,5	90,4
1932	60	56	64	48,9	81,0
1933	54	51	59	42,6	72,6
1934	50	45	57	37,0	70,3
1935	48	43	55	35,8	66,3
1936	50	45	56	38,7	64,6
1937	57	53	61	49,2	66,2
1938	53	49	57	43,8	65,0

a Żywności oraz surowców i półfabrykatów przemysłowych.

Na podstawie: *Koniunktura gospodarcza Polski w liczbach i wykresach w latach 1928—1938*, w: Miesięczne tablice statystyczne IBKGiC, rok VII, nr 12, Warszawa 1939, s. 22; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 245.

Tabl. 4 (152). Wskaźniki cen detalicznych niektórych artykułów w Generalnej Guberni w czasie II wojny światowej
A. W latach 1942 i 1944

Artykuły	1942	1944 ^a	1942	1944 ^a
	ceny urzędowe — 1941=100 ^b		ceny czarnorynkowe — 1941=100 ^b	
Chleb żytni	102,0	126,0	133,6	122,2
Mąka pszenna	94,7	110,7	145,7	176,1
Kasza jęczmienna	110,4	122,4	147,9	151,4
Groch	103,2	93,0	155,4	170,1
Fasola	94,1	99,1	157,6	167,3
Ziemniaki	84,2	78,9	139,2	133,1
Kapusta	112,0	100,0	138,3	250,7

a, b Średnie z okresu: a — styczeń—czerwiec, b — marzec—grudzień.

Tabl. 4 (152). **Wskaźniki cen detalicznych niektórych artykułów w Generalnej Guberni w czasie II wojny światowej (dok.)**

A. W latach 1942 i 1944 (dok.)

Artykuły	1942	1944 ^a	1942	1944 ^a
	ceny urzędowe — 1941=100 ^b		ceny czarnorynkowe — 1941=100 ^b	
Mięso wieprzowe z kością	102,6	119,9	234,7	558,4
Słonina	96,7	129,6	244,6	500,0
Masło osetkowe	108,5	122,1	232,0	498,5
Mleko pełne	115,6	125,0	249,7	526,9
Ser	195,6	192,8	174,8	405,3
Jaja	135,3	129,4	212,6	496,2
Cukier	101,2	109,1	268,1	487,5
Marmolada	98,3	105,1	196,5	365,8
Sól	96,6	105,2	198,6	278,7
Piwo jasne	100,0	110,5	147,6	391,0
Wódka czysta 45%	116,4	142,6	257,8	332,3

B. W 1944 r.

Artykuły	Ceny urzędowe	Ceny czarnorynkowe
	1937=100	
Chleb	182	2 153
Mąka pszenna	118	3 685
Ziemniaki	1 180	1 730
Mięso wieprzowe	250	5 819
Masło	179	4 154
Mleko	138	2 635
Jaja	169	2 977
Cukier	180	7 624

a, b Średnie z okresu: *a* — styczeń—czerwiec, *b* — marzec—grudzień.

U w a g a. Ceny urzędowe dotyczyły produktów objętych systemem reglamentacji.

Na podstawie: Cz. Łuczak, *Polityka ludnościowa i ekonomiczna hitlerowskich Niemiec w okupowanej Polsce*, Poznań 1979, s. 418—419;
Cz. Łuczak, *Polityka ekonomiczna Trzeciej Rzeszy w latach drugiej wojny światowej*, Poznań 1982, s. 335—336.

Tabl. 5 (153). **Wskaźniki cen rynkowych artykułów konsumpcyjnych w latach 1946—1949**

Lata	Ogółem	W tym	
		żywność	odzież i obuwie
	kwiecień 1945=100		
1946	97	83	170
1947	134	107	261
1948	139	109	271
1949	145	116	251

W latach 1945 i 1946 istniały 2 systemy cen — ceny sztywne (administracyjnie ustalane) na towary objęte reglamentacją i ceny wolnorynkowe. W kwietniu 1947 r. dla niektórych produktów wprowadzono dodatkowo system cen maksymalnych (były niższe od wolnorynkowych, ale wyższe od sztywnych). W maju 1947 r. Biuro Cen rozpoczęło działania w kierunku ujednoczenia poziomu cen i ich stabilizacji, w czerwcu tego samego roku powołano specjalne komisje do walki z nadużyciami i spekulacją w handlu. Reczywistym celem ich działalności było ograniczenie prywatnego handlu. W końcu lat 40. XX w. zlikwidowano prywatny handel oraz stworzono system jednolitych cen określanych i kontrolowanych przez państwo. Wolnorynkowy charakter zachowały jedynie ceny bazarowe.

Na podstawie: L. Beskid, *System cen detalicznych w Polsce*, Warszawa 1962, s. 53.

Tabl. 6 (154). **Wskaźniki cen towarów i usług w latach 1950—2016**

Lata	Towary i usługi konsumpcyjne					Towary i usługi niekonsumpcyjne		
	ogółem	towary			usługi	ogółem	towary	usługi
		razem	w tym					
			żywność i napoje bezalkoholowe	towary nieżywnościowe				
rok poprzedni=100								
1950	107,5	108,5	109,4	109,4	100,9	111,9	111,9	100,9
1951	109,6	110,4	.	.	.	.	.	.
1952	114,4	116,1	.	.	.	.	.	.
1953	141,9	141,8	153,8	134,1	141,0	191,2	191,5	141,0
1954	93,7	93,3	94,4	91,0	98,3	98,7	98,6	99,3
1955	97,6	97,4	100,3	.	99,1	99,6	.	.
1956	99,0	98,9	99,4	98,2	99,9	99,8	99,9	99,4
1957	105,4	105,4	101,8	108,9	105,5	136,6	151,2	109,4
1958	102,7	102,5	100,6	102,8	105,8	105,1	104,1	107,6

Tabl. 6 (154). Wskaźniki cen towarów i usług w latach 1950—2016 (cd.)

Lata	Towary i usługi konsumpcyjne					Towary i usługi niekonsumpcyjne		
	ogółem	towary			usługi	ogółem	towary	usługi
		razem	w tym					
			żywność i napoje bezałko- holowe	towary nieżywno- ściowe				
rok poprzedni=100								
1959	101,1	100,8	103,8	98,1	105,6	100,9	100,0	103,4
1960	101,8	101,6	104,8	98,7	103,8	101,8	101,7	102,1
1961	100,7	100,6	100,5	99,9	101,2	102,1	102,0	102,6
1962	102,5	102,6	103,9	100,2	100,8	103,0	103,4	101,8
1963	100,8	100,4	97,1	103,1	105,2	101,0	100,5	102,5
1964	101,2	101,1	99,6	101,1	101,7	100,7	100,4	101,7
1965	100,9	100,7	101,6	100,0	102,6	100,5	100,6	100,3
1966	101,2	100,0	98,8	101,3	110,2	101,5	101,8	100,5
1967	101,5	101,4	101,7	101,4	102,9	101,0	100,5	102,7
1968	101,6	101,5	103,3	100,0	102,9	100,8	100,3	102,2
1969	101,4	101,5	102,1	100,1	100,1	100,4	100,1	101,1
1970	101,1	101,2	100,4	99,9	100,5	101,1	100,8	101,9
1971	99,9	99,8	102,5	97,2	100,3	104,2	105,7	101,1
1972	100,0	99,9	99,9	99,9	100,6	100,4	100,1	100,9
1973	102,8	103,0	101,1	105,8	101,9	101,7	101,0	103,2
1974	107,1	107,2	106,2	103,6	106,5	103,1	102,1	105,3
1975	103,0	103,2	100,5	106,3	101,7	102,3	101,0	105,2
1976	104,4	104,6	104,6	106,0	103,2	113,7	116,8	105,4
1977	104,9	105,0	107,4	104,7	104,8	114,7	115,6	112,0
1978	108,1	108,8	107,4	107,3	103,9	102,8	101,8	105,8
1979	107,0	107,1	107,4	105,9	106,9	103,7	102,1	108,0
1980	109,4	109,6	112,8	108,5	108,2	105,2	103,9	108,4
1981	121,2	122,1	122,5	113,1	115,3	121,2	118,6	127,1
1982	200,8	206,8	236,3	185,4	162,9	228,1	236,1	202,1
1983	122,1	121,0	111,9	122,5	131,5	116,8	114,2	126,3
1984	115,0	114,7	116,8	116,1	117,2	113,5	110,9	121,3
1985	115,1	114,0	114,9	116,7	122,6	114,4	112,3	120,7
1986	117,7	117,5	114,6	120,1	119,4	116,2	116,7	114,8
1987	125,2	124,3	121,7	125,5	130,9	126,0	128,8	117,9
1988	160,2	159,6	149,4	165,3	163,5	169,0	171,6	161,2
1989	351,1	364,3	420,1	326,7	270,9	296,2	287,1	324,5
1990	685,8	659,8	674,7	691,2	880,7	936,4	990,5	760,8
1991	170,3	160,0	146,1	175,8	231,5	177,5	175,6	179,4
1992	143,0	136,7	136,9	136,5	167,6	138,1	134,8	140,4
1993	135,3	133,9	133,0	137,3	138,5	130,6	138,2	124,7
1994	132,2	132,1	132,9	131,4	132,6	122,4	123,6	121,6
1995	127,8	127,1	126,8	126,3	129,4	120,9	124,0	118,7

Tabl. 6(154). Wskaźniki cen towarów i usług w latach 1950—2016 (dok.)

Lata	Towary i usługi konsumpcyjne					Towary i usługi niekonsumpcyjne		
	ogółem	towary			usługi	ogółem	towary	usługi
		razem	w tym					
			żywność i napoje bezalkoholowe	towary nieżywnościowe				
rok poprzedni=100								
1996	119,9	119,8	118,4	118,9	120,1	117,0	118,7	115,7
1997	114,9	113,1	112,3	113,3	119,3	114,3	112,1	116,0
1998	111,8	109,5	107,1	110,7	117,3	110,8	107,7	112,9
1999	107,3	105,5	101,5	108,7	111,1	107,6	109,0	106,4
2000	110,1	109,7	110,0	109,8	111,3	111,7	114,7	109,4
2001	105,5	104,9	105,0	105,0	107,3	105,6	104,5	106,5
2002	101,9	101,3	99,3	102,6	103,7	101,5	101,0	102,0
2003	100,8	100,5	99,0	101,9	101,8	102,0	103,0	101,2
2004	103,5	104,1	106,3	102,8	101,8	107,3	114,1	102,2
2005	102,1	102,1	102,1	102,0	102,2	103,5	105,0	102,2
2006	101,0	100,8	100,6	100,9	101,6	101,4	100,3	102,3
2007	102,5	102,5	104,9	100,9	102,4	105,7	107,5	104,1
2008	104,2	104,1	106,1	102,7	104,4	108,4	108,2	108,6
2009	103,5	103,2	104,1	101,9	104,1	101,9	98,2	105,2
2010	102,6	102,8	102,7	102,5	102,1	103,0	103,8	102,2
2011	104,3	104,7	105,4	104,3	103,3	107,5	110,9	104,5
2012	103,7	104,0	104,3	103,8	102,9	106,0	107,0	105,1
2013	100,9	100,5	102,0	99,1	102,0	100,0	99,1	100,9
2014	100,0	99,4	99,1	98,9	101,6	99,1	97,8	100,2
2015	99,1	98,2	98,3	97,6	101,4	98,1	95,0	100,7
2016	99,4	98,9	100,8	97,5	100,8	99,6	97,5	101,2

Uwaga.

1. Podstawę informacji o cenach stanowią notowania cen dokonywane bezpośrednio w punktach sprzedaży oraz cenniki i zarządzenia; przedmiotem obserwacji są towary i usługi nabywane przez gospodarstwa domowe.
2. Wskaźniki cen obliczono przyjmując system wag: w latach 1949—1965 — z roku badanego, dla lat 1966—1970 — z 1965 r., dla lat 1971—1975 — z 1970 r., dla lat 1976—1979 — z 1975 r., w latach 1980—2016 — z roku poprzedzającego rok badany.
3. Wzrosty cen w latach 1950—1988 były przede wszystkim skutkiem podwyżek dokonywanych przez państwo, a w latach 1989 i 1990 — tzw. uwolnienia cen (odejścia od kontroli cen) będącego składową reform gospodarczych.
4. Od 1993 r. grupowania towarów i usług konsumpcyjnych dokonuje się na podstawie Klasyfikacji Spożycia Indywidualnego według Celów (COICOP), z tym że w stosunku do obowiązującej klasyfikacji wyodrębniono dodatkowo „towary konsumpcyjne” (w tym „towary nieżywnościowe”) i „usługi konsumpcyjne”; od 1993 r. w „żywności i napojach bezalkoholowych” nie ujmuje się placówek gastronomicznych (ujmowane w „usługach konsumpcyjnych”), a w „towarach nieżywnościowych” — wyrobów tytoniowych (ujmowane w odrębnej pozycji „napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe”); od 2000 r. w „usługach konsumpcyjnych” nie ujmuje się energii elektrycznej, gazu, energii cieplnej oraz zaopatrywania w zimną wodę (ujmowane w „towarach nieżywnościowych”).

Na podstawie: *Bank Danych Makroekonomicznych*, <https://bdm.stat.gov.pl> (dostęp lipiec 2018 r.); *Bank Danych Polska*, <https://bdm.stat.gov.pl> (dostęp lipiec 2018 r.); *Rocznik Statystyczny 1995*, Warszawa 1995, s. 316; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 329; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 453.

Tabl. 7 (155). **Ceny detaliczne niektórych towarów konsumpcyjnych**
A. W latach 1928 i 1938 — przeciętne w większych miastach

Wyszczególnienie	Warszawa	Łódź	Wilno	Poznań	Gdynia	Katowice	Kraków	Lwów	
	w złotych								
Chleb żytni pyłowy — za 1 kg	1928	0,62	0,61	0,65	0,62	.	0,63	0,62	0,61
	1938	0,31	0,31	0,31	0,31	0,34	0,33	0,34	0,31
Mąka pszenna — za 1 kg	1928	0,98	0,87	1,07	0,91	.	0,96	0,92	0,94
	1938	0,49	0,47	0,48	0,45	0,50	0,49	0,44	0,42
Ziemniaki — za 1 kg	1928	0,19	0,20	0,19	0,16	.	0,15	0,17	0,16
	1938	0,10	0,09	0,06	0,07	0,08	0,10	0,09	0,08
Mięso wołowe — za 1 kg	1928	3,19	2,84	2,61	3,27	.	3,14	2,73	2,55
	1938	1,50	1,28	0,99	1,53	1,45	1,39	1,16	0,79
Mięso wieprzowe — za 1 kg	1928	3,17	2,63	3,30	2,93	.	2,98	2,97	3,19
	1938	1,47	1,58	1,37	1,38	1,67	1,42	1,41	1,32
Słonina — za 1 kg	1928	3,47	3,47	4,20	3,17	.	3,47	3,56	3,38
	1938	1,61	1,79	1,60	1,59	1,85	1,63	1,82	1,65
Masło — za 1 kg	1928	7,62	7,04	6,79	7,55	.	7,83	6,36	6,89
	1938	3,54	3,69	3,38	3,57	3,79	3,68	3,31	3,35
Mleko — za 1 l	1928	0,53	0,46	0,42	0,40	.	0,48	0,46	0,44
	1938	0,27	0,29	0,20	0,22	0,24	0,28	0,21	0,20
Jaja — za 1 kg	1928	4,20	4,60	4,00	4,20	.	4,20	4,00	3,80
	1938	1,90	2,06	1,62	1,90	1,96	1,82	1,82	1,58
Cukier — za 1 kg	1928	1,56	1,49	1,58	1,42	.	1,51	1,57	1,58
	1938	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Węgiel — za 10 kg	1928	0,69	0,68	0,57	0,65	.	0,36	0,49	0,67
	1938	0,48	0,48	0,31	0,44	0,45	0,28	0,34	0,48
Nafta — za 1 l	1928	0,58	0,58	0,58	0,58	.	0,68	0,70	0,54
	1938	0,38	0,37	0,35	0,40	0,42	0,38	0,35	0,34
Elektryczność — za 10 kWh ^a	1928	9,05	7,67	10,30	6,75	.	3,93	7,00	7,10
	1938	5,30	6,13	7,00	5,72	6,00	3,53	6,00	6,30
Gaz — za 10 m ^{3b}	1928	4,58	3,56	7,50	2,94	.	3,50	3,90	3,50
	1938	3,20	3,00	5,00	2,63	3,20	4,00	4,20	3,00

a, b Obliczono przy przeciętnym spożyciu miesięcznym: a — 10 kWh, b — 20 m³.

Tabl. 7 (155). **Ceny detaliczne niektórych towarów konsumpcyjnych (cd.)**B. W latach 1953—1990^c — przeciętne w grudniu

Wyszczególnienie	1953	1960	1970	1980	1990
	w złotych				
Chleb mieszany zwykły ^d — za 0,8 kg	3,50	4,00	4,00	6,70	2 312
Mąka pszenna „wrocławska” — za 1 kg	7,00	6,70	7,80	6,70	3 205
Ryż — za 1 kg	22,50	8,00	8,00	10,00	6 436
Mięso wieprzowe (łopatka z kością) — za 1 kg	27,00	36,00	50,00	59,00	24 756
Masło ekstra wyborowe (w 1990 r. — śmietankowe o zawartości tłuszczu 82,5%) — za 1 kg	60,00	75,00	75,00	100,00	24 664
Mleko spożywcze o zawartości 2% tłuszczu (w latach 1953 i 1960 — 2,5%) butelkowane — za 1 l	2,50	2,70	3,30	2,90	908
Jaja kurze świeże — za 1 szt.	1,35	2,30	2,70	4,20	1 137
Cukier kryształ zwykły — za 1 kg	13,00	12,00	10,50	10,50	4 925
Kawa naturalna ziarnista palona (w 1990 r. — „Ekstra Selett”) — za 100 g	39,00	25,00	40,00	60,00	3 832
Sól biała drobna (w latach 1980 i 1990 — sól warzona) — za 1 kg	1,20	1,20	1,20	1,76	1 788
Wódka czysta 40% — za 0,5 l	31,10	36,00	55,00	120	21 600
Ubranie męskie dwuczęściowe z wełny czesankowej 100% — za 1 kpl.	.	1 890	1 890	3 200	572 799
Półbuty męskie skórzane na podeszwie nieskórzanej — za 1 parę	330	180	180	350	155 616
Odbiornik radiofoniczny stołowy popularny	—	810	1 050	1 650	234 656
Odbiornik telewizyjny do odbioru czarno-białego	—	9 000	7 800	6 700	998 256
Węgiel kamienny klasa I — za 1 t	270	250	550	550	426 332

c W latach 1953—1980 — na podstawie badania cen w jednostkach państwowych i spółdzielniach. d W latach 1953 i 1960 chleb pszenno-żytni „sandomierski” o wadze 1 kg, w 1970 r. chleb „mazowiecki”, w 1980 r. chleb „zwykły”.

Tabl. 7 (155). **Ceny detaliczne niektórych towarów konsumpcyjnych (dok.)**

C. W latach 1995—2016 — przeciętne w grudniu

Wyszczególnienie	1995	2000	2010	2016
	w złotych			
Ryż — za 1 kg	2,21	2,35	3,97	3,80
Chleb pszenno-żytni — za 0,5 kg	0,59	1,30	2,08	2,21
Mąka pszenna — za 1 kg	1,07	1,77	2,09	2,42
Mięso wieprzowe z kością (schab środkowy) — za 1 kg	9,24	14,28	13,68	14,61
Kurczęta patroszone — za 1 kg	5,45	5,88	5,96	6,45
Szynka wieprzowa gotowana — za 1 kg	14,32	19,89	21,65	24,96
Mleko krowie spożywcze o zawartości tłuszczu 3—3,5%, sterylizowane — za 1 l	1,73	2,20	2,67	2,78
Ser twarogowy półtłusty — za 1 kg	5,59	8,52	12,21	13,31
Jaja kurze świeże — za 1 szt.	0,29	0,36	0,44	0,50
Masło świeże o zawartości tłuszczu 82,5% — za 200 g	1,53	2,71	4,27	4,90
Pomarańcze — za 1 kg	3,39	4,18	5,09	5,06
Ziemniaki — za 1 kg	0,55	0,54	1,43	0,98
Cukier biały kryształ — za 1 kg	1,90	2,67	2,94	3,17
Sól warzona — za 1 kg	0,53	0,73	0,90	1,08
Kawa naturalna mielona (w 1995 r. — kawa ziarnista) — za 250 g	5,80	6,22	6,09	6,88
Wódka czysta 40% (w latach 1995 i 2000 — 50%) — za 0,5 l	16,02	25,43	19,61	24,48
Garnitur męski 2-częściowy, z tkaniny z udziałem wełny — za 1 kpl.	277,97	442,66	467,17	658,97
Obuwie męskie skórzane (półbuty) — za 1 parę	69,43	127,92	164,09	199,02
Pralka automatyczna typu domowego, na 5—7 kg suchej bielizny	938,97	1 476	1 130	1 256
Proszek do prania — za 0,3 kg (w 1995 r. — 600 g, w latach 2000 i 2010 — 400 g)	2,81	3,63	4,43	5,45
Odbiornik telewizyjny LCD/LED, 32 cale (w latach 1995 i 2000 odbiornik telewizji kolorowej, 21 cali)	1 100	1 019	1 783	1 119
Mydło toaletowe — za 100 g	0,88	1,51	1,98	1,95
Wegiel kamienny — za 1 t	236,01	412,97	755,51	790,78

Uwaga. Niektóre towary — z uwagi na zmianę reprezentanta objętego badaniem — nie są w pełni porównywalne.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 254—255; *Rocznik Statystyczny 1962*, Warszawa 1962, s. 402—404; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 384—390; *Rocznik Statystyczny 1983*, Warszawa 1983, s. 370—375; *Rocznik Statystyczny 1993*, Warszawa 1993, s. 180—187; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2007*, Warszawa 2007, s. 448—453; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 443—447; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 456—460.

Tabl. 8 (156). **Relacje cen detalicznych niektórych wyrobów przemysłowych do cen produktów rolnych**

A. W latach 1913—1937/38 — według notowań w Warszawie^a

Wyroby przemysłowe	1913 lub 1914	1927/28 ^b	1935/36 ^b	1937/38 ^b
	ceny wyrobów przemysłowych wyrażone			

W kg żyta

Pług — 1 szt.	134	100	270	141
Superfosfat 16% — 100 kg	57	31	81	46
Kamasze — 1 para	78	99	205	121
Cukier — 10 kg	46	36	92	48
Sól — 10 kg	6	8	29	16
Wódka — 1 l	11	14	35	20
Węgiel — 100 kg	23	15	43	23
Nafta — 10 l	13	13	33	18

W kg wieprza żywej wagi

Pług — 1 szt.	23,0	20,8	41,5	33,7
Superfosfat 16% — 100 kg	9,7	6,5	12,5	11,1
Kamasze — 1 para	13,4	20,7	31,5	29,0
Cukier — 10 kg	7,8	7,4	14,1	11,6
Sól — 10 kg	1,0	1,7	4,4	3,7
Wódka — 1 l	1,8	2,9	5,3	4,8
Węgiel — 100 kg	3,9	3,1	6,6	5,6
Nafta — 10 l	2,2	2,6	5,1	4,4

W l mleka

Pług — 1 szt.	.	141	228	193
Superfosfat 16% — 100 kg	.	44	69	64
Kamasze — 1 para	.	141	173	166
Cukier — 10 kg	.	50	77	67
Sól — 10 kg	.	12	24	21
Wódka — 1 l	.	20	29	27
Węgiel — 100 kg	.	21	36	32
Nafta — 10 l	.	18	28	25

^a Dane dotyczą relacji przeciętnych cen detalicznych wyrobów przemysłowych do przeciętnych cen produktów rolnych planowanych producentom. ^b Lata gospodarcze (od 1 VIII do 31 VII następnego roku).

Tabl. 8 (156). **Relacje cen detalicznych niektórych wyrobów przemysłowych do cen produktów rolnych (cd.)**
B. W latach 1960—1990^c

Środki produkcji	1960	1970	1980	1990
	ceny środków produkcji wyrażone			
W dt żyta				
Ciągnik „Ursus” C 330 — szt.	—	378	341	484
Siewnik zbożowy ciągnikowy zawieszany (w latach 1960 i 1970 — siewnik zbożowy konny, w 1980 r. — siewnik zbożowy ciągnikowy) — szt.	22,5	14,3	48,2	105
Kopaczka do ziemniaków ciągnikowa, elewatorowa, półzawieszana (w latach 1960—1980 — kopaczka ciągnikowa) — szt.	93,8	91,6	69,4	112
Pług 2-skibowy ciągnikowy zawieszany (w latach 1960—1980 — pług 2-skibowy ciągnikowy) — szt.	21,9	13,4	18,3	35,6
Sól potasowa — dt	0,6	0,4	0,3	0,6
Cement — t	3,6	2,3	2,3	6,3
Superfosfat granulowany 19% — dt	0,6	0,4	0,2	0,82
W kg żywca rzeźnego wieprzowego				
Ciągnik „Ursus” C 330 — szt.	—	4 523,8	3 020,1	3 693
Siewnik zbożowy ciągnikowy zawieszany (w latach 1960 i 1970 — siewnik zbożowy konny, w 1980 r. — siewnik zbożowy ciągnikowy) — szt.	222,4	171,4	427,1	803
Kopaczka do ziemniaków ciągnikowa, elewatorowa, półzawieszana (w latach 1960—1980 — kopaczka ciągnikowa) — szt.	926,5	1 095,2	614,6	857
Pług 2-skibowy ciągnikowy zawieszany (w latach 1960—1980 — pług 2-skibowy ciągnikowy) — szt.	216,2	160,5	162,5	272
Sól potasowa — dt	5,4	4,2	2,7	4,9
Cement — t	35,6	27,4	20,0	47,8
Superfosfat granulowany 19% — dt	5,5	4,3	1,9	6,3

c Dane dotyczą relacji cen detalicznych środków produkcji dla rolnictwa do cen skupu produktów rolnych.

Tabl. 8 (156). **Relacje cen detalicznych niektórych wyrobów przemysłowych do cen produktów rolnych (cd.)**
C. W latach 2000—2016^c

Środki produkcji	2000	2010	2016
	ceny środków produkcji wyrażone		
W dt pszenicy			
Ciągnik rolniczy (w 2000 r. — „Ursus” 2812) — szt.	684	1 298	2 824
Siewnik zbożowy ciągnikowy zawieszany — szt.	117	284	353
Kopaczka do ziemniaków ciągnikowa zawieszana (w 2000 r. — kopaczka do ziemniaków ciągnikowa, elewatorowa, półzawieszana) — szt.	103	210	252
Saletra amonowa 34% N — dt	0,88	1,7	2,1
Superfosfat granulowany ok. 20% P ₂ O ₅ — dt	0,88	1,6	1,5
Olej napędowy — hl	5,0	7,2	6,7
Węgiel kamienny — t	7,6	12,0	12,6
Cement portlandzki — t	4,7	7,6	6,8
Mieszanki paszowe — dt:			
dla tuczników (w 2000 r. — wyłącznie mieszanka „T-2”)	1,5	1,6	2,2
dla bydła (w 2000 r. — wyłącznie mieszanka „B”)	1,4	2,0	2,6
Pszenica (ziarno siewne) — dt	1,7	2,5	3,0
Ziemniaki (sadzeniaki) — dt	1,6	2,4	2,9

W kg żywca rzeźnego wieprzowego

Ciągnik rolniczy (w 2000 r. — „Ursus” 2812) — szt.	9 441	19 981	37 427
Siewnik zbożowy ciągnikowy zawieszany — szt.	1 618	4 369	4 682
Kopaczka do ziemniaków ciągnikowa zawieszana (w 2000 r. — kopaczka do ziemniaków ciągnikowa, elewatorowa, półzawieszana) — szt.	1 421	3 230	3 344
Saletra amonowa 34% N — dt	12,2	26,0	27,8
Superfosfat granulowany ok. 20% P ₂ O ₅ — dt	12,2	24,6	19,6
Olej napędowy — hl	69,0	111	88,9
Węgiel kamienny — t	105	185	167

c Dane dotyczą relacji cen detalicznych środków produkcji dla rolnictwa do cen skupu produktów rolnych.

Tabl. 8 (156). **Relacje cen detalicznych niektórych wyrobów przemysłowych do cen produktów rolnych (dok.)**
C. W latach 2000—2016^c (dok.)

Środki produkcji	2000	2010	2016
	ceny środków produkcji wyrażone		
W kg żywca rzeźnego wieprzowego (dok.)			
Cement portlandzki — t	65,2	116	90,2
Mieszanki paszowe — dt:			
dla tuczników (w 2000 r. — wyłącznie mieszanka „T-2”)	20,4	24,8	29,3
dla bydła (w 2000 r. — wyłącznie mieszanka „B”)	19,1	30,1	34,9
Pszenica (ziarno siewne) — dt	23,1	38,7	39,5
Ziemiaki (sadzeniaki) — dt	21,7	37,4	38,0
W l mleka krowiego			
Ciągnik rolniczy (w 2000 r. — „Ursus” 2812) — szt.	44 540	72 896	157 798
Siewnik zbożowy ciągnikowy zawieszany — szt.	7 635	15 938	19 739
Kopaczka do ziemniaków ciągnikowa zawieszana (w 2000 r. — kopaczka do ziemniaków ciągnikowa, elewatorowa, półzawieszana) — szt.	6 703	11 786	14 098
Saletra amonowa 34% N — dt	57,5	94,9	117
Superfosfat granulowany ok. 20% P ₂ O ₅ — dt	57,3	89,9	82,8
Olej napędowy — hl	326	405	375
Węgiel kamienny — t	495	675	703
Cement portlandzki — t	307	424	380
Mieszanki paszowe — dt:			
dla tuczników (w 2000 r. — wyłącznie mieszanka „T-2”)	96,1	90,7	124
dla bydła (w 2000 r. — wyłącznie mieszanka „B”)	90,3	110	147
Pszenica (ziarno siewne) — dt	109	141	167
Ziemiaki (sadzeniaki) — dt	102	137	160

c Dane dotyczą relacji cen detalicznych środków produkcji dla rolnictwa do cen skupu produktów rolnych.

Za 100 zł w latach 1913—1914 można było kupić 343 kg żyta lub 59 kg wieprza (żywej wagi), w roku gospodarczym 1927/28 — 235 kg żyta lub 49 kg wieprza (żywej wagi) lub 333 l mleka, w roku gospodarczym 1935/36 odpowiednio: 847 kg, 130 kg lub 714 l, zaś w roku gospodarczym 1937/38: 485 kg, 116 kg lub 667 l.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 257; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 390, 397; *Rocznik Statystyczny 1983*, Warszawa 1983, s. 376, 379; *Rocznik Statystyczny 1992*, Warszawa 1992, s. 166, 167, 177; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. XLIV—XLV, 326—327; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 448—449; obliczenia własne.

Tabl. 9 (157). **Wskaźnik relacji cen („nożyce cen”)**
w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie^a
w latach 1970—2016

Lata	1995=100	Lata	1995=100
1970	160,3	2000	79,3
1980	223,6	2010	71,1
1990	107,1	2016	69,7

a Dotyczy wskaźnika relacji cen produktów rolnych sprzedawanych przez gospodarstwa indywidualne w rolnictwie do towarów i usług przez nie zakupywanych; wskaźniki obliczono przyjmując system wag: w 1970 r. — z 1965 r., w 1980 r. — z 1975 r., w 1990 r. — z 1985 r., w latach 2000—2016 — z roku poprzedzającego rok badany.

Uwaga. W latach 1970 i 1980 wskaźniki cen obliczono na podstawie cen urzędowych, w latach 1990—2016 — na bazie cen rynkowych.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 50—51.

Tabl. 10 (158). **Przeciętne ceny gruntów ornych w obrocie prywatnym**

Lata	Za 1 ha — wyrażone w dt		Lata	Za 1 ha — wyrażone w dt	
	żyta	żywca rzeźnego wieprzowego		żyta	żywca rzeźnego wieprzowego
1928	52,1	11,6	1970	66,7	10,1
1937	43,8	11,7	1980	38,1	4,8
1948	46,4	6,9	1990	68,2	5,1
1950	56,8	7,4	2000	115,3	13,3
1960	101,8	14,2	2010	371,3	47,1
			2016	669,2	86,1

Uwaga. Ceny dotyczą gruntów bez zabudowań. W latach 1948—1970 dane bazują na notowaniach cen ziemi jedynie z obszarów tzw. ziem dawnych, tj. z terenów należących do II Rzeczypospolitej, które pozostały w granicach Polski po 1945 r.

Na podstawie: *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 143; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 191; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 328; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 450.

Tabl. 11 (159). **Wskaźniki cen w handlu zagranicznym**

A. W latach 1930—1938

L a t a	Import	Eksport	Terms of trade
	1928=100		
1930	86	81	94
1933	46	51	111
1934	42	47	112
1937	54	56	104
1938	48	57	118

B. W latach 1947—1970^a

L a t a	Import	Eksport	Terms of trade
	1960=100		
1947	107,0	70,0	65,3
1948	119,4	91,6	76,7
1949	110,4	92,3	83,6
1950	101,4	84,6	83,4
1951	118,3	104,3	88,2
1952	117,5	101,3	86,2
1953	103,6	96,9	93,5
1954	103,2	103,3	100,1
1955	102,6	106,3	103,6
1956	102,9	117,9	114,6
1957	105,4	121,3	115,1
1958	99,8	104,0	104,2
1959	100,0	100,7	100,7
1961	99,3	99,2	99,9
1962	98,8	97,8	99,0
1963	98,2	100,6	102,4
1964	99,8	100,9	101,1
1965	97,9	99,3	101,4
1966	96,6	97,4	100,9
1967	95,3	96,8	101,6
1968	94,9	94,8	99,9
1969	96,5	96,8	100,3
1970	98,2	100,5	102,4

^a Wskaźniki obliczono w oparciu o ceny wyrażone w złotych dewizowych (przeliczeń z walut obcych na złote dewizowe dokonywano według kursu: 1 złoty dewizowy=0,225 rubla oraz 0,25 USD).

Tabl. 11 (159). **Wskaźniki cen w handlu zagranicznym (cd.)**
 C. W latach 1971—2016 — wskaźniki cen transakcyjnych^b

L a t a	Import	Eksport	Terms of trade
	rok poprzedni=100		
1971	99,6	103,4	103,8
1972	102,1	101,0	98,9
1973	113,1	107,1	94,7
1974	121,0	119,6	98,8
1975	110,6	113,5	102,6
1976	91,0	94,7	104,1
1977	104,1	102,8	98,8
1978	103,3	103,6	100,3
1979	108,1	105,3	97,4
1980	116,1	115,7	99,7
1981	108,9	108,5	99,6
1982	161,5	160,0	99,1
1983	105,3	101,1	96,0
1984	114,7	113,1	98,6
1985	122,0	125,0	102,5
1986	117,1	119,3	101,9
1987	140,8	146,0	103,7
1988	165,7	170,1	102,7
1989	277,4	323,4	116,6
1990	734,1	614,4	83,7
1991	130,2	118,7	91,2
1992	116,5	127,6	109,5
1993	116,5	125,6	107,8
1994	127,2	128,8	101,3
1995	119,2	121,2	101,7

^b Wskaźniki cen transakcyjnych określają zmiany cen w walutach obcych oraz zmiany kursów walut wyrażonych w złotych: dla lat 1970—1982 wskaźniki wyliczono jako iloraz wskaźnika wartości obrotów w cenach transakcyjnych i wskaźnika wolumenu obrotów; dla lat 1983—2016 — wskaźniki uzyskano z badań cenowych (obserwacja cen prowadzona jest w imporcie na warunkach cif, w eksporcie na warunkach fob).

Tabl. 11 (159). **Wskaźniki cen w handlu zagranicznym (dok.)**
 C. W latach 1971—2016 — wskaźniki cen transakcyjnych^b (dok.)

L a t a	Import	Eksport	Terms of trade
	rok poprzedni=100		
1996	111,1	108,1	97,3
1997	113,6	112,9	99,4
1998	102,4	106,8	104,3
1999	107,2	108,1	100,8
2000	105,4	101,2	96,0
2001	93,8	96,0	102,3
2002	101,6	104,4	102,8
2003	109,0	105,2	96,5
2004	104,7	110,2	105,3
2005	95,8	95,9	100,1
2006	102,8	102,5	99,7
2007	100,7	102,7	102,0
2008	100,3	98,2	97,9
2009	108,7	113,5	104,4
2010	101,8	100,4	98,6
2011	109,5	107,4	98,1
2012	105,6	104,4	98,9
2013	98,3	100,8	102,5
2014	97,3	100,3	103,1
2015	99,9	100,6	100,7
2016	99,7	100,3	100,6

^b Wskaźniki cen transakcyjnych określają zmiany cen w walutach obcych oraz zmiany kursów walut wyrażonych w złotych: dla lat 1970—1982 wskaźniki wyliczono jako iloraz wskaźnika wartości obrotów w cenach transakcyjnych i wskaźnika wolumenu obrotów; dla lat 1983—2016 — wskaźniki uzyskano z badań cenowych (obserwacja cen prowadzona jest w imporcie na warunkach cif, w eksporcie na warunkach fob).

Uwaga. Wskaźnik „terms of trade” to stosunek zmian cen towarów eksportowanych do zmian cen towarów importowanych.

Na podstawie: *Bank Danych Makroekonomicznych*, <https://bdm.stat.gov.pl> (dostęp lipiec 2018 r.); P. Bożyk, B. Wojciechowski, *Handel zagraniczny Polski 1945—1969*, Warszawa 1971, s. 186; *Handel zagraniczny 1991*, Warszawa 1991, s. 6; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 403; *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 2001*, Warszawa 2001, s. 7; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 446.

ROLNICTWO

Tabl. 12 (160). **Ludność w rolnictwie według krajów**

A. Ludność czynna/aktywna zawodowo w rolnictwie

Kraje	1930	1960	1990
	w % ogółu czynnych/aktywnych zawodowo		
Polska	65,2^{ab}	47,1^b	13,5
Belgia	17,0	6,2 ^c	1,1 ^d
Czechosłowacja	38,3	21,8 ^e	9,6 ^f
Dania	35,2	17,5	3,2
Francja	35,6 ^a	19,8 ^g	2,4
Hiszpania	.	41,3 ^h	4,8
Holandia	20,6	10,7	2,1
Niemcy	28,9 ⁱ	11,8 ^{gk}	2,0
Rumunia	78,2	58,2 ^e	11,0
Węgry	53,0	31,7 ^e	7,0
Wielka Brytania	5,9 ^a	4,0 ^g	1,1
Włochy	48,2 ^l	26,5 ^c	3,7

B. Pracujący w rolnictwie^m

Kraje	2000	2010	2016
	w % ogółu pracujących		
Polska	18,7	13,0	10,6
Austria	6,0	5,2	4,3
Belgia	1,8	1,3	1,2
Czechy	5,2	3,1	2,9
Dania	3,7	2,4	2,5
Finlandia	6,2	4,4	3,9
Francja	4,1	2,9	2,9
Hiszpania	6,7	4,2	4,2
Holandia	3,3	3,1	2,3
Niemcy	2,6	1,6	1,3
Rumunia	45,2	31,0	23,1
Słowacja	6,6	3,2	2,9
Szwecja	2,4	2,1	1,9
Węgry	6,5	4,5	5,0
Wielka Brytania	1,5	1,2	1,1
Włochy	5,2	3,8	3,9

a 1931 r. b Dane spisów powszechnych. c 1963 r. d Z Luksemburgiem. e 1964 r. f Czechy; 1995 r. g 1962 r. h W rolnictwie i leśnictwie. i 1933 r. k Republika Federalna Niemiec (RFN). l 1936 r. m Według metodologii Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO) pracujący to osoby w wieku produkcyjnym pracujące w sektorze rolnym; dane obejmują rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo.

Na podstawie: *Agriculture, World Development Indicators*, <https://data.worldbank.org/indicator/> (dostęp czerwiec 2018 r.); *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000*, Warszawa 2000, s. 207—208; *Rolniczy Rocznik Statystyczny 1945—1965*, Warszawa 1966, s. 375.

Tabl. 13 (161). **Użytkowanie gruntów według rodzajów użytków**

A. W latach 1921 i 1931

L a t a Województwa ^a	Powierzchnia ogólna ^b w tys. ha	Użytki rolne					Lasy	Inne grunty ^c i nieużytki
		razem	grunty orne	sady i ogrody	łąki	pastwiska		
		w % powierzchni ogólnej						
P o l s k a	1921 37 661,0	65,5	48,6		10,2	6,7	24,1	10,4
	1931 37 897,2	67,5	49,0	1,5	10,0	7,0	22,0	10,5
M.st. Warszawa	12,2	26,6	15,4	6,2	3,9	1,1	0,0	73,4
Województwa centralne								
Warszawskie	2 898,0	77,7	64,3	0,9	6,0	6,5	12,9	9,4
Łódzkie	1 888,4	73,8	60,1	0,9	6,4	6,4	16,4	9,8
Kieleckie	2 539,2	68,4	56,6	0,9	5,7	5,2	22,5	9,1
Lubelskie	3 045,9	72,6	55,7	1,4	9,7	5,8	19,1	8,3
Białostockie	3 095,9	64,8	46,2	1,3	10,2	7,1	23,9	11,3
Województwa wschodnie								
Wileńskie	2 725,6	64,3	39,1	1,9	12,4	10,9	19,3	16,4
Nowogródzkie	2 126,2	65,9	42,5	1,9	13,0	8,5	24,3	9,8
Poleskie	3 542,9	53,6	22,8	0,9	19,5	10,4	25,8	20,6
Wołyńskie	3 449,1	64,0	43,5	2,4	12,6	5,5	23,2	12,8
Województwa zachodnie								
Poznańskie	2 657,4	74,0	62,9	1,2	7,5	2,4	18,9	7,1
Pomorskie	1 637,2	65,1	54,4	0,9	6,4	3,4	24,6	10,3
Śląskie	421,4	57,0	42,5	1,4	7,3	5,8	32,7	10,3
Województwa południowe								
Krakowskie	1 732,0	69,2	52,2	1,2	6,4	9,4	23,0	7,8
Lwowskie	2 814,9	69,8	50,2	1,6	9,7	8,3	24,8	5,4
Stanisławowskie	1 688,2	59,7	34,1	1,7	11,9	12,0	34,8	5,5
Tarnopolskie	1 622,7	79,3	66,8	2,8	6,0	3,7	16,4	4,3

a W podziale administracyjnym z 1 I 1938 r. b Z powodu metody obliczeń, powierzchnia ogólna różni się od powierzchni kraju: dane dla 1921 r. zostały opracowane przez Główny Urząd Statystyczny w oparciu o materiały urzędowe sprzed I wojny światowej, dla 1931 r. pochodzą z rejestracji przeprowadzonej przez zarządy gmin w 1931 r. c Wody, grunty pod zabudowaniami, podwórzami, drogami, cmentarzami itp.

Tabl. 13 (161). **Użytkowanie gruntów według rodzajów użytków (dok.)**

B. W latach 1950—2017

Stan w czerwcu

Wyszczególnienie	1950	1970	1990	2017 ^d
W tysiącach hektarów				
Powierzchnia ogólna	31 267,7^e	31 267,7^e	31 268,3	31 268,0
Użytki rolne ^f	20 440,2	19 543,2	18 719,8	18 810,1
grunty orne	15 985,7	15 087,9	14 387,8	13 684,3
sady	298,7	238,1	271,8	294,7
łąki	2 398,1	2 522,7	2 475,4	2 243,7
pastwiska	1 757,7	1 694,5	1 584,8	1 589,5
pozostałe	x	x	x	997,9
Lasy	10 732,8	8 546,1	8 754,0	9 382,0
Pozostałe grunty i nieużytki		3 083,7	3 794,5	3 075,9
W odsetkach				
Powierzchnia ogólna	100,0	100,0	100,0	100,0
Użytki rolne ^f	65,6	62,7	59,9	60,2
grunty orne	51,3	48,4	46,0	43,8
sady	1,0	0,8	0,9	0,9
łąki	7,7	8,1	7,9	7,2
pastwiska	5,6	5,4	5,1	5,1
pozostałe	x	x	x	3,2
Lasy	34,4	27,4	28,0	30,0
Pozostałe grunty i nieużytki		9,9	12,1	9,8

^d Stan w dniu 1 I; dane według stanu geodezyjnego i kierunków wykorzystania powierzchni kraju. ^e W podziale według rodzajów użytków przyjęto powierzchnię 31 173,0 tys. ha. ^f W latach 1950—1990 łącznie z gruntami niestanowiącymi gospodarstw rolnych (bez tych gruntów użytki rolne w 1990 r. po korekcie wynoszą 18,5 mln ha).

Uwaga. Od 2007 r. w rolnictwie do powierzchni użytków rolnych (stan w czerwcu) zalicza się użytki w dobrej kulturze rolnej oraz pozostałe użytki rolne. W czerwcu 2016 r. powierzchnia użytków rolnych wynosiła 14 543,3 tys. ha; użytki w dobrej kulturze rolnej stanowiły 99,1% (73,2% to grunty pod zasiewami, 1,1% — grunty ugorowane, 2,7% — uprawy trwałe, 0,2% — ogrody przydomowe, 18,6% — łąki trwałe i 3,3% — pastwiska trwałe), a pozostałe użytki — 0,9%.

Od 2010 r. w badaniach rolniczych nie ujmuje się posiadaczy użytków rolnych nieprowadzących działalności rolniczej oraz posiadaczy poniżej 1 ha użytków rolnych prowadzących działalność rolniczą o małej skali (poniżej określonych progów).

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2001*, Warszawa 2001, s. 10; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2017*, Warszawa 2017, s. 80—81; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 470; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1925/1926*, Warszawa 1927, s. 138; *Statystyka Rolnicza 1937*, „Statystyka Polski”, seria C, zeszyt 92, Warszawa 1938, s. 11; *Wyniki spisu rolniczego 1988*, Warszawa 1988, s. 2—4.

Tabl. 14 (162). **Użytkowanie gruntów według form własności i grup obszarowych gospodarstw w latach 1921—1938^a**

A. Ogółem

Wyszczególnienie	1921	1931	1938
W tysiącach hektarów			
Ogółem	37 935	37 897	37 875
Własność prywatna	31 108	31 597	31 714
gospodarstwa o powierzchni ogólnej poniżej 50 ha	19 611	21 817	22 531
gospodarstwa o powierzchni ogólnej 50 ha i więcej	11 497	9 780	9 183
Własność związków prawa publicznego ^b	6 827	6 300	6 161
W odsetkach			
Ogółem	100,0	100,0	100,0
Własność prywatna	82,0	83,4	83,7
gospodarstwa o powierzchni ogólnej poniżej 50 ha	51,7	57,6	59,5
gospodarstwa o powierzchni ogólnej 50 ha i więcej	30,3	25,8	24,2
Własność związków prawa publicznego ^b	18,0	16,6	16,3

B. Według województw^c w 1931 r. — w odsetkach

Województwa	Powierzchnia ogólna			W tym					
	ogółem	w tym gospodarstwa o powierzchni ogólnej		razem	użytki rolne		razem	lasy	
		poniżej 50 ha	50 ha i więcej		poniżej 50 ha	50 ha i więcej		poniżej 50 ha	50 ha i więcej
Polska	100,0	57,6	25,8	100,0	76,3	18,0	100,0	12,5	50,1
Województwa centralne									
Warszawskie	100,0	64,2	25,8	100,0	74,8	23,2	100,0	17,4	47,8
Łódzkie	100,0	67,7	21,4	100,0	80,7	16,2	100,0	20,7	49,2
Kieleckie	100,0	64,6	17,2	100,0	84,2	10,7	100,0	14,8	38,6
Lubelskie	100,0	70,0	20,8	100,0	83,4	12,9	100,0	30,1	52,1
Białostockie	100,0	63,9	11,6	100,0	86,8	9,3	100,0	14,5	19,5
Województwa wschodnie									
Wileńskie	100,0	57,9	28,3	100,0	78,4	19,1	100,0	11,5	52,1
Nowogródzkie	100,0	57,9	27,7	100,0	79,9	16,4	100,0	6,8	60,8
Poleskie	100,0	42,5	38,6	100,0	68,4	22,0	100,0	8,0	66,2
Wołyńskie	100,0	57,0	22,7	100,0	81,9	11,1	100,0	8,2	54,4

^a W latach 1921 i 1931 dane pochodzą ze spisów powszechnych i rejestracji gruntów, w 1938 r. — z rejestracji 1931 r. z uwzględnieniem parcelacji z lat 1932—1938. ^b Grunty we władaniu związków publicznych (państwa, samorządów i Kościoła) oraz chłopskich wspólnot gruntowych. ^c W podziale administracyjnym z 1 IV 1932 r.

Tabl. 14 (162). **Użytkowanie gruntów według form własności i grup obszarowych gospodarstw w latach 1921—1938^a (dok.)**B. Według województw^c w 1931 r. — w odsetkach (dok.)

Województwa	Powierzchnia ogólna			W tym					
	ogółem	w tym gospodarstwa o powierzchni ogólnej		razem	użytki rolne		razem	lasy	
		poniżej 50 ha	50 ha i więcej		poniżej 50 ha	50 ha i więcej		poniżej 50 ha	50 ha i więcej
Województwa zachodnie									
Poznańskie	100,0	42,2	41,6	100,0	52,6	41,4	100,0	7,0	47,4
Pomorskie	100,0	43,8	29,5	100,0	60,0	33,6	100,0	6,5	20,9
Śląskie	100,0	44,9	38,4	100,0	70,9	23,4	100,0	5,3	68,7
Województwa południowe									
Krakowskie	100,0	70,1	17,7	100,0	87,4	7,3	100,0	27,3	51,8
Lwowskie	100,0	57,0	27,8	100,0	76,1	13,5	100,0	8,3	71,0
Stanisławowskie	100,0	47,2	22,5	100,0	71,8	15,5	100,0	8,4	36,5
Tarnopolskie	100,0	61,7	28,7	100,0	73,9	19,3	100,0	11,0	76,9

a W latach 1921 i 1931 dane pochodzą ze spisów powszechnych i rejestracji gruntów, w 1938 r. — z rejestracji 1931 r. z uwzględnieniem parcelacji z lat 1932—1938. c W podziale administracyjnym z 1 IV 1932 r.

W rolnictwie II Rzeczypospolitej gospodarstwa rolne dzielono na chłopskie i ziemiańskie, w statystykach jako kryterium owego podziału stosowano 50 ha. Cechą rolnictwa chłopskiego był „głód ziemi” i rozdrobnienie gospodarstw, pewną poprawę w tym zakresie przynieść miała **reforma rolna**, której zasady określiła ustawa z grudnia 1925 r. Parcelacji podlegać miały grunty stanowiące własność Skarbu Państwa oraz własność prywatną należącą do wielkiej własności ziemskiej, tj. nadwyżki ponad 180 ha, w województwach wschodnich — ponad 300 ha, w majątkach uprzemysłowionych (z cukrowniami, browarami itd.) — ponad 700 ha, na obszarach podmiejskich — ponad 60 ha. Parcelacja była odpłatna według rynkowych cen ziemi; roczny limit parcelacji określono na 200 tys. ha; obowiązywała zasada dobrowolności; pierwszeństwo w nabywaniu ziemi mieli chłopcy, którzy mogli korzystać z długoterminowego kredytu w Państwowym Banku Rolnym.

W latach 1919—1938 rozparcelowano 2 654,8 tys. ha, utworzono 734,1 tys. działek, liczba nabywców ziemi (do 1935 r.) wynosiła 630 tys. Wraz z parcelacją likwidowano serwituty (tj. prawa chłopów do korzystania z gruntów dworskich, głównie pastwisk i obszarów leśnych) poprzez wypłatę odszkodowań stronie tracącej prawa do ich użytkowania. Proces ten objął 280,5 tys. gospodarstw, nadziały ziemi wyniosły 595,3 tys. ha, a odszkodowania za utracone prawa użytkowania gruntów — 3,9 mln zł.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 70—71; M. Mieszczankowski, *Rolnictwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1983, s. 71; M. Mieszczankowski, *Struktura agrarna Polski międzywojennej*, Warszawa 1960, s. 67.

Tabl. 15 (163). **Użytki rolne według form własności w latach 1946—2016**

Stan w czerwcu

A. W latach 1946—1980^a

Wyszczególnienie	1946	1950	1960	1970	1980
W tysiącach hektarów					
Ogółem	20 440,2	20 440,2	20 402,8	19 543,2	18 946,9
Gospodarstwa indywidualne	19 047,3	18 301,3	17 726,6 ^b	15 832,7	14 118,6
Gospodarstwa uspołecznione	1 392,9	2 138,9	2 676,2	3 710,5	4 828,3
w tym:					
spółdzielnie produkcyjne	—	166,7	251,3	246,1	754,9
kółka rolnicze ^c	—	—	.	98,6	273,2
gospodarstwa państwowe	1 392,9	1 972,2	2 424,9	3 006,2	3 698,1
W odsetkach					
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Gospodarstwa indywidualne	93,2	89,6	86,9 ^b	81,0	74,5
Gospodarstwa uspołecznione	6,8	10,4	13,1	19,0	25,5
w tym:					
spółdzielnie produkcyjne	—	0,8	1,2	1,3	4,0
kółka rolnicze ^c	—	—	.	0,5	1,4
gospodarstwa państwowe	6,8	9,6	11,9	15,4	19,5

^a W latach 1946—1980 łącznie z gruntami niestanowiącymi gospodarstw rolnych (bez tych gruntów użytki rolne w 1980 r. po korekcie wynoszą 18,8 mln ha). ^b Łącznie z gospodarką zespołową kółek rolniczych. ^c Łącznie ze spółdzielniami i innymi organizacjami zrzeszonymi w związkach kółek rolniczych.

Tabl. 15 (163). **Użytki rolne według form własności w latach 1946—2016 (dok.)**

Stan w czerwcu

B. W latach 1990—2016^d

L a t a	Ogółem	W tym gospodarstwa indywidualne	
		w tysiącach hektarów	w % ogółem
1990	18 720	14 228	76,0
2000	17 812	15 456	86,8
2010	14 860	13 212	88,9
2016	14 543	13 294	91,4

^d W 1990 r. łącznie z gruntami niestanowiącymi gospodarstw rolnych (bez tych gruntów użytki rolne po korekcie wynoszą 18,5 mln ha); patrz nota na str. 192.

W latach 1944—1949 została zrealizowana **reforma rolna**.

Na ziemiach dawnych jej zasady określał Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 IX 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, z późniejszymi zmianami. Na cele reformy zostały przeznaczone grunty Skarbu Państwa, stanowiące własność obywateli Rzeszy Niemieckiej (nie-Polaków) i obywateli polskich narodowości niemieckiej, osób skazanych za współpracę z Niemcami oraz nieruchomości ziemskie o charakterze rolnym stanowiące własność osób fizycznych lub prawnych, jeżeli ich łączny rozmiar przekraczał 100 ha powierzchni ogólnej bądź 50 ha użytków rolnych, a w województwach poznańskim, pomorskim i śląskim łączny rozmiar przekraczał 100 ha powierzchni ogólnej niezależnie od powierzchni użytków rolnych. Parcelowane grunty zostały rozdysponowane między małe gospodarstwa chłopskie, a część gruntów włączono do Państwowych Nieruchomości Ziemskich lub Lasów Państwowych; te pierwsze stały się podstawą państwowych gospodarstw rolnych (PGR). Byli właściciele ziemi mieli otrzymywać dożywotnie zaopatrzenie na poziomie pensji urzędniczej, w rzeczywistości wypłacano renty osobom niezdolnym do pracy.

Reformę rolną na ziemiach zachodnich i północnych określał Dekret z dnia 6 IX 1946 r. o ustroju rolnym i osadnictwie na obszarze Ziemi Odzyskanych i b. Wolnego Miasta Gdańsk, z późniejszymi zmianami. Na cele reformy rolnej i osadnictwa przejęte zostały wszelkie nieruchomości ziemskie z wyjątkiem stanowiących własność osób fizycznych. Przejęte grunty stanowiły podstawę dla nadziałów dla osadników, tworzone miały być gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych od 7 do 15 ha, możliwe były odstępstwa w zależności od położenia i charakteru produkcji gospodarstwa. Dekret szczegółowo określał warunki, jakie mieli spełniać nabywcy ziemi. Preferencje dotyczyły m.in.: wojskowych, funkcjonariuszy służby bezpieczeństwa, wdów i sierot, repatriantów oraz małorolnych i bezrolnych chłopów z ziem dawnych. Ostatecznie w wyniku reformy istotna część ziemi trafiła do zasobu państwowego i stała się też podstawą państwowych gospodarstw rolnych (PGR).

Obszar przejęty na cele parcelacji i osadnictwa w całym kraju wyniósł do 1 I 1950 r. łącznie 13,8 mln ha (na ziemiach dawnych — 4,4 mln ha, na ziemiach zachodnich i północnych — 9,4 mln ha). Na cele parcelacji przeznaczono 6,1 mln ha (na ziemiach dawnych — 2,4 mln ha, na ziemiach zachodnich i północnych — 3,7 mln ha). Liczba utworzonych i powiększonych gospodarstw wyniosła 1 068,4 tys. (na ziemiach dawnych — 601,5 tys., na ziemiach zachodnich i północnych — 466,9 tys.).

Po 1948 r. rozpoczęto kolektywizację rolnictwa polegającą na tworzeniu spółdzielni produkcyjnych w oparciu o gospodarstwa chłopskie. Do połowy 1955 r. kolektywizacji poddano 1,9 mln ha, po jej zaprzestaniu większość spółdzielni uległa samorozwiązaniu.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1949*, Warszawa 1949, s. 54—55; *Rocznik Statystyczny 1956*, Warszawa 1956, s. 149; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 1998*, Warszawa 1999, s. 9; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2001*, Warszawa 2001, s. 11; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2017*, Warszawa 2017, s. 87—88; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej 1978*, Warszawa 1978, s. 85—86; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej 1986*, Warszawa 1987, s. 70; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 50—51, 470; *Rolniczy Rocznik Statystyczny 1945—1965*, Warszawa 1966, s. 46.

Tabl. 16 (164). **Gospodarstwa prywatne według grup obszarowych w latach 1921 i 1938**

Grupy gospodarstw	1921	1938 ^a	1921	1938 ^a
	gospodarstwa w tys.		powierzchnia w tys. ha	
Ogółem	3 480,0	4 529,2	31 217,3	31 751,6
O powierzchni ogólnej poniżej 50 ha				
Razem	3 460,6	4 511,6	19 684,4^b	22 538,4^b
0— 2 ha	1 013,4	1 382,4	1 060,7	1 325,8
2— 5	1 138,5	1 526,0	4 248,3	5 201,0
5—10	861,1	1 079,9	6 562,6	7 593,8
10—20	360,0	428,2	5 201,7	5 767,4
20—50 ha	87,6	95,1	2 611,1	2 650,4
O powierzchni ogólnej 50 ha i więcej				
Razem	19,4	17,6	11 532,9^c	9 213,2
50— 100 ha	6,2	6,1	484,5	442,2
100— 500	8,9	8,6	2 330,0	2 413,9
500—1 000	2,3	1,7	1 753,5	1 538,6
1 000 ha i więcej	2,0	1,3	6 983,1	4 818,5

a Dla gospodarstw o powierzchni ogólnej 50 ha i więcej dane za 1939 r. b Dane różnią się od liczb prezentowanych w tabl. 14 na str. 193; źródło nie wyjaśnia przyczyn tych różnic. c Dane skorygowane o wyniki spisu wielkiej własności ziemskiej z 1921 r. i różnią się od liczb prezentowanych w tabl. 14 na str. 193; powierzchnia różni się od sumy składników; źródło nie wyjaśnia przyczyn tych różnic.

Na podstawie: M. Mieszczankowski, *Struktura agrarna Polski międzywojennej*, Warszawa 1960, s. 329, 333; W. Roszkowski, *Gospodarcza rola większej prywatnej własności ziemskiej w Polsce 1918—1939*, Warszawa 1986, s. 37, 44.

Tabl. 17 (165). **Konfiskata polskich gospodarstw rolnych na ziemiach wcielonych do Rzeszy w czasie II wojny światowej**

Wyszczególnienie	Gospodarstwa skonfiskowane		
	do 28 II 1942 r.		do 1 VII 1942 r.
	liczba	powierzchnia w tys. ha	
Ogółem	897 020	8 163,5	9 220,4
obszary włączone do:			
Kraju Warty	382 385	3 709,8	4 392,1
Okręgu Gdańsk — Prusy Zachodnie	123 149	1 938,4	2 125,0
Rejencji katowickiej i opolskiej	257 275	1 008,1	1 061,5
Prus Wschodnich	134 211	1 507,2	1 641,8

Uwaga. Konfiskatę zakończono na przełomie lat 1942 i 1943, objęła prawie wszystkie gospodarstwa ziemiańskie i państwowe oraz duże gospodarstwa chłopskie.

W Generalnej Guberni do końca 1941 r. skonfiskowano 746 majątków prywatnych i państwowych (1/3 ich stanu posiadania według powierzchni), w latach 1942—1944 skonfiskowano kilkanaście tysięcy gospodarstw chłopskich.

Na podstawie: Cz. Łuczak, *Polityka ludnościowa i ekonomiczna hitlerowskich Niemiec w okupowanej Polsce*, Poznań 1979, s. 236—238; Cz. Madajczyk, *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, tom I, Warszawa 1970, s. 300—305, 532—536.

Tabl. 18 (166). Zniszczenia wojenne w zagrodach wiejskich w czasie II wojny światowej^a

Wyszczególnienie	Gospodarstwa (zagrody)		
	ogółem w tys.	w tym zniszczone lub uszkodzone	
		w % liczby zagród ^b	w % wartości zagród
P o l s k a	2 114,0	22,1	13,9
ziemie dawne ^c i b. Wolne Miasto Gdańsk	1 664,3	20,6	13,2
ziemie zachodnie i północne ^d	449,7	27,5	14,9
Województwa:			
białostockie	127,7	36,8	25,2
ziemie dawne ^c	117,3	36,4	26,8
ziemie zachodnie i północne ^d	10,4	41,3	21,0
gdańskie	31,7	39,1	21,8
ziemie dawne ^c i b. Wolne Miasto Gdańsk	20,1	40,8	22,4
ziemie zachodnie i północne ^d	11,5	37,4	21,0
kieleckie	182,3	28,7	20,5
krakowskie	206,2	10,5	4,2
lubelskie	252,1	7,9	7,7
łódzkie	200,6	11,8	7,1
olsztyńskie*	61,1	28,3	17,6
pomorskie	79,2	18,7	10,7
poznańskie	179,8	26,1	7,5
ziemie dawne ^c	131,5	26,2	7,4
ziemie zachodnie i północne ^d	48,3	25,4	13,4
rzeszowskie	226,2	22,1	13,0
szczecińskie*	95,5	22,4	15,4
śląskie	127,5	31,5	14,2
ziemie dawne ^c	36,4	51,1	18,9
ziemie zachodnie i północne ^d	91,1	23,7	11,2
warszawskie	212,4	26,6	23,1
wrocławskie*	131,7	32,3	14,0

a Na podstawie rejestracji strat przeprowadzonej przez wojewódzkie wydziały odbudowy w okresie sierpień-grudzień 1945 r.; dane nie obejmują wewnętrznego uszkodzenia domu oraz urządzeń zbiorowych wsi; uwzględniają jedynie zagrody zniszczone w stopniu powyżej 15%. b W źródłach występują niewielkie rozbieżności dotyczące odsetka zniszczonych zagród; dane podane w tablicy zostały skorygowane w oparciu o dane Komisji dla Ostatecznego Ustalenia Szkód i Strat Wojennych Polski w Drugiej Wojnie Światowej (odsetki są ilorazem liczby zagród zniszczonych i liczby zagród ogółem). c, d Tereny: c — należące do II Rzeczypospolitej, które pozostały w granicach Polski po 1945 r., d — które znalazły się w granicach Polski po 1945 r.

U w a g a. Gwiazdką (*) oznaczono województwa, których powierzchnia w całości stanowi ziemię zachodnie i północne.

Szacuje się, że w czasie I wojny światowej zniszczeniu uległo 1,7 mln budynków na wsi, z czego 75% stanowiły budynki gospodarcze. Łączna liczba budynków wiejskich w 1924 r. szacowana była na 7,5 mln.

Na podstawie: Z. Landau, J. Tomaszewski, *Gospodarka Polski międzywojennej*, tom 1, *W dobie inflacji 1918—1923*, Warszawa 1967, s. 150; *Polskie straty biologiczne, kulturalne i materialne poniesione w latach 1939—1945 wskutek agresji hitlerowskiej*. Komisja dla Ostatecznego Ustalenia Szkód i Strat Wojennych Polski w Drugiej Wojnie Światowej, Warszawa 1951 (Archiwum Ministerstwa Finansów); *Zniszczenia wojenne w zabudowie miast i wsi według stanu w dniu 1 V 1945 r.*, GUS, Warszawa 1967, s. 18.

Tabl. 19 (167). **Struktura indywidualnych gospodarstw rolnych^a według grup obszarowych w latach 1950—2016**

A. W latach 1950—1970^b

L a t a	Ogółem	Gospodarstwa o powierzchni ogólnej w ha						
		0,51—2 ^c	2—5	5—7	7—10	10—15	15—20	20 i więcej
Gospodarstwa								
1950	100,0	25,9	31,3	15,1	15,7	7,8 ^d	2,9 ^e	1,3
1960	100,0	32,8	30,4	13,2	12,9	7,9	1,8	1,0
1970	100,0	33,4	28,4	13,0	13,1	8,7	2,3	1,1
Powierzchnia ogólna								
1950	100,0	4,9	20,1	16,9	25,0	17,1 ^d	9,1 ^e	6,9
1960	100,0	6,3	21,7	16,7	22,8	20,1	6,7	5,7
1970	100,0	6,1	19,9	15,9	22,6	21,6	7,9	6,0

B. W latach 1980—2016

Stan w czerwcu

L a t a	Ogółem	Gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych w ha				
		1,01—1,99	2,00—4,99	5,00—9,99	10,00—14,99	15,00 i więcej
Gospodarstwa						
1980	100,0	18,7	37,0	30,0	10,0	4,3
1990	100,0	17,7	35,1	29,8	11,3	6,1
2000	100,0	23,8	32,6	23,8	9,9	9,9
2010 ^f	100,0	20,3	33,1	23,4	10,2	13,0
2016	100,0	19,6	33,7	22,4	9,9	14,4
Powierzchnia użytków rolnych						
1980	100,0	5,0	21,7	37,6	21,2	14,5
1990	100,0	4,2	18,7	34,5	22,4	20,2
2000	100,0	4,8	14,7	23,6	16,6	40,3
2010 ^f	100,0	3,7	12,5	18,7	13,8	51,3
2016	100,0	3,0	11,4	16,4	12,5	56,7

a Obejmują gospodarstwa: w latach 1950—1970 — o powierzchni ogólnej powyżej 0,5 ha według tytułu władania (ich liczba wynosiła w: 1950 r. — 3 169 tys., 1960 r. — 3 592 tys. i 1970 r. — 3 399 tys.), w latach 1980—2016 — o powierzchni użytków rolnych powyżej 1 ha według użytkowania (ich liczba wynosiła w: 1980 r. — 2 390 tys., 1990 r. — 2 138 tys., 2000 r. — 1 881 tys., 2010 r. — 1 480 tys. i 2016 r. — 1 384 tys.; patrz nota na str. 192). b Dane spisów powszechnych (3 XII 1950 r., 6 XII 1960 r. i 8 XII 1970 r.). c Łącznie z indywidualnymi działkami rolnymi o powierzchni ogólnej od 0,1 do 0,5 ha, w których posiadaniu było ok. 1% gruntów; w 1950 r. stanowiły one 6,3% ogólnej liczby gospodarstw, w 1960 r. — 9,7% i w 1970 r. — 11,1%. d, e O powierzchni ogólnej: d — 10—14 ha, e — 14—20 ha. f Dane Powszechnego Spisu Rolnego.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2001*, Warszawa 2001, s. 27; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2011*, Warszawa 2011, s. 82—83; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2017*, Warszawa 2017, s. 86—87, 107; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej 1986*, Warszawa 1987, s. 86—87; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 471; *Rolnictwo i gospodarka żywnościowa 1986—1990*, Warszawa 1992, s. 98; *Rolniczy Rocznik Statystyczny 1945—1965*, Warszawa 1966, s. 117—118.

Tabl. 20 (168). **Produkcja rolnicza w latach 1927—1938**

A. Produkcja globalna (ceny stałe)

L a t a	1908—1913 ^a = =100	L a t a	1908—1913 ^a = =100
1927	98,7	1932	104,7
1929	117,7	1938	124,8

B. Produkcja polowa i łąkowa oraz produkcja mięsa (ceny bieżące)

L a t a	Ogółem	Produkcja polowa i łąkowa	Produkcja mięsa
	w milionach złotych		
1928	10 019	8 610	1 409
1929	7 604	5 889	1 715
1930	7 111	5 643	1 468
1931	6 016	4 975	1 041
1932	4 197	3 462 ^b	735
1933	3 939	3 231 ^b	708
1934	3 835	3 235 ^b	600
1935	3 917	3 322	595
1936	.	4 730	.
1937	.	4 916	.
1938	.	4 187	.

a Przeciętne roczne. b Bez części ziemiopłodów.

Uwaga. Dane mają charakter szacunkowy. Spadek wartości produkcji po 1929 r. wynikał przede wszystkim ze spadku cen produktów rolnych; przy przyjęciu za podstawę roku gospodarczego 1928/29=100, wskaźnik dynamiki produkcji polowej i łąkowej w cenach stałych wynosiłby w latach gospodarczych: 1931/32 — 96,2; 1932/33 — 89,9; 1933/34 — 97,6; 1934/35 — 97,8; 1935/36 — 101,4, zaś produkcji mięsnej odpowiednio: 99,4; 90,0; 104,5; 106,4; 115,1.

Na podstawie: Z. Landau, J. Tomaszewski, *Gospodarka Polski międzywojennej*, tom III, *Wielki kryzys 1930—1935*, Warszawa 1982, s. 208—209, *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 82.; M. Mieszczankowski, *Rolnictwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1983, s. 199—200.

Tabl. 21 (169). **Produkcja rolnicza i skup produktów rolnych w latach 1946—2016**

A. Produkcja globalna i produkcja czysta w latach 1946—1988
(ceny stałe)

L a t a	Produkcja globalna			Produkcja czysta
	ogółem	roślinna	zwierzęca	
	1971—1975 ^a =100			
1946	25,8	30,1	20,2	48,9 ^b
1950	54,4	57,9	50,4	74,1
1960	68,8	70,1	67,9	89,4
1970	86,5	90,3	82,1	91,5
1980	95,2	84,8	108,4	71,9
1988	110,7	113,9	107,3	89,8

B. Produkcja globalna, końcowa i towarowa w latach 1990—2016
(ceny stałe)

L a t a	Produkcja				
	globalna			kończąca	towarowa
	ogółem	roślinna	zwierzęca		
	1995=100				
1990	108,6	111,0	109,2	101,5	113,4
2000	95,1	91,5	100,3	98,6	109,0
2010	108,1	92,9	124,8	124,4	138,1
2016	123,5	105,3	141,6	146,9	162,7

a Przeciętne roczne. b 1947 r.

Tabl. 21 (169). **Produkcja rolnicza i skup produktów rolnych w latach 1946—2016 (dok.)**

C. Skup produktów rolnych

L a t a	Ziarno zbóż podstawowych ^c	Żywiec rzeźny ^d
	w tysiącach ton	
1950	2 398	814
1960	2 213	1 063
1970	3 843	1 437
1980	3 527	2 538
1990	6 063	1 778
2000	6 462	1 916
2010	8 221	3 162
2016	10 239	4 308

c Bez ziarna siewnego oraz w latach 1950—1980 bez pszenżyta; łącznie z mieszankami zbożowymi. d W przeliczeniu na mięso (łącznie z tłuszczami); wołowe, cielęce, wieprzowe, baranie, końskie i drobiowe; w wadze poubojowej ciepłej.

Globalna produkcja rolnicza obejmuje produkcję roślinną, tj. surowe (nieprzetworzone) produkty pochodzenia roślinnego (zbiory danego roku) oraz produkcję zwierzęcą, tj. produkcję żywca rzeźnego oraz surowych (nieprzetworzonych) produktów pochodzenia zwierzęcego i przyrost pogłowia zwierząt gospodarskich (inwentarza żywego — stada podstawowego i obrotowego).

Produkcja końcowa jest sumą produkcji towarowej, spożycia naturalnego produktów rolnych z własnej produkcji, przyrostu zapasów produktów roślinnych i zwierzęcych oraz przyrostu wartości pogłowia zwierząt gospodarskich (inwentarza żywego — stada podstawowego i obrotowego).

Towarowa produkcja rolnicza stanowi sumę sprzedaży produktów rolnych w punktach skupu i na targowiskach.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1989*, Warszawa 1989, s. XXXVIII—XXXIX; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2016*, Warszawa 2016, s. 36—37; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2006*, Warszawa 2007, s. 40—41; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1996*, Warszawa 1996, s. 347—348; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 351; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2011*, Warszawa 2011, s. 458; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 50—53, 472, 488.

Tabl. 22 (170). Powierzchnia zasiewów, zbiory i plony ziemiopłodów w latach 1911/12—1938

A. Ogółem

Wyszczególnienie	1911/12 lub 1912/13 ^a	1921/22 ^a	1924—1928	1929—1933	1934—1938
			przeciętne roczne		
Powierzchnia zasiewów w tys. ha					
Ogółem	.	14 830^b	15 767	16 809	17 328
w tym:					
Pszenvica	1 344	1 042	1 307	1 662	1 738
Żyto	5 000	4 543	5 552	5 777	5 774
Jęczmień	1 246	1 143	1 118	1 228	1 199
Owies	2 663	2 379	1 978	2 195	2 250
Ziemniaki	2 360	2 189	2 423	2 696	2 899
Buraki cukrowe	168	109	195	158	130
Zbiory w tys. t					
Pszenvica	1 728,0	1 153,3	1 492,1	1 963,7	2 064,4
Żyto	5 734,0	5 013,5	5 535,4	6 570,8	6 467,2
Jęczmień	1 585,0	1 296,8	1 253,5	1 487,2	1 411,4
Owies	2 813,0	2 505,6	2 042,0	2 536,8	2 557,6
Ziemniaki	23 345,0	33 219,0	24 631,6	30 389,0	35 006,5
Buraki cukrowe	.	2 671,4	3 905,0	3 335,9	2 806,1
Plony z 1 ha w dt					
Pszenvica	12,6	11,1	11,4	11,8	11,9
Żyto	11,3	11,0	10,0	11,4	11,2
Jęczmień	12,0	11,3	11,2	12,1	11,8
Owies	10,3	10,5	10,3	11,6	11,4
Ziemniaki	104	152	102	113	121
Buraki cukrowe	.	244	200	212	216

B. Plony według województw w latach 1928—1937 — przeciętne roczne

Grupy województw	Pszenvica		Żyto		Jęczmień		Owies		Ziemniaki	
	z 1 ha w dt w gospodarstwach rolnych o powierzchni ogólnej									
	poniżej 50 ha	50 ha i więcej	poniżej 50 ha	50 ha i więcej	poniżej 50 ha	50 ha i więcej	poniżej 50 ha	50 ha i więcej	poniżej 50 ha	50 ha i więcej
Polska	11,3	14,6	10,9	13,5	11,4	15,5	11,1	13,9	113	136
Centralne	12,2	14,2	11,3	13,5	12,4	14,7	12,8	14,8	122	141
Wschodnie	9,7	10,5	9,0	10,1	9,5	10,4	8,7	10,0	97,0	109
Zachodnie	15,2	18,0	12,9	15,5	15,3	18,2	14,1	17,0	123	143
Południowe	9,8	11,3	10,1	11,4	9,9	11,5	9,9	11,9	104	120

a Lata gospodarcze. b Dane przybliżone.

Na podstawie: M. Czerniewska, *Grunty orne, struktura zasiewów i plony w latach 1928—1937*, „Statystyka Rolnicza” 1937, s. 121, tabl. XVI; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 77; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1927*, Warszawa 1927, s. 118—119; I. Weinfeld, *Tablice statystyczne Polski 1923*, Warszawa-Bydgoszcz 1923, s. 50—51; I. Weinfeld, *Tablice statystyczne Polski 1924*, Warszawa-Bydgoszcz 1925, s. 46—47, 53.

Tabl. 23 (171). Powierzchnia zasiewów, zbiory i plony ziemiopłodów^a w czasie II wojny światowej

Wyszczególnienie	Pszenvica	Żyto	Jęczmień	Owies	Ziemniaki	Buraki cukrowe
Generalna Gubernia^b						
Powierzchnia zasiewów w tys. ha						
1939/40	581	1 699	336	544	995	38,3
1943/44	557	1 439	440	753	919	84,1
Zbiory w tys. t						
1939/40	4 160			.	.	573,5
1943/44	586	1 600	494	897	8 990	1 009
Plony z 1 ha w dt						
1939/40	8,4 ^c	8,7 ^c	.	.	122	150
1943/44	10,5	11,1	11,2	11,9	97,8	120
Ziemie wcielone do Rzeszy						
Powierzchnia zasiewów w tys. ha						
Kraj Warty	136,2	1 072,1	135,8	204,4	473,9	76,2
1942/43	81,1	978,7	110,7	214,1	416,9	78,9
Okręg Gdańsk — Prusy Zachodnie 1939/40	68,9	438,6	112,1	100,4	204,2	35,9
1940/41 ^d	67,9	479,3	100,1	104,5	218,7	39,9
Zbiory w tys. t						
Kraj Warty	235	1 544	263	352	8 057	1 803
1942/43	153	1 514	199	368	6 227	1 499
Okręg Gdańsk — Prusy Zachodnie 1939/40	120	648	204	170	3 624	926
1940/41 ^d	136	762	204	196	.	958
Plony z 1 ha w dt						
Kraj Warty	17,3	14,4	19,3	17,2	170	236
1942/43	18,8	15,4	17,9	17,2	149	190
Okręg Gdańsk — Prusy Zachodnie 1939/40	17,3	14,7	18,3	16,9	178	257
1940/41 ^d	19,0	13,5	20,2	18,9	.	239

a Dane zapewne zaniżone; dotyczą lat gospodarczych. b W latach gospodarczych 1939/40—1940/41 bez dystryktu Galicja. c Rok gospodarczy 1940/41; żyto łącznie z jęczmieniem i owsem. d Z powodu istotnego braku zgodności między powierzchnią zasiewów ziemniaków a ich zbiorami i plonami nie podano za źródłem wielkości zbiorów (2 787 tys. t) oraz plonów (188,5 dt).

Uwaga. Produkcja roślinna objęta była systemem kontyngentów (dostawy przymusowe według określonych ilości i cen). Szacuje się, że kontyngent zrealizowany w Generalnej Guberni wynosił: zbóż — 0,5 mln t w roku gospodarczym 1940/41 i 1,5 mln t w roku gospodarczym 1943/44; ziemniaków odpowiednio: 0,6 mln t i 1,5 mln t, buraków cukrowych — 0,6 mln t i 0,8 mln t. Na ziemiach wcielonych do Rzeszy kontyngenty w roku gospodarczym 1943/44 obejmowały: 55 tys. t jęczmienia, 63 tys. t owsa, a w roku gospodarczym 1944/45 — łącznie 2 485 tys. t zbóż chlebowych.

Na podstawie: Cz. Łuczak, *Polityka ludnościowa i ekonomiczna hitlerowskich Niemiec w okupowanej Polsce*, Poznań 1979, s. 265—271, 400—401.

Tabl. 24 (172). Powierzchnia zasiewów, zbiory i plony ziemiopłodów^a w latach 1946—2016

Wyszczególnienie	1946 ^a	1950—	1961—	1971—	1981—	1991—	2001—	2011—
		—1960	—1970	—1980	—1990	—2000	—2010	—2016
przeciętne roczne								
Powierzchnia zasiewów^c w tys. ha								
Ogółem	10 002	15 314	15 240	14 679	14 408	12 923	11 305	10 522
w tym:								
Pszenica	700	1 466	1 692	1 861	1 881	2 502	2 291	2 262
Żyto	3 083	4 975	4 342	3 159	2 867	2 290	1 449	948
Jęczmień	748	809	719	1 201	1 214	1 139	1 105	927
Owies	1 100	1 668	1 490	1 177	939	616	549	484
Ziemniaki	1 665	2 709	2 793	2 532	2 039	1 493	666	325
Buraki cukrowe	170	373	431	478	448	397	259	198
Zbiory w tys. t								
Pszenica	619	2 136	3 624	5 347	6 683	8 507	8 896	10 141
Żyto	2 763	6 774	7 468	7 077	7 210	5 226	3 531	2 642
Jęczmień	674	1 153	1 521	3 371	3 877	3 340	3 486	3 353
Owies	1 017	2 355	2 767	2 796	2 444	1 452	1 342	1 346
Ziemniaki	18 710	33 571	45 794	44 913	36 367	25 475	12 239	7 860
Buraki cukrowe	2 983	7 123	12 519	13 999	15 140	13 767	11 488	11 939
Plony z 1 ha w dt								
Pszenica	8,8	14,6	21,4	28,7	35,2	34,0	38,9	44,7
Żyto	9,0	13,5	17,4	22,4	25,2	22,9	24,4	28,0
Jęczmień	9,0	14,8	21,2	28,1	31,9	29,3	31,6	36,3
Owies	9,2	14,1	18,8	23,7	26,1	23,6	24,4	28,9
Ziemniaki	112	124	165	177	179	172	184	244
Buraki cukrowe	176	199	295	294	338	353	449	601

a Patrz nota na str. 192. b Dane szacunkowe. c Stan w czerwcu; dla okresu 1950—1960 średnia z lat 1953—1960.

Uwaga. W 1955 r. najwyższe plony notowano w przypadku: zbóż — w województwach poznańskim i bydgoskim, ziemniaków — poznańskim i lubelskim, buraków cukrowych — warszawskim i łódzkim; w 2016 r. w przypadku: zbóż podstawowych (bez mieszanek zbożowych) — w województwach opolskim i dolnośląskim, ziemniaków — opolskim i zachodniopomorskim, buraków cukrowych — podkarpackim i zachodniopomorskim.

Polska była liczącym się w skali międzynarodowej producentem lnu. W latach 1934—1938 średnia powierzchnia zasiewów wynosiła 131,2 tys. ha, zbiory nasienia — 68,3 tys. t, a włókna — 37,1 tys. t. Po II wojnie największy obszar uprawy lnu miał miejsce w 1962 r. i wynosił 150 tys. ha, a zbiory słomy lnianej w latach 1961—1965 średniorocznie wynosiły 329 tys. t. Od drugiej połowy lat 60. XX w. uprawa lnu ulegała spadkowi. Na początku XXI w. zajmowała powierzchnię 6,0 tys. ha, zbiory słomy lnianej — 11,8 tys. t (dane za 2005 r.), w 2016 r. zasiewy wynosiły już tylko 0,2 tys. ha, zbiory słomy — 0,3 tys. t.

Od lat 60. XX w. ważną uprawą zaczęła stawać się **kukurydza na paszę**. Powierzchnia zasiewów znacznie wzrosła w drugiej połowie lat 70. XX w., z kolei w pierwszej połowie lat 80. XX w. (po wprowadzeniu stanu wojennego) znacznie spadła z powodu ograniczenia importu ziarna siewnego. Ponowny wzrost powierzchni zasiewów miał miejsce od 2005 r. W przypadku **kukurydzy na ziarno** jej uprawa zaczęła intensywnie rozszerzać się od końca lat 90. XX w., natomiast przed 1990 r. nie przybierała większych rozmiarów. Powierzchnia zasiewów — w tys. ha — kształtowała się następująco:

	1938	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Kukurydza na ziarno	88,2	17,6	5,1	19,0	59	152	333	594
Kukurydza na zielonkę ^a		111	156	668	325	162	395	597

a W latach 1960—2000 określana jako kukurydza na paszę; patrz nota na str. 192.

Na podstawie: R. Kulikowski, *Produkcja i towarowość rolnictwa w Polsce, przemiany i zróżnicowania przestrzenne po II wojnie światowej*, Warszawa 2013, s. 42, 44; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, s. 80; *Rocznik Statystyczny 1947*, Warszawa 1947, s. 48; *Rocznik Statystyczny 1955*, Warszawa 1955, s. 112; *Rocznik Statystyczny 1956*, Warszawa 1956, s. 131; *Rocznik Statystyczny 1962*, Warszawa 1962, s. 186; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 262—263; *Rocznik Statystyczny 1978*, Warszawa 1978, s. 201—202; *Rocznik Statystyczny 1989*, Warszawa 1989, s. 304—307; *Rocznik Statystyczny 1995*, Warszawa 1995, s. 347, 350; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2016*, Warszawa 2016, s. 172—175; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2017*, Warszawa 2017, s. 179—180; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1999*, Warszawa 1999, s. 364—366; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2000*, Warszawa 2000, s. 342—343; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 356—357; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 76—79, 475—477; obliczenia własne.

Tabl. 25 (173). **Plony pszenicy i żyta według krajów**

K r a j e	1921—1925	1934—1938	1948—1952	1989—1991	2016
	przeciętne roczne				
	z 1 ha w dt				

Pszenica

P o l s k a	11,8	11,9	12,5	38,7	45,8
Austria	12,6	16,7	17,1	49,8	62,5
Belgia	26,2	27,3	32,2	67,1	67,9
Czechosłowacja	15,9	17,0	19,0	46,0 ^a	65,0 ^a
Francja	14,5	15,8	18,3	65,0	53,0
Hiszpania	9,2	8,2 ^b	8,7	24,0	31,0
Holandia	28,1	30,3	36,5	75,3	79,8
Niemcy	18,4	22,5	26,2 ^c	62,4	76,4
Rumunia	8,5	9,7	9,5	30,5	39,5
Węgry	12,0	14,0	13,8	51,8	45,4
Wielka Brytania	22,6	23,1	27,2	69,9	78,9
Włochy	11,5	14,4	15,2	29,8	42,0

a Czechy. b Rok gospodarczy 1939/40. c Republika Federalna Niemiec (RFN).

Tabl. 25 (173). Plony pszenicy i żyta według krajów (dok.)

Kraje	1921—1925	1934—1938	1948—1952	1989—1991	2016
	przeciętne roczne				
	z 1 ha w dt				

Żyto

Polska	11,5	11,2	12,6	26,4	28,4
Austria	11,6	14,7	14,9	41,9	50,5
Belgia	23,1	23,9	26,1	60,0 ^d	33,1
Czechosłowacja	15,4	16,2	17,4	20,0 ^a	49,8 ^a
Francja	11,6	11,5	11,6	36,4	39,7
Hiszpania	8,7	7,8 ^b	7,7	13,6	20,1
Niemcy	15,0	17,3	22,1 ^c	41,1	55,6
Rumunia	7,6	9,3	8,9	17,0 ^d	24,8
Węgry	10,6	11,1	12,4	25,5	25,9

a Czechy. b Rok gospodarczy 1939/40. c Republika Federalna Niemiec (RFN). d 1989 r.

Na podstawie: *Annuaire International de Statistique Agricole 1933—34*, Rome 1934, s. 174—185; *Annuaire International de Statistique Agricole 1940—1941*, Rome 1941, s. 10—23; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2017*, Warszawa 2017, s. 448—451; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 476; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1991*, Warszawa 1991, s. 227—237; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000*, Warszawa 2000, s. 217—218; *Rolniczy Rocznik Statystyczny 1945—1965*, Warszawa 1966, s. 382—389; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1930/31*, Geneva 1931, s. 76—82; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1938/39*, Geneva 1939, s. 88—93; *Wheat area and wheat production*, <https://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table> (dostęp luty 2018 r.); obliczenia własne.

Tabl. 26 (174). Powierzchnia upraw i zbiory warzyw gruntowych w latach 1950—2016

Lata	Powierzchnia uprawy w tys. ha	Zbiory w tys. t						
		kapusta	cebula	marchew	buraki ćwikłowe	ogórki	pomidory	pozostałe warzywa
1950	130	1 086	126	192	212	111	72	191
1960	190	1 730	182	391	740	209	164	303
1971—1980	249	1 482	347	472	377	352	315	566
1981—1990	252	1 624	498	713	455	351	413	819
1991—2000	261	1 795	672	848	513	379	345	889
2001—2005	208	1 365	700	861	365	281	235	846
2006—2010	.	1 195	649	853	336	269	254	1 009
2011—2016	171	1 066	620	798	335	264	262	1 045

Uwaga. W wieloletniach przeciętne roczne; patrz nota na str. 192.

Na podstawie: R. Kulikowski, *Produkcja i towarowość rolnictwa w Polsce: przemiany i zróżnicowania*, s. 62—63; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2013*, Warszawa 2013, s. 175; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2015*, Warszawa 2015, s. 178; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2017*, Warszawa 2017, s. 196.

Tabl. 27 (175). **Zbiory owoców**

A. Zbiory owoców z drzew

L a t a	Jabłka	Gruszki	Śliwki	Wiśnie	Czereśnie	Inne
	w tysiącach ton					
1934	191,0	38,0	18,0	13,0	8,0	.
1937	496,0	94,0	58,0	25,0	19,0	.
1950	112,5	33,8	36,1	26,9	14,7	.
1960	627,1	190,4	167,9	81,1	40,9	6,1
1961—1970	527,9	103,1	132,9	45,2	32,8	6,2
1971—1980	824,0	92,3	150,8	30,7	25,1	8,6
1981—1990	1 348,2	77,4	104,6	64,2	23,4	10,8
1991—2000	1 607,5	67,6	97,0	83,5	32,8	13,7
2001—2010	2 230,7	68,5	103,5	172,6	40,6	25,3
2011—2016	3 070,7	71,3	101,2	181,6	46,1	22,1

B. Zbiory owoców jagodowych z krzewów i plantacji

L a t a	Truskawki	Maliny	Porzeczki	Agrest	Inne
	w tysiącach ton				
1960	17,7	5,8	36,7	19,6	1,8
1970	93,8	11,0	51,9	23,6	.
1971—1980	161,6	19,3	93,7	27,9	.
1981—1990	235,5	31,7	147,7	38,5	0,3
1991—2000	186,3	36,9	173,2	39,4	12,3
2001—2010	181,9	62,0	183,1	18,4	49,3
2011—2016	185,6	116,8	175,2	13,8	68,8

Uwaga. W wieloletnich przeciętne roczne; patrz nota na str. 192.

Na podstawie: R. Kulikowski, *Produkcja i towarowość rolnictwa w Polsce: przemiany i zróżnicowania*, s. 50, 53; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 90; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2013*, Warszawa 2013, s. 181—182; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2015*, Warszawa 2015, s. 184—185; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2017*, Warszawa 2017, s. 202—203.

Tabl. 28 (176). **Pogłowie zwierząt gospodarskich w latach 1910—1938**

Stan w dniu 30 VI

A. Ogółem

L a t a	Bydło	Trzoda chlewna	Owce	Konie	L a t a	Bydło	Trzoda chlewna	Owce	Konie
	w tysiącach sztuk					w tysiącach sztuk			
1910 ^a	8 372	5 231	.	3 403	1931	9 786	7 321	2 599	4 124
1921 ^b	7 897	5 174	2 179	3 280	1935	9 759	6 723	2 802	3 760
1927 ^c	8 602	6 333	1 918	4 127	1938	10 554	7 525	3 411	3 916

a Dane za 1910 r. stanowią sumę pogłowia zwierząt z obszarów: ziemie wschodnie (1900 r.), Królestwo Polskie (1907 r.), zabór pruski (1907 r.) oraz Małopolska i Śląsk (1910 r.). b Dane na podstawie spisu zwierząt gospodarskich według stanu w dniu 30 IX; bez Górnego Śląska, miasta Wilna i powiatów: Oszmiana, Święciany oraz Wilno-Troki. c Stan w dniu 30 XI.

Tabl. 28 (176). **Pogłowia zwierząt gospodarskich w latach 1910—1938 (dok.)**

Stan w dniu 30 VI

B. Według województw

Województwa ^d	Bydło		Trzoda chlewna		Owce		Konie	
	1921 ^b	1938	1921 ^b	1938	1921 ^b	1938	1921 ^b	1938
	na 100 ha użytków rolnych w szt.							
Polska	33,2	41,2	21,8	29,4	9,2	13,3	13,5	15,3
Województwa centralne								
Warszawskie	33,9	37,1	21,6	31,8	5,1	3,3	12,8	14,8
Łódzkie	40,6	43,7	20,1	29,1	7,9	7,0	15,3	15,1
Kieleckie	38,4	47,1	17,0	25,8	6,2	2,9	15,6	16,1
Lubelskie	31,1	39,6	21,0	38,2	5,6	5,0	15,4	17,5
Białostockie ^e	21,1	31,6	17,1	29,6	14,9	22,8	11,5	15,7
Województwa wschodnie								
Wileńskie	18,9	29,3	19,3	22,5	18,0	37,0	9,3	12,5
Nowogródzkie	17,0	33,9	15,2	27,4	11,3	30,8	9,6	13,8
Poleskie	18,4	34,7	10,1	22,9	6,8	28,5	5,4	9,9
Wołyńskie	30,0	41,5	23,6	32,1	6,0	12,6	18,2	18,8
Województwa zachodnie								
Poznańskie	42,5	40,9	45,8	45,1	16,0	5,9	13,5	14,5
Pomorskie	36,6	37,6	42,5	39,8	26,9	12,5	13,0	14,7
Śląskie	.	53,1	.	32,8	.	2,9	.	13,7
Województwa południowe								
Krakowskie	56,9	67,4	20,7	20,7	5,9	7,5	12,2	13,1
Lwowskie	45,1	54,5	18,8	18,2	2,9	5,7	18,8	18,3
Stanisławowskie	37,4	46,4	11,6	19,4	10,6	18,5	11,5	13,8
Tarnopolskie	29,4	41,3	17,5	25,4	3,1	7,5	18,0	19,5

^b Dane na podstawie spisu zwierząt gospodarskich według stanu w dniu 30 IX; bez Górnego Śląska, miasta Wilna i powiatów: Oszmiana, Święciany, Wilno-Troki. ^d W 1938 r. w podziale administracyjnym z 1 IV 1939 r. ^e Dla niektórych powiatów tego województwa dane dla 1921 r. pochodzą z 1900 r.

W 1937 r. produkcja mięsa wyniosła 800,2 tys. t, z tego: wołowego — 272,6 tys. t, wieprzowego — 517,5 tys. t i baraniego — 10,1 tys. t.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 91; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1923*, Warszawa 1924, s. 44; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1929*, Warszawa 1929, s. 48—49; I. Weinfeld, *Tablice statystyczne Polski 1924*, Warszawa-Bydgoszcz 1925, s. 50.

Tabl. 29 (177). **Pogłowie zwierząt gospodarskich w czasie II wojny światowej**
Stan w grudniu

Wyszczególnienie		Bydło	Trzoda chlewna	Owce	Konie	Kozy
		w tysiącach sztuk				
Generalna Gubernia	1941	3 886	1 333	519	1 433	115
	1943	3 733	1 138	596	1 315	140
Ziemie wcielone do Rzeszy	1941	2 558	2 586	578	865	323
	1943	2 574	3 148	876	885	438
w tym do Kraju Warty	1941	1 313	1 603	275	445	174
	1943	1 267	1 719	409	436	235

Uwaga. Dane zapewne zaniżone. Produkcja zwierzęca objęta była systemem kontyngentów. Według danych szacunkowych kontyngent zrealizowany w Generalnej Guberni wyniósł: mięsa — 43 tys. t w roku gospodarczym 1940/41 i 85 tys. t w roku gospodarczym 1943/44, mleka odpowiednio: 85 mln l i 272 mln l, a jaj w roku gospodarczym 1940/41 — 590 mln szt. Na ziemiach wcielonych do Rzeszy kontyngent trzody chlewnej w roku gospodarczym 1943/44 wyniósł 135,6 tys. t.

Na podstawie: Cz. Łuczak, *Polityka ludnościowa i ekonomiczna hitlerowskich Niemiec w okupowanej Polsce*, Poznań 1979, s. 272; Cz. Madajczyk, *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, tom I, Warszawa 1970, s. 543.

Tabl. 30 (178). **Pogłowie zwierząt gospodarskich^a w latach 1946—2016**
Stan w czerwcu

L a t a	Bydło		Trzoda chlewna ^b	Owce	Konie ^c
	ogółem	w tym krowy			
W tysiącach sztuk					
1946	3 911	2 748	2 674	727	1 730
1950	7 200	4 850	9 350	2 199	2 800
1960	8 695	5 885	12 615	3 662	2 805
1970	10 844	6 082	13 446	3 199	2 585
1980	12 649	5 956	21 326	4 207	1 780
1990	10 049	4 919	19 464	4 159	941
2000	6 083	3 098	17 122	362	550
2010 ^d	5 742	2 646	15 244	261	257
2016	5 939	2 332	10 865	239	185

a Patrz nota na str. 192. b W 2000 r. stan w końcu lipca. c W latach 1990 i 2000 — dane szacunkowe. d Dane Powszechnego Spisu Rolnego.

Tabl. 30 (178). Pogłowia zwierząt gospodarskich^a w latach 1946—2016 (dok.)

Stan w czerwcu

L a t a	Bydło		Trzoda chlewna ^b	Owce	Konie ^c
	ogółem	w tym krowy			
Na 100 ha użytków rolnych w szt.					
1946	19	13	13	3,6	8,5
1950	35	24	46	11	14
1970	56	31	69	16	13
1990	54	26	105	22	5,0
2010 ^d	39	18	103	1,8	1,7
2016	41	16	75	1,6	1,3

a Patrz nota na str. 192. b W 2000 r. stan w końcu lipca. c W latach 1990 i 2000 — dane szacunkowe. d Dane Powszechnego Spisu Rolnego.

Liczbę **kóz** szacowano następująco w: 1938 r. — 420 tys. szt., 1946 r. — 432 tys. szt., 1950 r. — 600 tys. szt., 1962 r. — 400 tys. szt., 1972 r. — 104 tys. szt., 1996 r. — 179 tys. szt., 2002 r. — 193 tys. szt. i 2010 r. — 117 tys. szt.

Liczbę **drobiu (kur)** szacowano następująco w: 1938 r. — 38,2 mln szt., 1947 r. — 30,2 mln szt., 1950 r. — 44,7 mln szt., 1960 r. — 63,2 mln szt., 1970 r. — 76,8 mln szt., 1980 r. — 76,1 mln szt., 1990 r. — 52,0 mln szt., 2000 r. — 48,3 mln szt., 2010 r. — 131,0 mln szt. i 2016 r. — 135,8 mln szt.

Na podstawie: R. Kulikowski, *Produkcja i towarowość rolnictwa w Polsce, przemiany i zróżnicowania przestrzenne po II wojnie światowej*, Warszawa 2013, s. 62—63; *Rocznik Statystyczny 1961*, Warszawa 1961, s. 183; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 267; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 321; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 337; *Rocznik Statystyczny 1997*, Warszawa 1997, s. 334; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2017*, Warszawa 2017, s. 206—208; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 354; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 52—53, 479.

Tabl. 31 (179). **Produkcja mięsa, mleka, jaj i wełny^a w latach 1946—2016**

Wyszczególnienie	1946	1950	1970	1990	2010	2016
O g ó ł e m						
Żywiec rzeźny przeliczony na mięso (łącznie z tłuszczami i podrobami) ^b w tys. t	337	1 323	2 187	3 325	3 909	4 939
w tym mięso i tłuszcze:						
wołowe	53	162	465	793	389	501
wieprzowe	201	958	1 279	1 841	1 863	1 880
drobiowe	19	33	128	332	1 380	2 241
Mleko krowie w mld l	3,3	7,8	14,5	15,4	11,9	12,9
Jaja kurze w mln szt.	1 100	3 400	6 941	7 597	11 124	10 600
Wełna nieprana owcza w t	950	4 396	8 939	14 783	620	774
Na 1 mieszkańca						
Żywiec rzeźny przeliczony na mięso (łącznie z tłuszczami i podrobami) ^b w kg	14,2	53,3	67,2	87,4	102	129
w tym mięso i tłuszcze:						
wołowe	2,2	6,5	14,3	20,8	10,1	13,1
wieprzowe	8,4	38,6	39,3	48,4	48,4	48,9
drobiowe	0,8	1,4	3,9	8,7	35,8	58,3
Mleko krowie w l	138	313	446	404	310	335
Jaja kurze w szt.	46,3	137	213	200	289	276
Wełna nieprana owcza w kg	0,04	0,18	0,27	0,39	0,02	0,02
Na 1 ha użytków rolnych						
Żywiec rzeźny w przeliczeniu na mięso (łącznie z tłuszczami i podrobami) ^b w kg	16,5	64,7	112	178	263	340
w tym mięso i tłuszcze:						
wołowe	2,6	8,0	23,8	42,3	26,2	34,5
wieprzowe	9,8	46,9	65,4	98,4	125	129
drobiowe	0,9	1,6	6,5	17,8	92,9	154
Mleko krowie w l	161	380	742	823	802	885
Wełna nieprana owcza w kg	0,05	0,22	0,46	0,79	0,04	0,05

^a Patrz nota na str. 192. ^b Wołowe, cielęce, wieprzowe, baranie, końskie, drobiowe, kozie, królicze i dziczyzna; w wadze po-ubojowej ciepłej.

Tabl. 31 (179). **Produkcja mięsa, mleka, jaj i wełny^a w latach 1946—2016 (dok.)**

Wyszczególnienie	1946	1950	1970	1990	2010	2016
Przeciętna roczna wydajność						
Udój mleka od 1 krowy w l	1 200	1 600	2 384	3 151	4 487	5 563
Liczba jaj od 1 kury nioski w szt.	72	81	100	157	227	219
Ilość wełny od 1 owcy w kg	1,3	2,0	2,8	3,6	2,7	3,3

^a Patrz nota na str. 192.

Część produkcji rolniczej objęta była **dostawami obowiązkowymi**, tj. przymusową odsprzedażą wskazanych ilości produkcji po cenach niższych od cen skupu. Dostawy wprowadzone zostały w 1951 r. W 1952 r. udział dostaw obowiązkowych w skupie produktów rolnych wynosił: zbóż — 93%, ziemniaków — 78%, bydła (bez cieląt) — 45%, trzody chlewnej (mięсно-słoninowej) — 55% i mleka — 51%. Do lat 70. XX w. zakres dostaw zmniejszono; ich udział w skupie w 1970 r. wynosił w przypadku zbóż 39%, ziemniaków — 48%, bydła (bez cieląt) — 28% i trzody chlewnej (mięсно-słoninowej) — 16%. Dostawy obowiązkowe zostały ostatecznie zniesione z dniem 1 I 1972 r.

Na podstawie: *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 138; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 338—339; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2017*, Warszawa 2017, s. 222—225; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 355—356; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 52—53, 64—65, 480—482; obliczenia własne.

Tabl. 32 (180). **Produkcyjność zwierząt gospodarskich według krajów w latach 1960—2016**

K r a j e	Przeciętny roczny uzysk mięsa ^a od 1 sztuki bydła			Przeciętny roczny udój mleka od 1 krowy		
	1961—1965 ^b	1989	2016	1960	1989	2016
	przeciętna roczna wydajność w kg					
P o l s k a	90	179	287	2 122	3 358	5 730
Belgia	215	294	305	3 811	4 241	7 316
Czechosłowacja ^c	177	255	298	1 862	4 000	8 279
Francja	183	249	310	2 337	2 950	6 744
Holandia	172	232	199	4 275	5 921	7 985
RFN ^d	192	266	317	3 395	4 802	7 747
Rumunia	111	158	163	1 368	2 081	3 321
Węgry	220	276	256	1 863	4 848	5 396
Wielka Brytania	.	284	328	2 990	4 694	8 203
Włochy	184	230	288	3 105	3 582	5 914

^a W wadze poubojowej, bez tłuszczów i podrobów. ^b Dane roczne z danego przedziału lat. ^c W 2016 r. — Czechy. ^d Republika Federalna Niemiec; w 2016 r. — Niemcy.

Uwaga. Uzysk mięsa zależał także od rodzaju hodowli np. Polska specjalizowała się w produkcji i sprzedaży cieląt, co było jednym z powodów niższego uzysku mięsa.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2017*, Warszawa 2017, s. 473; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1977*, Warszawa 1977, s. 213; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1981*, Warszawa 1982, s. 222; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1991*, Warszawa 1991, s. 276.

Tabl. 33 (181). **Maszyny i narzędzia rolnicze w latach 1921—1935**

A. Ogółem

Wyszczególnienie	W gospodarstwach o powierzchni ogólnej 50 ha i więcej w 1921 r.	1927	
		ogółem	w tym w gospodarstwach o powierzchni ogólnej 100 ha i więcej
w tysiącach sztuk			
Pługi motorowe (ciągniki)	1,7	.	.
Siewniki do nawozów	7,3	9	9
Siewniki do zbóż konne	22,7	.	.
Pługi konne jedno- i dwuskibowe	150,9	1 248	142
Brony zwykłe	.	1 115	58
Brony sprężynowe	.	556	35
Sieczkarnie	.	1 083	26
Młockarnie parowe	5,9	6	6
Młockarnie konne	12,0	783	18
Kieraty	16,8	783	18
Żniwiarki	19,0	.	.
Obsypniki	.	627	106
Parniki do kartofli	.	29	9

B. Na 100 gospodarstw rolnych o powierzchni ogólnej poniżej 50 ha w szt. w 1935 r.

Wyszczególnienie	Według Instytutu Gospodarstwa Społecznego ^a						Według Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach — w gospodarstwach o powierzchni ogólnej 2—50 ha ^b
	ogółem	w gospodarstwach o powierzchni ogólnej w ha					
		do 2	2—5	5—10	10—20	20—50	
Siewniki do zbóż konne	2,7	—	0,3	1,8	9,5	13,4	28,6
Pługi	85,4	10,7	58,3	96,4	123,2	159,1	167,6
Brony zwykłe	95,1	10,7	61,7	109,3	145,4	168,5	174,1
Brony sprężynowe	26,1	1,3	10,7	31,0	51,8	66,2	63,9
Sieczkarnie	66,6	26,8	55,9	78,1	82,2	74,8	87,8
Młockarnie	16,5	0,2	4,3	20,7	38,2	40,9	54,8
Kieraty	21,7	0,4	5,9	25,3	51,3	63,8	59,4
Żniwiarki	1,2	—	—	0,3	4,6	11,0	14,7
Wialnie i młynki	30,4	5,3	19,4	35,2	47,5	52,0	78,3

a Dane pochodzą z ankiety przeprowadzonej w 1935 r., objęła ona 53 wsie reprezentujące wszystkie województwa. b Dane dotyczą tzw. gospodarstw puławskich prowadzących, na potrzeby Instytutu, rachunkowość rolniczą i lepiej — od przeciętnych — wyposażonych w maszyny i narzędzia rolnicze.

Na podstawie: W. Błażejowski, *Przewidywane zapotrzebowanie na maszyny i narzędzia rolnicze w Polsce*, „Maszyny Rolnicze” nr 3, 1927, s. 29; K. Czerniewski, *Maszyny i narzędzia rolnicze w gospodarce mniejszej własności*, Warszawa 1938, s. 73—76; M. Mieszczankowski, *Rolnictwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1983, s. 159; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 140—141; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1924*, Warszawa 1925, s. 44; *Wielka własność rolna*, „Statystyka Polski”, tom V, 1925, s. XVII.

Tabl. 34 (182). **Ciągniki rolnicze^a w latach 1950—2016**

Stan w czerwcu

Wyszczególnienie	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010 ^b	2016
Ciągniki w tys. szt.	28,4	62,8	224,5	619,4	1 185,0	1 306,7	1 418,4	1 491,7
Powierzchnia użytków rolnych na 1 ciągnik w ha	720	325	87	31	16	14	11	9,7

a W latach 1950—2000 stan w dniu 31 XII; w latach 1950—1990 bez ciągników ogrodniczych; patrz nota na str. 192. b Dane Powszechnego Spisu Rolnego.

Na podstawie: *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 140; *Rocznik Statystyczny 1972*, Warszawa 1972, s. 299; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 345; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2001*, Warszawa 2001, s. 102; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 358; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 52—53, 484.

Tabl. 35 (183). **Zasoby siły pociągowej^a w latach 1960—2009**

Wyszczególnienie	1960	1970	1980	1990	2000	2009
------------------	------	------	------	------	------	------

W jednostkach pociągowych^b w tys.

Siła pociągowa	2 691	3 464	5 759	9 064	10 050	11 779
żywa	2 305	2 135	1 468	877	472	199
mechaniczna	386	1 329	4 291	8 187	9 578	11 580

W jednostkach pociągowych^b na 100 ha użytków rolnych

Siła pociągowa	13,2	17,7	30,4	48,4	56,4	73,0
żywa	11,3	10,9	7,7	4,7	2,6	1,2
mechaniczna	1,9	6,8	22,7	43,7	53,8	71,8

a Dane dotyczące żywej siły pociągowej wykazano według stanu w czerwcu, mechanicznej — w latach 1960—2000 według stanu w dniu 31 XII, w 2009 r. — według stanu w czerwcu. b Jako jednostkę siły pociągowej przyjęto 1 konia roboczego; w danych o zasobach żywej siły pociągowej wykazano konie 3-letnie i starsze; przeliczeń mechanicznej siły pociągowej dokonano następująco: dla lat 1960 i 1970 przyjęto, że jeden traktor przeliczeniowy równa się 5 jednostkom pociągowym, dla lat 1980—2009 jako jednostkę siły pociągowej przyjęto moc ciągnika równą 2,2 kW.

W latach 1950—1980 została przeprowadzona **elektryfikacja wsi**. W 1938 r. gospodarstwa rolne korzystające z energii elektrycznej stanowiły 1,8% ogółu gospodarstw, w 1945 r. — 2,2%, w 1950 r. — 19,0%, w 1960 r. — 58,2%, w 1970 r. — 90,8%, w 1980 r. — 99,2%.

Na podstawie: *Polska 1918—1988*, s. 142; *Rocznik Statystyczny 1971*, Warszawa 1971, s. 315; *Rocznik Statystyczny 1993*, Warszawa 1993, s. 342; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 358; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2010*, Warszawa 2010, s. 519.

Tabl. 36 (184). **Powierzchnia użytków rolnych na 1 traktor według krajów w latach 1950—2008**

Kraje	1950 ^a	1988	2008
	w hektarach		
Polska	718,4	17,1	10,3
Austria	293,2	10,7	9,6
Belgia	180,9	12,9	14,4
Czechosłowacja ^b	290,0	48,0	50,5
Francja	242,2	20,6	25,7
Hiszpania	1 386,6	42,5	27,3
Holandia	125,4	10,4	13,4
RFN ^c	102,1	8,2	22,1
Rumunia	927,0	82,6	77,9
Szwecja	69,2	19,2	19,5
Węgry	549,4	123,0	47,5
Wielka Brytania	59,7	35,8	39,9
Włochy	364,8	12,5	7,6

a Przy obliczeniach przyjęto powierzchnię użytków rolnych z 1953 r., w przypadku Polski — z 1955 r., Rumunii i Węgier — z 1947 r., Francji — z 1952 r., Hiszpanii — z 1959 r.; liczbę traktorów przyjęto z 1950 r. b W 2008 r. — Czechy. c Republika Federalna Niemiec; w 2008 r. — Niemcy.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1956*, Warszawa 1956, s. 432; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 697; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2017*, Warszawa 2017, s. 474; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1991*, Warszawa 1991, s. 277; *Rolniczy Rocznik Statystyczny 1945—1965*, Warszawa 1966, s. 421.

Tabl. 37 (185). **Zużycie nawozów mineralnych lub chemicznych oraz wapniowych w przeliczeniu na czysty składnik^a**

Wyszczególnienie	1924/25	1929/30	1937/38	1945/46	1949/50	1969/70	1989/90	2009/10 ^b	2015/16
------------------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	----------------------	---------

W tysiącach ton

Nawozy mineralne lub chemiczne ^c	106	169	125	89	363	2 416	3 029	1 771	1 895
azotowe	24	39	30	39	94	785	1 274	1 024	1 043
fosforowe	30	77	54	15	103	595	752	352	326
potasowe	52	53	41	35	166	1 036	1 003	396	527
Nawozy wapniowe	.	.	9	.	128	1 776	3 371	591	995

a Dane dotyczą lat gospodarczych: w latach 1924/25—1937/38 — od 1 VIII do 31 VII następnego roku; w latach 1945/46—2015/16 — od 1 VII do 30 VI następnego roku; patrz nota na str. 192. b Dane Powszechnego Spisu Rolnego. c W latach gospodarczych 1945/46—2015/16 łącznie z wieloskładnikowymi.

Tabl. 37 (185). Zużycie nawozów mineralnych lub chemicznych oraz wapniowych w przeliczeniu na czysty składnik^a (dok.)

Wyszczególnienie	1924/25	1929/30	1937/38	1945/46	1949/50	1969/70	1989/90	2009/10 ^b	2015/16
Na 1 ha użytków rolnych w kg									
Nawozy mineralne lub chemiczne ^c	4,3	6,6	4,9	4,3	17,8	124	164	119	130
azotowe	1,0	1,5	1,2	1,9	4,6	40	69	69	72
fosforowe	1,2	3,0	2,1	0,7	5,0	30	41	24	22
potasowe	2,1	2,1	1,6	1,7	8,1	53	54	27	36
Nawozy wapniowe	.	.	0,4	.	6,2	91	182	40	68

a Dane dotyczą lat gospodarczych: w latach 1924/25—1937/38 — od 1 VIII do 31 VII następnego roku; w latach 1945/46—2015/16 — od 1 VII do 30 VI następnego roku; patrz nota na str. 192. b Dane Powszechnego Spisu Rolnego. c W latach gospodarczych 1945/46—2015/16 łącznie z wieloskładnikowymi.

Uwaga. W latach gospodarczych 1924/25—1937/38 zużycie nawozów na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach o powierzchni ogólnej 50 ha i więcej ponad dwukrotnie przewyższało zużycie w gospodarstwach o powierzchni ogólnej poniżej 50 ha.

Na podstawie: *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 142; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 346; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 359; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 52—53, 484; W. Roszkowski, *Gospodarcza rola większej prywatnej własności ziemskiej w Polsce 1918—1939*, Warszawa 1986, s. 141.

Tabl. 38 (186). Zużycie nawozów sztucznych^a według krajów

Kraje	1938	1948/49—1952/53 ^b	1988/89	2015/16
	na 1 ha użytków rolnych w kg			
P o l s k a^c	4,9^d	18,2	176,4	130,3
Austria	6,2	19,9	91,5	69,0
Belgia	117,5	157,5	275,9	176,0 ^e
Czechosłowacja ^f	13,1	25,2	235,5	96,0 ^e
Francja	25,2	31,8	193,5	108,6
Hiszpania	3,1	6,3	65,2	70,8
Holandia	143,4	177,3	300,7	145,1
Niemcy ^g	102,1	102,7	257,7	143,2
Rumunia	.	.	89,7	38,5
Szwecja	28,4	45,5	106,6	82,1
Węgry	.	6,6	225,2	97,2
Wielka Brytania	24,9	42,6	130,3	86,7
Włochy	21,5	21,7	122,7	65,7

a W latach gospodarczych 1988/89 i 2015/16 w przeliczeniu na czysty składnik, w przypadku Polski — za wszystkie lata. b Dane za rok gospodarczy z danego przedziału lat. c Bez nawozów wapniowych; łącznie z wieloskładnikowymi z wyjątkiem roku gospodarczego 1937/38. d Rok gospodarczy 1937/38. e 2014 r. f W 2014 r. — Czechy. g W latach gospodarczych 1948/49—1952/53 oraz 1988/89 — Republika Federalna Niemiec (RFN).

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2017*, Warszawa 2017, s. 435—436; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 834; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1977*, Warszawa 1977, s. 218; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1991*, Warszawa 1991, s. 281; *Rolniczy Rocznik Statystyczny 1945—1965*, Warszawa 1966, s. 419.

LEŚNICTWO, ŁOWIECTWO

Tabl. 39 (187). **Powierzchnia lasów**
A. W latach 1923 i 1937

Wyszczególnienie	1923	1937
	w tysiącach hektarów	
O g ó ł e m	9 062	8 624^a
Lasy państwowe	2 603	3 339
Lasy niepaństwowe	6 459	5 285
w tym o powierzchni poniżej 30 ha ^b	2 264	930

B. W latach 1946—2016
Stan w dniu 31 XII

L a t a	Ogółem	Lasy państwowe ^c	Lasy niepaństwowe ^d	Lesistość ^e w %
	w tysiącach hektarów			
1946	7 083 ^f	6 021	1 062	20,8
1950	6 915	5 888	1 027	22,2
1970	8 432	6 801	1 631	27,0
1990	8 694	7 219	1 475	27,8
2010	9 121	7 436	1 686	29,2
2016	9 230	7 456	1 774	29,5

a Stanowiące 22,2% w ogólnej powierzchni kraju. b W województwach wschodnich lasy o powierzchni poniżej 50 ha. c W latach 1990—2016 lasy publiczne stanowiące głównie własność Skarbu Państwa (7 351,3 tys. ha w 2016 r.), a następnie gmin (84,0 tys. ha w 2016 r.). d W latach 1946—1970 lasy: prywatne, rolniczych spółdzielni produkcyjnych, gmin i wspólnot (w grupie tej dominowały lasy prywatne — ok. 92%), w latach 1990—2016 — lasy prywatne (stanowiące własność osób fizycznych, wspólnot gruntowych i innych osób prawnych). e Stosunek procentowy ogólnej powierzchni lasów do ogólnej powierzchni kraju. f Powierzchnia leśna i nieleśna (nieużytki, drogi leśne, wody).

Na podstawie: *Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce*, Warszawa 1965, s. 310; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 87; *Rocznik Statystyczny 1959*, Warszawa 1959, s. 220; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 373; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 353; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 364; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 52—53, 490.

Tabl. 40 (188). **Eksploracja lasów państwowych w latach 1931/32—1937/38^a**

Wyszczególnienie	1931/32	1934/35	1937/38
Powierzchnia wyrębana w tys. ha	22,0	25,2	23,3
Wyręb roczny grubizny (drewno opałowe i użytkowe) w mln m ³	7,0	7,8	8,8
Sprzedana masa grubizny, drobnicy i karpiny w mln m ³	7,8	9,2	10,4
Powierzchnia zalesiona w tys. ha	42,0	32,8	34,1
Dochody lasów państwowych w mln zł	120,2	181,3	374,1
w tym z drewna	91,7	154,7	339,6
Wydatki lasów państwowych w mln zł	108,9	158,6	311,9
w tym na:			
pozyskanie i przerób drewna	48,8	87,2	200,7
odnowienia lasu	4,2	4,1	5,9

a Dotyczy okresu od 1 X do 30 IX następnego roku.

Uwaga. Powierzchnia wyrębana w roku 1920/21 wynosiła 14,6 tys. ha, w roku 1925/26 — 52,3 tys. ha, powierzchnia zalesiona odpowiednio w tych latach: 12 tys. ha i 43 tys. ha.

Na podstawie: *Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce*, Warszawa 1965, s. 340; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 89, 387.

Tabl. 41 (189). **Pozyskiwanie drewna w latach 1950—2016**

L a t a	Ogółem	Grubizna	Drewno małowymiarowe ^a	Karpina ^a	Grubizna na 100 ha powierzchni lasów w m ³
	w dekametrach sześciennych				
1950	15 259	13 704	1 462	93	198,2
1970	21 190	18 473	2 609	108	219,0
1990	18 676	17 617	1 056	3,3	202,6
2000	27 659	26 025	1 634	0,3	293,6
2010	35 467	33 568	1 899	0,1	368,0
2016	40 901	39 129	1 771	—	423,9

a W latach 1950 i 1970 — w lasach państwowych, w latach 1990—2016 — w lasach publicznych.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1959*, Warszawa 1959, s. 222; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 373—374; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 353; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 368; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 494.

Tabl. 42 (190). Niektóre zwierzęta łowne w latach 1970—2016^a

Wyszczególnienie	1970	1990	2000	2010	2016
	w tysiącach sztuk				
Zwierzęta łowne^b (stan w dniu 10 III)					
Łosie	.	5,4	2,1	8,4	20
Jelenie	.	92	117	180	218
Sarny	.	561	597	822	887
Dziki	.	80	118	250	250
Lisy	.	56	145	198	202
Zające	.	1 154	551	559	752
Bażanty	.	377	264	463	525
Kuropatwy	.	920	346	388	277
Odstrzał zwierząt					
Jelenie	10,5	54	41	54	93
Sarny	18,6	166	158	161	213
Dziki	24,4	122	93	233	310
Lisy	.	29	101	142	155
Zające	385,5	232	65	18	17
Bażanty	81,7	124	95	104	114
Kuropatwy	121,2	221	23	3,1	2,9
Odlów zwierząt					
Zające	76,5	34,8	6,3	0,3	0,2
Kuropatwy	16,8	1,7	0,3	0,01	.
Bażanty (zasiedlenie)	73,6	36,7	62,0	97,3	93,8

^a W przypadku odstrzału i odlowu dane dotyczą roku łowieckiego, tj. okresu od 1 IV do 31 III następnego roku odpowiednio: 1970/71, 1990/91, 2000/01 2010/11 i 2016/17. ^b Dane szacunkowe.

Na podstawie: *Leśnictwo 2017*, Warszawa 2017, s. 162—164; *Rocznik Statystyczny 1978*, Warszawa 1978, s. 258; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 369; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 489—490.

PRZEDSIĘBIORSTWA

Tabl. 43 (191). Świadectwa przemysłowe wykupione dla zakładów przemysłowych na lata 1926—1938

Kategorie świadectw	1926	1929	1935	1938
Ogółem	208 466	182 930	221 710	272 540
I	} 618	282	202	210
II		188	122	138
III		452	354	389
IV	} 5 754	2 989	1 902	1 910
V		5 265	3 438	4 131
VI	} 21 435	8 634	7 758	8 718
VII		16 851	12 735	15 013
VIII	180 659	148 269	195 199	242 031

U w a g a. Dane nie obejmują świadectw przemysłowych wykupionych przez zakłady handlowe.

Zakłady przemysłowe dzielone były na kategorie, z czym wiązał się obowiązek wykupu świadectw przemysłowych. Przynależność do danej kategorii regulowały ustawy o podatku przemysłowym. Zasadniczo zależała ona od: gałęzi produkcji, wielkości zatrudnienia robotników, bądź/i rozmiarów produkcji, zdolności produkcyjnych oraz wyposażenia (lub nie) w silniki mechaniczne. Kategorię VIII stanowiły w praktyce zakłady rzemieślnicze, rękodzielnicze i chałupnicze zatrudniające od 1 do 4 robotników wliczając również właściciela i członków rodzin zatrudnionych w zakładzie.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1935*, Warszawa 1935, s. 62; *Mały Rocznik Statystyczny 1937*, Warszawa 1937, s. 87; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 96; *Statystyka Przemysłowa. Produkcja i zatrudnienie w zakładach I—VII kategorii 1935*, „Statystyka Polski”, seria C, zeszyt 52, 1937.

Tabl. 44 (192). **Spółdzielczość**

Stan w dniu 31 XII

A. W latach 1929—1938^a

Wyszczególnienie	1929	1933	1938	1929	1933	1937
	spółdzielnie			członkowie w tys.		
O g ó ł e m	11 189	11 669	13 741	2 733	2 628	3 016
Spożywców	1 231	1 253	2 137	514	355	366
Rolniczo-spożywcze	2 524	2 580	3 207	301	292	353
Rolniczo-handlowe	355	378	453	94	59	76
Mleczarskie	1 362	1 275	1 475	228	306	626
Kredytowe	5 025	5 490	5 597	1 514	1 553	1 515
w tym rolnicze	3 304	3 602	3 707	641	750	813
Mieszkaniowe	208	189	261	17	15	22
Inne	484	504	611	65	48	58

B. W latach 1988—2016 — spółdzielnie^b

Wyszczególnienie	1988	2001	2016
O g ó ł e m	15 236	13 973	9 520
Spółdzielnie:			
spożywców „Społem”	397	427	310
mieszkaniowe	3 128	3 948	3 722
pracy	2 340	2 092	567
inwalidów i niewidomych	454	436	167
rzemieślnicze	562	390	133
„Cepelia”	121	62	6
socjalne	—	—	1 054
zaopatrzenia i zbytu „Samopomoc Chłopska”	1 912	1 992	1 115
mleczarskie	323	335	137
ogrodniczo-pszczelarskie	140	188	52
kółek rolniczych	2 006	1 427	489

a Spółdzielnie związkowe. b Zrzeszone w Krajowej Radzie Spółdzielczej.

Tabl. 44 (192). **Spółdzielczość (dok.)**

Stan w dniu 31 XII

B. W latach 1988—2016 — spółdzielnie^b (dok.)

Wyszczególnienie	1988	2001	2016
Rolnicze spółdzielnie produkcyjne	2 089	1 598	682
Banki spółdzielcze	1 663	880	563
Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe (SKOK-i)	—	113	55
Spółdzielcze grupy producentów rolnych	101	85	468

^b Zrzeszone w Krajowej Radzie Spółdzielczej.

Uwaga. Spółdzielni czynnych (bez związków spółdzielni oraz spółdzielni uczniowskich) było w końcu: 1945 r. — 8 252 z 2 058 tys. członków, 1951 r. — 11 568 z 5 993 tys., 1960 r. — 11 526 z 9 001 tys., 1970 r. — 9 811 z 13 832 tys., 1980 r. — 11 050 z 15 191 tys., 1988 r. — 15 236 z 15 286 tys.

Przed II wojną światową spółdzielnie były zrzeszone w związkach (w celu dokonywania rewizji, doskonalenia pracy czy koordynacji działań; prawo rewizji przyznawał związkowi Minister Skarbu). W końcu lat 30. XX w. były to m.in.: Związek Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych RP, „Społem”, Związek Spółdzielni Spożywców RP, Związek Rewizyjny Spółdzielni Wojskowych w Warszawie, Związek Spółdzielni i Zrzeszeń Pracowniczych RP, Związek Rewizyjny Spółdzielni Ukraińskich, Związek Rewizyjny Ruskich Spółdzielni we Lwowie, Związek Spółdzielni Niemieckich w Polsce w Poznaniu, Związek Żydowskich Spółdzielni w Polsce w Warszawie Związek Żydowskich Kupieckich Stowarzyszeń Spółdzielczych w Polsce.

Większość spółdzielni była zrzeszona w polskich związkach rewizyjnych — w końcu 1937 r. było 7 812 spółdzielni z 2 157 tys. członków, następnie w związkach: ukraińskich i ruskich — 3 516 z 661 tys., żydowskich — 773 z 141 tys. i niemieckich — 759 z 57 tys. Ponadto spółdzielnie zrzeszone były w związkach według profilu działalności.

W latach powojennych spółdzielczość przechodziła istotne zmiany reorganizacyjne. Po 1948 r. likwidacji uległy przedwojenne organizacje spółdzielcze, a Związek Rewizyjny Spółdzielni RP zastąpiły Naczelna Rada Spółdzielcza i Centralny Związek Spółdzielczy. Rozwiązaniu uległy związki spółdzielni branżowych, ich majątek upaństwowiono.

Odrodzenie spółdzielczości dokonało się po 1956 r., kiedy zyskała ona ograniczoną autonomię. Powstał Związek Spółdzielni Mieszkaniowych, Gminne Kasy Spółdzielcze powróciły do nazwy Spółdzielni Oszczędnościowo-Pożyczkowych (SOP), Związek Spółdzielni Spożywców odzyskał nazwę „Społem”. Ze struktur Centralnego Związku Spółdzielni Pracy wyodrębnił się Związek Spółdzielni Inwalidów. W 1960 r. funkcje zlikwidowanego Centralnego Związku Spółdzielczego przejęła Naczelna Rada Spółdzielcza. Powoływano branżowe związki spółdzielcze, odtworzono spółdzielnie mleczarskie, ogrodnicze i mieszkaniowe, rozszerzono zakres działania SOP. Taki stan organizacyjny trwał do końca lat 80. XX w.

W 1990 r., w wyniku ustawy o zmianach w organizacji i działalności spółdzielczości, wszystkie związki spółdzielcze (poza Naczelną Radą Spółdzielczą) zostały zlikwidowane lub postawione w stan likwidacji; spółdzielnie niepotrafiące działać w warunkach wolnego rynku kończyły działalność. W 1992 r. w miejsce zlikwidowanych związków spółdzielczych zaczęto tworzyć ogólnokrajowe i regionalne związki rewizyjne różnych branż.

Zasady działalności spółdzielni określa ustawa Prawo spółdzielcze z 1982 r., która była wielokrotnie nowelizowana (tekst jednolity ogłoszono w 2018 r.). Spółdzielczość nie odzyskała już swojej historycznej pozycji gospodarczej i społecznej.

Na podstawie: *Działające zrzeszenia spółdzielcze w Polsce (2016)*, Ruch Spółdzielców, <https://ruchspoldzielcow.pl/baza-wiedzy/spoldzielczosc-w-liczbach> (dostęp czerwiec 2018 r.); R. Kata, *Spółdzielczość w Polsce na tle innych krajów Unii Europejskiej — stan i współczesne wyzwania*, „Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy”, 2016, nr 9, s. 71; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 115—116; *Portal Polskiej Spółdzielczości. Kalendarium* <https://xn-spoldzielczo-hbb2w40agl.pl/kalendarium/rok-2016/> (dostęp czerwiec 2018 r.); *Spółdzielczość 1994*, GUS, Warszawa 1996, s. 14;

Tabl. 45 (193). **Spółki akcyjne działające w Polsce w latach 1929—1937**

Stan w dniu 31 XII

A. W latach 1929—1936 — spółki krajowe i zagraniczne

Wyszczególnienie	1929 ^a	1930	1933	1936
Spółki mające zarząd w Polsce (krajowe)				
Liczba spółek	1 552	1 580	1 130	1 110
w tym z udziałem kapitału zagranicznego	363	407	466	427
Kapitały własne spółek w mln zł	5 497	4 242	4 070	3 911
w tym kapitał zakładowy	.	3 436	3 378	3 339
w tym w spółkach z udziałem kapitału zagranicznego	2 382	2 602	2 897	2 447
w tym kapitał zagraniczny	1 863	1 741	1 849	1 503
Udział kapitału zagranicznego w %:				
w kapitałach własnych spółek	33,8	41,0	45,4	38,4
w kapitałach własnych spółek z udziałem kapitału zagranicznego	78,2	66,9	63,8	61,4

Spółki mające zarząd za granicą (zagraniczne)

Liczba spółek	62	65	46	43
Kapitały ^b w mln zł	558	666	323	281
w tym kapitał zakładowy	227	260	157	142

B. W 1937 r. — spółki mające zarząd w Polsce (krajowe)

Działy gospodarki	Liczba spółek		Kapitały własne spółek	W tym kapitał zakładowy			Udział kapitału zagranicznego — w % — w kapitale zakładowym spółek		
	ogółem	w tym z udziałem kapitału zagranicznego		razem	w tym w spółkach z udziałem kapitału zagranicznego ^c		ogółem	w tym w spółkach z udziałem kapitału zagranicznego ^c	
			razem		w tym kapitał zagraniczny				
	w milionach złotych								
O g ó ł e m	1 066	391	3 869	3 230	2 051	1 294	40,1	63,1	
Rolnictwo i hodowla	14	2	14	12	2,7	0,9	7,4	33,3	
Górnictwo i hutnictwo	34	22	925	751	616	391	52,1	63,6	
Górnictwo naftowe	23	17	253	213	207	186	87,5	89,9	

a Niektóre dane zostały skorygowane przez M. Smereka w stosunku do liczb podawanych przez roczniki statystyczne z lat 1930—1932. b Obejmują fundusze przeznaczone na działalność w Polsce (kapitał zakładowy, kapitały rezerwowe oraz kredyty otrzymane z centrali — „spółek matek”). c Dane Instytutu Koniunktur Gospodarczych i Cen; łącznie z sumami ulokowanymi w krajowych spółkach akcyjnych przez przedsiębiorstwa działające w Polsce, a posiadające kapitały zagraniczne (pośredni udział zagranicy).

Tabl. 45 (193). **Spółki akcyjne działające w Polsce w latach 1929—1937 (dok.)**

B. W 1937 r. — spółki mające zarząd w Polsce (dok.)

Działy gospodarki	Liczba spółek		Kapitały własne spółek	W tym kapitał zakładowy			Udział kapitału zagranicznego — w % — w kapitale zakładowym spółek	
	ogółem	w tym z udziałem kapitału zagranicznego		razem	w tym w spółkach z udziałem kapitału zagranicznego ^c		ogółem	w tym w spółkach z udziałem kapitału zagranicznego ^c
					razem	w tym kapitał zagraniczny		
	w milionach złotych							
Przemysł przetwórczy:								
mineralny	57	16	92	85	48	23	26,9	47,0
metalowy	95	29	181	148	79	23	15,7	29,2
elektrotechniczny	28	18	67	62	55	41	66,1	74,2
chemiczny	103	54	305	238	187	143	59,9	76,2
włókienniczy	130	37	552	489	202	108	22,1	53,5
papierniczy	25	9	95	77	54	18	22,8	32,4
skórzany	14	4	14	13	4,0	3,5	27,1	87,5
drzewny	54	30	40	36	23	19	52,1	82,2
spożywczy	146	37	402	312	105	26	8,4	25,1
w tym cukrownie	52	16	234	171	62	8,0	4,7	12,9
odzieżowy i galanteryjny	6	4	6,6	6,0	4,2	3,6	60,0	85,7
poligraficzny	32	2	43	33	0,7	0,3	0,9	42,9
budowlany	46	12	28	21	7,8	5,2	25,0	66,7
Elektrownie i wodociągi	23	16	234	215	200	175	81,3	87,4
Handel towarowy	107	38	66	57	18	11	19,0	59,0
Handel pieniężny (banki, kantory)	37	14	243	197	73	34	17,4	46,5
Ubezpieczenia	14	9	25	20	13	12	59,1	92,1
Zakłady gastronomiczne i wynajem pomieszczeń	8	1	17	16	2,0	2,0	12,4	100,0
Transport i komunikacja	51	17	246	214	143	65	30,3	45,3
Inne	19	3	19	16	5,2	4,8	30,2	92,3

c Dane Instytutu Koniunktur Gospodarczych i Cen; łącznie z sumami ulokowanymi w krajowych spółkach akcyjnych przez przedsiębiorstwa działające w Polsce, a posiadające kapitały zagraniczne (pośredni udział zagranicy).

Uwaga. W części A celowo podano dane dla lat 1929 i 1930, ażeby udokumentować zmiany kapitałów spółek wywołane wielkim kryzysem. Dane nie obejmują Banku Polskiego SA. Nie zamieszczono danych za lata 20. XX w. z uwagi na ich nieporównywalność. Jednolite dane zaczęto opracowywać w końcu lat 20. XX w., po tym, jak prawo o spółkach akcyjnych z 22 III 1928 r. zobligowało spółki do przekazywania Ministerstwu Przemysłu i Handlu materiałów sprawozdawczych uwzględniających udziały kapitałów zagranicznych.

Na podstawie: Z. Landau, J. Tomaszewski, *Kapitały obce w Polsce 1918—1939. Materiały i dokumenty*, Warszawa 1964, s. 15; *Mały Rocznik Statystyczny 1937*, Warszawa 1937, s. 94; *Mały Rocznik Statystyczny 1938*, Warszawa 1938, s. 103—104; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, s. 108, 113; M. Smerek, *Bilans płatniczy Polski za rok 1930*, „Statystyka Polski” 1933, seria B, zeszyt 17, s. 11; *Statystyka spółek akcyjnych*, „Wiadomości Statystyczne” 1932, zeszyt specjalny 3, s. 2; J. Tuszyńska, *Kapitały zagraniczne w spółkach akcyjnych w Polsce*, „Polska Gospodarcza” 1933, nr 13, s. 405—407.

Tabl. 46 (194). **Przedsiębiorstwa państwowe objęte procesem prywatyzacji w latach 1990^a—2012**

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym w latach 1990—2000
O g ó ł e m	7 555	6 727
Skomercjalizowane:		
w jednoosobowe spółki Skarbu Państwa	1 747	1 502
w spółki z udziałem wierzycieli ^b	14	14
Objęte prywatyzacją bezpośrednią	2 196	1 863
w tym sprywatyzowane	2 118	1 806
Poddane likwidacji	1 944	1 694
w tym zlikwidowane	1 127	807
Włączone do Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa ^c	1 654	1 654

a Od 1 VIII 1990 r. b Do 30 IV 2004 r. c Od 1 I 1992 r. do 31 XII 1995 r.

Uwaga. Do końca 2012 r. przedsiębiorstwa państwowe objęte procesem przekształceń własnościowych (7 555) stanowiły 86,4% ogólnej ich liczby zarejestrowanych w rejestrze REGON w dniu 30 VI 1990 r.

Na podstawie: *Polska 1989—2014*, Warszawa 2014, s. 79; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 578; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2013*, Warszawa 2013, s. 731.

Tabl. 47 (195). **Przedsiębiorstwa niefinansowe aktywne^a w latach 2000—2016**

Lata	Ogółem w tys. ^b	Przedsiębiorstwa — w % ogółem — o liczbie pracujących			
		do 9 (mikro)	10—49 (małe)	50—249 (średnie)	250 i więcej (duże)

Przedsiębiorstwa (stan w dniu 31 XII)

2000	1 766,1	96,8	2,2	0,8	0,2
2005	1 676,8	96,3	2,6	0,9	0,2
2010	1 726,7	95,9	3,0	0,9	0,2
2016	2 013,4	96,2	2,8	0,8	0,2

Pracujący (stan w dniu 31 XII)

2000	10 782,1	26,2	15,9	23,4	34,5
2005	8 287,5	41,1	11,7	18,0	29,2
2010	8 859,1	38,4	12,9	18,6	30,1
2016	9 692,2	39,8	12,2	16,7	31,3

a Dane obejmują przedsiębiorstwa prowadzące działalność gospodarczą (aktywne), posiadające osobowość prawną i nieposiadające osobowości prawnej oraz osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. b Notka patrz na str. 227.

Tabl. 47 (195). **Przedsiębiorstwa niefinansowe aktywne^a w latach 2000—2016 (dok.)**

Lata	Ogółem w tys. ^b	Przedsiębiorstwa — w % ogółem — o liczbie pracujących			
		do 9 (mikro)	10—49 (małe)	50—249 (średnie)	250 i więcej (duże)
Przeciętna liczba zatrudnionych					
2005	5 818,7	20,9	15,2	24,4	39,5
2010	6 495,3	19,7	16,2	24,4	39,7
2016	6 804,2	20,2	15,7	22,5	41,6
Nakłady inwestycyjne (ceny bieżące)					
2000	106,3	14,3	12,6	23,1	50,0
2005	100,0	11,8	10,6	21,7	55,8
2010	141,9	17,5	11,9	20,9	49,7
2016	188,6	16,1	8,9	18,8	56,2
Wartość produkcji (ceny bieżące)					
2005	1 697,7	32,2	9,7	17,5	40,5
2010	2 454,8	28,6	10,4	17,9	43,1
2016	3 127,4	30,1	9,0	17,0	43,9

a Dane obejmują przedsiębiorstwa prowadzące działalność gospodarczą (aktywne), posiadające osobowość prawną i nieposiadające osobowości prawnej oraz osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. b Nakłady inwestycyjne i wartość produkcji w mld zł.

Uwaga. Dane za 2000 r. nie są w pełni porównywalne z danymi za lata 2005—2016; w 2000 r. obejmują przedsiębiorstwa prowadzące działalność gospodarczą poza rolnictwem, leśnictwem, rybołówstwem i rybactwem. Dane za lata 2005—2016 dotyczą przedsiębiorstw niefinansowych prowadzących działalność gospodarczą i nie obejmują rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa, działalności finansowej i ubezpieczeniowej oraz szkół wyższych.

Na podstawie: *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2005 roku*, GUS, Warszawa 2007, (tablice Excel); *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2010 r.*, GUS, Warszawa 2011, s. 41—42; *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2016 r.*, GUS, Warszawa 2016, s. 50—51; *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2000—2001*, PARP, Warszawa 2002, s. 25—26, 315—349.

PRZEMYSŁ

Tabl. 48 (196). **Zatrudnienie w przemyśle w latach 1920—1938**
A. W latach 1920 i 1922^a

Gałęzie przemysłu	1920	1922
	w tysiącach	
Ogółem	202,1	470,9
w tym:		
Górnictwo	62,0	91,6
Hutnictwo	10,3	17,8
Przemysł przetwórczy:		
mineralny	19,6	36,2
maszynowy i metalowy	18,9	66,0
chemiczny	6,7	15,2
włókienniczy	43,5	144,5
papierniczy ^b	5,9	13,2
drzewny	12,3	36,7
spożywczy	22,9	49,3

a Bez Górnego Śląska. *b* Łącznie z przemysłem poligraficznym.

Tabl. 48 (196). **Zatrudnienie w przemyśle w latach 1920—1938 (dok.)**B. W latach 1929—1938^c

Stan w końcu września

Gałęzie przemysłu	1929	1932	1935	1938
	w tysiącach			
Ogółem	877,6	562,1	660,1	857,6
Górnictwo	153,1	105,9	89,9	109,6
Hutnictwo	63,5	33,0	38,6	53,0
Elektrownie ^d	8,1	6,9	7,9	9,6
Przemysł przetwórczy	652,9	416,2	523,7	685,4
mineralny	78,4	38,5	61,0	82,1
maszynowy i metalowy	150,0	97,0	112,8	167,6
elektrotechniczny	7,1	4,4	10,3	19,4
chemiczny	41,8	31,9	37,8	49,7
włókienniczy	162,2	122,2	144,3	161,1
papierniczy	13,8	11,6	13,4	16,9
skórzany	5,2	5,0	6,4	6,8
odzieżowy	17,8	10,3	14,3	17,5
drzewny	51,9	25,8	40,1	49,5
spożywczy	60,4	45,5	49,1	60,6
poligraficzny	11,7	8,9	10,3	12,5
budowlany	52,6	15,1	23,8	41,7

c Dane dotyczą zakładów zatrudniających 20 i więcej robotników. d Łącznie z wodociągami.

Uwaga. Dane w części A nie są porównywalne z danymi w części B i jedynie orientacyjnie pokazują stan zatrudnienia w przemyśle.

Na podstawie: Z. Landau, J. Tomaszewski, *Gospodarka Polski międzywojennej*, tom I *W dobie inflacji 1918—1923*, Warszawa 1967, s. 93; „Statystyka Pracy”, zeszyt 2, 1937, s. 87—90; „Statystyka Pracy”, zeszyt 4, 1938, s. 246.

Tabl. 49 (197). **Pracujący w przemyśle w latach 1946—2016**

A. W latach 1946—1990 — przemysł według Klasyfikacji Gospodarki Narodowej (KGN)

Wyszczególnienie	1946	1950	1960	1970	1980	1990
	w tysiącach					
Ogółem (przeciętne w roku)	1 407	2 107	3 158	4 453	5 245	4 620
Przemysł uspołeczniony	1 071	1 944	2 996	4 249	4 973	3 765
w tym zatrudnieni na podstawie stosunku pracy ...	1 071	1 936	2 949	4 072	4 760	3 681
Pracownicy na stanowiskach:						
robotniczych	953	1 682	2 510	3 328	3 834	.
nierobotniczych	118	254	439	744	926	.
Osoby wykonujące pracę nakładczą	—	8	47	160	206	70
Agenci	—	—	—	17	7	14
Przemysł nieuspołeczniony	336	163	162	204	272	855

Tabl. 49 (197). **Pracujący w przemyśle w latach 1946—2016 (dok.)**B. W latach 2000—2016 — przemysł według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD)^a

Wyszczególnienie	2000	2010	2016
	w tysiącach		
Stan w dniu 31 XII			
Ogółem	3 134,4	2 909,5	3 094,6
Sektor publiczny	788,6	416,2	278,6
Górnictwo i wydobywanie	192,0 ^b	120,1	83,6
Przetwórstwo przemysłowe	376,4 ^c	89,0	48,7
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę ^d	220,2 ^e	113,3	48,5
Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja ^d ...	x	93,8	97,8
Sektor prywatny	2 345,8	2 493,3	2 816,0
Górnictwo i kopalnictwo	31,2 ^b	52,9	56,2
Przetwórstwo przemysłowe	2 298,3 ^c	2 347,4	2 630,8
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę ^d	16,3 ^e	45,8	74,7
Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja ^d ...	x	47,1	54,3
Przeciętne w roku			
Ogółem	3 223,1	2 913,7	3 006,4
w tym:			
zatrudnieni na podstawie stosunku pracy	2 955,0	2 696,1	2 777,9
pracodawcy i pracujący na własny rachunek	258,2	215,5	227,1
Górnictwo i wydobywanie	240,9 ^b	175,2	140,3
w tym zatrudnieni na podstawie stosunku pracy	239,7	173,2	138,3
Przetwórstwo przemysłowe	2 732,9 ^c	2 437,9	2 594,0
w tym zatrudnieni na podstawie stosunku pracy	2 467,1	2 229,8	2 377,8
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę ^d	249,3 ^e	161,4	123,5
w tym zatrudnieni na podstawie stosunku pracy	248,2	159,4	120,0
Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja ^d	x	139,2	148,6
w tym zatrudnieni na podstawie stosunku pracy	x	133,7	141,8

a W 2000 r. — PKD 2004, w latach 2010 i 2016 — PKD 2007; z uwagi na zmiany zakresowe pomiędzy poszczególnymi poziomami klasyfikacyjnymi w PKD 2007 w stosunku do PKD 2004 dane nie są w pełni porównywalne. b, c, e Według PKD 2004 sekcje: b — górnictwo, c — przetwórstwo przemysłowe, e — wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę. d Nazwy sekcji skrócone w stosunku do PKD 2007.

Na podstawie: *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 122; *Pracujący w gospodarce narodowej w 2010 r.*, Warszawa 2011, s. 22—27; *Pracujący w gospodarce narodowej w 2016 r.*, Warszawa 2017, s. 26—31; *Przemysł 1991*, Warszawa 1991, s. 102—103; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. XXVIII—XXIX, 97; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2007*, Warszawa 2007, s. 239—242; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 239—241.

Tabl. 50 (198). **Zatrudnienie i pracujący w przemyśle według krajów w latach 1960—2014**

Kraje	Ok. 1960	Ok. 1989	1990	2000	2014
	przeciętne zatrudnienie w przemyśle ^a w % ogółu zatrudnionych poza rolnictwem i leśnictwem		pracujący w przemyśle ^b w % ogółu pracujących		
Polska	45,4	38,4	21,1^c	20,0	19,1
Austria	45,1	29,7	21,8 ^c	20,2	15,6
Belgia	47,5	22,8	.	18,9	12,8
Czechosłowacja ^d	50,4	43,8	30,2 ^e	27,1	26,7
Finlandia	36,6	24,6	20,8	19,8	13,5
Francja	45,3	24,0	21,0	16,7	12,2
Hiszpania	44,9	27,2	20,3 ^e	18,8	12,3
Holandia	38,6	20,6	15,8 ^c	14,1	9,3
NRD ^f	47,3	46,3	} 31,1 ^g	23,3	19,6
RFN ^f	49,9	36,0			
Rumunia	43,1	52,2 ^h	22,4 ^c	19,1	18,5
Szwecja	41,0	23,8	18,3 ^e	18,2	10,7
Węgry	50,7	35,3	25,8 ⁱ	24,2	21,6
Wielka Brytania	44,5	24,2	22,2	17,1	9,8
Włochy	41,0	25,8	22,7	23,2	18,6

a W krajach socjalistycznych (Polska, Czechosłowacja, NRD, Rumunia i Węgry) zatrudnieni w gospodarce społecznej. b Dane dotyczą pracujących: w 1990 r. — w działalności produkcyjnej, w latach 2000 i 2014 — w przetwórstwie przemysłowym. c 1995 r. d W latach 1993—2014 — Czechy. e 1993 r. f Odpowiednio: Niemiecka Republika Demokratyczna i Republika Federalna Niemiec; w latach 1991—2014 — Niemcy. g 1991 r. h 1985 r. i 1992 r.

Uwaga. Dane nie w pełni porównywalne z powodu zmian klasyfikacji działu „przemysł” oraz różnic w metodach klasyfikacji zatrudnienia.

Na podstawie: *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1981*, Warszawa 1981, s. 56; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1991*, Warszawa 1991, s. 81—82; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000*, Warszawa 2000, s. 110—111; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2009*, Warszawa 2010, s. 166—168; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2015*, tablice „Rynek pracy”, wersja elektroniczna, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyki-międzynarodowej-2015/> (dostęp maj 2018).

Tabl. 51 (199). Zakłady przemysłu przetwórczego I—VII kategorii według liczby robotników w 1935 r.

Gałęzie przemysłu	Zakłady ogółem	O liczbie przeciętnie zatrudnionych robotników							
		do 4	5—9	10—14	15—49	50—199	200— —499	500— —999	1 000 i więcej
W liczbach bezwzględnych									
O g ó ł e m^a	22 789	6 151	6 134	2 885	4 844	1 997	505	172	101
W odsetkach									
O g ó ł e m^a	100,0	27,0	26,9	12,7	21,3	8,8	2,2	0,7	0,4
w tym przemysł:									
Mineralny	100,0	4,1	17,3	12,9	41,4	19,6	3,7	0,7	0,3
Maszynowy i metalowy ^a	100,0	7,4	27,0	15,5	29,2	13,0	4,7	1,5	1,7
Elektrotechniczny	100,0	5,2	24,0	14,6	29,7	16,1	8,3	1,6	0,5
Chemiczny	100,0	17,7	26,1	13,9	25,3	10,6	4,7	1,0	0,7
Włókienniczy	100,0	7,1	30,1	15,7	25,2	15,5	3,9	1,3	1,2
Papierniczy	100,0	3,1	26,0	18,8	26,0	19,1	5,2	1,4	0,4
Skórzany	100,0	11,0	29,6	19,7	23,1	15,9	0,7	—	—
Odzieżowy	100,0	23,0	44,6	15,3	13,2	3,1	0,6	0,2	—
Drzewny	100,0	7,6	34,7	18,4	27,5	9,6	1,7	0,4	0,1
Spożywczy	100,0	53,0	24,7	8,4	11,1	1,7	0,3	0,6	0,2
Poligraficzny	100,0	8,9	37,0	18,0	25,6	9,3	1,2	—	—
Budowlany	100,0	3,8	15,0	13,0	36,9	22,1	7,4	1,2	0,6

^a Bez warsztatów kolejowych.

W 1937 r. na ogólną liczbę 730,1 tys. robotników przemysłowych aż 56,7% zatrudnionych było w zakładach położonych w województwach centralnych (w tym 12,0% w Warszawie), 4,8% — w województwach wschodnich, 23,8% — w województwach zachodnich (w tym 11,6% w województwie śląskim) i 14,7% — w województwach południowych.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 134.

Tabl. 52 (200). **Straty w zakładach przemysłowych^a w czasie II wojny światowej**
Stan w lipcu 1945 r.

Wyszczególnienie	Zakłady			Budynki		Urządzenia energetyczne		Maszyny i urządzenia (poza energetycznymi)	
	ogółem	zniszczone							
		w liczbach bezwzględnych	w % ogółem	w liczbach bezwzględnych	przebiegienny % zniszczenia	w liczbach bezwzględnych	przebiegienny % zniszczenia	w liczbach bezwzględnych	przebiegienny % zniszczenia
O g ó ł e m	30 017	19 592	65,3	11 620	35,1	6 008	52,1	13 877	45,4
Górnictwo ^b	476	301	63,2	176	41,3	125	48,8	215	51,3
Przemysł:									
hutniczy i metalowy	3 355	2 420	72,1	1 390	33,3	718	61,4	1 740	52,1
elektrotechniczny	290	188	64,8	118	34,0	67	64,1	144	58,2
precyzyjny i optyczny	104	61	58,7	31	34,4	15	69,0	42	57,9
chemiczny ^c	819	520	63,5	347	36,4	188	56,9	383	50,3
mineralny	2 296	1 802	78,5	1 291	39,1	588	51,7	1 251	46,6
budowlany	1 471	824	56,0	430	44,7	211	65,8	575	59,6
drzewny	3 667	2 604	71,0	1 609	36,2	976	52,1	1 802	46,6
papierniczy	238	134	56,3	80	39,3	45	58,4	100	45,5
włókienniczy	1 142	553	48,4	298	28,6	191	43,0	394	39,1
odzieżowy	806	415	51,5	171	32,5	89	61,3	246	50,2
skórzany	330	205	62,1	137	37,0	91	60,1	134	50,7
przetwórczo-rolny i spożywczy ...	13 601	8 710	64,0	5 098	34,0	2 405	48,2	6 221	41,3
poligraficzny	504	276	54,8	117	38,9	59	57,2	207	43,1
instrumentów muzycznych i zabawek	30	14	46,7	10	34,1	5	74,0	12	62,8
Elektrownie, gazownie, wodociągi	888	565	63,6	317	26,2	235	43,5	411	39,8

^a Dane dotyczą zakładów zatrudniających 5 i więcej robotników. ^b Łącznie z wydobywaniem żwiru, piasku, kamieniołomami itp. ^c Łącznie z rafineriami nafty.

U w a g a. Dane opracowano na podstawie spisu zakładów przemysłowych przeprowadzonego w lipcu 1945 r.

Na podstawie: *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 109—110.

Tabl. 53 (201). **Zakłady i zatrudnienie w przemyśle w latach 1946—1985 — przemysł według Klasyfikacji Gospodarki Narodowej (KGN)**
Stan w dniu 31 XII
A. Ogółem

Wyszczególnienie	1946	1949	1960	1970	1980	1985
	w tysiącach					
Zakłady	130,4	123,5	154,3	167,5	205,3	261,1
w tym uspołecznione zakłady przemysłowe	.	13,9	37,9	51,3	58,0	53,5
w tym zaliczane do działu przemysł	.	.	35,9	43,8	45,4	36,4
Zatrudnienie ^a	1 460,2	2 040,3	3 212,3	4 464,0	5 419,8	5 120,3 ^b
w tym uspołecznione zakłady przemysłowe ^c	.	1 774,4 ^d	3 050,6	4 274,7	5 137,7	4 674,3
w tym zaliczane do działu przemysł	.	.	3 006,9	4 104,4	4 803,9	4 380,7

B. Z ogółem — uspołecznione zakłady przemysłowe^e według liczby zatrudnionych

Wyszczególnienie	Ogółem w tys.	Zakłady — w % ogółem — o liczbie zatrudnionych						
		10 i mniej	11—100	101—200	201—500	501—1 000	1 001 i więcej	
Zakłady	1956	38,8	57,9	32,5	3,9	3,1	1,4	1,2
	1985	36,4	48,1	35,8	6,4	5,5	2,2	2,0
Zatrudnienie	1956	2 831,4 ^d	3,6	15,6	7,7	13,8	13,7	45,6
	1985	4 380,7 ^b	1,5	11,0	8,3	15,8	14,1	49,3

a Łącznie z właścicielami i współwłaścicielami nieuspołecznionych zakładów przemysłowych oraz członkami ich rodzin.
b Przeciętne w roku. c Dotyczy pracowników grupy przemysłowej i nieprzemysłowej zatrudnionych na podstawie stosunku pracy (grupa nieprzemysłowa to zatrudnieni przy inwestycjach wykonywanych systemem gospodarczym, w sklepach fabrycznych, obsłudze socjalnej i bytowej itp. działalności w przedsiębiorstwach i zakładach przemysłowych). d Łącznie z uczniami.
e W 1985 r. zaliczane do działu przemysł.

Uwaga. W grupie przemysłu prywatnego dominowały małe zakłady (do 4 zatrudnionych), stanowiące ponad 90% zakładów i zatrudniające ponad 60% ogółu zatrudnionych w tej grupie.

Zakład przemysłowy to samodzielne przedsiębiorstwo lub część przedsiębiorstwa, którego produkcja charakteryzowała się związkiem technologicznym czy podobieństwem przeznaczenia produkcji. Dodatkowym warunkiem traktowania zakładu jako części organizacyjnej przedsiębiorstwa było jego położenie (ten sam teren lub adres). Za odrębne zakłady uważano zakłady remontowe (jeśli ich usługi świadczone były na zewnątrz) czy elektrownie przemysłowe o mocy powyżej 0,5 MW.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 198; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 262; *Rocznik Statystyczny 1987*, Warszawa 1987, s. 251; *Rocznik Statystyczny 1996*, Warszawa 1996, s. 412; *Rocznik Statystyczny Przemysłu 1945—1965*, Warszawa 1967, s. 2, 6, 33, 714.

Tabl. 54 (202). **Podmioty gospodarcze i pracujący w przemyśle w latach 1995—2016**
— przemysł według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD)^a

A. Ogółem

Wyszczególnienie	1995	2000	2010	2016
	w tysiącach			

Podmioty prowadzące działalność gospodarczą (w ciągu roku)

O g ó ł e m	214,0	231,4	193,8	217,7
Sektor publiczny	4,5	3,0	2,3	2,1
Sektor prywatny	209,5	228,4	191,5	215,6

Pracujący^b (stan w dniu 31 XII)

O g ó ł e m	3 756,9	3 223,1	2 909,5	3 094,6
Sektor publiczny	1 892,0	839,1	416,2	278,6
Sektor prywatny	1 864,9	2 384,0	2 493,3	2 816,0

B. Według liczby zatrudnionych

Wyszczególnienie	Ogółem w tys.	Podmioty — w % ogółem — o liczbie zatrudnionych				
		99 i mniej	100—199	200—499	500—999	1 000 i więcej

2000^c

Podmioty prowadzące działalność gospo- darczą (w ciągu roku)	9,4	46,8	26,2	18,5	5,3	3,2
Przeciętne zatrudnienie w tys.	2 279,1	12,7	15,2	23,0	14,9	34,2

2016

Podmioty prowadzące działalność gospo- darczą (w ciągu roku)	217,7	97,7	1,2	0,8	0,2	0,1
Przeciętne zatrudnienie w tys.	2 777,9	34,5	13,0	18,0	10,9	23,6

^a W latach 1995 i 2000 — PKD 2004, w latach 2010 i 2016 — PKD 2007; z uwagi na zmiany zakresowe pomiędzy poszczególnymi poziomami klasyfikacyjnymi w PKD 2007 w stosunku do PKD 2004 dane nie są w pełni porównywalne. ^b W latach 1995 i 2000 przeciętne w roku. ^c Dane dotyczą podmiotów, w których liczba pracujących przekraczała 49 osób.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Przemysłu 2006*, Warszawa 2006, s. 42; *Rocznik Statystyczny Przemysłu 2017*, Warszawa 2017, s. 39; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 385; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 508.

Tabl. 55 (203). **Dynamika produkcji przemysłu^a w latach 1929—1938 (ceny stałe)**

A. Ogółem

Lata	Ogółem	Na 1 mieszkańca	Lata	Ogółem	Na 1 mieszkańca
	1928=100			1928=100	
1929	102	101	1934	79	73
1930	90	87	1935	85	78
1931	78	75	1936	94	85
1932	64	61	1937	111	99
1933	70	66	1938	119	106

B. Według dóbr i gałęzi przemysłu

Wyszczególnienie	1930	1938	Wyszczególnienie	1930	1938
	1928=100			1928=100	
Ogółem	89,7	119,3	Przemysł przetwórczy:		
w tym:			mineralny	75,8	115,1
dobra wytwórcze	86,9	139,8	maszynowy i metalowy	82,8	148,6
dobra spożycia	90,0	109,2	elektrotechniczny	88,1	374,9
Górnictwo:			chemiczny	99,5	143,4
w tym:			włókienniczy	71,0	113,2
węgiel kamienny	92,2	93,9	papierniczy	97,7	156,5
ropa naftowa	89,5	68,4	skórzany	81,9	133,1
gaz ziemny	106,2	127,4	odzieżowy	89,2	107,2
Hutnictwo:			drzewny	73,3	104,0
żelaza	83,6	102,8	spożywczy	108,2	94,9
cynku	108,1	66,9	poligraficzny	99,9	135,3
Elektrownie	111,3	152,6			

a Bez przemysłu budowlanego; dane dotyczą zakładów zatrudniających 5 i więcej robotników.

Uwaga. Dynamika produkcji przemysłu ogółem przy podstawie 1928=100 wynosiła: w 1921 r. — 56, w 1922 r. — 78, w 1923 r. — 85, w 1924 r. — 72, w 1925 r. — 73, w 1926 r. — 71, a w 1927 r. — 88.

Na podstawie: E. Lipiński, *Nowy wskaźnik produkcji a rozwój gospodarczy Polski, w: Koniunktura gospodarcza Polski w liczbach i wykresach w latach 1928—1939*, „Miesięczne tablice statystyczne Instytutu Badania Koniunktur Gospodarczych i Cen”, rok VII, nr 12, Warszawa 1939, s. 10; *Materiały do badań nad gospodarką Polski*, część 1, 1918—1939, Warszawa 1956, s. 165; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 111.

Tabl. 56 (204). **Dynamika produkcji sprzedanej przemysłu w latach 1971—2016 (ceny stałe)**

A. W latach 1971—1990 — przemysł według Klasyfikacji Gospodarki Narodowej (KGN)

Lata	Ogółem	Przemysł ^a		Lata	Ogółem	Przemysł ^a	
		wydo- bywczy	prze- twórczy			wydo- bywczy	prze- twórczy
	rok poprzedni=100				rok poprzedni=100		
1971	108,4	108,9	108,8	1981	86,8	86,1	86,5
1972	110,1	109,4	110,3	1982	98,6	110,8	97,5
1973	110,9	105,8	111,5	1983	106,6	102,5	106,7
1974	111,2	108,6	111,5	1984	105,6	103,2	105,5
1975	110,9	109,6	111,1	1985	104,1	99,5	104,5
1976	108,3	104,2	108,6	1986	104,4	100,8	104,7
1977	106,3	104,0	106,5	1987	103,4	100,0	103,6
1978	103,7	102,8	103,6	1988	105,3	99,4	105,7
1979	102,1	102,6	101,9	1989	99,5	101,5	99,4
1980	99,2	92,8	99,5	1990	75,8	74,0	76,0

B. W latach 1991—2005 — przemysł według Polskiej Klasyfikacji Działalności — PKD 2004^b

Lata	Ogółem	Górnictwo	Przetwórstwo przemysłowe	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę
1991	92,0	97,4	89,7	103,5
1992	102,8	94,7	105,1	95,4
1993	106,4	95,9	110,4	88,8
1994	112,1	104,6	113,7	104,7
1995	109,7	99,4	111,6	100,9
1996	108,3	102,5	109,8	100,3
1997	111,5	100,5	113,4	103,4
1998	103,5	87,2	105,3	99,6
1999	103,6	97,4	103,6	104,4
2000	106,7	97,4	107,3	107,0
2001	100,6	94,3	100,1	107,6
2002	101,1	97,9	101,2	101,2
2003	108,3	96,8	110,2	99,2
2004	112,6	101,0	114,6	100,2
2005	103,7	100,0	103,9	103,6

a Dane w podziale na przemysł wydobywczy i przetwórczy opracowano metodą przedsiębiorstw i zakładów samodzielnie bilansujących. b Notka patrz na str. 238.

Tabl. 56 (204). **Dynamika produkcji sprzedanej przemysłu w latach 1971—2016 (dok.)**C. W latach 2006—2016 — przemysł według Polskiej Klasyfikacji Działalności — PKD 2007^b

Lata	Ogółem	Górnictwo i wydobywanie	Przetwórstwo przemysłowe	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elek- tryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę ^c	Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja ^c
2006	111,6	97,4	113,8	101,2	106,7
2007	110,7	100,5	112,4	101,6	103,1
2008	103,6	103,3	104,0	98,3	112,2
2009	95,5	88,4	96,1	91,3	100,7
2010	109,0	98,8	109,9	103,0	109,5
2011	107,5	104,5	108,7	100,0	102,3
2012	100,5	99,3	100,7	100,4	99,4
2013	101,8	103,3	101,9	99,1	102,8
2014	104,1	92,7	105,5	96,5	105,8
2015	106,0	102,5	106,9	98,3	105,6
2016	103,6	95,2	104,0	103,3	103,6

^b Z uwagi na zmiany zakresowe pomiędzy poszczególnymi poziomami klasyfikacyjnymi w PKD 2007 w stosunku do PKD 2004 dane nie są w pełni porównywalne. ^c Nazwy skrócone w stosunku do PKD 2007.

Uwaga. Dla okresu wcześniejszego (1950—1970) dysponujemy jedynie statystykami produkcji globalnej, która nie jest tożsama z produkcją sprzedaną (produkcja globalna obejmowała własną produkcję towarów i usług, marżę zrealizowaną na sprzedaży towarów zakupionych z przeznaczeniem do odsprzedaży, produkty przeznaczone na powiększenie wartości własnych środków trwałych, przyrost zapasów wyrobów gotowych i produkcji niezakończonych oraz wartość produktów w formie rozliczeń w naturze).

Produkcja sprzedana dotyczy całokształtu działalności przedsiębiorstwa przemysłowego, tj. zarówno działalności przemysłowej jak i nieprzemysłowej, i obejmuje: wartość sprzedanych wyrobów gotowych, półfabrykatów i części własnej produkcji, wartość robót i usług świadczonych odpłatnie, wartość produktów w formie rozliczeń w naturze, produkty przeznaczone na powiększenie wartości własnych środków trwałych oraz zryczałtowaną odpłatność agenta (w przypadku zawarcia umowy na warunkach zlecenia) lub pełne przychody agenta (w przypadku zawarcia umowy agencyjnej). Produkcja sprzedana w latach 1971—1990 obejmowała także wartość obrotów pomiędzy zakładami w kombinatach i przedsiębiorstwach wielobranżowych.

Na podstawie: *Bank Danych Makroekonomicznych*, <https://bdm.stat.gov.pl> (dostęp listopad 2018 r.); *Bank Danych Polska*, <https://bdp.stat.gov.pl>; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. XXVI—XXVII, 275; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1998*, Warszawa 1998, s. 361; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 382; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 507.

Tabl. 57 (205). **Dynamika produkcji przemysłowej według krajów (ceny stałe)**

A. W latach 1925—1938

Kraje	1925	1929	1933	1935	1938
	1937=100 ^a				
Polska	67	92	63	77	109
Austria	74	94	59	75	.
Belgia	82	115	76	83	81
Czechosłowacja	82	104	63	73	.
Dania	.	74	77	92	100
Finlandia	42	61	58	77	106
Francja	107	123	99	88	92
Grecja	57	66	73	93	109
Hiszpania	84	100	93	98	.
Holandia	73	97	88	88	101
Niemcy	69	85	56	82	107
Norwegia	69	77	72	83	100
Rumunia	49	76	78	93	100
Szwecja	51	66	60	81	101
Węgry	.	77	68	82	98
Wielka Brytania	69	77	73	87	97
Włochy	83	90	82	86	100

B. W latach 1950—1990

Kraje	1950	1960	1970	1980	1990
	1963=100				
Polska	23	79	175	345	279
Austria	43	90	154	227	300
Belgia	61	83	135	168	205
Czechosłowacja	31	87	154	268	322
Finlandia	44	82	169	262	346
Francja	45	85	145	197	225
Hiszpania	37	72	207	331	397
Holandia	47	87	170	182	213
NRD ^b	29	85	155	268	} 226
RFN ^b	35	88	150	184	
Rumunia	16	68	227	656	544
Szwecja	57	83	149	164	198
Węgry	30	81	152	244	249
Wielka Brytania	70	95	124	139	171
Włochy	33	77	155	219	250

a W przypadku Hiszpanii — 1929=100. b Odpowiednio: Niemiecka Republika Demokratyczna i Republika Federalna Niemiec; w 1990 r. — Niemcy.

Tabl. 57 (205). **Dynamika produkcji przemysłowej według krajów (dok.)**C. W latach 1999—2016^c

Kraje	1999	2000	2005	2016
	— 1990=100	2010=100		
Polska	165,3	56,9	74,3	123,3
Austria	138,5	77,4	91,4	113,5
Belgia	110,8	70,4	85,0	109,1
Czechy	80,9	69,5	90,6	119,2
Finlandia	148,0	93,7	99,1	96,1
Francja	114,0	114,6	111,6	100,9
Hiszpania	118,1	117,2	120,0	96,5
Holandia	116,5	88,7	93,9	95,0
Niemcy	105,7	90,0	96,0	110,3
Rumunia	48,9	79,3	81,1	131,6
Szwecja	129,1	98,6	107,3	99,9
Węgry	125,2	70,5	92,7	122,4
Wielka Brytania	109,9	112,0	108,1	99,4
Włochy	111,7	117,0	112,4	93,2

^c W latach 2000—2016 dane obejmują: górnictwo i wydobywanie; przetwórstwo przemysłowe; wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych.

Na podstawie: *Industry production index — annual data*. <https://epp.eurostat.ec.europa.eu/thm/table> (dostęp maj 2018 r.); B. R. Mitchell, *International Historical Statistics. Europe 1750—2005*, Palgrave Macmillan 2007, s. 459—462; *Production in industry — annual data. Volume index of production* https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=sts_inpr_a&lang=en. (dostęp maj 2018 r.).

Tabl. 58 (206). **Struktura produkcji sprzedanej przemysłu według form własności w latach 1971—2016 (ceny bieżące)**

A. W latach 1971—1988 — przemysł według Klasyfikacji Gospodarki Narodowej (KGN)

Wyszczególnienie	1971	1980	1988
Ogółem	100,0	100,0	100,0
Przemysł uspołeczniony	98,3	98,0	94,4 ^a
w tym:			
państwowy	87,2	86,7	86,6
spółdzielczy	10,7	10,9	7,3
Przemysł nieuspołeczniony	1,7	2,0	5,6 ^b

^a, ^b Łącznie: ^a — ze spółkami prawa handlowego z udziałem Skarbu Państwa (stanowiącymi 0,1% produkcji ogółem), ^b — z zagranicznymi przedsiębiorstwami drobnej wytwórczości (stanowiącymi 1,4%).

Tabl. 58 (206). **Struktura produkcji sprzedanej przemysłu według form własności w latach 1971—2016 (dok.)**

B. W latach 1995—2016 — przemysł według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD)

Wyszczególnienie	1995	2000	2016
Ogółem	100,0	100,0	100,0
Sektor publiczny	53,1	28,7	9,0
w tym własność państwowa	49,0	21,3	.
w tym własność:			
Skarbu Państwa	27,5	15,6	.
przedsiębiorstw państwowych	20,8	2,0	.
Sektor prywatny	46,9	71,3	91,0
w tym własność:			
prywatna krajowa	32,1	37,6	46,7
w tym spółdzielnie	3,4	2,3	1,5
zagraniczna	5,6	17,1	39,4

Na podstawie: *Bank danych społeczno-gospodarczych „Polska” (zbiór wewnętrzny); Rocznik Statystyczny Przemysłu 2017, Warszawa 2017, s. 39; Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002, Warszawa 2002, s. 382—383.*

Tabl. 59 (207). **Produkcja ważniejszych wyrobów w latach 1928—1938**

Wyroby	1928	1935	1938
Węgiel kamienny w mln t	40,6	28,5	38,1
Ropa naftowa w tys. t	743	515	507
Benzyna w tys. t	96,7	86,0	141
Nafta w tys. t	217	147	141
Gaz ziemny w hm ³	459	486	584
Rudy żelaza surowe w tys. t	699	332	872
Stal surowa w tys. t	1 438	946	1 441
Wyroby walcowane w tys. t	1 048	674	1 074
Rury stalowe w tys. t	112	60	80,3
Cynk w tys. t	162	85	108
Ołów w tys. t	37	19	20
Mięso i tłuszcze (ubój przemysłowy; w wadze poubojowej ciepłej) w tys. t	.	.	210
Mleko spożywcze w mln l	.	.	118
Masło w tys. t	.	.	64
Cukier (w przeliczeniu na cukier biały) w tys. t	671	400	491
Wyroby spirytusowe czyste i gatunkowe w przeliczeniu na 100 ^o w mln l	.	.	37,4 ^a
Piwo w mln hl	2,5	1,2	1,5
Papierosy w mld szt.	10,3	5,9	9,4

a 1937 r.

Tabl. 59 (207). **Produkcja ważniejszych wyrobów w latach 1928—1938 (dok.)**

Wyroby	1928	1935	1938
Opakowania szklane w tys. t	56,2	42,0	76,9
Meble gięte w tys. szt.	2 164	1 591	1 764
Celuloza w tys. t	58,6	72,8	109
Papier w tys. t	122	137	205
Tektura w tys. t	33,6	35,3	42,2
Przędza bawełniana i bawełnopodobna w tys. t	78,8	72,0	84,7
Przędza wełniana i wełnopodobna w tys. t	31,8	30,1	34,2 ^a
Tkaniny bawełniane i bawełnopodobne (bez surowych) w tys. km	.	565	288
Tkaniny wełniane i wełnopodobne (bez surowych) w tys. km	.	76,0	37,7
Tkaniny lniane i konopne (bez surowych) w tys. km	.	41,8	21,5 ^a
Tkaniny jedwabne i jedwabnopodobne (bez surowych) w tys. km	.	81,3	23,2
Mydło w tys. t	27,9	39,7	49,4 ^a
Proszki i granulki do prania w tys. t	5,4	6,6	6,6 ^a
Sól w tys. t	548	515	643
Kwas siarkowy w przeliczeniu na 100% w tys. t	222	112	189 ^a
Nawozy sztuczne (bez wapniowych) w przeliczeniu na czysty składnik (w latach 1928 i 1935 — w wadze rzeczywistej) w tys. t	444	255	85,9
Barwniki organiczne syntetyczne w tys. t	1,1	1,9	2,0
Przędza jedwabiu sztucznego w tys. t	2,4	5,1	7,6 ^{ab}
Cement w mln t	1,1	0,8	1,7
Wapno palone w bryłach w tys. t	688	479	764 ^a
Cegła w mln szt.	1 851	1 314	1 820 ^a
Obrabiarki do metali w tys. szt.	3,6	1,3	4,3 ^a
Młockarnie w tys. szt.	26,8	2,0	10,4
Wialnie, młynki w tys. szt.	23,7 ^c	1,6 ^d	9,4
Lokomotywy parowe (bez wąskotorowych) w szt.	156	21	28
Wagony kolejowe towarowe (bez wąskotorowych) w tys. szt.	3,5 ^c	0,5	0,6
Samochody osobowe ogólnego przeznaczenia w tys. szt.	.	.	1,9
Samochody ciężarowe i ciągniki drogowe w tys. szt.	.	.	1,8
Rowery w tys. szt.	11,9 ^c	20,9	39,1 ^a
Maszyny elektryczne wirujące w tys. szt.	8,8	12,8	26,9 ^a
Aparaty telefoniczne w tys. szt.	25,5	16,2	15,4 ^a
Odbiorniki radiofoniczne (łącznie z zestawami) w tys. szt.	.	91,0	142
Żarówki elektryczne w mln szt.	5,5 ^c	10,0	11,9

a 1937 r. b Włókna chemiczne. c 1929 r. d 1934 r.

Uwaga. Produkcja dotyczy zakładów I—VII kategorii.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 128—129, 139—142; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 114—120.

Tabl. 60 (208). **Produkcja ważniejszych wyrobów w latach 1946—2016**

Wyroby	1946	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Węgiel kamienny w mln t	47,3	78,0	104	140	193	148	103	76,7	70,8
Węgiel brunatny (lignit) w mln t	1,5	4,8	9,3	32,8	36,9	67,6	59,5	56,5	60,2
Oleje ropy naftowej i oleje otrzymywane z materiałów bitumicznych, surowe w tys. t	117	162	194	424	329	163	653	686	1 001
Gaz ziemny w hm ³	149	183	549	5 182	6 329	3 867	4 956	5 666	5 509
Stal surowa w tys. t	1 219	2 515	6 681	11 795	19 485	13 625	10 498	7 993	9 161
Wyroby walcowane na gorąco (bez półwyrobów) w mln t	0,8	1,7	4,4	8,1	13,6	9,8	7,5	6,7	8,8
Rury stalowe w tys. t	55,1	121	366	723	1 133	567	483	384	732
Rudy miedzi w tys. t	—	69,8	1 760	6 552	26 568	24 359	28 503	30 805	33 620
Miedź rafinowana, nieobrobiona plastycznie, niestopowa w tys. t	—	10,5	21,7	72,2	357	346	518	568	551
Cynk niestopowy nieobrobiony plastycznie, technicznie czysty, w tys. t	46,0	114	176	209	217	132	162	97,9	107
Ołów rafinowany nieobrobiony plastycznie w tys. t	11,0	22,2	39,7	54,5	82,0	64,8	45,4	91,2	65,7
Siarka rodzima z wydobycia (w przeliczeniu na 100%) w tys. t	.	10,6	26,2	2 683	5 164	4 660	1 369	517	620
Sól (łącznie z solą odpowiednią do spożycia przez ludzi) w tys. t	514	866	1 946	2 904	4 533	4 055	4 301	4 576	4 378
Mięso i tłuszcze (ubój przemysłowy; w wadze poubojowej ciepłej) ^a w tys. t	169	653	1 004	1 376	2 459	1 628	1 479	1 148	1 486
w tym wieprzowe	.	487	716	878	1 446	963	704	929	1 282
Wędliny ^b w tys. t	.	204	314	528	811	714	857	729	849
Mleko spożywcze znormalizowane ^c w mln l	.	458	965	1 501	2 680	2 037	1 787	2 742	3 269
Cukier (w przeliczeniu na cukier biały) w tys. t	387	955	1 365	1 388	1 067	1 971	2 009	1 579	2 170

a Wołowe, cielęce, wieprzowe oraz w latach 1946—1990 — drobiowe; łącznie z podrobami oraz częściami niejadalnymi (odpadki). b Bez drobiowych oraz w latach 1946—2000 bez końskich, z dziczyzny i królików. c W latach 2000—2016 mleko płynne przetworzone, łącznie z mlekiem przerzutowym do dalszej produkcji.

Tabl. 60 (208). **Produkcja ważniejszych wyrobów w latach 1946—2016 (cd.)**

Wyroby	1946	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Wyroby spirytusowe czyste (w latach 1946—1990 — czyste i gatunkowe) w przeliczeniu na 100% w mln l	35,1	57,0	73,7	110	212	151	66,5	107	97,7
Piwo otrzymywane ze słodu ^d w mln hl	1,3	3,5	6,7	10,4	11,2	11,3	25,2	36,8	41,4
Papierosy z tytoniu lub mieszanek tytoniu z jego namiastkami w mld szt.	5,4	25,3	44,1	69,2	93,4	91,5	83,8	145	175
Rajstopy i trykoty (w latach 1946—1990 — wyroby pończosznicze) w mln par	20,6	56,5	98,1	135	259	262	111	155	118
Obuwie z wierzchami wykonanymi ze skóry w mln par	3,6	11,5	39,0	62,2	72,4	43,3	19,6	11,8	13,9
Kwas siarkowy (w latach 1946—1990 — kontaktowy) łącznie z oleum (w przeliczeniu na 100%) w tys. t	124	285	685	1 901	3 019	1 721	1 975	1 900	1 862
Nawozy sztuczne lub chemiczne (bez wapniowych) w przeliczeniu na czysty składnik (łącznie z wieloskładnikowymi) w tys. t	62,9	160	477	1 629	2 237	1 855	2 425	2 453	2 841
Tworzywa sztuczne (w formach podstawowych) w tys. t	.	.	55,4	224	549	627	1 826	2 547	3 260
Włókna chemiczne syntetyczne w tys. t	8,7	24,8	77,8	138	256	150	110	48,4	47,9
Mydło, produkty organiczne i preparaty stosowane jako mydło w tys. t	5,2	61,9	85,6	65,9	72,2	56,9	40,8	86,5	182
Preparaty do prania i czyszczenia w tys. t	18,0	38,9	88,9	122	188	158	354	602	749
Cement ^e w mln t	1,4	2,5	6,6	12,2	18,4	12,5	15,0	15,8	15,8
Wapno ^f w tys. t	577	932	2 196	3 599	4 830	3 200	2 376	1 799	1 869
Cegła w mln ceg.	506	1 407	3 463	3 724	2 058	1 234	971	480	573

^d W latach 2000—2016 o objętościowej mocy alkoholu powyżej 0,5%. ^e Portlandzki, glinowy, żuźlowy i podobne rodzaje cementu hydraulicznego. ^f Palone, gaszone i hydrauliczne.

Tabl. 60 (208). **Produkcja ważniejszych wyrobów w latach 1946—2016 (dok.)**

Wyroby	1946	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Wyroby sanitarne z porcelany (w latach 1946—1960 — fajans sanitarny) w tys. t	0,9	2,7	6,0	10,6	24,5	17,2	48,5	36,0	40,7
Tarcica w dam ³	1 962	4 319	6 272	6 818	7 428	3 995	3 392	4 220	4 911
Masa celulozowa drzewna sodowa lub siarczanowa inna niż do przetworu chemicznego w tys. t	55,8	130	291	470	526	523	751	881	877
Papier i tektura w tys. t	173	348	641	961	1 277	1 065	1 934	3 700	4 644
Pralki typu domowego w tys. szt.	—	—	531	423	809	482	564	4 048	6 477
Chłodziarki i zamrażarki typu domowego w tys. szt.	—	—	37,7	444	694	604	693	1 867	3 158
Obrabiarki do metali w tys. szt.	1,6	4,1	25,9	36,3	38,3	27,6	14,1	3,8	5,4
Wagony kolejowe towarowe w tys. szt.	5,1	13,9	13,9	15,5	15,2	4,2	1,7	2,8	2,5
Samochody osobowe ^g w tys. szt.	—	—	12,2	64,2	351	266	532	785	555
Samochody ciężarowe i ciągniki drogowe do ciągnięcia naczep w tys. szt.	—	0,8	19,8	41,0	53,7	39,0	59,0	79,9	122
Ciągniki rolnicze w tys. szt.	0,2 ^h	4,0	7,7	38,7	57,5	35,4	7,2	3,6	2,9
Rowery w tys. szt.	34,2	99,0	626	903	1 637	1 339	1 350	908	1 151
Statki morskie (w latach 1950—1990 — od 100 DWT) w tys. GT (w latach 1950—1990 — w tys. DWT)	—	7,6	256	518	392	134	611	26,8	6,4
Aparaty telefoniczne (bez telefonów komórkowych) w tys. szt.	1,4	28,8	116	635	1 520	1 589	357	106	496
Odbiorniki radiowe (łącznie z zestawami) w tys. szt.	7,4 ^h	116	627	987	2 695	1 433	109	5,5	2 338
Odbiorniki telewizyjne ⁱ w tys. szt.	—	2,2 ^k	171	616	900	748	6 287	26 349	20 066

^g Bez samochodów kempingowych, pojazdów śniegowych, do golfa i podobnych. ^h 1947 r. ⁱ Łącznie z monitorami ekranowymi, z wyjątkiem stosowanych do komputerów. ^k 1956 r.

Uwaga. Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób, w latach 1945—1990 — 5 osób.

Na podstawie: *Podstawowe dane statystyczne o Polsce 1946—1990*, Warszawa 1991, s. 10—13; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 114—120; *Rocznik Statystyczny Przemysłu 2017*, Warszawa 2017, s. 122—134; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 54—55.

Tabl. 61 (209). **Wydobycie węgla kamiennego według krajów**

A. W latach 1922—1938

Kraje	1922	1925	1929	1933	1938
	w milionach ton				
P o l s k a	34,6	29,1	46,2	27,4	38,1
Belgia	21,2	23,1	26,9	25,3	29,6
Czechosłowacja	10,5	12,6	16,8	10,6	13,8
Francja	31,1	47,1	53,8	46,9	46,5
Hiszpania	4,4	6,1	7,1	6,0	5,6
Holandia	4,9	7,1	11,6	12,6	13,5
Niemcy	119,2 ^a	132,6 ^a	163,4	109,7	186,2
Węgry	0,9	0,9	0,8	0,8	1,0
Wielka Brytania	253,6	247,1	262,0	210,4	230,6

B. W latach 1946—2016

Kraje	1946	1950	1970	1990	2016
	w milionach ton				
P o l s k a	47,3	78,0	140,0	148,0	70,8
Belgia	22,9	27,3	11,4	1,0	4,1
Czechosłowacja ^b	14,2	17,4	28,1	22,6	8,1
Francja	49,3	52,5	40,1	10,5	13,0
Hiszpania	10,7	11,0	10,8	14,7	19,1
NRD ^c	2,5	2,8	1,0	76,4	62,3
RFN ^c	53,9	111,0	111,0		
Wielka Brytania	193,0	220,0	147,0	94,0	19,0

a Bez okręgu Saary: w 1922 r. — 11,2 mln t, w 1925 r. — 13,0 mln t. b W latach 1990 i 2016 — Czechy. c Odpowiednio: Niemiecka Republika Demokratyczna i Republika Federalna Niemiec; w latach 1990 i 2016 — Niemcy.

Na podstawie: *Annuaire Statistique de la Société des Nations 1941/42*, Geneva 1943, s. 141; B. R. Mitchell, *International Historical Statistics. Europe 1750—2005*, Palgrave Macmillan, 2007, s. 467—472; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2009*, Warszawa 2010, s. 400; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1930/31*, Geneva 1931, s. 120, 123; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1938/39*, Geneva 1939, s. 141; *Supply, transformation, consumption of solid fuels-annual data. Hard coal and derivatives* <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui> (dostęp maj 2018 r.).

Tabl. 62 (210). **Źródła energii w przemyśle przetwórczym w zakładach I—VII kategorii w 1936 r.**
Stan w dniu 31 XII

Głęźie przemysłu	Ogółem	Turbiny parowe	Maszyny parowe	Lokomobile	Turbiny wodne i koła wodne	Silniki spalinowe	Silniki elektryczne na energię	
							zakupioną	własną

W tysiącach koni mechanicznych

Ogółem^{ab}	2 450,9	552,5	457,6	113,8	96,7	157,9	416,7	655,7
----------------------------------	----------------	--------------	--------------	--------------	-------------	--------------	--------------	--------------

W odsetkach

Ogółem^{ab}	100,0	22,5	18,7	4,6	4,0	6,4	17,0	26,8
Mineralny	100,0	22,9	16,7	9,1	0,2	4,9	20,0	26,1
Maszynowy i metalowy ^b	100,0	18,3	16,5	0,9	2,5	4,7	22,4	34,7
Elektrotechniczny	100,0	7,1	8,0	0,0	0,5	5,2	67,9	11,3
Chemiczny	100,0	44,1	7,9	0,9	0,9	1,9	17,9	26,3
Włókienniczy	100,0	19,1	31,1	1,4	0,1	1,0	16,8	30,4
Papierniczy	100,0	38,8	10,8	1,5	4,0	0,8	11,2	32,9
Skórzany	100,0	—	25,8	15,0	0,0	3,8	32,5	22,9
Drzewny	100,0	0,6	37,5	38,3	2,3	1,5	8,7	11,1
Spożywczy	100,0	14,9	20,9	4,9	12,9	19,9	8,2	18,3
Poligraficzny	100,0	—	2,8	—	—	6,7	83,8	6,7

a, b Bez: a — przemysłu odzieżowego i budowlanego, b — warsztatów kolejowych.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 124; obliczenia własne.

Tabl. 63 (211). **Elektrownie**
A. W latach 1925—1938^a

Lata	Elektrownie	Moc zainstalowana w MW	Produkcja energii elektrycznej w GWh
	stan w dniu 31 XII		

Ogółem

1925	835	831	1 800
1929	1 690	1 285	3 048
1935	2 839	1 551	2 817
1938	3 198	1 692	3 977

W tym elektrownie o mocy od 0,1 MW

1925	635	824	.
1929	872	1 274	3 008
1935	1 021	1 525	2 784
1938	998	1 663	3 945

a Dane dotyczą elektrowni zawodowych i niezawodowych; bez elektrowni wodnych.

Tabl. 63 (211). **Elektrownie (dok.)**

B. W latach 1946—2016

Wyszczególnienie	1946	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Moc zainstalowana w elektrowniach (stan w dniu 31 XII) w MW									
Ogółem	2 553	2 743	6 316	13 891	25 292	31 952	34 595	36 214	41 249
Elektrownie ciepłe zawodowe (w latach 1946—1990 — elek- trownie zawodowe) ^b	1 296	1 570	4 479	11 637	22 264	28 786	29 779	30 566	30 610
w tym wodne	162	161	261	770	1 327	2 005	x	x	x
Elektrownie ciepłe przemysłowe — niezawodowe (w latach 1946—1990 — elektrownie nie- zawodowe)	1 257	1 173	1 837	2 254	3 028	3 166	2 647 ^c	2 082 ^c	2 343 ^c
Elektrownie: wodne ^d	x	x	x	x	x	x	2 116	2 280	2 319
wiatrowe i słoneczne	x	x	x	x	x	x	53	1 286	5 977
Produkcja energii elektrycznej w TWh									
Ogółem	5,8	9,4	29,3	64,5	121,9	136,3	145,2	157,7	166,6
Elektrownie ciepłe zawodowe (w latach 1946—1990 — elek- trownie zawodowe)	3,4	5,7	22,4	56,0	111,5	128,2	133,8	144,5	141,0
w tym wodne	0,4	0,4	0,7	1,9	3,3	3,3	x	x	x
Elektrownie ciepłe przemysłowe — niezawodowe (w latach 1946—1990 — elektrownie nie- zawodowe)	2,4	3,6	6,9	8,5	10,3	8,1	7,3	8,0	10,4
Elektrownie wodne ^d , wiatrowe i słoneczne	x	x	x	x	x	x	4,1	5,2	15,3

^b Bez elektrowni o mocy 0,5 MW i mniej. ^c Z uwzględnieniem elektrowni biogazowych. ^d W latach 1946—1990 ujmowane w elektrowniach zawodowych.

W 1938 r. liczba elektrowni wodnych (głównie małych elektrowni, młynów, pomp wodnych) wynosiła 6 805 (w tym 6 685 o mocy do 100 KM), a zainstalowana w nich moc — 129,6 tys. KM (w tym w elektrowniach o mocy do 100 KM — 86,2 tys. KM), co stanowiło ok. 91,5 tys. kW. W końcu lat 30. XX w. rozpoczęto budowę kilku dużych zakładów w: Rożnowie, Czchowiu, Porąbce, Turniszkach, Solinie i Myczkowcach, o łącznej mocy 165 tys. KM.

W latach bezpośrednio powojennych istniała dość duża liczba małych elektrowni wodnych — na początku lat 50. XX w. wynosiła 6 330. W późniejszych latach liczba ta spadała — w 1980 r. wynosiła 2 131 o łącznej mocy 100 MW (część była w bardzo złym stanie technicznym), a w 2000 r. było tylko nieco ponad 300 małych obiektów o łącznej mocy 35 MW. Dla porównania w 2000 r. działało 20 dużych elektrowni wodnych posiadających zainstalowaną moc 2 074 MW (do największych należały elektrownie w Żarnowcu i Porąbce-Żar).

Na początku XXI w. rozwinęła się energetyka wiatrowa i słoneczna. W 2010 r. pozyskanie energii pierwotnej ze źródeł odnawialnych stanowiło w Polsce 10,2% całego pozyskania energii, a w 2014 r. — 11,9% (dla porównania w Unii Europejskiej stanowiło odpowiednio: 20,1% i 25,4%).

Na podstawie: *Energia ze źródeł odnawialnych w 2015 r.*, GUS, Warszawa 2016, s. 23, 46; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 126—127; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 127; *Rocznik Statystyczny 1987*, Warszawa 1987, s. 258; *Rocznik Statystyczny Przemysłu 1945—1965*, Warszawa 1967, s. 547; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 394, 396; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 519, 522.

Tabl. 64 (212). **Produkcja energii elektrycznej według krajów**

A. W latach 1925—1938

Kraje	1925	1929	1933	1938	1925	1938
	w miliardach kWh				na 1 mieszkańca w kWh	
Polska	1,8	3,0	2,4	4,0	44	105
Austria	2,3	2,6	2,4	3,0 ^a	343	448 ^a
Belgia	2,3	3,7 ^b	3,9	5,3	295	631
Czechosłowacja	2,0	3,0	2,6	5,4	141	355
Finlandia	0,5	1,0	1,7	2,8 ^a	143	778 ^a
Francja	10,2	14,4	14,9	19,3	251	460
Hiszpania ^c	1,6	2,4	3,1	3,3 ^d	72	128 ^d
Holandia ^c	1,0	1,5	1,8	2,4	135	276
Niemcy	20,3	30,7	25,6	55,2	324	794
Rumunia	0,2	0,5	0,7	1,1	12	55
Szwecja	3,7	5,0	5,3	8,2	611	1 302
Węgry ^c	0,4	0,7	0,7	1,0 ^a	48	110 ^a
Wielka Brytania	11,3	15,8	18,6	30,7	250	645
Włochy	6,5	9,8	11,2	15,1	160	348

B. W latach 1950—2016

Kraje	1950	1970	1990	2016	1950	2016
	w miliardach kWh				na 1 mieszkańca w kWh	
Polska	9,4	64,5	136,3	166,6	380	4 336
Austria	6,4	30,0	50,2 ^e	68,4	916	7 791
Belgia	8,5	30,5	70,8	85,5	982	7 534
Czechy	9,3 ^f	45,2 ^f	86,1 ^{ef}	83,3	749 ^f	7 875
Słowacja				27,1		4 979
Finlandia	4,2	21,9	54,4	68,8	1 042	12 493
Francja	33,0	145,0	420	556,2	791	8 303
Hiszpania	6,9	56,5	152	274,8	247	5 906
Holandia	7,4	40,9	71,9	115,2	733	6 742
NRD ^g	19,5	67,7	570	649,1	1 059	7 866
RFN ^g	44,5	237,0			929	
Rumunia	2,1	35,1	64,3	65,1	130	3 314
Szwecja	18,2	60,6	146	156,0	2 592	15 609
Węgry	3,0	14,5	29,6 ^e	31,9	321	3 252
Wielka Brytania	63,3	249	319	339,4	1 251	5 158
Włochy	24,7	117	217	289,8	528	4 782

a 1937 r. b 1928 r. c Tylko sektor publiczny. d 1935 r. e 1989 r. f Czechosłowacja. g Odpowiednio: Niemiecka Republika Demokratyczna i Republika Federalna Niemiec, w latach 1990 i 2016 — Niemcy.

Na podstawie: *International Statistical Yearbook 1926*, Geneva 1927, s. 14; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1977*, Warszawa 1977, s. 99, 362; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1991*, Warszawa 1991, s. 379; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000*, Warszawa 2000, s. 354; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2009*, Warszawa 2010, s. 401; *Rocznik Statystyki Przemysłu 1945—1965*, Warszawa 1967, s. 763; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1930/31*, Geneva 1931, s. 124—125; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1938/39*, Geneva 1939, s. 132; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1939/40*, Geneva 1940, s. 17—18; *Total gross electricity generation*, <https://epp.eurostat.ec.europa.eu/thm/table> (dostęp marzec 2018); obliczenia własne.

Tabl. 65 (213). **Energochłonność gospodarek^a wybranych krajów w latach 1990—2010**

Kraje	1990	2000	2010
P o l s k a	700,8^b	483,6	373,9
Austria	157,0	140,6	143,3
Belgia	288,9	234,8	212,6
Bułgaria	1 638,8 ^b	1 332,8	853,8
Czechy	729,9 ^b	671,1	531,9
Finlandia	268,1	249,2	234,0
Francja	192,0	179,1	166,7
Hiszpania	193,8	196,7	168,4
Holandia	218,9	183,2	192,0
Niemcy	198,1 ^c	166,6	149,5
Norwegia	170,3	144,0	157,6
Rumunia	1 128,9 ^d	906,1	588,9
Słowacja	962,4 ^b	915,4	509,0
Szwecja	217,0	177,7	156,7
Węgry	611,5 ^b	492,1	419,5
Wielka Brytania	168,8	144,6	115,5
Włochy	151,2	147,6	143,7

a W kg ekwiwalentu ropy na 1 000 euro produktu krajowego brutto; wskaźnik obliczono jako relację między całkowitym zużyciem energii (w postaci węgla, energii, ropy, gazu i odnawialnych źródeł energii) a produktem krajowym brutto. b 1995 r. c 1991 r. d 1996 r.

Na podstawie: *Energy intensity of the economy*. <https://epp.eurostat.ec.europa.eu/thm/table> (dostęp marzec 2018 r.).

TRANSPORT, POCZTA I TELEKOMUNIKACJA

Tabl. 66 (214). **Sieć komunikacyjna**
 A. W latach 1921—1938
 Przeciętne w roku

Wyszczególnienie	1921	1928	1938
Linie kolejowe eksploatowane ^a :			
w tysiącach kilometrów	18,0	19,5	20,4
w tym normalnotorowe	15,4	17,2	18,3
w tym zelektryfikowane	.	.	0,1
na 100 km ² powierzchni w km	4,6	5,0	5,2
Drogi kołowe o twardej nawierzchni:			
w tysiącach kilometrów	44,5 ^{bc}	46,8 ^b	63,2 ^d
na 100 km ² powierzchni w km	11,4 ^{bc}	12,0 ^b	16,3 ^d
Drogi kołowe pokryte siecią linii regularnej komunikacji autobusowej:			
w tysiącach kilometrów	.	20,3 ^e	29,4 ^e
w % ogólnej sieci dróg kołowych o twardej nawierzchni	.	43,3	46,5
na 100 km ² powierzchni w km	.	5,2	7,6
Trasy lotnicze PLL „LOT” ^f w tys. km	—	2,9 ^g	6,3
w tym zagraniczne	—	0,6 ^g	4,4
Drogi wodne śródlądowe żeglowne w tys. km	.	.	6,3

^a Dane dotyczą PKP i kolei prywatnych pozostających pod zarządem PKP oraz w 1938 r. Kolei Francusko-Polskiej, łączącej Herby Nowe z Gdynią (oddaną do eksploatacji w 1933 r.). ^b Dane szacunkowe. ^c 1924 r. ^d, ^e Stan w dniu: ^d — 1 IV, ^e — 1 I następnego roku. ^f Długość liniowa odcinków niepowtarzających się. ^g 1929 r.

Tabl. 66 (214). Sieć komunikacyjna (dok.)

B. W latach 1946—2016

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1946	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Linie kolejowe eksploatowane ^h :									
w tysiącach kilometrów	23,2	26,3	26,9	26,7	27,2	26,2	22,6	20,2	19,1
w tym normalnotorowe ⁱ	20,8	22,5	23,2	23,3	24,4	24,0	21,6	20,1	19,1
w tym zelektryfikowane	0,1	0,2	1,0	3,9	6,9	11,4	11,9	11,9	11,9
na 100 km ² powierzchni ogólnej w km	7,5	8,4	8,6	8,5	8,7	8,4	7,2	6,5	6,1
Drogi publiczne o twardej nawierzchni (miejskie i zamiejskie) ^k :									
w tysiącach kilometrów	.	112,7	124,1	154,2	180,0	218,4	249,9	273,8	294,3
w tym o nawierzchni ulepszonej	.	27,1	45,6	90,5	142,4	182,9	206,3	249,8	271,7
na 100 km ² powierzchni w km	.	36,0	39,7	49,3	57,6	69,9	79,9	87,6	94,1
Drogi publiczne o twardej nawierzchni zamiejskie ^k :									
w tysiącach kilometrów	95,8	97,4	104,4	130,4	147,7	178,1	201,1	218,9	235,8
w tym o nawierzchni ulepszonej	22,9	21,8	37,1	76,1	117,7	144,9	162,3	197,3	215,2
na 100 km ² powierzchni w km	30,7	31,2	33,5	41,9	47,5	56,9	64,3	70,0	75,4
Rurociągi magistralne do przetłaczania ropy naftowej i produktów naftowych ^l w tys. km	—	—	—	0,9	2,0	2,0	2,3	2,4	2,5
Trasy lotnicze ^f w tys. km	5,2	8,4	14,4	40,7	92,8	116,6	90,0	342,9	.
w tym zagraniczne	3,2	5,8	12,6	36,0	87,6	114,6	87,3	340,6	.
Drogi wodne śródlądowe żeglowne w tys. km	4,8	4,6	4,6	4,6	4,0	4,0	3,8	3,7	3,7

^f Długość liniowa odcinków niepowtarzających się. ^h Dane dotyczą sieci PKP oraz w latach 2010 i 2016 innych podmiotów będących zarządcami infrastruktury kolejowej; w 1946 r. przeciętne w roku. ⁱ Łącznie z szerokotorowymi. ^k W latach 1946—1990 bez dróg zakładowych. ^l Łączna długość budowlana magistralnych odcinków rurociągów (pierwszy o długości 670 km uruchomiono w 1964 r.).

Według stanu w maju 1945 r. zniszczenia w infrastrukturze transportowej w czasie II wojny światowej stanowiły:

	w % stanu z 1939 r. ^a		w % stanu z 1939 r. ^a
Linie kolejowe	38	Urządzenia portów morskich	42
Mosty i wiadukty kolejowe		falochrony w: Gdyni	87
Urządzenia zabezpieczające ruch kolei	46	Gdańsku	15
Budynki kolejowe	72	nabrzeża w: Gdyni	59
Nawierzchnia dróg kołowych	37	Gdańsku	16
Mosty drogowe: stalowe	30	urządzenia przeładunkowe w: Gdyni	100
	55	Gdańsku	100
żelbetonowe i betonowe ...	49	magazyny w: Gdyni	100
drewniane	39	Gdańsku	100

^a Wielkości przybliżone; zniszczenia dotyczą obszaru państwa w granicach powojennych.

Na podstawie: K. Jasiewicz, *Transport i łączność*, w: *Problemy Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1989, s. 206; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 146; *Rocznik Ministerstwa Skarbu za 1924 rok*, Warszawa 1925, s. 55; *Rocznik Statystyczny 1947*, Warszawa 1947, s. 104; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 385; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 523; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 56—57, 535; *Rocznik Statystyczny Transportu 1945—1966*, Warszawa 1967, s. 6—7; J. K. Sawicki, *Odrodzenie żeglugi morskiej w Polsce*, Gdańsk 1988, s. 5, 203; *Struktura gospodarki narodowej*, Warszawa 1969, s. 228; *Transport — wyniki działalności w 1990 r.*, część 1, Warszawa 1991, s. 7, 12; *Transport — wyniki działalności w 2000 r.*, Warszawa 2001, s. 21, 24, 35; *Transport — wyniki działalności w 2001 r.*, Warszawa 2002, s. 2—3, 12; *Transport — wyniki działalności w 2016 r.*, Warszawa 2017, s. 77—78, 133, suplement, tabl. 1.

Tabl. 67 (215). **Przewozy pasażerów**
A. W latach 1921—1938

Transport	1921	1928	1935	1938
Kolejowy ^a w mln	129,6	175,9	145,2	227,5
w tym normalnotorowy	127,0	174,4	144,2	225,9
Samochodowy publiczny w mln	.	.	.	40,9
Żegluga morska ^b w tys.	.	13,7 ^c	47,3	58,2
Żegluga śródlądowa w tys.	.	.	695	991
Lotniczy w tys.	0,7 ^d	6,9	22,2	35,4

^a Dane dotyczą PKP i kolei prywatnych pozostających pod zarządem PKP oraz w 1938 r. Kolei Francusko-Polskiej, łączącej Herby Nowe z Gdynią; bez pasażerów korzystających z bezpłatnych przejazdów. ^b Pasażerowie przewiezieni statkami polskiej pełnomorskiej floty handlowej, łącznie z wycieczkami morskimi, bez ruchu przybrzeżnego. ^c 1929 r. ^d 1922 r.

Tabl. 67 (215). **Przewozy pasażerów (dok.)**B. W latach 1946—2016^e

Transport	1946	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
W milionach pasażerów									
W liczbach bezwzględnych									
O g ó ł e m	268,9	690,0	1 153,2	2 439,2	3 491,2	2 880,7	1 320,0	838,0	693,8
W odsetkach									
O g ó ł e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kolejowy ^f	97,3	88,8	70,8	43,3	31,5	27,4	27,3	31,1	42,1
w tym normalnotorowy	91,1	84,2	68,4	42,5	31,3	27,3	27,3	31,1	42,1
Samochodowy ^g	2,6 ^h	10,8	28,9	56,3	68,1	72,4	72,3	68,0	56,2
Morski ⁱ	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
Śródlądowy wodny ^k	0,1	0,4	0,2	0,3	0,3	0,1	0,1	0,2	0,3
Lotniczy ^l	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2	0,6	1,3
W miliardach pasażerokilometrów									
W liczbach bezwzględnych									
O g ó ł e m	.	29,0	38,8	66,9	98,7	101,6	62,1	48,0	54,1
W odsetkach									
O g ó ł e m	.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kolejowy ^f	.	93,5	79,7	55,1	47,0	49,6	38,8	37,4	35,5
w tym normalnotorowy	.	91,5	78,6	54,7	46,9	49,5	38,8	37,4	35,5
Samochodowy ^g	.	5,9	19,5	43,5	49,9	45,8	51,2	45,0	35,4
Morski ⁱ	.	0,3	0,3	0,2	0,3	0,2	0,3	0,4	0,3
Śródlądowy wodny ^k	.	0,2	0,2	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Lotniczy ^l	.	0,1	0,3	0,9	2,7	4,4	9,7	17,2	28,8

e W latach 1946—1980 dane dotyczą transportu uspołecznionego. f Dane dotyczą PKP oraz w latach 2010 i 2016 innych podmiotów, które otrzymały licencję na transport kolejowy; w latach 1946—1990 bez pasażerów korzystających z bezpłatnych przejazdów. g Bez przewozów taborem komunikacji miejskiej oraz dokonywanych przez podmioty o liczbie pracujących do 5 osób, a w latach 2000—2016 — do 9 osób. h Dane dotyczą transportu państwowego. i Statkami własnymi i dzierżawionymi. k Łącznie z transportem przybrzeżnym. l Rozkładowy (obejmuje transport lotniczy na stałych trasach i według stałych rozkładów lotów) oraz w latach 2000—2016 pozarozkładowy (obejmuje innych przewoźników dokonujących zarobkowo przewozu pasażerów samolotami).

Na podstawie: E. Brzosko, *Rozwój transportu w Polsce w latach 1918—1939*, Szczecin 1982, s. 355, 358, 402; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 146—147; *Rocznik Statystyczny 1971*, Warszawa 1971, s. 353; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 393; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 412; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 527; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 56—57, 539; *Rocznik Statystyczny Transportu 1945—1966*, Warszawa 1967, s. 12.

Tabl. 68 (216). **Przewozy ładunków**

A. W latach 1921—1938

Transport	1921	1928	1935	1938
Kolejowy ^a w mln t	30,9	85,8	58,5	78,5
w tym normalnotorowy	29,9	80,7	56,2	75,1
Żegluga morska ^b w tys. t	.	527	1 200	1 718
Żegluga śródlądowa w tys. t	.	.	713 ^c	742 ^c
Lotniczy w tys. t	.	0,2	0,4	1,0

B. W latach 1946—2016^d

Transport	1946	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
-----------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

W milionach ton

W liczbach bezwzględnych

O g ó ł e m^e	74,3	342,1	719,9	1 289,5	2 753,3	1 645,5	1 271,5	1 795,6	1 836,7
--------------------------------------	-------------	--------------	--------------	----------------	----------------	----------------	----------------	----------------	----------------

W odsetkach

O g ó ł e m^e	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kolejowy ^f	98,5	46,9	39,9	29,6	17,5	17,1	14,7	13,1	12,1
w tym normalnotorowy ^g	90,2	43,9	38,0	28,7	17,2	16,9	14,7	13,1	12,1
Samochodowy	0,6 ^h	32,1	56,7	66,9	78,7	78,5	79,2	83,1	84,2
w tym przedsiębiorstwa transportu samochodowego	0,6	3,7	15,2	28,7	39,2	21,1	29,6	31,4	41,4
Rurociągowy	—	—	—	1,2	1,5	2,0	3,5	3,1	3,0
Morski ⁱ	0,7	0,7	0,8	1,4	1,4	1,7	1,8	0,5	0,4
Śródlądowy wodny	0,2	0,4	0,4	0,7	0,8	0,6	0,8	0,3	0,3
Lotniczy ^k	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

a Dane dotyczą PKP i kolei prywatnych pozostających pod zarządem PKP oraz w 1938 r. Kolei Francusko-Polskiej, łączącej Herby Nowe z Gdynią. b Bez żeglugi przybrzeżnej; ładunki przewiezione statkami polskiej floty handlowej w żegludze liniowej i trampowej, łącznie z przewozami między obcymi portami. c Bez ładunków o wadze poniżej 500 kg, ładunków przewożonych na odległość do 10 km oraz przewozów tranzytowych. d W latach 1946—1980 dane dotyczą transportu uspołecznionego. e W latach 1950—1990 łącznie z transportem konnym, nieujęty w dalszym podziale. f Dane dotyczą PKP oraz w latach 2010 i 2016 innych podmiotów, które otrzymały licencję na transport kolejowy; bez przewozów manewrowych. g łącznie z szerokotorowym. h Dane dotyczą transportu państwowego. i Statkami własnymi i dzierżawionymi. k Rozkładowy (transport lotniczy na stałych trasach i według stałych rozkładów lotów) oraz w latach 2000—2016 pozarozkładowy (obejmuje innych przewoźników dokonujących zarobkowo przewozu ładunków samolotami).

Tabl. 68 (216). **Przewozy ładunków (dok.)**
B. W latach 1946—2016^d (dok.)

Transport	1946	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
W miliardach tonokilometrów									
W liczbach bezwzględnych									
O g ó ł e m^e	21,1	46,1	108,0	230,9	456,2	346,2	284,7	308,1	385,7
W odsetkach									
O g ó ł e m^e	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kolejowy ^f	92,2	76,2	61,6	43,0	29,5	24,1	19,1	15,8	13,1
w tym normalnotorowy ^g	91,7	75,8	61,3	42,9	29,5	24,1	19,1	15,8	13,1
Samochodowy	0,2 ^h	3,1	5,3	6,8	9,8	11,6	26,4	69,5	78,7
w tym przedsiębiorstwa transportu samochodowego	0,2	0,5	1,9	3,8	5,7	5,5	16,5	48,3	59,3
Rurociągowy	—	—	—	3,0	3,8	4,0	7,2	7,8	5,8
Morski ⁱ	7,3	19,7	32,2	46,2	56,4	59,9	46,9	6,4	2,1
Śródlądowy wodny	0,3	0,6	0,8	1,0	0,5	0,3	0,4	0,3	0,2
Lotniczy ^k	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1

^d W latach 1946—1980 dane dotyczą transportu uspołecznionego. ^e W latach 1950—1990 łącznie z transportem konnym, nieujęty w dalszym podziale. ^f Dane dotyczą PKP oraz w latach 2010 i 2016 innych podmiotów, które otrzymały licencję na transport kolejowy; bez przewozów manewrowych. ^g Łącznie z szerokotorowym. ^h Dane dotyczą transportu państwowego. ⁱ Statkami własnymi i dzierżawionymi. ^k Rozkładowy (transport lotniczy na stałych trasach i według stałych rozkładów lotów) oraz w latach 2000—2016 pozarozkładowy (obejmuje innych przewoźników dokonujących zarobkowo przewozu ładunków samolotami).

W latach międzywojennych dominującą rolę odgrywał transport kolejowy. W przewozach ładunków ogółem liczonych w tonokilometrach jego udział wynosił od 98,1% w 1925 r. do 99,0% w 1938 r., udział żeglugi śródlądowej wynosił odpowiednio: 1,6% i 0,7%, a transportu samochodowego — 0,3% i 0,4%.

Na podstawie: E. Brzosko, *Rozwój transportu w Polsce w latach 1918—1939*, Szczecin 1982, s. 355, 358, 402; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 146; *Rocznik Statystyczny 1971*, Warszawa 1971, s. 10, 352; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 392; *Rocznik Statystyczny 1992*, Warszawa 1992, s. 349—350; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 406; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 524—525; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 56—57, 536—537; *Rocznik Statystyczny Transportu 1945—1966*, Warszawa 1967, s. 10.

Tabl. 69 (217). Linie kolejowe normalnotorowe^a według województw

Stan w dniu 31 XII

A. W 1937 r.

Województwa ^b	Ogółem	Na 100 km ² powierzchni	Województwa ^b	Ogółem	Na 100 km ² powierzchni
	w kilometrach			w kilometrach	
P o l s k a	20 118	5,2	Województwa zachodnie		
Województwa centralne			Poznańskie	2 684	10,1
Warszawskie ^c	1 548	5,2	Pomorskie	1 887	11,4
Łódzkie	909	4,8	Śląskie	781	18,5
Kieleckie	1 254	4,9	Województwa południowe		
Lubelskie	1 236	4,0	Krakowskie	1 138	6,5
Białostockie	1 377	4,2	Lwowskie	1 534	5,4
Województwa wschodnie			Stanisławowskie	755	4,5
Wileńskie	1 097	3,8	Tarnopolskie	931	5,6
Nowogródzkie	713	3,1			
Poleskie	1 063	2,9			
Wołyńskie	1 211	3,4			

B. W latach 1958 i 2016

Województwa	Ogółem	Na 100 km ² powierzchni	Województwa	Ogółem	Na 100 km ² powierzchni
	w kilometrach			w kilometrach	
1958			2016		
P o l s k a	23 263	7,5	P o l s k a	19 132	6,1
Białostockie	939	4,1	Dolnośląskie	1 750	8,8
Bydgoskie	2 009	9,7	Kujawsko-pomorskie	1 199	6,7
Gdańskie	1 183	10,8	Lubelskie	1 046	4,2
Katowickie	1 515	15,9	Lubuskie	890	6,4
Kieleckie	671	3,5	Łódzkie	1 080	5,9
Koszalińskie	1 185	6,6	Małopolskie	1 059	7,0
Krakowskie ^d	1 162	7,5	Mazowieckie	1 712	4,8
Lubelskie	855	3,4	Opolskie	780	8,3
Łódzkie ^e	889	5,1	Podkarpackie	978	5,5
Olsztyńskie	1 460	6,9	Podlaskie	654	3,2
Opolskie	1 209	12,7	Pomorskie	1 192	6,5
Poznańskie ^f	2 446	9,1	Śląskie	1 964	15,9
Rzeszowskie	844	4,5	Świętokrzyskie	721	6,2
Szczecińskie	1 129	8,9	Warmińsko-mazurskie	1 081	4,5
Warszawskie ^g	1 438	4,8	Wielkopolskie	1 878	6,3
Wrocławskie ^h	2 628	13,8	Zachodniopomorskie	1 148	5,0
Zielonogórskie	1 701	11,7			

^a W 1937 r. łącznie z wąskotorowymi, bez dojazdowych samorządowych i prywatnych; w latach 1958 i 2016 linie eksploatowane, łącznie z szerokotorowymi. ^b Według podziału administracyjnego obowiązującego w dniu 31 III 1938 r. ^c Łącznie z m.st. Warszawa. ^{d—h} Łącznie z miastami stanowiącymi województwa: ^d — Krakowem, ^e — Łodzią, ^f — Poznaniem, ^g — Warszawą, ^h — Wrocławiem.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 188; *Rocznik Statystyczny 1959*, Warszawa 1959, s. 14—18, 225—226; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 78—81.

Tabl. 70 (218). Nowo zbudowane linie kolejowe w latach 1921—1939^a

Rok otwarcia	Trasy	Długość linii w km
1921	Kutno—Strzałków (Strzałkowo)	111
	Kokoszki—Osowa—Gdynia	26
1922	Kutno—Płock	46
	Puck—Hel	44
1924	Nasielsk—Sierpc	88
1925	Kutno—Zgierz	57
1926	Kalety—Podzamcze (Wieruszów)	115
1928	Łuck—Stojanów	85
	Czersk—Kościerzyna	43
1929	Warszawa—Palmiry	20
	Warszawa—Grodzisk Mazowiecki (EKD)	34
1930	Herby Nowe—Zduńska Wola	103
	Maksymilianowo—Bąk	83
	Kościerzyna—Gdynia	64
	Bydgoszcz Wschodnia—Nowa Wieś Wielka	22
1932	Woropajewo—Druja	89
1933	Karsznice—Inowrocław	155
1934	Płock—Sierpc	36
	Kraków—Miechów—Tunel	51
	Warszawa—Radom	103
1936	Tuszczy—Wieliszew	32
	Sierpc—Toruń	79
1937	Sierpc—Brodnica	55
1938	Żory—Pszczyna	22
1939	Częstochowa—Siemkowice	52

^a Uwzględniono odcinki normalnotorowe o długości co najmniej 20 km.

Na podstawie: T. Lijewski, *Rozwój sieci kolejowej Polski*, „Dokumentacja Geograficzna”, zeszyt 5, 1959, s. 62—66; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 188.

Tabl. 71 (219). Linie kolejowe eksploatowane według krajów

A. W 1938 r.

K r a j e	Ogółem	Na 100 km ² powierzchni	Z ogółem — zelektryfikowane
	w kilometrach		
P o l s k a^a	20 438	5,2	85
Austria	5 858	7,0	.
Belgia	5 009	16,4	44
Czechosłowacja	12 434	9,5	55
Finlandia	5 679	1,5	.
Francja	42 612	7,7	3 351
Niemcy	61 328	13,0	3 223

^a Przeciętne w roku.

Tabl. 71 (219). Linie kolejowe eksploatowane według krajów (dok.)

A. W 1938 r. (dok.)

Kraje	Ogółem	Na 100 km ² powierzchni	Z ogółem — zelektryfikowane
Rumunia	11 310	3,8	.
Szwajcaria	2 991	7,2	.
Szwecja	7 960	1,8	3 355
Węgry	7 823	8,4	.
Wielka Brytania	30 643	9,8	1 231
Włochy	16 176	5,2	4 067

B. W latach 1950—2016

Kraje	1950 ^b		1990		2016		1950	2015
	ogółem	w tym zelektryfikowane	ogółem	w tym zelektryfikowane	ogółem	w tym zelektryfikowane	ogółem na 100 km ² powierzchni	
	w kilometrach							
Polska^c	26 312	156	26 228	11 387	19 132	11 874	8,4	6,2
Austria	6 798	1 392	5 624	3 246	5 491	3 926	7,2	5,9
Belgia	5 030	182	3 479	2 293	3 607 ^d	3 086 ^d	16,5	11,8
Czechy	13 124 ^e	104 ^e	9 451	2 579	9 564	3 236	10,3 ^e	12,0
Słowacja			3 660	1 330	3 206	1 587		7,4
Finlandia	4 799	.	5 846	1 663	5 926	3 270	1,4	1,5
Francja	41 379	4 104	34 260	12 512	28 364	16 097	7,6	5,5 ^f
Hiszpania	17 255	1 486	12 560	6 416	16 167	10 383	3,4	3,1
NRD ^g	15 945	.	41 113 ^h	16 290 ^h	38 466	20 726	13,7	9,3
RFN ^g	31 021	1 732					12,5	
Rumunia	10 853	58	11 348	3 680	10 774	4 030	4,6	4,5
Szwecja	16 528	6 303	11 193	7 382	10 882	8 184	3,7	2,2
Węgry	9 937	319	7 772	2 249	7 811	3 018	10,7	8,5
Wielka Brytania	31 656	1 487	16 924	4 729	16 253	5 483	13,0	6,7
Włochy	16 405	5 731	16 066	9 512	16 788	12 023	5,4	5,6

^b Dane z wyjątkiem Austrii i Hiszpanii dotyczą tylko kolei państwowych. ^c Stan w dniu 31 XII. ^d 2015 r. ^e Czechosłowacja. ^f 2014 r. ^g Odpowiednio: Niemiecka Republika Demokratyczna i Republika Federalna Niemiec; w latach 1991—2016 — Niemcy. ^h 1991 r.

Długość linii kolejowych wielkich szybkości (250 km/h i więcej) w Europie w 1981 r. (kiedy linie te po raz pierwszy oddano do użytku) wynosiła 407 km, w 1990 r. — 1 024 km, 2000 r. — 2 708 km, 2016 r. — 8 250 km (Polska — 224 km, Austria — 48 km, Belgia — 209 km, Francja — 2 142 km, Hiszpania — 2 938 km, Holandia — 120 km, Niemcy — 1 475 km, Wielka Brytania — 113 km, Włochy — 981 km).

Na podstawie: *EU transport in figures. Statistical Pocketbook 2017*, European Union 2017, s. 253—254; *International Statistical Yearbook 1927*, Geneva 1928, s. 143—146; S. Koziarski, *Transport w Europie*, Instytut Śląski, Opole 2005, s. 20, 25, 27; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 858; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1970*, Warszawa 1970, s. 43, 255; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000*, Warszawa 2000, s. 360; *Railway transport — length of lines*, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu> (dostęp maj 2018 r.).

Tabl. 72 (220). **Drogi o twardej nawierzchni według województw**
A. W latach 1924—1938 — drogi kołowe

Województwa ^a	Drogi wybudowane w latach 1924—1938	Drogi w 1938 r. (stan w dniu 1 IV)	
		ogółem	na 100 km ² powierzchni
w kilometrach			
P o l s k a	17 572	63 169	16,3
Województwa centralne			
Warszawskie ^b	2 414	6 024	24,0
Łódzkie	2 006	3 134	24,7
Kieleckie	2 674	4 777	18,7
Lubelskie	2 403	3 846	12,3
Białostockie	852	3 642	11,2
Województwa wschodnie			
Wileńskie	1 632	2 067	7,1
Nowogródzkie	1 531	2 214	9,6
Poleskie	231	1 087	3,0
Wołyńskie	873	1 492	4,2
Województwa zachodnie			
Poznańskie	870	9 085	32,3
Pomorskie	301	6 463	25,2
Śląskie	138 ^c	2 258 ^d	53,8 ^d
Województwa południowe			
Krakowskie	435	5 181	29,8
Lwowskie	455	5 396	19,0
Stanisławowskie	197	3 010	17,8
Tarnopolskie	560	3 493	21,1

a Według podziału administracyjnego obowiązującego w dniu 31 III 1938 r.
b Łącznie z m.st. Warszawa. c W latach 1924—1936. d Stan w dniu 1 IV 1936 r.

Tabl. 72 (220). **Drogi o twardej nawierzchni według województw (dok.)**B. W latach 1958 i 2016 — drogi publiczne (miejskie i zamiejskie)^e

Stan w dniu 31 XII

Województwa	Ogółem	Na 100 km ² powierzchni	Z ogółem — o na- wierzchni ulepszonej	Województwa	Ogółem	Na 100 km ² powierzchni	Z ogółem — o na- wierzchni ulepszonej
1958				2016			
P o l s k a	102 084	32,9	31 541	P o l s k a	294 313	94,1	271 707
Białostockie	4 586	19,8	1 059	Dolnośląskie	19 511	97,8	18 307
Bydgoskie	6 203	29,8	1 738	Kujawsko-pomorskie	17 677	98,4	15 715
Gdańskie	4 326	39,5	1 527	Lubelskie	21 950	87,4	20 797
Katowickie	4 423	46,5	1 483	Lubuskie	8 711	62,3	7 714
Kieleckie	4 983	25,7	1 347	Łódzkie	20 395	112	18 743
Koszalińskie	6 278	34,9	2 025	Małopolskie	24 943	164	22 690
Krakowskie ^f	5 529	36,0	1 116	Mazowieckie	37 092	104	35 292
Lubelskie	3 926	15,8	1 309	Opolskie	8 410	89,4	7 899
Łódzkie ^g	6 130	35,7	1 378	Podkarpackie	16 716	93,7	15 722
Olsztyńskie	7 665	36,5	2 717	Podlaskie	13 145	65,1	12 020
Opolskie	4 926	51,8	1 872	Pomorskie	13 446	73,4	12 250
Poznańskie ^h	10 264	38,4	2 270	Śląskie	21 762	176	20 429
Rzeszowskie	4 507	24,2	1 036	Świętokrzyskie	14 274	122	12 521
Szczecińskie	4 508	35,6	1 751	Warmińsko-mazurskie	13 389	55,4	12 362
Warszawskie ⁱ	7 439	25,4	2 441	Wielkopolskie	28 948	97,1	26 637
Wrocławskie ^k	10 562	56,1	4 024	Zachodniopomorskie	13 943	60,9	12 610
Zielonogórskie	5 829	40,2	2 448				

^e W 1958 r. bez dróg miejskich i bez dróg zakładowych. *f*—*k* Łącznie z miastami stanowiącymi województwa: *f* — Krakowem, *g* — Łodzią, *h* — Poznaniem, *i* — Warszawą, *k* — Wrocławiem.

Na podstawie: K. Jasiewicz, *Transport i łączność*, w: *Problemy gospodarcze Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1989, s. 206; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 197; *Rocznik Statystyczny 1959*, Warszawa 1959, s. 226; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 78—79; obliczenia własne.

Tabl. 73 (221). Drogi kołowe i autostrady według krajów w latach 1960—2016

A. Drogi kołowe

Kraje	1960	1988	2015 — publiczne	Kraje	1960	1988	2015 — publiczne
	zamięjskie o nawierzchni ulepszonej				zamięjskie o nawierzchni ulepszonej		
	na 100 km ² powierzchni w km						
Polska^a	11,9	45,2	93	NRD ^k	42,1 ^b	41,9	} 197 ^l
Austria	9,7	12,2 ^b	151 ^c	RFN ^k	51,3 ^b	103,1	
Belgia	7,7	46,6 ^b	510 ^c	Rumunia	2,2	.	37 ^c
Czechy	} 40,6 ^{de}	57,2 ^d	72	Szwecja	5,0	15,5	53 ^c
Słowacja			114 ^c	Węgry	8,8	28,7	226
Finlandia	1,7	10,6 ^f	26	Wielka Brytania	62,8 ^f	89,7 ^b	174
Francja	14,1 ^g	141 ^h	196 ^c	Włochy	26,0	98,8 ^b	87 ^m
Hiszpania	7,6 ^b	29,5	134 ^l				

B. Autostrady

Kraje	1970	1990	2010	2016	
	ogółem				na 1 000 km ² powierzchni
	w kilometrach				
Polskaⁿ	139	257	857	1 637	5
Austria	488	1 445	1 719	1 719 ^o	20 ^o
Belgia	501	1 666	1 763	1 763 ^o	58 ^o
Czechy	x	357	734	776 ^o	10 ^o
Finlandia	152	225	779	890	3
Francja	1 542	6 824	11 392	11 612	21
Hiszpania	1 585	4 693	14 262	15 444	31
NRD ^k	1 464 ^p	} 10 854	12 819	12 996	36
RFN ^k	4 828 ^p				
Rumunia	100	113	332	747	3
Słowacja	x	192	416	463	9
Szwecja	403	939	1 971	2 118	5
Węgry	134	267	1 477	1 924	21
Wielka Brytania	1 133	3 181	3 672	3 764	15
Włochy	3 913	6 193	6 668	6 943 ^o	23 ^o

a Drogi publiczne o twardej nawierzchni (stan w dniu 31 XII); w latach 1960 i 1988 zamięjskie, o nawierzchni ulepszonej. b Łącznie z drogami o nawierzchni nieulepszonej. c 2014 r. d Czechosłowacja. e 1965 r. f Łącznie z drogami miejskimi. g 1970 r. h Drogi państwowe i prowincjonalne. i 2007 r. k Odpowiednio: Niemiecka Republika Demokratyczna i Republika Federalna Niemiec; w latach 1990—2016 — Niemcy. l 2009 r. m 2013 r. n Stan w dniu 31 XII. o 2015 r. p 1971 r.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1990*, Warszawa 1990, s. 585; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 56—57, 859; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1977*, Warszawa 1977, s. 229—233; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1981*, Warszawa 1982, s. 243; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1991*, Warszawa 1991, s. 388; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000*, Warszawa 2000, s. 363; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2009*, Warszawa 2010, s. 455; *Transport. Length of motorways and e-roads* <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (dostęp maj 2018 r.).

Tabl. 74 (222). **Pojazdy samochodowe i ciągniki zarejestrowane**A. W latach 1926—1939^a

Stan w dniu 1 I

L a t a	Samochody					na 10 tys. ludności w szt.	Motocykle w tys. szt.
	ogółem ^b	w tym					
		osobowe			ciężarowe		
		razem	w tym				
	taksówki		autobusy	w tysiącach sztuk			
1926	14,7	11,8	2,3	0,8	2,8	4,9	2,5
1930	37,4	30,3	7,3	4,0	6,7	11,8	5,9
1935	25,9	19,9	4,6	1,5	4,9	7,8	8,3
1939	41,9	31,8	5,2	2,0	8,6	12,1	12,0

B. W latach 1946—2016

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1946	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016 ^c
Samochody osobowe:									
w tysiącach sztuk	23,0	40,1	117	479	2 383	5 261	9 991	17 240	21 675
na 1 000 ludności w szt.	1,0	1,6	3,9	14,7	66,7	138	261	447	564
Autobusy w tys. szt.	0,1	2,8	10,9	33,2	66,4	92,1	82,4	97,0	113
Samochody ciężarowe ^d i ciągniki siodłowe w tys. szt.	36,9	43,6	130	274	618	1 045	1 879	2 982	3 541
Motocykle i skutery w tys. szt.	18,8	58,9	771	1 789	1 723	1 357	803	1 013	1 356

^a Bez wojskowych. ^b Łącznie z cysternami pożarniczymi, sikawkami, traktorami, sanitarkami itp. ^c Łącznie z pojazdami posiadającymi pozwolenia czasowe (na okres 30 dni) wydane w końcu 2016 r. ^d W latach 1990—2016 łącznie z samochodami ciężarowo-osobowymi.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 199; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 148; *Rocznik Statystyczny 1947*, Warszawa 1947, s. 109; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 373; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 414; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 56—57, 66—67, 547.

Tabl. 75 (223). **Pojazdy samochodowe według krajów**

A. W 1938 r.

Kraje	Samochody		Motocykle	Samochody	Motocykle
	ogółem	w tym ciężarowe			
	w tysiącach sztuk			na 10 tys. ludności w szt.	
Polska^a	34	7	10	10	3
Anglia	2 419	490	492	511	104
Belgia	224	78	67	268	80
Czechosłowacja	106	24	59	69	57
Finlandia	42	16	6	110	17
Francja	2 192	493	576	523	138
Niemcy ^b	1 709	383	1583	251	212
Rumunia	25	4	18	13	9
Szwecja	192	53	44	305	70
Włochy	436	108	177	100	41

B. W latach 1950—2016 — samochody osobowe

Kraje	1950	1990	2016	1950	1990	2016
	w tysiącach sztuk			na 1 000 ludności w szt.		
Polska^a	40,1	5 261	21 675	1,6	138	564
Austria	51,3	2 991	4 822	7,4	388	550
Belgia	274	3 864	5 712	31,8	387	503
Czechy	x	2 411	5 308	x	234	502
Finlandia	26,8	1 939	3 323	6,7	388	604
Francja	1674	23 550	32 076	40,1	404	479
Hiszpania	90,4	11 996	22 877	3,2	309	492
NRD ^c	75,7	30 685	45 804	4,1	385	555
RFN ^c	598			12,5		
Rumunia	.	1 263	51 55 ^d	.	56	261 ^d
Słowacja	x	1 274	2 122	x	240	390
Szwecja	253	3 600	4 767	41,2	419	477
Węgry	13,0	1 945	3 313	1,4	187	338
Wielka Brytania ^e	2 317	20 722	30 850	46,0	361	469
Włochy	342	27 416	37 876	7,3	483	625

a Pojazdy zarejestrowane: w 1938 r. — stan w dniu 1 I, w latach 1950—2016 — stan w dniu 31 XII. b Łącznie z Austrią. c Odpowiednio: Niemiecka Republika Demokratyczna i Republika Federalna Niemiec; w latach 1990 i 2016 — Niemcy. d 2015 r. e W 1950 r. bez Irlandii Północnej.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 200; *Passenger cars, by age; Passenger cars per 1000 inhabitants*, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/> (dostęp maj 2018 r.); *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1970*, Warszawa 1970, s. 267; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000*, Warszawa 2000, s. 364—365; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2009*, Warszawa 2010, s. 456—459; obliczenia własne.

Tabl. 76 (224). **Międzymiastowa komunikacja autobusowa**

A. W latach 1928—1938

Wyszczególnienie	1928	1932	1936	1938
Liczba linii autobusowych ^a	2 041	1 193	799	972
Długość obsługiwanych dróg ^a w tys. km	20,3	22,2	22,6	29,4
Liczba autobusów ^a	2 121	2 170	1 238	1 734
Przewozy pasażerów w:				
milionach	.	.	23,5	40,9
milionach pasażerokilometrów	.	.	500	867
Przeciętna opłata za 1 osobokilometr w groszach	10,0	9,0	7,5	7,0

B. W latach 1946—2016^b

Wyszczególnienie	1946	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Sieć linii regularnej komunikacji autobusowej ^c (stan w dniu 31 XII) w tys. km	8,5	26,7	58,4	88,4	109,3	122,1	124,8	100,5	710,4
Liczba autobusów (stan w dniu 31 XII)	453	.	4 845	14 336	23 414	21 223	19 738	17 170	15 993
Przewozy pasażerów w:									
milionach	6,9	68,9	322,2	1 355,5	2 365,3	2 054,1	886,9	569,7	390,4
milionach pasażerokilometrów	.	1 618	7 289	28 720	48 864	45 884	27 094	21 600	19 168

a Stan w dniu 1 I następnego roku. b Dane dotyczą Państwowej Komunikacji Samochodowej (PKS) oraz w latach 2010 i 2016 (w przypadku liczby autobusów również w 2000 r.) innych podmiotów o liczbie pracujących powyżej 9 osób prowadzących regularną komunikację w ruchu krajowym i zagranicznym. c Linie regularne w ruchu krajowym.

W latach międzywojennych stan międzymiastowej komunikacji autobusowej był zróżnicowany w skali kraju. W 1928 r. na ogólną długość 20 281 km dróg obsługiwanych przez autobusy na województwa: centralne przypadało 10 810 km, wschodnie — 2 621 km, zachodnie — 2 496 km, południowe — 4 354 km. Ok. 12% dróg, po których kursowały autobusy, stanowiły drogi gruntowe, przy czym np. w województwie nowogródzkim odcinek ten sięgał 68%, a w wileńskim — 82%, z kolei w województwach południowych i zachodnich nie było komunikacji autobusowej na drogach gruntowych.

Na podstawie: J. B. Ćwikiel, *Komunikacja autobusowa na drogach publicznych w Polsce w 1929 r.*, Warszawa 1930, s. 6; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 199; *Rocznik Statystyczny 1947*, Warszawa 1947, s. 109; *Rocznik Statystyczny 1971*, Warszawa 1971, s. 350; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 385, 392, 395; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 363—366; *Transport — wyniki działalności w 2000 r.*, Warszawa 2001, s. 35, 43, 45; *Transport — wyniki działalności w 2010 r.*, Warszawa 2010, s. 128—129; *Transport — wyniki działalności w 2016 r.*, Warszawa 2017, s. 213—215.

Tabl. 77 (225). **Morska flota handlowa Polski^a oraz przewozy ładunków i pasażerów statkami polskimi w latach 1927—1939**

Wyszczególnienie	1927	1930	1935	1939
Statki (stan w dniu 1 I ^b)	6	22	25	38
o pojemności w BRT: do 500	—	—	—	1
500—1 000	—	3	3	4
1 000—2 000	1	4	11	16
2 000—4 000	5	12	7	11
4 000—8 000	—	3	3	2
8 000 i więcej	—	—	1	4
towarowe	6	15	20	31
pasażerskie	—	7	5	7
Pojemność statków (stan w dniu 1 I ^b) w tys. BRT	12,6	60,7	70,0	121,0
towarowych	12,6	29,2	32,5	54,3
pasażerskich	—	31,5	37,5	66,7
Nośność statków (stan w dniu 1 I ^b) w tys. DWT	19,1	75,9	73,1	119,7
towarowych	19,1	44,9	47,2	79,2
pasażerskich	—	31,0	25,9	40,5
Przewozy pasażerów ^c w tys.	.	22,5	47,3	58,2 ^d
w tym do i z portów Gdynia-Gdańsk	.	13,7	13,3	35,1 ^d
Przewozy ładunków ^e w tys. t	315	879	1 200	1 718 ^d
w tym przez porty polskie	263	790	1 160	1 565 ^d

a Bez żeglugi przybrzeżnej. b W 1939 r. — stan w dniu 1 IX. c Statkami polskiej pełnomorskiej floty handlowej, łącznie z wycieczkami. d 1938 r. e W żegludze liniowej i trampowej, łącznie z przewozami między obcymi portami. f 1928 r.

Na podstawie: E. Brzosko, *Rozwój transportu w Polsce w latach 1918—1939*, Szczecin 1982, s. 239, 355, 402; W. Czerwińska, *Polska żegluga morska w latach II Rzeczypospolitej*, Gdańsk 1971, s. 85, 87, 104—105.

Tabl. 78 (226). **Straty w polskiej flocie w czasie II wojny światowej**

Wyszczególnienie	Statki	Pojemność w tys. BRT
Flota w 1939 r. (stan w dniu 31 VIII)		
O g ó ł e m	230^a	164,4
Statki pełnomorskie spółek żeglugowych ^b	37	120,2
Statki żeglugi przybrzeżnej (towarowo-pasażerskie)	10	2,7
Statki żeglugi pełnomorskiej w budowie ^c	9	20,9
Jednostki szkolne	2	1,7
Tabor portowy i specjalny	92	8,7
Flota rybołówstwa morskiego	.	10,2
Jachty morskie	80	x

a Bez floty rybołówstwa morskiego. b Dotyczy spółek: Żegluga Morska, Polsko-Brytyjskie Towarzystwo Okrętowe „Polbryt” S.A., Gdynia-Ameryka Linie Żeglugowe S.A. (GAL — Gdynia-America Line), Polsko-Skandynawskie Towarzystwo Transportowe „Polskarob” S.A. oraz Bałtycka Spółka Okrętowa. c łącznie z motorowcem „Bug”, na budowę którego wpłacono zaliczkę przed 1 IX 1939 r.

Tabl. 78(226). **Straty w polskiej flocie w czasie II wojny światowej (dok.)**

Wyszczególnienie	Statki	Pojemność w tys. BRT
Statki nabyte podczas wojny		
O g ó ł e m	15	68,9
Zakupione	8	48,8
Wydzierżawione	7	20,1
Straty wojenne w 1945 r. (stan w dniu 8 V)		
O g ó ł e m	211^a	104,4
Statki pełnomorskie spółek żeglugowych ^b	15	45,4
Statki żeglugi przybrzeżnej (towarowo-pasażerskie)	10	2,7
Statki żeglugi pełnomorskiej w budowie ^c	8	20,4
Jednostki szkolne ^d	2	1,7
Tabor portowy i specjalny	92	8,7
Flota rybołówstwa morskiego	.	7,4
Jachty morskie	80	x
Statki nabyte podczas wojny	4	18,1
zakupione	3	14,5
wydzierżawione	1	3,6

a Bez floty rybołówstwa morskiego. b Dotyczy spółek: Żegluga Morska, Polsko-Brytyjskie Towarzystwo Okrętowe „Polbryt” S.A., Gdynia-Ameryka Linie Żeglugowe S.A. (GAL — Gdynia-America Line), Polsko-Skandynawskie Towarzystwo Transportowe „Polskarob” S.A. oraz Bałtycka Spółka Okrętowa. c Łącznie z motorowcem „Bug”, na budowę którego wpłacono zaliczkę przed 1 IX 1939 r. d W tym statek szkolny „Dar Pomorza”, który był internowany w Szwecji, a jego zwrot uzależniano od pokrycia kosztów postoju; ostatecznie rząd Szwecji koszty te anulował i statek wrócił po wojnie do kraju.

Według stanu w maju 1945 r. zniszczenia w polskiej flocie handlowej w czasie II wojny światowej stanowiły:

	w % stanu z 1939 r. ^a
O g ó ł e m	45
Statki pełnomorskie spółek żeglugowych ^b	38
Statki żeglugi przybrzeżnej (towarowo-pasażerskie)	100
Tabor portowy i specjalny	100
Flota rybołówstwa morskiego	72
Jachty morskie	100

a Wielkości przybliżone; zniszczenia dotyczą obszaru państwa w granicach powojennych; odsetek zniszczeń — z wyjątkiem jachtów — obliczono w oparciu o pojemność statków mierzoną w BRT, a jachtów — w oparciu o liczbę jachtów. b Patrz notka b do tabl. 78.

Na podstawie: J. K. Sawicki, *Odrodzenie żeglugi morskiej w Polsce*, Gdańsk 1988, s. 5, 203; *Struktura gospodarki narodowej*, Warszawa 1969, s. 228.

Tabl. 79 (227). **Morska flota transportowa oraz przeładunek w portach morskich w latach 1946—2016**

Wyszczególnienie	1946	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Morska flota transportowa^a (stan w dniu 31 XII)									
Statki	26	52	138	259	331	247	128	121	96
w tym:									
statki towarowe	.	.	137	256	322	238	120	107	81
statki do przewozu ładunków stałych	.	.	132	252	309	230	113	95	75
w tym masowce	.	.	.	23	78	91	79	69	54
zbiornikowce	—	—	5	4	13	8	7	12	4
promy	—	—	—	2	8	9	8	11	7
Nośność (DWT) w tys.	114	236	824	1 926	4 524	4 059	2 551	2 942	2 385
Średni wiek statków w latach	.	.	11 ^b	9	8	12	16	19	17
Przeładunek w portach morskich w mln t									
O g ó ł e m	7,8	15,7	21,9	36,3	61,5	47,0	47,9	59,5	72,9
w tym:									
Gdańsk	4,0	5,0	5,9	10,2	23,1	18,6	16,7	26,4	31,6
Gdynia	3,7	5,1	7,1	9,5	13,2	10,0	8,4	12,3	17,8
Szczecin ^c	} 0,1	5,2	8,8	16,5	14,8	9,7	13,6	8,0	8,9
Świnoujście									

a Pływająca pod banderą polską oraz w latach 2000—2016 będąca własnością lub współwłasnością armatorów polskich, pływająca pod banderą obcą. b 1965 r. c W latach 1946—1970 Szczecin-Świnoujście, w latach 1980—2000 łącznie z Policami.

Uwaga. W latach 1946—2000 dane dotyczą przeładunku w morskich portach handlowych ładunków obrotu morskiego i wewnątrz krajowego, w latach 2010 i 2016 obejmują ładunki przywożone i wywożone do/z portów morskich statkami polskimi lub obcymi w ramach międzynarodowego obrotu morskiego (w reakcji z portami zagranicznymi) i kabotażu (ładunki przewożone drogą morską w krajowym obrocie morskim, tj. między portami polskimi), bez statków o pojemności brutto (GT) mniejszej niż 100 oraz bez wagi własnej jednostek ładunkowych (kontenerów, wagonów itp.) oraz bunkru (tj. paliwa dla statków); dane za lata 2010 i 2016 nie są w pełni porównywalne z danymi za lata poprzednie.

Na podstawie: T. Białecki, *Szczecin*, Poznań 1977, s. 115; *Morski Rocznik Statystyczny*, Gdynia 1960, s. 4; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 399—400; *Rocznik Statystyczny Gospodarki Morskiej 1983*, Warszawa 1983, s. 38; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 414, 416; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 541—543; *Rocznik Statystyczny Transportu 1945—1966*, Warszawa 1967, s. 437; *Transport*, część 1, Warszawa 1992, s. 8—9; *Transport — wyniki działalności w 2001 r.*, Warszawa 2002, s. 2—5, 57.

Tabl. 80 (228). **Eksploatowane połączenia lotnicze PLL „LOT”^a w latach 1922—1939**

Trasy	Data otwarcia	Data zamknięcia
Warszawa—Lwów—Czerniowce—Bukareszt—Sofia—Saloniki—Ateny— —Rodos—Lydda—Bejrut		
Odcinki: Warszawa—Lwów	5 IX 1922	
Lwów—Czerniowce—Bukareszt	1 VI 1930	
Bukareszt—Sofia—Saloniki	27 VI 1931	
Saloniki—Ateny	4 X 1936	
Ateny—Rodos—Lydda (Tel Awiw)	4 IV 1937	10 IX 1938
Ateny—Lydda (Tel Awiw)	6 XI 1938	
Lydda (Tel Awiw)—Bejrut	1 III 1939	

a Linie lotnicze mogły składać się z jednego lub więcej odcinków.

Tabl. 80 (228). **Eksplloatowane połączenia lotnicze PLL „LOT”^a w latach 1922—1939 (dok.)**

Trasy	Data otwarcia	Data zamknięcia
Warszawa—Kraków—Budapeszt—Belgrad—Wenecja—Rzym		
Odcinki: Warszawa—Kraków	18 VII 1923	
Kraków—Budapeszt	1 VII 1938	
Budapeszt—Belgrad	14 VI 1939	
Budapeszt—Wenecja—Rzym	14 VI 1939	
Warszawa—Gdańsk/Gdynia—Kopenhaga		
Odcinki: Warszawa—Gdańsk/Gdynia	5 IX 1922	
Gdynia—Kopenhaga	15 V 1939	
Warszawa—Poznań—Berlin		
Odcinki: Warszawa—Poznań	23 V 1925	
Poznań—Berlin	1 V 1934	
Warszawa—Wilno—Ryga—Tallin—Helsinki		
Odcinki: Warszawa—Wilno—Ryga—Tallin	17 VIII 1932	
Tallin—Helsinki	29 IV 1937	
Warszawa—Kowno ^b —Ryga	15 VII 1938	
Inne trasy		
Odcinki zagraniczne: Kraków—Wiedeń	27 IV 1925	31 XII 1928
Kraków—Brno—Wiedeń	18 X 1927	1 VI 1935
Katowice—Brno—Wiedeń	2 I 1929	30 IV 1933
Katowice—Wiedeń	1 II 1929	31 VIII 1930
Warszawa—Bukareszt	6 XI 1938	15 IV 1939
Odcinki krajowe: Warszawa—Katowice	2 I 1929	
Kraków—Katowice	2 I 1929	1 III 1934
Poznań—Katowice	27 V 1929	31 X 1929
Bydgoszcz—Gdańsk	1 VI 1929	30 IV 1933
Poznań—Bydgoszcz	1 VI 1929	30 IX 1932
Warszawa—Bydgoszcz	1 XI 1929	1 IX 1933

^a Linie lotnicze mogły składać się z jednego lub więcej odcinków. ^b Odcinek Warszawa—Kowno został zamknięty 14 IV 1939 r., a 15 IV 1939 r. uruchomiony został odcinek Wilno—Kowno.

Spółka o nazwie Polskie Linie Lotnicze „LOT” powstała na mocy rozporządzenia prezydenta RP z marca 1928 r.; działalność rozpoczęła 1 I 1929 r. jako spółka akcyjna (udziałowcami był Skarb Państwa i samorządy kilku miast); nazwa PLL „LOT” istnieje od 1929 r.; informacje odnoszące się do lat poprzednich dotyczą spółki Polska Linia Lotnicza „Aerolloyd” (do 1924 r.) oraz spółki akcyjnej „Aerolot” (w latach 1925—1928). Długość tras lotniczych PLL „LOT” w 1929 r. wynosiła 2 870 km (w tym 2 268 km w kraju), w 1939 r. — 10 250 km (w tym 1 843 km w kraju — według danych z 1938 r.).

Na podstawie: *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 roku*, tom II, Warszawa 1981, s. 107—108; M. Mikulski, A. Glass, *Polski transport lotniczy 1918—1978*, Warszawa 1980.

Tabl. 81 (229). **Transport lotniczy rozkładowy^a w latach 1950—2016**

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Samoloty:								
liczba	59	40	36	46	41	47	56	59
miejsca pasażerskie	.	984	2 062	3 927	4 680	4 823	5 611	4 936
Liczba linii lotniczych	15	17	37	56	51	68	173	121
w tym krajowych	8	5	12	13	5	10	8	14
Liczba państw, z którymi utrzymywana jest komunikacja regularna	8	16	24	34	33	29	46	37
Liczba miast, z którymi utrzymywana jest komunikacja regularna	17	24	40	56	52	51	96	61
w tym w kraju	9	7	10	12	7	9	8	14
Przewozy pasażerów (w ciągu roku) w tys.	89	176	959	1 828	1 715	2 791	4 504	5 626
w tym na liniach krajowych w ruchu regularnym	83	110	634	761	225	451	875	1 328

a Obejmuje transport na stałych trasach i według stałych rozkładów lotów.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1971*, Warszawa 1971, s. 360; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 545; *Rocznik Statystyczny Transportu 1981*, Warszawa 1982, s. 167; *Transport — wyniki działalności w 1990 r.*, część 1, Warszawa 1991, s. 35; *Transport — wyniki działalności w 2000 r.*, Warszawa 2001, s. 51.

Tabl. 82 (230). **Poczta i telekomunikacja**

A. W latach 1923—1938

Wyszczególnienie	1923	1930	1935	1938 ^a
Poczta				
Instytucje ze służbą pocztową i telekomunikacyjną ^{bc}	3 766	4 459	4 623	5 086
Przesyłki listowe w mln szt.	673	978	735	1 002
Listy wartościowe i paczki w mln szt.	8,2	17,4	13,9	15,7
Przekazy wpłacone:				
w milionach sztuk	7,7	16,8	15,5	21,8
w milionach złotych	69	1 843	1 149	1 766
Telefon				
Aparaty ^c w tys.	110	199	230	299
Abonenci ^c w tys.	99	146	174	225
Rozmowy w mln	475	792	518	619
w tym miejscowe	461	763	493	589
Telegraf^d				
Nadane telegramy (krajowe i międzynarodowe) w mln	6,4	5,9	3,7 ^e	3,7 ^e

a Łącznie z Zaolziem. b Urzędy pocztowe, agencje, pośrednictwa oraz poczty peronowe. c Stan w dniu 31 III następnego roku. d Dane dotyczą wielu typów aparatów telegraficznych (Morse'a, „stukawki”, dalekopisy, dalekopisy Hughesa; największą liczbę stanowiły aparaty Morse'a). e Bez wolnych od opłaty.

Tabl. 82 (230). **Poczta i telekomunikacja (dok.)**

B. W latach 1946—2016

Wyszczególnienie	1946	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Placówki pocztowe ^{fg} (stan w dniu 31 XII):									
ogółem	3 919	4 940	6 953	7 574	8 147	8 041	8 549	8 365	16 112
na 10 tys. ludności	1,7	2,0	2,3	2,3	2,3	2,1	2,2	2,2	4,2
Listonosze operatora wyznaczonego (przeciętne w grudniu) na 10 tys. ludności	.	7,3	7,9	7,8	7,2	6,9	6,7	7,0	6,1
Przesyłki listowe ^g nadane w obrocie krajowym na 100 ludności w tys.	.	.	3,0	4,6	3,7	1,9	6,1	4,0	3,4
Telefoniczne łącza główne ^h (stan w dniu 31 XII):									
w tysiącach	118	194	535	1 070	1 943	3 293	10 947	8 245	4 759
na 1 000 ludności	5,0	7,7	17,9	32,8	54,4	86,5	286	214	124
Abonenci telefonii ruchomej ⁱ (komórkowej; stan w dniu 31 XII):									
w tysiącach	—	—	—	—	—	75,3 ^k	6 748	47 477	54 781
na 1 000 ludności	—	—	—	—	—	2,0 ^k	176	1 232	1 425

f W latach 1946—1990 placówki pocztowo-telekomunikacyjne, w 2000 r. — placówki pocztowe i placówki usług telekomunikacyjnych. *g* Dane dotyczą operatora pocztowego wyznaczonego oraz w 2016 r. pozostałych (alternatywnych) operatorów pocztowych; przesyłki listowe — dane szacunkowe. *h* Dane obejmują standardowe łącza główne (abonenci telefonii stacjonarnej) oraz w latach 2000—2016 łącza w dostęпах ISDN (tj. telefoniczną sieć cyfrową umożliwiającą wykorzystanie tej samej sieci do transmisji głosu, obrazu, faksów i danych); dane dotyczą operatorów telekomunikacyjnych sieci publicznej. *i* Łącznie z użytkownikami (usługi z przedpłatą). *k* 1995 r.

Według stanu w dniu 8 V 1945 r. zniszczenia w łączności w czasie II wojny światowej stanowiły:

	w % stanu z 1939 r. ^a
Linie napowietrzne i sieć miejscowa łączności	50
Pojemność central i stacji telefonicznych	80
Urządzenia telegraficzne	90
Urządzenia radiokomunikacyjne	100

a Wielkości przybliżone; dane dotyczą obszaru państwa w granicach powojennych.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 206; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 56—57, 66—67, 548—549; *Statystyka pocztowa, telegraficzna i telefoniczna*, „Statystyka Polski”, seria C, zeszyt 25, Warszawa 1935, s. 1, 44; *Statystyka pocztowa, telefoniczna i telegraficzna*, „Statystyka Polski”, seria C, zeszyt 108, Warszawa 1939, s. 3; *Struktura gospodarki narodowej*, Warszawa 1969, s. 228.

Tabl. 83 (231). **Aparaty telefoniczne i abonenci telefoniczni według krajów**

A. Aparaty telefoniczne na 1 000 ludności

Kraje	1937	1950	1970
Polska	7	11^a	57^a
Austria	.	60	193
Belgia	47	80	211
Czechosłowacja	15	36	138
Finlandia	.	82	252
Francja	37	58	172
Hiszpania	13 ^b	23	135
Niemcy	53	49 ^c	225 ^c
Szwecja	116	230	537
Wielka Brytania	64 ^d	107	267
Włochy	.	27	171

B. Abonenci telefoniczni na 1 000 ludności

Kraje	1987	2000	2016	1995	2000	2016
	telefonii stacjonarnej ^e			telefonii ruchomej (komórkowej)		
Polska^a	122^f	281	106	2,0^g	176^g	1 425^g
Austria	525	499	415	48	764	1 661
Belgia	476	495	390	23	553	1 110
Czechy	246 ^h	378	156	4,7	424	1 155
Słowacja		314	151	0,2	230	1 280
Finlandia	496	551	83,5	203	721	1 345
Francja	459	576	597	23	492	1 035
Hiszpania	315	425	413	24	602	1 097
NRD ⁱ	233	610	537	46	585	1 145
RFN ⁱ	659					
Rumunia	.	176	191	0,4	113	1 064
Szwecja	890	649	341	227	719	1 267
Węgry	152	372	315	26	301	1 191
Wielka Brytania	524	598	522	99	738	1 223
Włochy	489	477	331	69	741	1 404

a Stan w dniu 31 XII. b 1935 r. c Republika Federalna Niemiec. d Anglia. e Standardowe łącza główne; w przypadku Polski dane dotyczą operatorów telekomunikacyjnych sieci publicznej. f Dane dotyczą aparatów telefonicznych przyłączonych do sieci na 1000 ludności. g Łącznie z użytkownikami (usługi z przedpłatą). h Czechosłowacja. i Odpowiednio: Niemiecka Republika Demokratyczna i Republika Federalna Niemiec; w latach 1995—2016 — Niemcy.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 208; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 854—855; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 864—865; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1970*, Warszawa 1970, s. 274; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1977*, Warszawa 1977, s. 253; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1991*, Warszawa 1991, s. 410.

Tabl. 84 (232). Dostęp do Internetu według krajów w latach 2005 i 2016

Kraje	2005	2016	2005	2016
	gospodarstwa domowe posiadające dostęp do Internetu w % ogółu gospodarstw ^a		abonenci stałego szerokopasmowego łącza internetowego na 1 000 ludności	
P o l s k a	30	80	24,7	192
Austria	47	85	142	294
Belgia	50	85	191	380
Czechy	19	82	69,3	277
Finlandia	54	92	224	312
Francja	34 ^b	86	154	424
Hiszpania	36	82	116	295
Niemcy	62	92	129	381
Rumunia	6 ^b	72	17,1	207
Słowacja	23	81	33,7	245
Szwecja	73	94	279	363
Węgry	22	79	64,5	285
Wielka Brytania	60	93	164	392
Włochy	39	79	116	254

^a Dane dotyczą gospodarstw domowych z co najmniej 1 osobą w wieku 16—74 lata. ^b 2004 r.

Na podstawie: *Households — level of internet access*, <http://appsso.eurostat.ed.europa.eu/> (dostęp maj 2018 r.); *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 866; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2009*, Warszawa 2010, s. 578, 581.

HANDEL WEWNĘTRZNY

Tabl. 85 (233). **Ludność utrzymująca się z handlu^a**
 A. W 1931 r. — handel, obrót pieniężny i ubezpieczenia

Wyszczególnienie	Ogółem	Samodzielni	Pracownicy umysłowi	Robotnicy i chałupnicy
	w tysiącach			
Ogółem				
Ogółem	1 943,2	1 414,5	166,9	361,8
Według rodzaju				
Handel towarowy	1 375,1	1 101,2	82,6	191,3
Domy czynszowe i zakłady gastronomiczne	414,9	246,0	16,1	152,8
Obrót pieniężny	66,2	2,2	51,3	12,7
Prywatne zakłady ubezpieczeniowe	10,6	1,0	8,6	1,0
Pośrednictwo	71,0	62,0	6,2	2,8
Inne i nieokreślone	5,4	2,1	2,1	1,2
Według wyznania				
Rzymskokatolickie	712,3	365,7	95,4	251,2
Grekokatolickie	23,2	9,5	3,1	10,6
Prawosławne	22,7	14,6	2,9	5,2
Ewangelickie ^b	40,1	25,0	7,5	7,6
Mojżeszowe	1 140,5	996,6	57,4	86,5
Inne i niewiadome	4,4	3,1	0,6	0,7
W tym czynni zawodowo^c				
Razem	813,2	548,0	85,6	179,6
Według rodzaju				
Handel towarowy	562,2	417,5	43,4	101,3
Domy czynszowe i zakłady gastronomiczne	186,9	107,8	7,7	71,4
Obrót pieniężny	31,2	0,9	25,6	4,7
Prywatne zakłady ubezpieczeniowe	5,0	0,3	4,3	0,4
Pośrednictwo	25,2	20,6	3,3	1,3
Inne i nieokreślone	2,7	0,9	1,3	0,5

a Dane spisów powszechnych. b Augsburskie, reformowane i unijne. c Łącznie z pomagającymi członkami rodzin.

Tabl. 85 (233). **Ludność utrzymująca się z handlu^a (dok.)**

A. W 1931 r. — handel, obrót pieniężny i ubezpieczenia (dok.)

Wyszczególnienie	Ogółem	Samodzielni	Pracownicy umysłowi	Robotnicy i chałupnicy
	w tysiącach			

Czynni zawodowo^c (dok.)

Według województw

M.st. Warszawa	106,3	49,6	21,4	35,4
Województwa centralne:				
warszawskie	48,8	37,6	3,2	8,0
łódzkie	81,9	55,8	7,4	18,6
kieleckie	63,4	49,6	3,9	9,9
lubelskie	47,7	39,4	2,5	5,8
białostockie	23,1	18,0	1,4	3,6
Województwa wschodnie:				
wileńskie	25,9	18,1	2,6	5,2
nowogródzkie	12,5	10,8	0,7	1,1
poleskie	14,8	12,5	0,9	1,4
wołyńskie	35,7	30,2	2,0	3,5
Województwa zachodnie:				
poznańskie	67,4	38,3	10,0	19,1
pomorskie	50,0	28,7	6,3	15,1
śląskie	37,5	19,3	5,4	12,9
Województwa południowe:				
krakowskie	60,5	37,9	7,3	15,2
lwowskie	83,1	57,8	8,0	17,3
stanisławowskie	26,1	20,8	1,4	3,8
tarnopolskie	28,5	23,6	1,2	3,7

B. W latach 1950—1978 — handel wewnętrzny i zagraniczny

Wyszczególnienie	1950	1960	1970	1978
O g ó ł e m: w tysiącach	1 328	1 427	1 589	1 955
w % ogółu ludności	5,4	4,9	4,9	5,6
W tym czynni zawodowo w % ogółu ludności czynnej zawodowo	5,2	5,3	6,1	7,6

a Dane spisów powszechnych. c Łącznie z pomagającymi członkami rodzin.

Na podstawie Spisu Powszechnego Ludności z 1921 r. liczba ludności czynnej i biernej zawodowo w handlu wynosiła 1 270,2 tys., w tym ludności czynnej zawodowo — 518,8 tys. (samodzielni — 325,2 tys., personel pomocniczy — 49,7 tys., robotnicy i chałupnicy — 90,5 tys., pomagający członkowie rodzin — 52,9 tys., nieznanne stanowisko społeczne — 0,5 tys.).

Na podstawie: J. Chodorowski, *Struktura wewnętrznego handlu towarowego w Polsce*, Warszawa 1938, s. 23—25; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 13—14, 33—34.

Tabl. 86 (234). **Pracujący w handlu^a w latach 1970—2016**A. W latach 1970—1990 — handel wewnętrzny,
dział według Klasyfikacji Gospodarki Narodowej (KGN)

Wyszczególnienie	1970	1980	1990
W tysiącach			
Ogółem	1 024,3	1 273,7	1 347,2
Gospodarka uspołeczniiona	997,1	1 228,0	x
zatrudnieni na podstawie stosunku pracy	857,5	1 039,6	996,5
osoby wykonujące pracę nakładczą	4,1	7,8	2,8
agenci	135,5	180,6	106,2
Gospodarka nieuspołeczniiona	27,2	45,7	241,7 ^b
W odsetkach			
Ogółem	100,0	100,0	100,0
Gospodarka uspołeczniiona	97,3	96,4	x
zatrudnieni na podstawie stosunku pracy	83,7	81,6	74,0
osoby wykonujące pracę nakładczą	0,4	0,6	0,2
agenci	13,2	14,2	7,9
Gospodarka nieuspołeczniiona	2,7	3,6	17,9 ^b

B. W latach 2000—2016 — sekcja według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD)^c

Wyszczególnienie	2000	2010	2016
W tysiącach			
Ogółem	2 100,4	2 217,5	2 214,9
Zatrudnieni na podstawie stosunku pracy	1 325,0	1 598,7	1 636,1
Pracodawcy i pracujący na własny rachunek	762,2	617,5	578,0
Pozostali	13,2	1,3	0,8
W odsetkach			
Ogółem	100,0	100,0	100,0
Zatrudnieni na podstawie stosunku pracy	63,1	72,1	73,9
Pracodawcy i pracujący na własny rachunek	36,3	27,8	26,1
Pozostali	0,6	0,1	0,0

a Przeciętne w roku. b Pracodawcy i pracujący na własny rachunek. c W 2000 r. według PKD 2004 — sekcja „Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego”, w latach 2010 i 2016 według PKD 2007 — sekcja „Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle”; z uwagi na zmiany zakresowe pomiędzy poszczególnymi poziomami klasyfikacyjnymi w PKD 2007 w stosunku do PKD 2004 dane nie są w pełni porównywalne.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1983*, Warszawa 1983, s. 52; *Rocznik Statystyczny 1992*, Warszawa 1992, s. 98; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. 139; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 241.

Tabl. 87 (235). Świadczenia przemysłowe wykupione dla zakładów handlowych na lata 1924—1938

A. Według kategorii świadczeń

L a t a	Ogółem w tys.	W % ogółem — kategorie świadczeń ^a				
		I	II	III	IV	V
1924	391,5	0,8	10,9	50,0	34,0	4,3
1928	466,0	0,3	7,8	47,6	41,7	2,6
1935	417,0 ^b	0,1	4,6	24,4	69,9	1,0
1938	462,2 ^{bc}	0,3	8,6	51,0	37,7	2,4

B. Według grup województw^d — świadczenia na 1938 r.

Branże	Ogółem	M.st. Warszawa	Grupy województw			
			centralne	wschodnie	zachodnie	południowe
O g ó ł e m	461 794	33 058	162 791	63 936	88 229	113 780
Handel towarowy	404 049	28 148	147 307	56 688	73 181	98 725
skup towarów	29 894	481	11 563	7 025	4 292	6 533
sprzedaż towarów	374 155	27 667	135 744	49 663	68 889	92 192
Zakłady gastronomiczne i wynajem pomieszczeń	39 598	2 006	10 199	4 850	10 824	11 719
Handel pieniężny i ubezpieczenia	1 956	252	494	152	743	315
Biura wszelkie	1 633	418	283	93	464	375
Wypożyczalnie	4 749	944	1 621	577	1 210	397
Transport, komunikacja, ekspedycja	2 813	361	926	353	723	450
Przedsiębiorstwa rozrywkowe	1 354	125	383	199	399	248
Lecznictwo i higiena	876	227	206	107	125	211
Inne i nieokreślone	4 766	577	1 372	917	560	1 340

a Kategorie świadczeń: I — handel hurtowy, II — większy handel detaliczny, sprzedaż wyrobów luksusowych, III — drobna sprzedaż w zakładach składających się z jednego pomieszczenia i zatrudniających najwyżej jednego dorosłego pracownika, IV — sprzedaż towarów w pomieszczeniach „nieposiadających charakteru pokoju” i bez pomocy dorosłych pracowników najemnych, V — handel obwoźny i obnośny. b Łącznie ze świadczeniami wykupionymi dla zajęć związanych z żeglugą. c Z tego: w miastach — 267,3 tys., na wsi — 158,1 tys., bez stałej siedziby — 36,8 tys. d Bez świadczeń wykupionych dla zajęć związanych z żeglugą (w 1938 r. dla 451 statków).

Na podstawie: J. Chodorowski, *Struktura wewnętrznego handlu towarowego w Polsce*, Warszawa 1938, s. 43; *Mały Rocznik Statystyczny 1937*, Warszawa 1937, s. 90.

Tabl. 88 (236). **Placówki handlu detalicznego i gastronomii w latach 1950—2016**

Stan w dniu 31 XII

A. W latach 1950—1990

Wyszczególnienie	1950	1960	1970	1980	1990
	w tysiącach				
Punkty sprzedaży detalicznej ^a	101,0	159,3	196,2	203,7	469,7
w tym:					
państwowe	57,6	48,6	71,7	29,9	20,3
spółdzielcze		90,3	108,7	152,0	101,8
prywatne	43,4	20,3	15,7	21,3	346,3
w tym sklepy	90,1	118,3	123,5	129,9	237,4
państwowe	10,0	108,5	116,5	21,8	14,3
spółdzielcze	46,6			97,2	68,5
prywatne	33,5			9,8	7,0
Placówki gastronomiczne	6,6	10,2	14,3	25,0	33,2
w tym państwowe i spółdzielcze	3,7	9,1	12,8	21,0	10,7

B. W latach 2003—2016

Wyszczególnienie	2003	2010 ^b	2016 ^b
Sklepy w tys.	447,9	346,1	367,0
sektor publiczny	1,5	1,1	1,1
sektor prywatny	446,4	345,0	366,6
Stacje paliw w tys.	9,9	9,6	9,1
sektor publiczny	0,4	0,3	0,1
sektor prywatny	9,5	9,3	9,0
Powierzchnia sprzedażowa sklepów w tys. m ²	33 900,2	31 769,2	37 094,1
w tym:			
domy towarowe i domy handlowe	949,7	614,9	520,7
supermarkety	1 474,2	3 627,9	5 333,2
hipermarkety	2 178,3	3 793,9	3 709,0
Placówki gastronomiczne w tys.	89,3	70,5	69,4
sektor publiczny	2,9	1,5	0,9
sektor prywatny	86,4	69,0	68,5

a W handlu artykułami konsumpcyjnymi. b Sklepy i stacje paliw według zmienionej metody badania (w 2003 r. — 387,1 tys. sklepów i 9,2 tys. stacji paliw).

U w a g a. W 1947 r. liczba punktów sprzedaży detalicznej wynosiła 139,6 tys. (w tym sklepów — 124,3 tys.), w tym państwowych i spółdzielczych — 21,9 tys. Liczba placówek gastronomicznych wynosiła 13,7 tys., w tym państwowych i spółdzielczych — 0,2 tys.

Na podstawie: *Handel wewnętrzny rynkowy 1976—1980*, Warszawa 1981, s. 2—3; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 373; *Rocznik Statystyczny 1983*, Warszawa 1983, s. 353; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. XXXIV—XXXV, 393—394; *Rocznik Statystyczny Handlu Wewnętrznego 1947—1967*, Warszawa 1969, s. 17—23; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2004*, Warszawa 2004, s. 532—533; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2005*, Warszawa 2005, s. 536; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 58—59, 553—554; *Rynek wewnętrzny w 2003 r.*, Warszawa 2003, s. 74, 85; *Rynek wewnętrzny w 2016 r.*, tablice, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/handel/handel/rynek-wewnetrzny-w-2016-r>.

Tabl. 89 (237). **Spółdzielnie handlowo-produkcyjne**

A. W latach 1928 i 1937

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	Ogółem	Spółdzielnie		
		spożywców	rolniczo- -spożywcze	rolniczo- -handlowe

Liczba spółdzielni

Ogółem	1928	3 546	1 185	2 022	339
	1937	5 187	1 804	2 973	410

Według grup województw w 1937 r.

Centralne ^a	1 179	970	130	79
Wschodnie	736	386	305	45
Zachodnie	395	149	—	246
Południowe	2 877	299	2 538	40

Według związków rewizyjnych

Polskie	1928	1 533	1 130	132	271
	1937	2 471	1 661	582	228
Żydowskie	1928	10	—	—	10
	1937	9	—	—	9
Ukraińskie i ruskie	1928	1 944	54	1 890	—
	1937	2 530	139	2 391	—
Niemieckie	1928	59	1	—	58
	1937	177	4	—	173

Członkowie spółdzielni w tys.

Ogółem	1928	869	519	252	98
	1937	795	366	353	76

Według grup województw w 1937 r.

Centralne ^a	237	202	9	26
Wschodnie	109	48	48	13
Zachodnie	82	62	—	20
Południowe	367	54	296	17

^a Łącznie z m.st. Warszawa.

Tabl. 89 (237). **Spółdzielnie handlowo-produkcyjne (dok.)**

A. W latach 1928 i 1937 (dok.)

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	Ogółem	Spółdzielnie		
		spożywców	rolniczo- -spożywcze	rolniczo- -handlowe

Członkowie spółdzielni w tys. (dok.)

Według grup zawodowych w 1937 r.

Rolnicy	532	152	315	65
Robotnicy	118	104	13	1
Rzemieślnicy, kupcy, przemysłowcy	8	1	5	2
Urzednicy i wolne zawody	85	75	8	2
Inne i nieokreślone	52	34	12	6

Według związków rewizyjnych w 1937 r.

Polskie	500	348	88	64
Żydowskie	1	—	—	1
Ukraińskie i ruskie	283	18	265	—
Niemieckie	11	0	—	11

B. W latach 1960—2015

Wyszczególnienie	1960	1970	1988	2000	2011	2016
Spółdzielnie spożywców „Społem”	428	24	397	388	328	310
Spółdzielnie inwalidów i niewidomych	375	421	454	356	237	167
Spółdzielnie „Cepelia”	.	.	121	33	16	6
Spółdzielnie zaopatrzenia i zbytu „Samopomoc Chłopska”	2 587	2 541	1 912	1 648	1 259	1 115

Na podstawie: H. Cioch, *Prawo spółdzielcze*, Warszawa 2011, s. 19—20, 23—25; I. Krysiak, *Informacja o sektorze spółdzielczym w Polsce*, Warszawa 2006, s. 4 <http://www.ekonomiaspoleczna.pl> (dostęp maj 2018 r.); *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 115—116; *Portal Polskiej spółdzielczości. Kalendarium* <https://xn-spoldzielczo-hbb2w40agl.pl/kalendarium/rok2016> (dostęp czerwiec 2018 r.); *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 62; *Spółdzielczość wiejska*, red. W. Boguta, Warszawa 2014, s. 47.

Tabl. 90 (238). **Dynamika sprzedaży detalicznej w latach 1947—2016 (ceny stałe)**

L a t a	1995=100	L a t a	1995=100
1947	7,5	1990	79,3
1950	12,5	2000	120,3
1970	48,3	2010	155,2
1980	93,1	2016	189,8

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 58—59.

Tabl. 91 (239). **Struktura sprzedaży detalicznej według form własności^a w latach 1950—2016 (ceny bieżące)**

A. W latach 1950—1990^b

L a t a	Ogółem	Handel		
		pań- stwowy	spół- dzielczy ^c	prywatny
1950	100,0	81,3		18,7
1960	100,0	44,2	53,0	2,8
1970	100,0	44,5	54,2	1,3
1980	100,0	27,7	70,7	1,6
1990	100,0	26,0	42,9	31,1

B. W latach 2000—2016

L a t a	Ogółem	Sektor	
		publiczny	prywatny
2000	100,0	4,9	95,1
2010	100,0	0,8	99,2
2016	100,0	0,4	99,6

^a Dane w części A nie obejmują zakładów gastronomicznych, stołówek, bufetów sprzedających towary ludności, dane w części B dotyczą wszystkich jednostek prowadzących sprzedaż detaliczną towarów, z wyjątkiem sprzedaży targowiskowej dokonanej przez sprzedawców uiszczających jedynie opłatę placową. ^b W detalicznym handlu artykułami konsumpcyjnymi. ^c Łącznie z jednostkami organizacji społecznych, politycznych i związków zawodowych (stanowiącymi ok. 0,1—0,2% w sprzedaży detalicznej).

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 363; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. XXXIV—XXXV, 393—394; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 540; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 552.

HANDEL ZAGRANICZNY

Tabl. 92 (240). **Obroty handlu zagranicznego**A. W latach 1922—1939^a

Lata	Import	Eksport	Saldo
	w milionach złotych — przeciętne roczne		
1922—1925	2 168	1 887	-281
1926—1930	2 630	2 503	-127
1930—1935	963	1 165	+201
1936—1939 ^b	1 080	1 047	-33

B. W latach 1946—2016 — ceny bieżące

Lata	Import — cif ^c	Eksport	Saldo
	przeciętne roczne		

W milionach złotych dewizowych^d

1946—1950	1 826	1 726	-100
1951—1955	3 514	3 326	-188
1956—1960	5 132	4 393	-739
1961—1965	7 971	7 395	-576
1966—1970	11 848	11 476	-372
1971—1975	27 668	23 353	-4 315
1976—1980	51 636	44 827	-6 809

a Łącznie z Wolnym Miastem Gdańsk; wartość obrotów w złotych podano według parytetu złotego z 1927 r.; bez obrotów złotem, srebrem i monetami; w 1922 r. łącznie z obrotem czasowym; w latach 1923—1928 bez obrotu uszlachetniającego. *b* Od 1 I 1936 r. do 31 VII 1939 r. *c* W latach 1946—1990 na warunkach fob. *d* Złoty dewizowy był jednostką obrachunkową o urzędowym kursie wobec dolara amerykańskiego: do 1971 r. 1 USD=4 złote dewizowe, w latach 1972—1981 — średnio ok. 3,3 złotego dewizowego (w tym w 1980 r. — 3,05 złotego dewizowego).

Tabl. 92 (240). **Obroty handlu zagranicznego (dok.)**
B. W latach 1946—2016 — ceny bieżące (dok.)

Lata	Import — cif ^c	Eksport	Saldo
	przeciętne roczne		

W milionach dolarów amerykańskich

1981—1985	11 522	11 889	+367
1986—1990	10 820	13 205	+2 385
1991—1995	20 178	16 474	-3 704
1996—2000	44 270	27 496	-16 774
2001—2005	72 617	58 768	-13 849
2006—2010	165 586	143 326	-22 260
2011—2016	207 305	201 463	-5 842

c W latach 1946—1990 na warunkach fob.

W latach przedwojennych wartość towarów w imporcie, jak i w eksporcie wykazywano na warunkach franco granica polska, w latach powojennych wartość importu podaje się na warunkach cif lub fob, a eksportu — fob; na warunkach cif oznacza wartość łącznie z kosztami transportu i ubezpieczenia do granicy polskiej, na warunkach fob — bez kosztów transportu i ubezpieczenia do granicy polskiej.

Na podstawie: *Handel zagraniczny*, „Zeszyt specjalny Instytutu Badań Koniunktur Gospodarczych i Cen”, nr 12, 1938, s. 39; *Handel Zagraniczny 1991*, Warszawa 1991, s. 2—3; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 162; *Rocznik Statystyczny 1995*, Warszawa 1995, s. LXVIII—LXIX; *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 2016*, Warszawa 2016, s. 47; *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 1979*, Warszawa 1979, s. 2—4; *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 2017*, Warszawa 2017, s. 45; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1998*, Warszawa 1998, s. L—LI; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001*, Warszawa 2001, s. LII—LIII; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 58—59.

Tabl. 93 (241). **Dynamika importu i eksportu w latach 1946—2016 (ceny stałe)**

Lata	Import — cif	Eksport	Lata	Import — cif	Eksport
	1995=100			1995=100	
1946	1,6	2,5	1990	39,4	77,0
1950	3,5	5,4	2000	207,0	174,4
1960	8,0	9,6	2010	435,0	463,0
1970	20,1	25,8	2016	579,2	675,7
1980	26,7	52,3			

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 58—59.

Tabl. 94 (242). Import i eksport^a w latach 1928—1938

Wyszczególnienie	1928	1930	1934	1938
Import				
W tysiącach ton				
O g ó ł e m	5 162	3 571	2 555	3 312
w tym przez:				
Gdynię	115	343	776	1 299
Gdańsk	1 610	779	377	832
W milionach złotych				
O g ó ł e m	3 362	2 246	799	1 300
w tym przez:				
Gdynię	64	84	385	698
Gdańsk	888	512	84	98
Eksport				
W tysiącach ton				
O g ó ł e m	20 424	18 922	14 565	15 591
w tym przez:				
Gdynię	1 593	2 932	5 948	7 414
Gdańsk	6 748	7 475	5 258	5 150
W milionach złotych				
O g ó ł e m	2 508	2 433	975	1 185
w tym przez:				
Gdynię	45	147	270	485
Gdańsk	388	651	327	278

a Patrz odpowiednio notka a do tabl. 92 na str. 282.

Port w Gdyni został zbudowany od podstaw, należał do największych projektów inwestycyjnych II Rzeczypospolitej. W 1938 r. obroty (import i eksport) handlu zagranicznego Polski w porcie gdyńskim wynosiły 1 183 mln zł, w porcie gdańskim — 375 mln zł. Port miał także duże znaczenie dla żeglugi pasażerskiej, którą obsługiwało Towarzystwo GAL — Gdynia-America Line.

Na podstawie: Z. Tymiński, *Tendencje rozwojowe portów Gdyni i Gdańska w 1938 r. na tle ostatnich przemian politycznych Europy Środkowej*, „Uprawa morza. Kwartalnik Morskiego Kolegium Ekonomicznego w Gdyni”, Gdynia 1939, zeszyt 1(5), s. 39, 49. Szerzej: R. Mielczarek, *Budowa portu handlowego w Gdyni w latach 1924—1939*, Gdańsk 2001.

Tabl. 95 (243). Import i eksport według grup krajów

A. W latach 1928 i 1938^a

Wyszczególnienie	1928		1938	
	import	eksport	import	eksport

W milionach złotych

Ogółem	3 362,2	2 508,0	1 299,8	1 184,7
---------------------	----------------	----------------	----------------	----------------

W odsetkach

Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:				
Europa	77,1	97,1	65,8	84,5
Azja	3,7	1,3	7,0	2,8
Afryka	0,9	0,3	4,7	1,8
Ameryka Północna i Południowa	17,7	1,3	19,7	8,6
w tym Stany Zjednoczone	13,9	0,8	12,2	5,3

B. W latach 1946—1990^b (ceny bieżące)

Wyszczególnienie	1946	1950	1960	1970	1980	1990 ^c
Import — cif w mln zł ^{d,e}	583,1	2 672,6	5 979,9	14 430,1	58 298,6	9 291,8
w tym kraje socjalistyczne w %	78,3	61,1	63,5	68,6	55,6	21,9 ^f
Eksport w mln zł ^d	506,2	2 537,0	5 302,1	14 190,5	51 908,3	13 605,5
w tym kraje socjalistyczne w %	59,8	56,9	62,6	63,9	55,9	21,4 ^f

C. W latach 2000—2016^b (ceny bieżące)

Wyszczególnienie	2000	2010	2016
Import — cif w mln zł	213 072	536 221	786 470
w tym Unia Europejska w %	61,2	59,5	61,2
Eksport w mln zł	137 909	481 058	803 478
w tym Unia Europejska w %	69,9	79,1	79,8

a Patrz odpowiednio notka a do tabl. 92 na str. 282. b Grupy krajów podano według każdorazowej przynależności krajów do danych ugrupowań. c Wartości po denominacji złotego w 1995 r. d, e W latach 1946—1980: d — w milionach złotych dewizowych, e — import na warunkach fob. f Kraje Europy Środkowo-Wschodniej.

Obroty handlu zagranicznego według krajów w latach międzywojennych oraz w latach 2000—2016 w imporcie wykazano według kraju pochodzenia, w eksporcie — według kraju przeznaczenia, w latach 1946—1990 w imporcie — według krajów zakupu, w eksporcie — według kraju sprzedaży.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 166—167; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 414; *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 1979*, Warszawa 1979, s. 2—4; *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 1981*, Warszawa 1981, s. 4; *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 1993*, Warszawa 1993, s. 4—6; *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 2001*, Warszawa 2001, s. 4—5; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 561—562.

Tabl. 96 (244). **Struktura importu i eksportu według krajów (ceny bieżące)**

Kraje	1928	1938	1950	1970	1992	2016
Import^a						
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:						
Austria	6,6	4,6 ^b	2,2	1,7	4,3	1,7
Belgia	2,0	4,1	1,3	0,8	2,4	2,7
Czechy	6,3 ^c	3,1 ^c	13,2 ^c	8,6 ^c	1,7 ^d	3,6
Słowacja					0,8 ^d	2,0
Finlandia	0,1	0,2	1,6	0,9	2,3	0,8
Francja	7,4	3,6	3,0	2,4	4,2	4,0
Holandia	4,1	2,8	2,0	1,1	4,5	3,8
NRD ^e	26,9	14,5 ^b	11,5	11,1	23,6	23,3
RFN ^e			2,5	4,0		
Rumunia	1,1	0,8	1,7	2,0	0,2	0,9
Szwecja	2,1	3,5	5,1	1,0	1,7	1,7
Węgry	1,3	0,6	3,7	3,8	0,8	1,8
Wielka Brytania ^f	9,3	11,4	9,5	5,3	6,5	2,6
Włochy	2,5	2,6	3,0	2,0	6,7	5,6
ZSRR ^g	1,2	0,8	28,8	37,7	8,4	5,8
Eksport						
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:						
Austria	12,4	4,9 ^b	3,7	1,6	3,1	1,8
Belgia	2,3	4,8	1,1	0,6	2,6	2,2
Czechy	11,8 ^c	3,6 ^c	9,2 ^c	7,5 ^c	2,3 ^d	6,6
Słowacja					1,1 ^d	2,5
Finlandia	1,0	1,8	3,2	1,0	1,9	0,8
Francja	1,7	3,8	1,9	1,7	3,5	5,5
Holandia	3,1	4,5	1,2	0,9	5,9	4,5
NRD ^e	34,3	14,5 ^b	13,9	9,3	31,1	27,4
RFN ^e			2,2	5,3		
Rumunia	2,2	0,7	2,0	2,2	0,5	1,8
Szwecja	4,4	6,0	5,7	1,5	2,4	2,9
Węgry	1,7	0,7	4,2	4,0	1,2	2,7
Wielka Brytania ^f	9,0	18,2	8,4	4,3	4,2	6,7
Włochy	1,9	5,5	2,6	3,2	5,4	4,8
ZSRR ^g	1,5	0,1	24,3	35,3	5,0	2,8

a W latach 1950 i 1970 na warunkach fob, w latach 1992 i 2016 na warunkach cif. b 1937 r. c Czechosłowacja. d 1993 r. e Odpowiednio: Niemiecka Republika Demokratyczna i Republika Federalna Niemiec; w latach 1928 i 1937 oraz 1992 i 2016 — Niemcy. f W latach 1928 i 1938 — Anglia, w 1928 r. łącznie z Irlandią. g Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich; w latach 1992 i 2016 — Rosja.

Uwaga. Udział Polski w światowym imporcie wynosił: w 1928 r. — ok. 1%, w 1938 r. — ok. 1%, w 1950 r. — 1,0%, w 1970 r. — 1,2%, w 1990 r. — 0,3% i w 2016 r. — 1,3%; a w światowym eksporcie odpowiednio: ok. 1%, ok. 1%, 1,1%, 1,2%, 0,4% i 1,3%.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 166—167; *Rocznik Handlu Zagranicznego Rzeczypospolitej Polskiej i Wolnego Miasta Gdańska 1928*, Warszawa 1929, s. 2; *Rocznik Handlu Zagranicznego Rzeczypospolitej Polskiej i Wolnego Miasta Gdańska*, cz. I, 1937, „Statystyka Polski”, seria C, zeszyt 79-A, Warszawa 1937, s. 10, 13—14; *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 2017*, Warszawa 2017, s. 119—121; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 563—565, 755.

Tabl. 97 (245). **Struktura importu i eksportu według grup towarów (ceny bieżące)**

A. W latach 1929 i 1938

Wyszczególnienie	1929	1938
Import	100,0	100,0
Paliwa, surowce i materiały	60,1	61,0
Maszyny i urządzenia	16,2	20,1
Towary konsumpcyjne pochodzenia przemysłowego	11,3	8,4
Towary rolno-spożywcze	12,4	10,5
Eksport	100,0	100,0
Paliwa, surowce i materiały	58,9	59,2
Maszyny i urządzenia	0,8	1,4
Towary konsumpcyjne pochodzenia przemysłowego	6,6	3,8
Towary rolno-spożywcze	33,7	35,6

B. W latach 1960—1990 — według grup gałęzi
Klasyfikacji Gospodarki Narodowej (KGN)

Wyszczególnienie	1960	1970	1980	1990
Import^a — fob	100,0	100,0	100,0	100,0
Paliwa i energia	7,6	6,7	18,1	20,9
Wyroby przemysłu ^b	78,0	86,0	72,7	77,0
Produkty rolnictwa	14,0	7,0	9,1	1,9
Produkty leśnictwa	0,4	0,3	0,1	0,0
Pozostałe	0,0	0,0	0,0	0,2
Eksport^a	100,0	100,0	100,0	100,0
Paliwa i energia	22,7	12,5	14,1	10,1
Wyroby przemysłu ^b	73,2	82,4	83,0	83,5
Produkty rolnictwa	3,6	4,7	2,2	5,4
Produkty leśnictwa	0,5	0,3	0,5	0,4
Pozostałe	0,0	0,1	0,1	0,6

a W latach 1960—1980 liczone ze złotych dewizowych. b W latach 1980 i 1990 łącznie z budownictwem.

Tabl. 97 (245). **Struktura importu i eksportu według grup towarów (dok.)**C. W latach 2000—2016 — według sekcji
Międzynarodowej Standardowej Klasyfikacji Handlu (SITC)

Wyszczególnienie	2000		2010		2016	
	import — cif	eksport	import — cif	eksport	import — cif	eksport
O g ó ł e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Żywność i zwierzęta żywe	5,2	7,5	6,5	9,2	7,6	10,9
Napoje i tytoń	0,4	0,4	0,6	1,3	0,8	1,5
Surowce niejadalne z wyjątkiem paliw	3,4	2,8	3,1	2,3	3,1	2,1
Paliwa mineralne, smary, materiały pochodne	10,8	5,1	10,7	4,1	5,9	2,5
Oleje, tłuszcze, woski zwierzęce i roślinne	0,3	0,1	0,3	0,2	0,4	0,3
Chemikalia i produkty pokrewne	14,1	6,8	14,3	8,6	14,7	9,1
Towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca	20,0	24,8	17,8	20,3	17,8	18,5
Maszyny, urządzenia, sprzęt transportowy	37,0	34,2	34,3	41,1	36,0	38,2
Różne wyroby przemysłowe	8,6	18,3	10,3	12,8	12,5	16,6
Towary i transakcje niesklasyfikowane	0,2	0,0	2,1	0,1	1,2	0,3

Na podstawie: *Handel Zagraniczny 1991*, Warszawa 1991, s. 38—43; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 151; *Rocznik Statystyczny 1948*, Warszawa 1949, s. 103—104; *Rocznik Statystyczny 1961*, Warszawa 1961, s. 269—270; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 415—417; *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 1979*, Warszawa 1979, s. 20—25; *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 2001*, Warszawa 2001, s. 71—77; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1998*, Warszawa 1998, s. 413—415; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 575.

Tabl. 98 (246). Import i eksport na 1 mieszkańca w wybranych krajach (ceny bieżące)

Kraje	1928 ^a	1938 ^a	1950	1989	2016
	w dolarach amerykańskich				
Import^b					
Polska	13	4,2	27	271	5 222
Austria	69	21	69	5 101	17 137
Belgia ^c	105	55	217	9 680	32 823
Czechy	44 ^d	12 ^d	52 ^d	913 ^d	13 456
Słowacja					
Finlandia	59	31	97	4 964	10 990
Francja	51	19	73	3 427	8 664
Hiszpania	25	.	14	1 840	6 695
Holandia	138	58	203	7 031	24 781
NRD ^e	52	19	26	4 354	12 896
RFN ^e					
Rumunia	14	5,3	15	46 ^f	3 772
Szwecja	75	49	169	5 758	14 211
Węgry	25	8,1	34	832	9 434
Wielka Brytania	119	54	140	3 457	8 946
Włochy	28	8,0	31	2 658	6 758
Eksport					
Polska	9,4	3,8	26	356	5 336
Austria	47	13	47	4 256	16 701
Belgia ^c	107	52	185	9 832	35 172
Czechy	48 ^d	15 ^d	63 ^d	924 ^d	15 340
Słowacja					
Finlandia	46	31	88	4 695	10 415
Francja	49	12	73	3 185	7 552
Hiszpania	18	.	14	1 146	6 187
Holandia	102	42	140	7 274	30 123
NRD ^e	43	18	22	1 042	16 308
RFN ^e					
Rumunia	12	6,2	13	549 ^f	3 215
Szwecja	69	44	157	6 071	14 186
Węgry	17	10	35	906	10 565
Wielka Brytania	80	29	121	2 665	6 191
Włochy	19	7,5	24	2 408	7 669

a Wartość obrotów w dolarach amerykańskich podano według parytetu 1 USD=1,50463 g złota (tj. sprzed dewaluacji w 1933 r.). b W latach 1950—2016 na warunkach cif. c W latach 1928—1989 łącznie z Luksemburgiem. d Czechosłowacja. e Odpowiednio: Niemiecka Republika Demokratyczna i Republika Federalna Niemiec; w latach 1928 i 1938 oraz w 2016 r. — Niemcy. f 1986 r.

Uwaga. Z uwagi na szacunkową liczbę ludności w latach 1928 i 1938 — dane przybliżone.

Na podstawie: *Rocznik Handlu Zagranicznego 1979*, Warszawa 1979, s. 54—55; *Rocznik Statystyczny 1971*, Warszawa 1971, s. 719—720; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 867—868; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1977*, Warszawa 1977, s. 257—258; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1981*, Warszawa 1982, s. 272; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1991*, Warszawa 1991, s. 417—418; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2012*, Warszawa 2012, s. 469—472; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1930/31*, Geneva 1931, s. 172; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1941/42*, Geneva 1943, s. 179.

PIENIĄDZ I BANKI

Tabl. 99 (247). Instytucje kredytowe w latach 1925—1938

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1925	1929	1934	1938
Bank Polski S.A.:				
oddziały	49	53	53	50
zastępstwa	54	201	246	250
Banki państwowe ^a — oddziały	.	32	32	33
Banki komunalne	.	4	3	4 ^b
Banki prywatne:				
krajowe ^c : banki	82	51	35	26
oddziały	259	148	84	84
zagraniczne: banki	6	5	4	4
oddziały	10	15	11	9
Domy bankowe	31 ^d	30	30	28
Kantory wymiany ^e	68 ^d	61	51	34
Pocztowa Kasa Oszczędności:				
oddziały	4	4	9	9
zbiornice pocztowe	.	3 518	3 608	4 163
Bank Polska Kasa Opieki S.A. ^f — oddziały	—	—	15	26
Kasy oszczędności:				
komunalne: kasy	198	368	364	353
oddziały ^g	.	.	62	115
niekomunalne ^h	2	2	2	1
Gminne kasy pożyczkowo-oszczędnościowe	237 ^d	824	891	975
Centrale kredytowe spółdzielni związkowych ⁱ :				
spółdzielnie	.	10	9	9
Centralna Kasa Spółek Rolniczych — oddziały	.	6	6	8
Spółdzielnie kredytowe ^k	2 304	5 025	5 154	5 597

a Dotyczy Banku Gospodarstwa Krajowego i Państwowego Banku Rolnego. b, c Łącznie z: b — Centralną Małopolską Kasą Oszczędności, c — bankami hipotecznymi; w 1938 r. bez banków w likwidacji. d 1926 r. e Bez kantorów wymiany komunalnych kas oszczędności. f Bank założony w 1929 r. g Bez kantorów wymiany i zakładów zastawniczych. h Dotyczy Ukraińskiej Szczadnicy w Przemyślu oraz w latach 1925—1934 — Galicyjskiej Kasy Oszczędności we Lwowie (w 1938 r. została przekształcona w Centralną Małopolską Kasę Oszczędności i ujęta w bankach komunalnych). i Bez Banku Związku Spółek Zarobkowych. k Zrzeszone w związkach rewizyjnych.

Tabl. 99 (247). Instytucje kredytowe w latach 1925—1938 (dok.)

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1925	1929	1934	1938
Kasy bezprocentowych pożyczek:				
chrześcijańskie ^l	.	.	.	611
żydowskie ^m	.	521	722	960
Zakłady zastawnicze ⁿ :				
zakłady	.	29	29	24
oddziały	.	4	5	6
Towarzystwa kredytowe:				
ziemskie	3	3	3	3
miejskie	9	15	15	15
Towarzystwo Kredytowe Przemysłu Polskiego	1	1	1	1

l, m Zrzeszone: *l* — w trzech centralach, *m* — w jednej centrali. *n* Łącznie z zakładami zastawniczymi komunalnych kas oszczędności.

Uwaga. Dane w tablicy obejmują instytucje krajowe i ich oddziały położone w Polsce, w Wolnym Mieście Gdańsk i za granicą oraz oddziały instytucji zagranicznych w Polsce. O ile nie zaznaczono inaczej, oddziały podano łącznie z agencjami, ekspozyturami, zbiornicami i biurami pomocniczymi.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 209; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1927*, Warszawa 1927, s. 285, 295—296, 300—301.

Tabl. 100 (248). Banki w latach 1956—2016

Stan w dniu 31 XII

A. W latach 1956—1981

Wyszczególnienie	1956	1960	1970	1981
Narodowy Bank Polski — oddziały wojewódzkie i operacyjne	436	433	448	559 ^a
Bank Inwestycyjny ^b — oddziały wojewódzkie i operacyjne	42	43	—	—
Bank Rolny ^c — oddziały wojewódzkie i powiatowe	64	111	112	95 ^d
Bank Gospodarstwa Krajowego	1	1	1	1
Bank Handlowy w Warszawie S.A. ^e — oddziały	—	—	5	5
Bank Polska Kasa Opieki S.A.:				
oddziały i ekspozytury krajowe	—	9	21	18
oddziały zagraniczne	2	2	1	1
Powszechna Kasa Oszczędności ^f — oddziały wojewódzkie i operacyjne	134	195	235	—
Związek Spółdzielni Oszczędnościowo-Pożyczkowych:				
oddziały wojewódzkie	17	17	17	—
spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe	1 285	1 359	1 645	1 585 ^g

a W tym 222 oddziały specjalistyczne przejęte po Powszechnej Kasie Oszczędności, która w 1975 r. została włączona do NBP. *b* W latach 1970 i 1981 bank działał bez oddziałów. *c* W 1981 r. Bank Gospodarki Żywnościowej. *d* Oddziały wojewódzkie i wydziały kredytów. *e* W latach 1956 i 1960 bank działał bez oddziałów. *f* W 1975 r. włączona do NBP (reaktywowana w 1987 r.). *g* Banki spółdzielcze podległe Bankowi Gospodarki Żywnościowej.

Tabl. 100 (248). **Banki w latach 1956—2016 (dok.)**

Stan w dniu 31 XII

B. W latach 1993—2016 — sektor bankowy^h

Wyszczególnienie	1993	2000	2010	2016
Liczba banków				
O g ó ł e m	1 740	754	646	621
Banki komercyjne	87	74 ⁱ	67	61
banki krajowe	87	74 ⁱ	46	34
z przewagą kapitału państwowego	29	7	4	6
z przewagą kapitału prywatnego	58	67	42	28
polskiego	48	20	2	4
zagranicznego	10	47	40	24
oddziały instytucji kredytowych ^k	—	—	21	27
Banki spółdzielcze	1 653	680 ^l	579	560
banki zrzeszające	—	.	3	2
banki prowadzące działalność operacyjną	1 653	680	576	558
Aktywa banków w odsetkach				
O g ó ł e m	100,0	100,0	100,0	100,0
Banki komercyjne	93,4	95,8	91,7	90,7
banki krajowe	93,4	95,8	87,0	88,6
z przewagą kapitału państwowego	80,4	22,9	21,5	28,8
z przewagą kapitału prywatnego	13,0	72,9	65,5	59,8
polskiego	10,4	3,4	3,9	5,4
zagranicznego	2,6	69,5	61,6	54,4
oddziały instytucji kredytowych ^k	—	—	4,7	2,1
Banki spółdzielcze	6,6	4,2 ^l	8,3	9,3
banki zrzeszające	—	.	2,2	2,2
banki prowadzące działalność operacyjną	6,6	4,2	6,1	7,1

^h Bez Narodowego Banku Polskiego (NBP); dane dotyczą banków prowadzących działalność operacyjną. ⁱ W tym 1 bank w stanie organizacji. ^k Oddziały instytucji z krajów członków Unii Europejskiej (UE). ^l Bez banków zrzeszających; liczba banków zrzeszających w 2003 r. wynosiła 3.

Sektor bankowości komercyjnej dysponował w 1993 r. siecią 1 436 oddziałów, w 2000 r. — 2 406 oddziałami i 8 614 filiami i ekspozyturami, w 2010 r. — 5 292 oddziałami i 4 978 filiami i ekspozyturami, w 2016 r. — 10,4 tys. placówek (oddziałów i ekspozytur).

Sieć placówek banków spółdzielczych w 1996 r. obejmowała 502 oddziały i 634 inne placówki, w 2000 r. odpowiednio: 1 148 i 875, w 2016 r. — 4,1 tys. jednostek (oddziałów i innych placówek).

Liczba zatrudnionych (w przeliczeniu na pełne etaty, bez placówek zagranicznych) wynosiła: w 1996 r. — 144,2 tys. w bankach komercyjnych i 25,3 tys. w bankach spółdzielczych, w 2000 r. odpowiednio: 145,2 tys. i 25,7 tys., w 2016 r. — 137,4 tys. i 31,5 tys.

Na podstawie: *Finanse 1985—1990*, Warszawa 1992, s. 102; A. Jezierski, C. Leszczyńska, *Narodowy Bank Polski 1948—1970*, Warszawa 2001, s. 94, 101, 107, 111; *Raport o sytuacji finansowej banków w 2012 r.*, KNF, Warszawa 2013, s. 22; *Raport o sytuacji finansowej banków w 2016 r.*, KNF, Warszawa 2017, s. 22, raporty KNF; *Rocznik Statystyczny 1961*, Warszawa 1961, s. 408; *Rocznik Statystyczny Finansów 1971*, Warszawa 1971, s. 362; *Rocznik Statystyczny Finansów 1982*, Warszawa 1983, s. 126; *Rozwój systemu finansowego w Polsce w latach 2002—2003*, NBP, Warszawa 2004, s. 53—54; *Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2010 r.*, NBP, Warszawa 2012, s. 69; *Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2017 r.*, NBP, Warszawa 2018, s. 89; *System bankowy w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, NBP, Warszawa 2001, s. 57, 67; *Sytuacja finansowa banków w 2000 r.*, GINB NBP, Warszawa 2001, s. 24—26.

Tabl. 101 (249). **Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe w latach 1992—2016**
Stan w dniu 31 XII

L a t a	Kasy	Oddziały i filie	Członkowie w tys.	Aktywa	Depozyty	Kredyty i pożyczki (brutto)
				w milionach złotych		
1992 ^a	13		14	4,3	3,6	3,0
1995	137		85	100,8	91,6	83,4
2000	146	414	394	1 199,4	995,3	865,7
2010	59	1 843	2 177	14 014,4	13 241,2	9 626,4
2016	40	1 232	1 926	11 323,0	10 942,7	7 393,3

a Wartości po denominacji złotego w 1995 r.

Uwaga. Zatrudnienie w spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (SKOK-ach) w latach 2000—2016 wynosiło przeciętnie rocznie od ok. 6 do 7 tys. osób.

Na podstawie: Dane archiwalne spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, <https://www.skok.pl/o-skok-w-liczbach> (dostęp czerwiec 2018 r.); *Informacja o sytuacji spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2013 r.*, UKNF, Warszawa 2014; *Raport o sytuacji spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2012 r.*, UKNF, Warszawa 2013, s. 23, 48; *Raport o sytuacji spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2016 r.*, UKNF, Warszawa 2017, s. 4—6; *Rozwój systemu finansowego w Polsce w latach 2002—2003*, NBP, Warszawa 2004, s. 92—93.

Tabl. 102 (250). **Bankomaty w latach 2005—2016**
Stan w końcu roku

L a t a	Liczba banko- matów	Transakcje w bankomatach			
		liczba w mln		wartość w mln zł	
		ogółem	w tym wyplata gotówki	ogółem	w tym wyplata gotówki
2005	8 776	505,5	502,8	152 041,5	151 310,5
2010	16 413	672,3	669,0	252 836,3	251 147,9
2016	23 443	747,3	709,1	370 578,8	310 692,4

Na podstawie: *System płatniczy. Bankomaty*, NBP, <https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/systemplatniczy/> (dostęp czerwiec 2017 r.).

Tabl. 103 (251). **Karty płatnicze w latach 1998—2016**A. Liczba kart płatniczych
Stan w końcu roku

Wyszczególnienie	1998	2000	2010	2016
	w tysiącach			
O g ó ł e m	3 875,6	11 291,1	31 983,8	36 874,5^a
Według sposobu rozliczania transakcji				
Debetowe	3 341,5	9 905,6	22 751,6	28 304,2
Kredytowe	91,4	375,7	8 901,3	5 884,6
Obciążeniowe	442,7	1 009,8	330,9	255,9
Według technologii zapisu danych				
Wyposażone: w pasek magnetyczny i mikroprocesor	0,0	11,1	15 822,0	34 519,5
tylko w pasek magnetyczny	3 875,6	11 275,7	16 034,7	1 686,5
tylko w mikroprocesor	0,0	4,3	18,9	340,6
Wirtualne	0,0	0,0	108,2	327,9
Według funkcji				
Płatnicze: z funkcją wypłaty gotówki z bankomatu	2 189,1	10 743,1	31 171,1	35 379,1
bez funkcji wypłaty gotówki z bankomatu	18,8	26,6	645,4	1 277,7
Bankomatowe	1 667,7	521,4	167,2	217,6

B. Wartość transakcji dokonanych kartami płatniczymi^b

Wyszczególnienie	2000	2005	2010	2016
	w miliardach złotych			
O g ó ł e m	19,3	51,1	93,4	155,4^a
W tym w kraju	.	50,4	91,3	149,5
Według rodzaju transakcji				
Gotówkowe	.	41,4	68,3	93,8
w tym w kraju	.	41,2	67,7	92,4
wypłaty z bankomatów	.	40,1	66,8	79,8
wypłaty z kas banków, sklepowe i inne	.	1,3	1,4	14,0
Bezgotówkowe	.	9,6	25,1	61,6
w tym w kraju	.	9,1	23,7	57,1
Według sposobu rozliczania transakcji				
Debetowe	16,7	45,8	84,5	143,0
Kredytowe	0,7	3,5	7,6	9,7
Obciążeniowe	1,9	1,8	1,3	1,1

a W podziale według sposobu rozliczania transakcji bez kart przedpłaconych (odpowiednio: 2 429,8 tys. kart i 1,6 mld zł).
b Wartość transakcji w czwartym kwartale każdego roku.

U w a g a. Dane dotyczą wszystkich transakcji dokonywanych przy użyciu kart płatniczych (gotówkowe to m.in. wypłaty z bankomatów, bezgotówkowe to wszelkie płatności kartami).

Na podstawie: System płatniczy. Karty płatnicze, NBP, https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/systemplatniczy/karty_platnicze.html (dostęp czerwiec 2018 r.).

Tabl. 104 (252). **Użytkownicy^a bankowości internetowej w Unii Europejskiej w latach 2006—2016**

Kraje	2006	2010	2016
	w % ludności ^a		
O g ó ł e m (28 krajów^b)	21	36	49
w tym:			
P o l s k a	9	25	39
Austria	27	38	53
Belgia	28	51	64
Bułgaria	1	2	4
Czechy	10	23	51
Finlandia	63	76	86
Francja	18	50	59
Hiszpania	15	26	43
Holandia	59	77	85
Niemcy	32	43	53
Rumunia	1	3	5
Słowacja	13	33	45
Szwecja	57	75	83
Węgry	8	19	35
Wielka Brytania	28	45	64
Włochy	9	18	29

a W wieku 16—74 lata. *b* W 2006 r. 27 krajów (bez Chorwacji).

Uwaga. Dane obejmują użytkowników bankowości internetowej dokonujących transakcji elektronicznych, pozyskujących informacje o stanie rachunków itp.

Na podstawie: *Individuals using the internet for internet banking*, Eurostat, http://ec.europa.eu/geninfo/legal_notices_en.html (dostęp czerwiec 2018 r.).

Tabl. 105 (253). Bilans Banku Polskiego S.A. w latach 1924—1938

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1924	1929	1934	1938
	w milionach złotych			
Aktywa				
Ogółem	751	2 256	1 666	1 999
Złoto	103	701	503	445
Pieniądze zagraniczne i dewizy	269	526	28	19
Polskie monety srebrne i bilon	27	0	36	28
Portfel wekslowy	257	704	654	831
Bilety skarbowe zdyskontowane	—	—	48	82
Pożyczki zabezpieczone zastawami	24	77	55	112
Papiery procentowe własne	8	6	12	134
Papiery funduszu zapasowego	—	77	91	89
Dług Skarbu Państwa	21	25	90	45
Udziały	—	15	27	29
Inne aktywa	42	125	122	185
Pasywa				
Ogółem	751	2 256	1 666	1 999
Kapitał zakładowy	100	150	150	100
Fundusz zapasowy	—	110	114	89
Obieg biletów bankowych	551	1 340	981	1 406
Natychmiast płatne zobowiązania	69	468	241	251
Inne pasywa	19	140	168	145
Czysty zysk do podziału ^a	12	48	12	8

^a Na kapitał zapasowy, dywidendę i dla Skarbu Państwa.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 213; *Rocznik Ministerstwa Skarbu 1927—1930*, Warszawa 1931, s. 360—363; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1925/1926*, Warszawa 1927, s. 291.

Tabl. 106 (254). Bilanse Banku Gospodarstwa Krajowego i Państwowego Banku Rolnego
w latach 1924—1938
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1924	1929	1934	1938	1924	1929	1934	1938
	Bank Gospodarstwa Krajowego				Państwowy Bank Rolny			
	w milionach złotych							
Aktywa								
Ogółem	221	1 778	2 178	2 740	27	744	895	931
w tym:								
Kasa i sumy do dyspozycji	6	38	54	54	3	8	5	18
Papiery procentowe	2	25	10	42	1	8	11	97
Papiery procentowe własnej emisji	20	75	43	49	—	78	37	4
Udziały i akcje	1	47	37	35	—	2	11	13
Dyskonto weksli	48	183	96	137	4	70	174	158
Pożyczki terminowe	26	62	32	56	7 ^a	140 ^a	73 ^a	39 ^a
Rachunki bieżące	8	80	132	142	—	34	16	37
Pożyczki długoterminowe	12	69	126	140	—	5 ^b	33 ^b	41 ^b
Pożyczki w listach zastawnych i obligacjach	67	663	807	936	—	261	284	209
Pożyczki długoterminowe zlecone przez Skarb Państwa	2	413	625	864	—	—	—	—
Pasywa								
Ogółem	221	1 778	2 178	2 740	27	744	895	931
w tym:								
Kapitał zakładowy	35	150	150	150	3	130	100	100
Wkłady	67	247	300	458	1	68	110	171
terminowe	41	116	92	154	1	25	64	95
a vista	25	107	145	251	0	41	43	73
na książeczkach oszczędnościowych	1	24	63	53	0	2	3	3
Redyskonto weksli	34	72	16	31	—	29	151	150
Listy zastawne i obligacje	67	663	807	936	—	261	283	208
Lokaty Skarbu Państwa	2	417	489	370	8	50	2	44
Rachunki specjalne	—	—	136	494	—	—	—	—
Zysk	1	13	3	4	0,5	14	0	1

a Łącznie z pożyczkami towarowymi. b Dłużnicy za nabyte grunty.

Trzecim dużym bankiem państwowym była Poczтовая Kasa Oszczędności. Jej sumy bilansowe (aktywa/pasywa) były następujące: w 1924 r. — 80,3 mln zł, w 1929 r. — 505 mln zł, w 1934 r. — 978 mln zł, a w 1938 r. — 1 233 mln zł. Sumy bilansowe Banku Polska Kasa Opieki S.A. wynosiły: w 1931 r. — 5,2 mln zł, a w 1938 r. — 53,0 mln zł.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1938*, Warszawa 1938, s. 202—203, 207; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 216—217, 221; *Rocznik Ministerstwa Skarbu 1927—1930*, Warszawa 1931, s. 367—369, 376—379; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1925/1926*, Warszawa 1927, s. 296—297, 299—300.

Tabl. 107 (255). Bilanse banków prywatnych^a w latach 1925—1937

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1925	1929	1934	1937
Liczba banków				
Ogółem	78	63	51	58
Aktywa w mln zł				
Ogółem	1 023,9	2 978,4	1 929,8	1 391,3
Gotówka ^b , waluty i dewizy	47,7	133,8	70,7	88,7
Papiery wartościowe i udziały	57,8	112,0	121,6	70,7
Dyskonto weksli	213,6	934,8	337,3	382,0
Rachunki bieżące	327,3	904,0	431,2	348,9
Pożyczki: krótkoterminowe	74,5	46,1	70,3	40,5
hipoteczne	—	142,3	145,1	20,9
Banki loro ^c	20,9	27,1	18,2	11,0
Banki nostro ^d	42,2	94,6	54,8	53,5
Koszty handlowe	76,2	104,8	46,8	42,4
Nieruchomości	103,2	134,5	98,4	74,3
Inne aktywa	60,5	344,4	535,4	258,4
Pasywa w mln zł				
Ogółem	1 023,9	2 978,4	1 929,8	1 391,3
Kapitał: zakładowy	130,6	239,0	217,6	161,6
zapasowy i rezerwowy	25,4	66,4	62,8	38,7
Wkłady: terminowe	66,2	412,7	201,1	136,3
a vista	82,2	258,6	157,4	152,2
na książeczkach	10,3	141,1	80,4	108,2
Rachunki bieżące	174,1	277,4	157,4	221,0
Redyskonto weksli	146,5	352,8	140,5	145,0
Banki loro ^c i banki nostro ^d	174,6	562,5	244,3	125,8
Emisja listów zastawnych i obligacji	—	142,4	118,4	20,6
Procenty i prowizje	70,6	135,4	48,3	50,9
Inne pasywa	143,4	390,1	501,6	231,0

a Dane dotyczą banków akcyjnych i największych domów bankowych. b Kasa, sumy na rachunkach w Pocztovej Kasie Oszczędności i innych bankach, wylosowane papiery wartościowe i sumy na rachunkach w Banku Polskim S.A. c Loro — rachunek bankowy prowadzony w danym banku dla jego korespondenta („wasz rachunek u nas”). d Nostro — rachunek bankowy prowadzony dla danego banku przez inny bank („nasz rachunek u was”).

Uwaga. Szacuje się, że w 1919 r. sumy bilansowe (aktywa/pasywa) 34 banków akcyjnych wynosiły 237 mln zł, w 1923 r. dla 88 banków akcyjnych — 110 mln zł (złote według parytetu z 1924 r.). Ów głęboki spadek był następstwem zmniejszenia realnej wartości marki polskiej w wyniku inflacji i hiperinflacji (pozycje aktywów i pasywów wyrażone w markach polskich przeliczono na złote, wprowadzone do obiegu w 1924 r.).

Na podstawie: W. Morawski, *Bankowość prywatna w II Rzeczypospolitej*, SGH, Warszawa 1996, s. 130—131; *Rocznik Ministerstwa Skarbu za 1924 rok*, Warszawa 1925, s. 126; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1923*, Warszawa 1924, s. 113—114.

Tabl. 108 (256). **Kredyty krótkoterminowe i wkłady
w instytucjach kredytowych i oszczędnościowych
w latach 1929—1938**
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1929	1934	1938
	w milionach złotych		
Kredyty krótkoterminowe			
Ogółem^a	3 802	2 711	2 940
w tym:			
Bank Polski S.A.	781	757	1 025
dyskonto weksli	704	654	831
dyskonto biletów skarbowych	—	48	82
pożyczki zastawowe	77	55	112
Bank Gospodarstwa Krajowego	255	246	304
Państwowy Bank Rolny	216	114	85
Banki komunalne	51	43	19
Banki prywatne i domy bankowe	1 343	560	635
Oddziały banków zagranicznych	196	97	90
Pocztowa Kasa Oszczędności	35	31	45
Komunalne kasy oszczędności	314 ^b	} 407	435
Centralna Małopolska Kasa Oszczędności ^c	30		9
Ukraińska Szczadnycia	1		1
Gminne kasy pożyczkowo-oszczędnościowe	22	22	20
Spółdzielnie kredytowe ^d	430	418	262
Centralna Kasa Spółek Rolniczych	22	16	10

^a Kredyty wekslowe banków (bez redyskonta weksli w Banku Polskim), pożyczki zastawowe i w rachunku otwartego kredytu. ^b Dane niekompletne. ^c W latach 1929 i 1934 Galijska Kasa Oszczędności we Lwowie. ^d Zrzeszone w związkach rewizyjnych.

Tabl. 108 (256). **Kredyty krótkoterminowe i wkłady
w instytucjach kredytowych i oszczędnościowych
w latach 1929—1938 (dok.)**

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1929	1934	1938
	w milionach złotych		
Wkłady			
Ogółem	3 009	3 004	3 953
Bank Polski S.A. — rachunki żyrowe	446	217	206
w tym kas państwowych	269	29	1
Bank Gospodarstwa Krajowego	255	314	481
Państwowy Bank Rolny	68	110	171
Banki komunalne	30	40	62 ^e
Banki prywatne i domy bankowe	959	455	627 ^e
Oddziały banków zagranicznych	78	48	75 ^e
Bank Polska Kasa Opieki S.A.	—	21	31
Pocztowa Kasa Oszczędności	384	858	1 094
Komunalne kasy oszczędności	404	} 665	851
Centralna Małopolska Kasa Oszczędności ^c	37		32
Ukraińska Szczadnica	1		1
Gminne kasy pożyczkowo-oszczędnościowe	4	8	11
Spółdzielnie kredytowe ^d	339	263	299
Centralna Kasa Spółek Rolniczych	4	5	12

c W latach 1929 i 1934 Galicyjska Kasa Oszczędności we Lwowie. d Zrzeszone w związkach rewizyjnych. e Dane nie są w pełni porównywalne z latami poprzednimi z powodu zmiany układu bilansów.

U w a g a. Kredyty długoterminowe banków wynosiły w: 1929 r. — 1 505,5 mln zł, 1934 r. — 1 987,1 mln zł, 1938 r. — 2 218,9 mln zł — największy udział miał Bank Gospodarstwa Krajowego (odpowiednio: 73,1%, 78,4% i 89,6%).

Na podstawie: J. Gołębiowski, *Sektor państwowy w gospodarce Polski międzywojennej*, Warszawa 1985, s. 147; *Mały Rocznik Statystyczny 1938*, Warszawa 1938, s. 200—201; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 221, 226—227, 233; *Rocznik Ministerstwa Skarbu*, Warszawa 1928, s. 620—621. *Rocznik Ministerstwa Skarbu 1927—1930*, Warszawa 1931, s. 10, 412—413.

Tabl. 109 (257). Bilans zbiorczy banków w latach 1950—1990^a

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1950	1960	1970	1980	1990
	w miliardach złotych				
Aktywa					
Ogółem	30,1	155,1	600,8	3 358,0	215 200,0
Kredyty dla przedsiębiorstw i innych podmiotów gospodarczych sektora uspołecznionego	29,2	138,8	535,3	3 079,7	101 048,8
w tym inwestycyjne	1,1	14,5	190,3	1 548,6	34 959,4
Kredyty dla sektora prywatnego	0,7	8,8	41,8	109,7	11 743,6
w tym:					
rolniczego	0,7	8,7	40,8	107,3	2 456,5
w tym inwestycyjne	0,3	6,1	29,2	71,9	1 024,4
pozarolniczego	0,0	0,1	1,0	2,4	8 854,2
Kredyty dla ludności	—	6,7	20,9	46,5	5 448,9
w tym inwestycyjne na indywidualne budownictwo mieszkaniowe	—	3,1	9,1	27,3	525,8
Pozostałe aktywa	0,2	0,8	2,8	122,1	96 958,7
Pasywa					
Ogółem	30,1	155,1	600,8	3 358,0	215 200,0
Zasoby gotówkowe sektora prywatnego i ludności ...	3,9	25,1	53,5	266,0	36 954,9
Środki na rachunkach przedsiębiorstw i innych podmiotów gospodarczych sektora uspołecznionego	10,6	55,4	231,2	1 897,7	49 125,5
Środki budżetowe na rachunkach bankowych	9,7	38,5	148,6	498,8	24 928,5
Wkłady oszczędnościowe ludności	0,2	17,0	117,4	499,8	100 116,7
Fundusze banków	0,7	12,0	27,4	98,3	29 382,0
Rozliczenia międzybankowe i oddziałowe ^b	1,3	6,7	22,2	79,2	-1 647,4
Pozostałe pasywa	3,7 ^c	0,4	0,5	18,2	-23 660,2 ^d

a Łącznie z Narodowym Bankiem Polskim (NBP); dane za lata 1950—1980 podano w warunkach porównywalnych z danymi za 1990 r. b Sumy, którymi obciążono już rachunek płatnika, a nie zapisano jeszcze na rachunek odbiorcy. c W tym 3,5 mld zł doходу z tytułu wymiany pieniędzy w 1950 r. (stare bilety wymieniono na nowe w relacji 100:1, natomiast wszystkie pozycje bilansów banków przeliczono w relacji 100:3). d Wpływ na ujemny wynik miały zobowiązania zagraniczne — 80 097,7 mld zł z tytułu zmiany podstawowego kursu złotego do walut obcych.

U w a g a. W 1945 r. aktywa systemu bankowego wynosiły 1,1 mld zł, w tym 0,6 mld zł stanowiły kredyty dla Skarbu Państwa, a 0,3 mld zł — kredyty gospodarcze; w pasywach największe kwoty stanowiły obieg pieniądza gotówkowego — 0,8 mld zł oraz wkłady i rachunki bieżące — 0,3 mld zł.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 155—156; *Rocznik Statystyczny Finansów 1945—1967*, Warszawa 1968, s. 230—231; *Rocznik Statystyczny Finansów 1982*, Warszawa 1983, s. 91.

Tabl. 110 (258). **Bilans skonsolidowany monetarnych instytucji finansowych w latach 1996—2016**
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1996	2000	2010	2016
	w milionach złotych			
Aktywa^a				
Ogółem	244 310	498 124	1 345 107	2 098 331
Aktywa zagraniczne	74 170	167 626	331 431	572 727
Kredyty i inne należności od podmiotów krajowych	80 119	205 281	782 983	1 128 013
sektor instytucji rządowych i samorządowych	4 021	6 840	58 331	83 388
pozostałe sektory krajowe	76 098	198 441	724 652	1 044 626
Dłużne papiery wartościowe wyemitowane przez podmioty krajowe	58 762	73 140	156 234	307 606
sektor instytucji rządowych i samorządowych	58 247	69 809	151 013	278 224
pozostałe sektory krajowe	515	3 331	5 221	29 382
Akcje i pozostałe udziały kapitałowe wyemitowane przez podmioty krajowe — pozostałe sektory krajowe	1 785	6 229	5 518	12 783
Aktywa trwałe	9 201	21 713	41 225	52 610
Pozostałe aktywa	20 273	24 135	27 717	24 591
Pasywa				
Ogółem	244 310	498 124	1 345 107^b	2 098 331
Pasywa zagraniczne	12 630	35 865	241 102	338 519
Depozyty i inne zobowiązania wobec instytucji rządowych — szczebla centralnego	7 942	14 667	44 847	55 778
Depozyty i inne zobowiązania wobec pozostałych sektorów krajowych	119 225	271 563	697 462	1 113 238
bieżące	44 302	72 343	356 485	640 903
terminowe	74 778	199 217	334 539	466 097
operacje z przyrzeczeniem odkupu	145	2,6	6 438	6 239
Pieniądz gotówkowy w obiegu (poza kasami banków) ...	23 564	34 113	92 707	174 401
Emisja dłużnych papierów wartościowych	1 317	1 291	24 702	59 003
Kapitał i rezerwy	22 862	59 787	203 416	311 013
Pozostałe pasywa	55 414	79 854	43 834	45 788
Saldo operacji wzajemnych monetarnych instytucji finansowych	1 356	984	-3 467	591

a W latach 2010 i 2016 prezentowane dane bez pomniejszenia należności o utworzone rezerwy, umorzenia i odpisy aktualizacyjne (wyjątek stanowią papiery wartościowe, które wykazano w wartości bilansowej). b Łącznie z jednostkami uczestnictwa w funduszach rynku pieniężnego (503 mln zł) nieuwzględnionymi w dalszym podziale.

Do monetarnych instytucji finansowych zalicza się bank centralny — Narodowy Bank Polski (NBP) i pozostałe monetarne instytucje finansowe, tj.: banki komercyjne (w tym rezydujące w Polsce oddziały zagranicznych instytucji kredytowych i oddziały banków zagranicznych), banki spółdzielcze, od 2005 r. także spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe (SKOK-i) oraz w latach 2006—2011 fundusze rynku pieniężnego; od 2005 r. bez instytucji finansowych w stanie likwidacji, upadłości lub w fazie organizacji.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006*, Warszawa 2006, s. 597; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 610; *Statystyka i sprawozdawczość. Bilans skonsolidowany monetarnych instytucji finansowych*, NBP, <https://www.nbp.pl> (dostęp czerwiec 2018 r.).

Tabl. 111 (259). Bilans Narodowego Banku Polskiego w latach 1996—2016

Wyszczególnienie	1996	2000	2010	2016
	w milionach złotych			
Aktywa^a				
O g ó ł e m	84 966	146 893	285 497	503 011
Aktywa zagraniczne	56 538	120 712	282 192	500 255
Kredyty i inne należności od podmiotów krajowych	11 338	5 650	754	154
Dłużne papiery wartościowe wyemitowane przez podmioty krajowe — pozostałe monetarne instytucje finansowe	11 341	16 995	—	—
Akcje i pozostałe udziały kapitałowe wyemitowane przez podmioty krajowe — pozostałe sektory krajowe	405	204	53,8	129
Aktywa trwałe	649	1 146	2 151	2 181
Pozostałe aktywa	4 695	2 186	346	293
Pasywa				
O g ó ł e m	84 966	146 893	285 497	503 011
Pasywa zagraniczne	4 476	8 510	25 303	110 342
Depozyty podmiotów krajowych	15 270	20 030	51 473	64 308
Pieniądz gotówkowy w obiegu (z kasami banków)	27 244	38 564	102 663	187 295
Emisja dłużnych papierów wartościowych	12 533	33 738	74 640	81 309
Kapitał i rezerwy	2 179	5 402	30 614	57 457
Pozostałe pasywa	22 994	40 649	804	2 300

a W latach 2010 i 2016 prezentowane dane bez pomniejszenia należności o utworzone rezerwy, umorzenia i odpisy aktualizacyjne (wyjątek stanowią papiery wartościowe, które wykazano w wartości bilansowej).

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006*, Warszawa 2006, s. 598; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 611; *Statystyka i sprawozdawczość. Bilans Narodowego Banku Polskiego*, NBP, <https://www.nbp.pl> (dostęp czerwiec 2018 r.).

Tabl. 112 (260). **Bilans zagregowany pozostałych monetarnych instytucji finansowych^a**
w latach 1996—2016
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1996	2000	2010	2016
	w milionach złotych			
Aktywa				
Ogółem	208 192	450 943	1 238 141	1 789 991
w tym:				
Aktywa zagraniczne	17 633	46 914	49 239	72 472
Kredyty i inne należności od podmiotów krajowych	100 808	259 543	865 550	1 213 399
monetarne instytucje finansowe	22 542	54 325	82 592	85 539
sektor instytucji rządowych i samorządowych	2 227	6 840	58 331	83 388
pozostałe sektory krajowe	76 039	198 378	724 627	1 044 472
Dłużne papiery wartościowe wyemitowane przez podmioty krajowe	59 459	90 086	235 322	397 952
monetarne instytucje finansowe	11 644	33 691	79 089	90 346
sektor instytucji rządowych i samorządowych	47 300	53 064	151 013	278 224
pozostałe sektory krajowe	515	3 331	5 221	29 382
Akcje i pozostałe udziały kapitałowe wyemitowane przez podmioty krajowe — pozostałe sektory krajowe	2 483	7 432	11 138	18 547
Aktywa trwałe	8 552	20 567	39 073	50 429
Pasywa				
Ogółem	208 192	450 943	1 238 141	1 789 991
w tym:				
Pasywa zagraniczne	7 884	27 355	215 799	228 176
Depozyty i inne zobowiązania wobec podmiotów krajowych	145 280	327 096	770 690	1 190 837
monetarne instytucje finansowe	24 305	50 686	42 258	49 374
instytucje rządowe szczebla centralnego	4 367	5 870	32 679	29 486
pozostałe sektory	116 608	270 540	695 752	1 111 977
bieżące	41 685	71 322	354 775	639 642
terminowe	74 778	199 215	334 539	466 096
operacje z przyrzeczeniem odkupu	145	2,6	6 438	6 239
Emisja dłużnych papierów wartościowych	822	1 495	29 152	68 040
Kapitał i rezerwy	21 786	55 792	178 476	259 450

a Bez Narodowego Banku Polskiego (NBP).

Uwaga. Największe aktywa i pasywa dotyczą banków komercyjnych — w latach 2010 i 2016 wynosiły odpowiednio: 1 088 099 mln zł i 1 585 633 mln zł, następnie banków spółdzielczych — 70 434 mln zł i 120 708 mln zł oraz spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych (SKOK-i) — 14 014 mln zł i 11 253 mln zł. Szczegółowe dane podają raporty i sprawozdania Komisji Nadzoru Finansowego oraz Narodowego Banku Polskiego (NBP).

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006*, Warszawa 2006, s. 599; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 612—613; *Statystyka i sprawozdawczość. Bilans zagregowany pozostałych monetarnych instytucji finansowych*, NBP, <https://www.nbp.pl> (dostęp czerwiec 2018 r.).

Tabl. 113 (261). **Obieg pieniężny w latach 1918—1939**

Stan w dniu 31 XII

A. W latach 1918—1924

Lata	W mln marek polskich	Rok poprzedni= =100
1918	1 024,3	x
1919	5 316,3	519,0
1920	49 361,5	928,5
1921	229 537,6	465,0
1922	793 437,5	345,7
1923	125 371 955,4	15 801
1924 ^a	570 697 550,5	455,2

B. W latach 1924—1939

Wyszczególnienie	1924	1929	1934	1938	1939 ^b
------------------	------	------	------	------	-------------------

W milionach złotych

Ogółem	676^c	1 600	1 365	1 866	2 383
Bilety Banku Polskiego S.A.	551	1 340	981	1 406	1 883
Bilety zdawkowe ^d	89	64	—	—	—
Bilon	34	196	384	460	500
srebrny	3	123	290	370	382
inny	31	73	94	90	118

W odsetkach

Ogółem	100,0^c	100,0	100,0	100,0	100,0
Bilety Banku Polskiego S.A.	81,5	83,8	71,9	75,3	79,0
Bilety zdawkowe ^d	13,2	4,0	—	—	—
Bilon	5,0	12,2	28,1	24,7	21,0
srebrny	0,4	7,7	21,2	19,9	16,0
inny	4,6	4,5	6,9	4,8	5,0

a Stan w dniu 27 IV; następnego dnia do obiegu, jako prawny środek płatniczy, wprowadzono złoty; marka przestała być prawnym środkiem płatniczym z dniem 1 VII 1924 r. b Stan w dniu 31 VII. c W tym nieuwzględnione w dalszym podziale bilety Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej o równowartości 1,8 mln zł, które pozostawały w obiegu do 31 V 1925 r. d Bilety emitowane od 1924 r. przez Ministerstwo Skarbu jako prawny środek płatniczy mający moc umarzania zobowiązań do określonej kwoty; ostatecznie wycofano je z obiegu w 1931 r.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny Polski wrzesień 1939—czerwiec 1941*, Londyn 1941, s. 94; *Rocznik Ministerstwa Skarbu za 1924 rok*, Warszawa 1925, s. 122—123; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1927*, Warszawa 1927, s. 269; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1930*, Warszawa 1930, s. 201; J. Zdziechowski, *Finanse Polski w latach 1924 i 1925*, Warszawa 1925, s. 13—15.

Tabl. 114 (262). **Obieg pieniężny i podaż pieniądza M3
w latach 1945—2016**

Stan w dniu 31 XII

A. W latach 1945—1990 — obieg pieniężny^a

L a t a	W mld zł
1945	0,79 ^b
1950	4,6
1960	26,3
1970	58,6
1980	296,7
1990	48 078,7

B. W latach 2001—2016 — podaż pieniądza M3^c

Wyszczególnienie	2001		2010		2016	
	w mln zł	w odsetkach	w mln zł	w odsetkach	w mln zł	w odsetkach
O g ó ł e m	329 705	100,0	783 649	100,0	1 265 662	100,0
Pieniądz gotówkowy w obiegu (poza kasami banków)	38 214	11,3	92 707	11,8	174 401	13,8
Depozyty i inne zobowiązania ^d	291 256	88,5	681 951	87,0	1 081 811	85,5
w tym:						
gospodarstwa domowe	205 134	63,5	421 194	53,7	704 918	55,7
pozostałe instytucje finansowe	10 614	2,8	36 646	4,7	49 142	3,9
przedsiębiorstwa niefinansowe	54 258	15,5	181 260	23,1	268 987	21,3
Pozostałe	235	0,1	8 991	1,1	9 450	0,7

a Pieniądz gotówkowy według bilansów Narodowego Banku Polskiego, stan poza kasami NBP. b Przeliczono na złote po wymianie złotego w 1950 r. c Podaż pieniądza M3 obejmuje zasoby pieniądza gotówkowego w obiegu (poza kasami banków), depozyty i inne zobowiązania złotowe i walutowe monetarnych instytucji finansowych (wobec: gospodarstw domowych, niemonetarnych instytucji finansowych — pozostałych instytucji finansowych, przedsiębiorstw niefinansowych, instytucji niekomercyjnych działających na rzecz gospodarstw domowych, instytucji samorządowych oraz funduszy zabezpieczenia społecznego) oraz pozostałe składniki (dłużne papiery wartościowe wyemitowane przez monetarne instytucje finansowe, zobowiązania monetarnych instytucji finansowych z tytułu operacji z przyrzeczeniem odkupu oraz w latach 2001 i 2010 jednostki uczestnictwa w funduszach rynku pieniężnego). d Bieżące i terminowe z terminem pierwotnym do 2 lat włącznie.

Na podstawie: *Finanse 1985—1990*, Warszawa 1992, s. 118; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. 590; *Rocznik Statystyczny Finansów 1945—1967*, Warszawa 1968, s. 251; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 601; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 614—615; *Statystyka monetarna i finansowa. Podaż pieniądza M3 i czynniki jego reakcji*, NBP, <https://www.nbp.pl/> (dostęp czerwiec 2018 r.).

Tabl. 115 (263). **Rezerwy złota, walut i dewiz w Banku Polskim S.A. w latach 1924—1938**

Stan w końcu roku

L a t a	Złoto ^a	Waluty i dewizy ^b	Pokrycie statutowe emisji biletów w % ^c
	w milionach złotych		
1924	<u>103</u> 178 ^d	<u>269</u> 463 ^e	<u>65,1</u> 116,2 ^{de}
1925	<u>134</u> 230 ^d	<u>70</u> 120 ^e	<u>38,0</u> 72,5 ^{de}
1926	<u>138</u> 238 ^d	<u>165</u> 284 ^e	<u>46,9</u> 84,7 ^{de}
1927	517	895	72,6
1928	621	714	63,1
1929	701	526	61,9
1930	562	413	55,3
1931	600	213	48,1
1932	502	137	45,0
1933	476	88	40,8
1934	503	28	44,9
1935	444	27	39,8
1936	393	30	32,1
1937	435	36	33,0
1938	445	19	28,6

a W latach 1924—1926 w złotych według rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 20 I 1924 r. (1 kg czystego złota=3 444,44 zł), w latach 1927—1938 według rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 13 X 1927 r. (1 kg czystego złota=5 924,44 zł). b Kruszcze, waluty i dewizy oraz stany w bankach zagranicznych. c Obliczano jako iloraz złota, walut i dewiz oraz stanów na rachunkach w bankach zagranicznych zaliczanych do pokrycia (zasoby mogły obejmować ponadto waluty i dewizy niezaliczane do pokrycia) do obiegu biletów Banku Polskiego (od 1927 r. powiększonego o natychmiast płatne zobowiązania) według obowiązujących w danym roku zasad obliczania pokrycia regulowanego statutem Banku Polskiego S.A. d, e W mianowniku po przeliczeniu według: d — ceny złota z 1927 r., e — kursu parytetowego z 1927 r.

Uwaga. W podanym okresie dwukrotnie występował silny spadek rezerw dewiz — w okresie kryzysu w 1925 r. i w czasie wielkiego kryzysu lat 30. XX w. Z tych względów przedstawiono dane roczne, by zaprezentować to zjawisko, miało ono bowiem silny wpływ na politykę pieniężną Banku Polskiego S.A. Duży wzrost rezerw złota i dewiz w 1927 r. był związany z zaciągnięciem przez Polskę specjalnej pożyczki stabilizacyjnej.

Na podstawie: C. Leszczyńska, *Polska polityka pieniężna i walutowa w latach 1924—1936. W systemie Gold Exchange Standard*, Warszawa 2013, s. 137, 158, 245, 261, 263, 308, 310; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 213; *Pieniądz i kredyt*, „Wiadomości Statystyczne” 1928, zeszyt 1, s. 27; 1937, zeszyt 1, s. 10; 1939, zeszyt 1, s. 13; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1928*, Warszawa 1928, s. 246—247.

Tabl. 116 (264). **Oficjalne aktywa rezerwowe Polski^a**
w latach 1993—2016
 Stan w końcu roku

L a t a	W mln zł	W mln euro ^b	W mln USD ^b
1993	9 137 ^c	3 819	4 281
2000	113 796	29 524	27 466
2010	277 186	69 991	93 514
2016	478 077	108 064	114 392

a To aktywa zagraniczne posiadane przez Narodowy Bank Polski (NBP), obejmują złoto monetarne, aktywa w walutach wymiennych w formie lokat i gotówki, specjalne prawa ciągnięcia (SDR — special drawing rights) oraz transzę rezerwową w Międzynarodowym Funduszu Walutowym (MFW). b Przeliczone z walut wymiennych. c Wartość po denominacji złotego w 1995 r.

Rezerwy złota i dewiz do 1990 r. nie były publikowane. Szacuje się, że rezerwy w postaci Rezerwowego Funduszu Dewizowego wynosiły na początku 1970 r. ok. 1,7 mld zł. Stanowiły go m.in. złoto — 45,4 t o wartości 51,1 mln USD oraz waluty zachodnie o wartości ponad 20 mln USD. Kwoty te nie obejmowały stanów netto na rachunkach NBP (227 mln zł) oraz złota NBP (29 mln zł). Na koniec 2016 r. zasób złota monetarnego wynosił 103 t o wartości 16,0 mld zł, a aktywa rezerwowe w walutach wymiennych — 458,9 mld zł (bez innych aktywów rezerwowych).

Na podstawie: A. Jezierski, C. Leszczyńska, *Narodowy Bank Polski, 1948—1970*, NBP, Warszawa 2001, s. 355, 357; *Raport roczny 2016*, NBP, Warszawa 2017, s. 50, 146, 164; *Rocznik Statyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 617; *Statystyka bilansu płatniczego. Oficjalne aktywa rezerwowe*, NBP, <https://www.nbp.pl/home> (dostęp czerwiec 2018 r.).

Tabl. 117 (265). **Rezerwy dewiz i złota w bankach centralnych według krajów (oficjalne raporty) w latach 1924 i 1938**

Stan w końcu roku

Kraje Waluta	1924	1938	1924	1938		
	rezerwy					
	dewiz		złota		dewiz ^a	złota ^b
	w milionach waluty krajowej				w mln USD	
P o l s k a — złoty	463	19	178	445	3,3	50
Austria — szyling	365	217 ^c	11	243 ^c	41 ^c	27 ^c
Belgia — belga	208	236	1 889	21 478	40	430
Czechosłowacja — korona	737	1 248	913	2 695	43	56
Finlandia — marka	553	2 293	332	1 128	47	16
Francja — frank	343	820	20 407	102 815	22	1 435
Hiszpania — peseta	34	188 ^d	2 535	1 606 ^d	$\frac{9,4^{de}}{19^{df}}$	310 ^d
Holandia — gulden	112	4	505	1 461	2,2	587
Niemcy — marka	1 198	197	819	71	79	27
Rumunia — lej	.	—	7 993	27 286	—	79
Szwajcaria — frank	193	280	506	3 034	63	413
Szwecja — korona	136	750	237	707	180	189
Węgry — pengo	194	97	39	124	28	14
Wielka Brytania — funt szterling	—	—	156	326	—	1 588
Włochy — lir	574	152	4 198 ^g	3 674 ^g	8,0	114

a, b Przeliczono na dolary amerykańskie według: a — kursu rynkowego, b — parytetu (parytet 1 USD=1,50463 g złota). c 1937 r. d Kwiecień 1938 r. e, f Według kursu w: e — Madrycie, f — Burgos. g Ponadto prawa do złota zdeponowanego za granicą: w 1924 r. — 2 117 mln lirów, w 1938 r. — 1 773 mln lirów.

U w a g a. Wartość złota i dewiz w 1924 r. według parytetów z końca lat 20. XX w., w 1938 r. z końca lat 30. XX w. Dane dla 1938 r. w przypadku Belgii, Francji, Szwajcarii i Wielkiej Brytanii nie obejmują złota z funduszy stabilizacyjnych: Belgia — równowartość 26 mln USD; Francja — 12 502 mln franków (grudzień 1938 r.), Szwajcaria — 538 mln franków (czerwiec 1937 r.), Wielka Brytania — 92,1 mln funtów (wrzesień 1938 r.).

Źródła podają różne wartości rezerw złota. Według Banku Rozrachunków Międzynarodowych rezerwy złota w zasobach banków centralnych i rządów w końcu 1938 r. wynosiły w mln USD (dolar według parytetu 1 uncja złota=35 USD): Stany Zjednoczone — 14 512, Wielka Brytania — 2 690 (bez funduszu stabilizacyjnego — 759 mln USD według stanu w dniu 30 IX 1938 r.), Francja — 2 435, Holandia — 995, Szwajcaria — 699, Belgia — 581, Szwecja — 321, Włochy — 193, Rumunia — 133, Polska — 85, Czechosłowacja — 83, Austria — 46 (1937 r.), Niemcy — 45, Węgry — 37, Finlandia — 25.

Na podstawie: Bank of International Settlements, *Eighth annual report 1st April 1937—31st March 1938*, Basle 1938, s. 49; Bank of International Settlements, *Ninth annual report 1st April 1938/31st March 1939*, Basle 1939, s. 69; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1930/31*, Geneva 1932, s. 225—226; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1940/41*, Geneva 1942, s. 199—207; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1942—44*, Geneva 1945, s. 215—217.

Tabl. 118 (266). **Rezerwy dewiz i złota^a według krajów w latach 1990 i 2010**

Stan w końcu roku

Kraje	1990	2010	1990	2010
	rezerwy			
	dewiz w mld USD		złota w mln uncji ^b	
Polska	4,5	88,8	0,5	3,3
Austria	9,4	9,6	20,4	9,0
Belgia	12,2	16,5	30,2	7,3
Czechy	.	41,9	.	0,4
Finlandia	9,6	7,3	2,0	1,6
Francja	36,8	55,8	81,9	78,3
Hiszpania	51,2	19,1	15,6	9,1
Holandia	17,5	18,5	43,9	19,7
Niemcy ^c	67,9	62,3	95,2	109,3
Rumunia	0,5	43,4	2,2	3,3
Szwajcaria	29,2	223,5	83,3	33,4
Szwecja	18,0	42,6	6,1	4,0
Węgry	1,0	44,8	0,3	0,1
Wielka Brytania	35,9	68,3	18,9	10,0
Włochy	63,0	47,7	66,7	78,8

a Rezerwy dewizowe obejmują oficjalne aktywa rezerwowe danego kraju służące do kontroli i finansowania przez bank centralny nierównowagi w bilansie płatniczym; składają się na nie: rezerwy złota (w tablicy oddzielnie ujęte), fundusze rezerwowe w Międzynarodowym Funduszu Walutowym (MFW), środki walutowe oraz specjalne prawa ciągnięcia — SDR — special drawing rights, tj. międzynarodowa jednostka walutowa będąca pieniądzem bezgotówkowym emitowanym przez MFW od 1970 r. (do 1971 r. 1 SDR był równy 1 USD, w 1990 r. kurs 1 USD wynosił 0,738 SDR, w 2010 r. — 0,671). b Uncja złota (troy) o wadze 31,1035 g; w latach 1990 i 2010 oficjalna cena 1 uncji złota w Stanach Zjednoczonych wynosiła 42,22 USD, a cena giełdowa 1 uncji złota w 1990 r. na: giełdzie nowojorskiej — 384,93 USD, giełdzie londyńskiej — 383,47 USD, w 2010 r. odpowiednio: 1 277,00 USD i 1 224,53 USD. c W 1990 r. Republika Federalna Niemiec (RFN).

Na podstawie: *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1977*, Warszawa 1977, s. 349—350; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1981*, Warszawa 1982, s. 364—365; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000*, Warszawa 2000, s. 469—470; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2009*, Warszawa 2009, s. 517—519; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2012*, Warszawa 2012, s. 526—528; *The Price of Gold, 1257—2011*, <https://www.measuring-worth.com/datasets/dolg> (dostęp czerwiec 2018 r.).

Tabl. 119 (267). **Kursy niektórych walut na Giełdzie Pieniężnej w Warszawie w latach 1919—1938**

A. W latach 1919—1923 — przeciętne z grudnia

Waluta	1919	1920	1921	1922	1923
	w markach polskich				
1 dolar amerykański	110,7	579,3	2 950,0	17 741	5 078 269
1 funt szterling	445,9	2 114,3	12 503,6	81 951	22 117 038
1 frank francuski	12,2	35,5	236,6	1 286	265 748
1 frank szwajcarski	22,6	92,2	585,0	3 404	886 524
1 marka niemiecka	2,2	7,9	16,6	2,4	.

B. W latach 1924—1938 — przeciętne roczne

Waluta	1924 ^a	1929	1934	1938
	w złotych			
1 dolar amerykański	5,18	8,90	5,31	5,30
1 funt szterling	23,23	43,31	26,80	25,93
100 franków francuskich	27,81	34,94	34,92	15,31
100 franków szwajcarskich	96,78	171,93	172,10	121,34
100 guldenów gdańskich	.	173,18 ^b	172,78	100,00
100 marek niemieckich	.	211,94 ^b	209,42	212,54

a Okres V—XII. b Kursy arbitrażowe na Nowy Jork lub Zurych.

Zgodnie z ówczesnym systemem monetarnym (dewizowo-złotym) kursy walut oparte były na relacjach parytetowych (waluta danego kraju miała parytet wyznaczony przez określoną cenę standardowej jednostki czystego złota). Marka polska miała formalnie parytet marki niemieckiej (0,358423 g złota). Parytet złotego wprowadzony 20 I 1924 r. wyznaczono na poziomie 0,29033 g złota (cena 1 kg złota wynosiła 3 444,44 zł). Parytet złotego zmieniono 13 X 1927 r. — 1 złoty równy był 0,16879 g złota (cena 1 kg złota wynosiła 5 924,44 zł). Bieżące kursy rynkowe (giełdowe) mogły się odchylić od parytetowych.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1938*, Warszawa 1938, s. 219; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 237; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1920/22*, część 2, Warszawa 1923, s. 248; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1923*, Warszawa 1924, s. 119; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1925/1926*, Warszawa 1927, s. 320.

Tabl. 120 (268). **Kursy niektórych walut w Narodowym Banku Polskim w latach 1946—2016**A. W latach 1946—1990 — kursy podstawowe^a (średnie roczne)

Waluta	1946	1947	1950 ^b	1980	1985	1990
	w złotych		w złotych dewizowych		w złotych	
1 rubel transferowy ^c	x	x	4,44	4,44	83,449	2 100,00
1 dolar amerykański	100,00 ^d	400,00	4,00	3,054	147,179	9 500,00

B. W latach 1990—2016^e

Waluta	1990 ^f	2000	2010	2016
	w złotych			
100 marek niemieckich	65,27	198,40	x	x
100 dolarów amerykańskich	96,90	431,26	301,97	420,49
100 franków szwajcarskich	76,27	256,11	311,55	412,56
100 funtów szterlingów	187,50	631,26	471,58	524,50
100 euro ^g	x	388,04	399,59	443,71

a W latach 1950—1990 kursy podstawowe dla płatności handlowych wyliczane przez Narodowy Bank Polski (NBP) od 1950 r.; kursy dla płatności niehandlowych i kursy specjalne były kilkakrotnie wyższe (patrz nota). b Kursy te obowiązywały w przypadku: dolara amerykańskiego do — 1971 r., rubla transferowego do — 1981 r. c W rublach transferowych rozliczano obroty z: Bułgarią, Czechosłowacją, Kubą, Mongolią, Niemiecką Republiką Demokratyczną (NRD), Rumunią, Węgrami, Wietnamem i Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR). d W lipcu; podana cena 1 dolara składała się z kursu oficjalnego, tj. kursu przedwojennego — 5,30 zł oraz tzw. wyrównania, które przy kupnie wynosiło 94,70 zł, przy sprzedaży było nieco wyższe; na tej samej zasadzie skonstruowany był kurs innych walut. e W 1990 r. kurs sprzedaży według ostatniej w danym roku tabeli kursów NBP; w latach 2000—2016 — średni w grudniu kurs urzędowy NBP. f Przeliczono na złote po denominacji złotego w 1995 r. g Jednostka walutowa Unii Europejskiej obowiązująca od 1999 r. w państwach członkowskich strefy euro.

W 1950 r. określono podstawowy kurs walutowy (1 USD=4 zł, 1 rubel=1 zł), a wynikającą z niego relację 1 zł=0,25 USD nazwano złotym dewizowym. Od 1957 r. w rozliczaniu płatności handlowych i niehandlowych z krajami zachodnimi wprowadzono kursy specjalne będące wielokrotnością kursu podstawowego, kurs specjalny wynosił 24 zł za 1 USD, przy wymianie walut obcych przez osoby fizyczne w bankach obowiązywał kurs 72 zł za 1 USD. Od 1971 r. wprowadzono kurs handlowy 60 zł za 1 USD, w latach następnych w związku z dewaluacją dolara ulegał on aprecjacji (w 1976 r. wynosił 43,16 zł). Od 1978 r. zaczęto stosować zmienny kurs podstawowy oparty o koszyk najważniejszych walut.

W 1982 r. wycofano złotego dewizowego, stosowane określenie „podstawowy kurs złotego”, oznaczało relację złotego do dolara amerykańskiego lub rubla transferowego ustalaną w zależności od kursów walut wchodzących do koszyka, stosowano ją dla płatności handlowych. W całym okresie, oprócz kursu oficjalnego, stosowany był w obrocie prywatnym kurs nieoficjalny nazywany czarnorynkowym, który był kilkakrotnie wyższy od oficjalnego.

Od 1 I 1990 r. wprowadzono jednolity kurs dla wszystkich rozliczeń i płatności. Od kwietnia 2000 r. wprowadzono płynny kurs złotego.

Na podstawie: K. Budzowski, *Ewolucja polskiej polityki kursu walutowego*, w: *Wybrane aspekty handlu międzynarodowego*, red. K. Budzowski, Kraków 2008, s. 84—88; *Handel zagraniczny 1992*, Warszawa 1992, s. IX; A. Jezierski, C. Leszczyńska, *Pierwsze lata działalności Narodowego Banku Polskiego. Narodziny systemu finansowego PRL*, Warszawa 1996, s. 175; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 163; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1998*, Warszawa 1998, s. 454; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa, 2002, s. 485; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 606; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 619.

Tabl. 121 (269). **Kursy walut według krajów**

A. W latach 1924—1938

Stan w grudniu

Kraje Waluta	1924	1928	1933	1938
	wartość waluty krajowej w centach amerykańskich ^a			
Polska — złoty	19,20	11,20	17,57	18,86
Austria — szyling	14,06	14,10	17,49	18,92
Belgia — belga ^b	4,97	13,90	21,73	16,84
Czechosłowacja — korona	3,02	2,96	4,65	3,42
Finlandia — marka	2,53	2,52	2,27	2,06
Francja — frank	5,39	3,91	6,12	2,63
Hiszpania — peseta	13,96	16,20	12,79	<u>5,00^c</u> 11,05 ^d
Holandia — gulden	40,40	40,20	62,85	54,36
Niemcy — marka	23,80	23,80	37,32	40,08
Rumunia — lej	0,51	0,60	0,92	0,73
Szwajcaria — frank	19,40	19,30	30,25	22,61
Szwecja — korona	27,00	26,80	26,39	24,05
Węgry — pengó ^e	0,0013	17,40	27,04	29,15
Wielka Brytania — funt szterling	469,60	485,20	511,59	467,03
Włochy — lir	4,30	5,24	8,22	5,26

B. W latach 1950—1990

Stan w końcu roku

Kraje Waluta	1950	1970	1990
	wartość USD w walucie krajowej ^f		
Polska — złoty	4,00	4,00	9 500
Austria — szyling	21,42—26,00 ^g	25,83 ^g	10,68
Belgia — frank	50,02	49,68	30,98
Finlandia — marka	2,31 ^g	4,17 ^g	3,63
Francja — frank	3,50	5,52	5,13
Hiszpania — peseta	17,50—25,20 ^g	69,59 ^g	96,91
Holandia — gulden	3,80	3,60	1,69
RFN ^h — marka	4,20	3,65	1,49
Szwajcaria — frank	4,29 ⁱ	4,32 ⁱ	1,29
Szwecja — korona	5,18 ^g	5,16 ^g	5,70
Wielka Brytania — funt szterling	0,36 ^g	0,42	0,52
Włochy — lir	624,82 ^g	623,00	1 130,10

a Kursy rynkowe według notowań nowojorskich; zasadniczo bazowały one na kursach parytetowych, ale w okresach problemów ze stabilizacją walut oraz w okresach przejściowego uelastycznienia kursów przez niektóre kraje w czasie kryzysu lat 30. XX w. mogły się od nich odchyłać; wartości obu kursów podają wskazane źródła. b Belga wprowadzona została w 1926 r. (równała się 5 frankom); w 1924 r. — kurs franka. c, d Kurs według notowań w: c — Madrycie, d — Burgos. e W 1924 r. kurs korony austro-węgierskiej. f Kurs — jeśli nie zaznaczono inaczej — podano jako przeciętną cenę zakupu i sprzedaży walut. g Kurs sprzedaży. h Republika Federalna Niemiec. i Kurs kupna.

Tabl. 121 (269). **Kursy walut według krajów (dok.)**

C. W latach 2000—2016 — średnie

K r a j e Waluta	2000	2010	2016	2000	2010	2016
	wartość USD			wartość euro		
	w walucie krajowej ^k					
P o l s k a — złoty	4,346	3,016	3,943	4,0110	3,9946	4,3625
Strefa euro — euro	1,085	0,755	0,904	x	x	x
Czechy — korona	38,637	19,098	24,440	35,599	25,284	27,034
Rumunia — nowy lej ^l	2,171	3,178	4,059	1,9922	4,2122	4,4904
Szwajcaria — frank	1,688	1,043	0,985	1,5579	1,3803	1,0902
Szwecja — korona	9,161	7,208	8,562	8,4452	9,5373	9,4689
Węgry — forint	282,286	207,944	281,523	260,04	275,48	311,44
Wielka Brytania — funt szterling	0,661	0,647	0,741	0,6095	0,8578	0,81948
Stany Zjednoczone — dolar amerykański	x	x	x	0,9236	1,3257	1,1069

^k W przypadku dolara amerykańskiego przeciętna cena zakupu i sprzedaży walut, w przypadku euro — średnie kursy referencyjne Europejskiego Banku Centralnego; w Polsce średni kurs urzędowy USD i euro w Narodowym Banku Polskim (NBP).

^l Nowy lej wprowadzony od 2005 r. w relacji 10 tys. starych lei=1 nowy lej.

Na podstawie: *Euro/Ecu exchange rates — annual data*, <https://www.appsso.eurostat.ec.europa.eu/> (dostęp czerwiec 2018 r.); *Exchange rates. National, currency units/US dollar 2000—2017*, OECD, <https://data.oecd.org/conversion/exchange-rates> (dostęp czerwiec 2018 r.); *Rocznik Statystyczny 1969*, Warszawa 1969, s. 696; *Rocznik Statystyczny 1992*, Warszawa 1992, s. 510; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 606; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 619, 875; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1981*, Warszawa 1982, s. 368; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000*, Warszawa 2000, s. 482; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2009*, Warszawa 2009, s. 536; *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2012*, Warszawa 2012, s. 532; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1927*, Geneva 1928, s. 166—168; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1930/31*, Geneva 1932, s. 267—268; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1938/39*, Geneva 1940, s. 226; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1940/41*, Geneva 1942, s. 185—189.

Tabl. 122 (270). **Stopy procentowe w latach 1919—1938**

A. W latach 1919—1924 — stopa dyskontowa

Stan w końcu roku

Lata	Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa ^a	Banki prywatne ^b
1919	6—6,5	8
1920	6—6,5	10
1921	7—7,5	15
1922	7—7,5	60
1923	48	500
1924 ^c	48	200

B. W latach 1924—1938 — stopy procentowe od dyskonta i od wkładów

Przeciętne roczne

Wyszczególnienie	1924 ^d	1929	1934	1938
Stopa maksymalna kredytowa (ustawowa) ^e	24,0	12,7	9,5	9,5
Stopa dyskontowa Banku Polskiego S.A.	11,8	8,6	5,0	4,5
Stopa dyskontowa w bankach akcyjnych:				
najniższa	.	.	5,0	4,5
najwyższa	24,0	12,7	9,5	9,5
przeciętna	20,0	12,2	9,0	8,5
Oprocentowanie wkładów na książeczkach oszczędnościowych:				
w Pocztovej Kasie Oszczędności	.	7,0	4,0	3,0
w bankach państwowych	.	7,0	4,0	3,0
Oprocentowanie wkładów w bankach prywatnych ^f	.	6,5—10,0	3,75—6,5	3,0—5,0

a Mimo wysokiej inflacji stopę dyskontową Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej utrzymywano na niskim poziomie: do IX 1921 r. — 6—6,5%, do VI 1923 r. — 7—7,5%, do X 1923 r. — 18%, do XI 1923 r. — 24% (ponadto nadzwyczajna prowizja — 12%), do IV 1924 r. — 48% (ponadto nadzwyczajna prowizja — 24%); od 13 II 1924 r. dla weksli opiewających na złote w zlocie wprowadzono stopę 12%. b Dane dotyczą banków działających w Poznaniu. c Stan w kwietniu. d Okres IV—XII. e Stopę maksymalną wprowadzono w czerwcu 1924 r. wyznaczając jej poziom na 24% (ponadto 12% na pokrycie kosztów handlowych). f Dotyczy banków prywatnych należących do Kartelu Depozytowego w Warszawie.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1938*, Warszawa 1938, s. 199; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 215; W. Morawski, *Bankowość prywatna w II Rzeczypospolitej*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 1996, s. 87; H. Nowak, *Bankowość w Polsce*, tom I, Warszawa 1932, s. 258; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1920/22*, część 2, Warszawa 1923, s. 223; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1927*, Warszawa 1927, s. 266.

Tabl. 123 (271). **Stopy procentowe w latach 1990—2016**

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	1990	1995	2000	2005	2010	2016
	w stosunku rocznym					
Stopy NBP: kredytu lombardowego	37,00	28,00	23,00	6,00	5,00	2,50
redyskonto weksli	48,00	25,00	21,50	4,75	3,75	1,75
referencyjna	—	—	19,00	4,50	3,50	1,50
depozytowa	—	—	—	3,00	2,00	0,50
Oprocentowanie kredytów złotych (średnie ważone) ^a	54—68 ^{bc}	24—44,2 ^{bc}	21,5	8,0	8,2	4,7
dla przedsiębiorstw	.	.	21,2	6,3	6,0	3,7
dla gospodarstw domowych — kon- sumenckie	.	.	22,9	11,2	14,4	7,9
dla gospodarstw domowych — miesz- kaniowe	.	.	.	6,3	5,9	3,6
Oprocentowanie depozytów złotych ^a	.	.	14,3	2,6	2,8	1,0
w tym terminowych ^d	.	.	14,3	3,4	3,9	1,6
w tym gospodarstw domowych	.	.	14,4	2,5	2,8	1,0
bieżące	18—23 ^c	6—16 ^c	7,7	1,3	2,0	0,5
na okres 1 roku ^e	56—65 ^c	22—25 ^c	14,4	3,3	4,1	1,6

a W latach 1990 i 1995 — wielkości minimalne i maksymalne; w latach 2000—2016 — średnie oprocentowanie stanów w umowach złotych. b Stopa kredytów o najmniejszym stopniu ryzyka. c W głównych bankach komercyjnych. d Bez rachunków bieżących e W latach 2005—2016 — ze wskazanym terminem pierwotnym.

Uwaga. W 1985 r. oprocentowanie (w stosunku rocznym) kredytu refinansowego wynosiło 4,0%, a średnia stopa kredytowa wynosiła 6,2%.

Na podstawie: *Finanse 1985—1990*, Warszawa 1992, s. XVI—XVII; *Podstawowe stopy NBP*, NBP, <https://www.nbp.pl>; *Raport roczny 1996*, NBP, Warszawa 1997, s. 111; *Raport roczny 2001*, NBP, Warszawa 2002, s. 190—191; *Raport roczny 2006*, NBP, Warszawa 2006, s. 210—211; *Raport roczny 2011*, NBP, Warszawa 2012, s. 208—209; *Raport roczny 2016*, NBP, Warszawa 2017, s. 228—229; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 619. *Statystyka i sprawozdawczość. Statystyka stóp procentowych*, NBP, <https://www.nbp.pl> (dostęp czerwiec 2018 r.).

GIEŁDA PAPIERÓW WARTOŚCIOWYCH

Tabl. 124 (272). **Giełdy pieniężne w latach 1925—1938**

Wyszczególnienie	1925	1929	1930	1934	1938
O g ó ł e m					
Liczba transakcji w tys.	182	69	56	52	56
Obroty w mln zł	767	584	747	510	564
waluty ^a	723	466	619	396	441
papiery wartościowe	45	118	128	114	123
akcje	24	32	24	12	19
papiery procentowe ^b	20	86	104	102	104
W tym giełda w Warszawie					
Liczba transakcji w tys.	113	49	41	43	46
Obroty w mln zł	725	550	713	495	549
waluty ^a	689	455	604	392	439
papiery wartościowe	36	95	109	103	110
akcje	19	26	20	11	17
papiery procentowe ^b	17	69	89	92	93

^a Monety, banknoty i dewizy. ^b Obligacje pożyczek państwowych i samorządowych oraz obligacje i listy zastawne instytucji finansowych.

Uwaga. Obok giełdy pieniężnej w Warszawie w tablicy uwzględniono giełdy prowincjonalne w: Krakowie, Lwowie, Łodzi, Poznaniu i Wilnie. Dominującą rolę odgrywała giełda warszawska, jej udział w ogólnych obrotach wynosił od 94,5% w 1925 r. do 97,3% w 1938 r. Liczba spółek notowanych na giełdzie warszawskiej wynosiła od 129 w końcu 1925 r. do 48 w końcu 1938 r.

Duże załamanie obrotów na giełdach przyniósł wielki kryzys, który wybuchł w 1929 r. W pierwszej fazie cechowała go m.in. wyprzedaż walorów, stąd wysoki poziom obrotów w 1930 r. wykazany w tablicy. Przejawem kryzysu był bardzo głęboki spadek indeksów akcji spółek. Zrezygnowano z ich prezentowania z uwagi na ograniczoną porównywalność wynikającą m.in. z ujmowania zmiennej liczby spółek (w czasie kryzysu notowania części spółek były zawieszane) oraz różnych metod obliczeń. Według obliczeń Instytutu Badań Koniunktur Gospodarczych i Cen indeks akcji spółek przemysłowych przy podstawie 1928=100 wynosił: w 1929 r. — 71, w 1930 r. — 50, w 1934 r. — 21, w 1938 r. — 44.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 235, 238; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1927*, Warszawa 1927, s. 311.

Tabl. 125 (273). **Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie (wybrane dane) w latach 1995—2016**

Stan w końcu roku

Wyszczególnienie	1995	2000	2010	2016
Liczba sesji (w ciągu roku)	249	250	253	251
Liczba rachunków inwestycyjnych w tys.	808	1 236	1 477	1 395
Liczba notowanych instrumentów:				
spółki	65	225	400	487
w tym zagraniczne	—	—	27	53
obligacje (serie)	33	48	50	153
w tym zagraniczne	—	—	3	4
kontrakty terminowe (serie)	—	16	55	166
opcje (serie)	—	—	106	228
Wartości indeksów:				
WIG (wszystkie spółki)	7 586	17 848	47 490	51 754
WIG20 (20 największych spółek)	792	1 816	2 744	1 948
mWIG40 (średnie spółki)	—	1 005	2 805	4 216
sWIG80 (małe spółki)	1 007	2 749	12 220	14 260
WIG30 (spółki największe i najbardziej płynne)	—	—	2 760	2 243
Stopy zwrotu indeksów w %:				
WIG	1,5	-1,3	18,77	11,38
WIG20	8,2	3,4	14,88	4,77
mWIG40	—	-8,6	19,57	18,18
sWIG80	0,74	31,77	10,18	7,93
WIG30	—	—	14,76	8,08
Giełdowa kapitalizacja w mln zł:				
spółki krajowe	11 271	130 085	542 646	557 124
spółki zagraniczne	—	—	253 836	558 596
obligacje krajowe	12 922	74 103	486 505	617 985
obligacje zagraniczne	—	—	586	3 122
Obroty (w ciągu roku) w mln zł:				
akcje ^a	6 836	84 637	234 288	202 293
obligacje	9 638	2 295	1 428	1 426
kontrakty terminowe	—	29 306	340 648	188 439
opcje: ogółem	—	—	16 888	6 833
według premii	—	—	209	90

a W latach 2000—2016 łącznie z prawami do akcji.

Uwaga. Dane dotyczą głównego rynku Giełdy Papierów Wartościowych.

Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie S.A. (GPW) rozpoczęła działalność 16 IV 1991 r. jako spółka akcyjna z udziałem Skarbu Państwa. W końcu 1991 r. notowanych było 9 spółek krajowych, a przedmiotem obrotu były wyłącznie akcje; odbyło się 36 sesji, a indeks WIG (najstarszy indeks GPW obliczany od pierwszej sesji) wyniósł w końcu 1991 r. 919,1 pkt.

Na podstawie: *Podstawowe statystyki GPW*, <https://www.gpw.pl/podstawowe-statystyki-gpw> (dostęp lipiec 2018 r.); Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002, Warszawa 2002, s. 488.

UBEZPIECZENIA

Tabl. 126 (274). **Działalność zakładów ubezpieczeń w latach 1929—1937**

Wyszczególnienie	1929	1934	1937	1929	1934	1937
	ogółem			w tym zakłady zagraniczne		
Liczba zakładów ^a	60	67	72	7	9	7
Liczba polis ^{ab} w tys.:						
w dziale życiowym	128,7	192,3	261,2	41,6	39,2	42,2
w działach rzeczowych	7 750,6	6 812,2	5 982,9	59,9	70,4	106,4
w tym:						
ogniowym	4 928,2	5 011,6	5 708,1	33,9	48,0	66,8
transportowym	2 673,5	1 714,2	126,8	10,8	10,7	24,0
Suma ubezpieczeń ^a w mln zł:						
w dziale życiowym	1 097,1	709,1	633,6	531,9	300,9	221,8
w działach rzeczowych	57 940,5	39 904,7	42 023,3	3 488,9	3 633,0	4 170,0
w tym:						
ogniowym	52 765,0	36 291,1	38 028,1	3 052,5	3 147,4	3 538,9
transportowym	2 941,5	2 347,5	2 280,5	150,4	139,2	336,7
Zbiór składek w mln zł:						
z ubezpieczeń bezpośrednich ^c	234,0	135,5	133,4	34,7	23,7	19,2
z ubezpieczeń przyjętych do reasekuracji	37,6	14,2	17,9	0,1	—	—
Szkody do pokrycia w mln zł:						
z ubezpieczeń bezpośrednich ^c	151,0	72,4	78,0	11,7	11,5	14,7
w tym w dziale ogniowym	110,4	47,7	44,5	5,3	2,8	5,0
z ubezpieczeń przyjętych do reasekuracji	28,6	7,3	12,7	0,1	—	—

a Stan w końcu roku. b Poza wymienionymi, polisy obejmowały następujące działy: od kradzieży, od gradobicia i inne. c Dotyczy działów: życiowego, ogniowego, od kradzieży, transportowego, od gradobicia i innych.

Uwaga. Z wyjątkiem liczby zakładów dane nie obejmują zakładów wzajemnych mniejszych.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1937*, Warszawa 1937, s. 296—297; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 312—313.

Tabl. 127 (275). **Działalność zakładów ubezpieczeń^a w latach 1950—2016**

A. W latach 1950—1990

Wyszczególnienie	1950	1960	1970	1980	1990 ^b
Liczba ubezpieczeń w tys.					
Ogółem	23 319	41 699	74 756	301 064^c	74 202
w tym ubezpieczenia:					
Obowiązkowe w rolnictwie ^d	9 787	17 773	18 988	37 673	4 687
Obowiązkowe komunikacyjne	—	—	2 202	4 682	10 009
Dobrowolne majątkowe	8 118	2 309	9 324	200 820 ^c	10 818
Dobrowolne od następstw nieszczęśliwych wypadków ...	5 112	17 993	35 651	42 629	12 671
Dobrowolne na życie i rentowe	302	3 624	8 591	15 260	18 986
Składki przypisane w mln zł^e					
Ogółem	810	3 691	10 466	39 067^c	7 203,4
w tym ubezpieczenia:					
Obowiązkowe w rolnictwie ^d	324	1 958	2 762	6 605	639,3
Obowiązkowe komunikacyjne	—	—	1 164	6 541	2 954,6
Dobrowolne majątkowe	443	937	2 758	10 918 ^c	2 443,8
Dobrowolne od następstw nieszczęśliwych wypadków ...	12	209	742	3 070	123,2
Dobrowolne na życie i rentowe	31	587	3 040	11 933	571,2
Liczba odszkodowań i świadczeń w tys.					
Ogółem	456	1 328	2 325	5 492^c	4 341
w tym ubezpieczenia:					
Obowiązkowe w rolnictwie ^d	162	677	641	2 114	251
Obowiązkowe komunikacyjne	—	—	68	297	768
Dobrowolne majątkowe	286	413	889	1 535 ^c	982
Dobrowolne od następstw nieszczęśliwych wypadków ...	7	64	158	273	233
Dobrowolne na życie i rentowe	1	174	569	1 273	1 974
Odszkodowania i świadczenia zarachowane w mln zł^e					
Ogółem	376	2 669	7 986	39 412^c	4 998,4
w tym ubezpieczenia:					
Obowiązkowe w rolnictwie ^d	163	1 488	2 082	13 116	417,0
Obowiązkowe komunikacyjne	—	—	663	4 971	2 411,4
Dobrowolne majątkowe	208	633	2 590	9 799 ^c	1 590,8
Dobrowolne od następstw nieszczęśliwych wypadków ...	4	203	571	1 995	36,9
Dobrowolne na życie i rentowe	1	345	2 080	9 531	353,4

a Dane dotyczą PZU oraz w latach 1990—2016 innych zakładów ubezpieczeń zorganizowanych w formie spółek akcyjnych lub towarzystw ubezpieczeń wzajemnych. b W zakresie liczby ubezpieczeń oraz liczby odszkodowań i świadczeń nie ujęto Towarzystwa Ubezpieczeń i Reasekuracji „Warta” S.A. i Zakładu Ubezpieczeń i Reasekuracji „Polonia” S.A. c Wzrost liczby ubezpieczeń wynikał z ubezpieczeń majątkowych zwierząt gospodarskich. d W latach 1980 i 1990 łącznie z ubezpieczeniem od odpowiedzialności cywilnej rolników. e W 1990 r. w mld zł.

Tabl. 127 (275). **Działalność zakładów ubezpieczeń^a w latach 1950—2016 (cd.)**

B. W latach 2005—2016 — ubezpieczenia z działalności bezpośredniej

Wyszczególnienie	2005	2010	2016	2005	2010	2016
	liczba polis czynnych w końcu roku w tys.			składki przypisane brutto w mln zł		
Dział I — ubezpieczenia na życie						
Ogółem	x	x	x	15 203	31 351	23 823
w tym ubezpieczenia:						
Na życie	7 945	7 419	9 057	6 899	18 763	7 805
Na życie związane z ubezpieczeniowym fundu- szem kapitałowym	1 797	2 496	2 955	5 610	8 119	10 325
Wypadkowe i chorobowe	4 489	9 306	15 536	2 515	4 266	5 429
Dział II — pozostałe ubezpieczenia osobowe i majątkowe						
Ogółem	x	x	x	15 337	22 237	30 267
w tym ubezpieczenia:						
Casco pojazdów lądowych (z wyjątkiem pojaz- dów szynowych)	3 934	5 052	6 051	4 364	5 259	6 576
Szkód spowodowanych żywiołami	5 987	8 611	10 353	1 685	2 399	2 978
w tym obowiązkowe budynków gospodarstw rolnych	1 492	1 612	1 794	293	389	473
Odpowiedzialności cywilnej wynikającej z posia- dania i użytkowania pojazdów lądowych	14 724	18 348	23 613	5 519	7 528	11 661
w tym obowiązkowe posiadaczy pojazdów mechanicznych	14 025	18 088	23 289	5 396	7 382	11 390
Odpowiedzialności cywilnej ogólnej	2 974	6 347	9 069	707	1 244	1 864
w tym obowiązkowe rolników	1 504	1 421	1 507	36	51	60

a Dane dotyczą PZU oraz w latach 1990—2016 zakładów ubezpieczeń zorganizowanych w formie spółek akcyjnych lub towarzystw ubezpieczeń wzajemnych.

Tabl. 127 (275). **Działalność zakładów ubezpieczeń^a w latach 1950—2016 (dok.)**

B. W latach 2005—2016 — ubezpieczenia z działalności bezpośredniej (dok.)

Wyszczególnienie	2005	2010	2016	2005	2010	2016
	liczba odszkodowań i świadczeń wypłaconych w tys.			odszkodowania i świadczenia brutto wypłacone w mln zł		
Dział I — ubezpieczenia na życie						
Ogółem	x	x	x	7 504	22 561	18 276
w tym ubezpieczenia:						
Na życie	1 418	1 344	1 388	4 386	16 096	6 230
Na życie związane z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym	305	315	1 123	1 932	4 669	9 600
Wypadkowe i chorobowe	851	959	1 994	985	1 584	2 241
Dział II — pozostałe ubezpieczenia osobowe i majątkowe						
Ogółem	x	x	x	8 082	13 964	17 484
w tym ubezpieczenia:						
Casco pojazdów lądowych (z wyjątkiem pojazdów szynowych)	624	844	1 009	3 099	3 860	4 200
Szkód spowodowanych żywiołami	117	510	345	584	2 362	1 308
w tym obowiązkowe budynków gospodarstw rolnych	25	90	25	98	512	125
Odpowiedzialności cywilnej wynikającej z posiadania i użytkowania pojazdów lądowych	717	1 070	1 493	3 212	5 284	7 980
w tym obowiązkowe posiadaczy pojazdów mechanicznych	697	1 048	1 454	2 944	5 087	7 845
Odpowiedzialności cywilnej ogólnej	98	285	247	188	588	874
w tym obowiązkowe rolników	4	4	5	15	25	36

a Dane dotyczą PZU oraz w latach 1990—2016 zakładów ubezpieczeń zorganizowanych w formie spółek akcyjnych lub towarzystw ubezpieczeń wzajemnych.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1992*, Warszawa 1992, s. 159; *Rocznik Statystyczny Finansów 1945—1967*, Warszawa 1968, s. 270—271; *Rocznik Statystyczny Finansów 1982*, Warszawa 1983, s. 214; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 493—494; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 631—634.

FINANSE PUBLICZNE

Tabl. 128 (276). **Budżet państwa w latach 1921—1938/39**A. W latach 1921—1923^a

Wyszczególnienie	Dochody	Wydatki	Deficyt (–)
	w miliardach marek polskich		
1921 ..... preliminarz	135,2	208,9	–73,7
..... wykonanie	104,9	267,6	–162,7
1922 ..... preliminarz	458,6	591,6	–133,0
..... wykonanie	498,3	968,4	–470,1
1923 ..... preliminarz	3 561,7	6 118,6	–2 556,9
..... wykonanie	91 432,2	205 136,8	–113 704,6

B. W latach 1924/25—1938/39^b — wykonanie

L a t a	Dochody	Wydatki	Nadwyżka (+)/ deficyt (–)
	w milionach złotych		
1924/25	1 504	1 677	–173
1925/26	1 572	1 808	–236
1926/27	2 128	1 972	+156
1927/28	2 771	2 556	+215
1928/29	3 008	2 841	+167
1929/30 ^c	3 029	2 993	+36
1930/31	2 750	2 814	–64
1931/32	2 261	2 467	–206
1932/33	2 000	2 245	–245
1933/34	1 860	2 231	–371
1934/35	2 194 ^d	2 302	–108
1935/36	2 030	2 337	–307
1936/37	2 217	2 213	+4
1937/38	2 432	2 411	+21
1938/39	2 474 ^e	2 458 ^e	+16

a Z powodu wysokich deficytów przedstawianych przez kolejne rządy w projektach ustaw budżetowych, Sejm nie uchwalał budżetów, a rządy pracowały w oparciu o preliminarze. b Dane dotyczą lat budżetowych, tj. okresu od 1 IV do 31 III roku następnego; kwoty dla lat 1934/35—1938/39 według układu budżetu roku 1939/40. c Dane po korekcie dokonanej w drugiej połowie lat 30. XX w. (przed korektą: dochody — 3 031 mln zł, wydatki — 2 992 mln zł, nadwyżka — 39 mln zł). d W tym 175 mln zł pożyczki narodowej. e Bez dochodów i wydatków funduszu obrotowego reformy rolnej.

Na podstawie: Z. Landau, J. Tomaszewski, *Gospodarka Polski międzywojennej*, tom I 1918—1923, Warszawa 1967, s. 273; *Mały Rocznik Statystyczny 1936*, Warszawa 1936, s. 265; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 376—377; *Rocznik Ministerstwa Skarbu*, Warszawa 1928, s. 63; *Rocznik Ministerstwa Skarbu 1927—1930*, Warszawa 1931, s. 40; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1923*, Warszawa 1924, s. 188.

Tabl. 129 (277). **Budżet państwa i budżety terenowe w latach 1947—2016**

A. W latach 1947—1990 — budżet państwa

Lata	Dochody			Środki wyrównawcze dla budżetów terenowych ^a	Wydatki			Wynik — nadwyżka (+)/niedobór (-)
	ogółem ^b	budżet centralny ^c	budżety terenowe (dochody własne)		ogółem	budżet centralny	budżety terenowe ^c	
w miliardach złotych								
1947	9,5 ^{de}	—	—	—	10,5 ^{de}	—	—	-1,0 ^d
1950	47,4 ^e	—	—	—	39,6 ^e	—	—	+7,8
1951	63,6	61,9	1,7	7,3	51,7	43,8	7,9	+11,9
1960	209,5	183,1	26,4	26,4	200,1	147,4	52,7	+9,4
1970	389,6	344,1	45,5	55,4	379,3	279,0	100,3	+10,3
1980	1 220,2	1 151,7	63,5	207,0	1 246,3	977,8	268,5	-26,1
1990	196 240,5	137 795,1	57 343,5	16 458,5	193 801,3	121 330,8	72 470,5	+2 439,2

B. W latach 2000—2016 — budżet państwa i budżety jednostek samorządu terytorialnego

Lata	Dochody	Wydatki	Wynik — nadwyżka (+)/niedobór (-)
	w milionach złotych		

Budżet państwa

2000	135 664	151 055	-15 391
2010	250 303	294 894	-44 591
2016	314 684	360 843	-46 160

Budżety jednostek samorządu terytorialnego^f

2000	72 610	75 747	-3 137
2010	162 797	177 766	-14 970
2016	213 669	206 035	+7 634

a Dotacje dla budżetów terenowych oraz do 1980 r. udziały budżetów terenowych w dochodach budżetu centralnego. b W latach 1947—1970 bez nadwyżek budżetowych z lat ubiegłych, w latach 1980 i 1990 łącznie z nadwyżkami i funduszami zasobowymi z lat ubiegłych nieuwzględnionymi w dalszym podziale (w 1980 r. — 5,0 mld zł, w 1990 r. — 1 101,9 mld zł). c W latach 1970—1990 bez rozliczeń budżetów terenowych z budżetem centralnym, a w wydatkach budżetów terenowych — również bez rozliczeń między budżetami terenowymi. d W 1947 r. przeliczono na złote po wymianie złotego w 1950 r. e łącznie z budżetami jednostek objętych w 1951 r. budżetem państwa, m.in. związku samorządu terytorialnego i Zakład Ubezpieczeń Społecznych. f Dotyczy gmin, powiatów i województw.

Ze względu na zmiany klasyfikacji budżetowej i zmiany w systemie finansowym, dane nie są w pełni porównywalne, dotyczy to zwłaszcza danych według działów. Zmiany w systemie finansów państwa dokonane w latach 90. XX w., w tym decentralizacja finansów publicznych w 1999 r. (wprowadzone od 1 I 1999 r. reformy finansów samorządu terytorialnego, służby zdrowia i ubezpieczeń społecznych), spowodowały nieporównywalność zakresową danych za lata 2000—2016 z danymi za lata wcześniejsze.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1962*, Warszawa 1962, s. 416; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 585; *Rocznik Statystyczny 1987*, Warszawa 1987, s. 107; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 145; *Rocznik Statystyczny Finansów 1945—1967*, Warszawa 1968, s. 36—37; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1998*, Warszawa 1998, s. 468, 474; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. 501—502, 509—510; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 58—59, 643—644, 653—655.

Tabl. 130 (278). **Dochody budżetu państwa według rodzajów dochodów w latach 1924/25—1938/39^a**

Wyszczególnienie	1924/25	1929/30	1934/35	1938/39
	w milionach złotych			
Ogółem	1 504	3 03,1^b	2 194^c	2 474^d
Administracja	1 170	2 03,4	1 531	1 664
daniny publiczne	967	1 736	964	1 420
podatki od: dochodu	46	278	188	459
majątku	209	154	163	153
obrotu	292	551	258	384
spożycia	103	192	184	230
inne podatki	24	166	91	42
cło	293	395	80	152
zaopatrzenia	16	27	49	42
inne	187	271	518	202
Przedsiębiorstwa ^e	—	111	39	89
Monopole ^e	334	886	624	721
w tym:				
tytoniowy	155	390	339	349
spirytusowy	148	410	200	294

a Dane dotyczą lat budżetowych; w latach 1934/35 i 1938/39 w układzie budżetu roku 1939/40. b Dane przed korektą; patrz notka c do tabl. 128 na str. 323. c W tym 175 mln zł pożyczki narodowej. d Bez dochodów funduszu obrotowego reformy rolnej. e Wpłaty do Skarbu Państwa.

Szacuje się, że w latach 1921—1923 normalne dochody budżetu państwa (wpływy podatkowe, wpłaty monopoli skarbowych i cła) pozwalały na sfinansowanie 40—60% wydatków. Pozostałym źródłem ich finansowania był kredyt Skarbu Państwa w instytucji emisyjnej, tj. Polskiej Krajowej Kasie Pożyczkowej. Ta metoda finansowania deficytu budżetowego była najważniejszą przyczyną inflacji, która w 1923 r. przerodziła się w hiperinflację.

W 1924 r. wprowadzono podział budżetu na 3 części: A — administracja (w ujęciu brutto, tj. w budżecie uwzględniano zarówno wpływy, jak i wydatki jednostek budżetowych), B — przedsiębiorstwa państwowe, C — monopole skarbowe (pozycje B i C w ujęciu netto, tj. do budżetu wprowadzano jedynie wynik działalności, mogły to być zyski lub straty).

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1931*, Warszawa 1931, s. 150; *Mały Rocznik Statystyczny 1932*, Warszawa 1932, s. 148; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 371, 377, 380; *Rocznik Ministerstwa Skarbu*, Warszawa 1928, s. 63, 68; *Rocznik Ministerstwa Skarbu 1927—1930*, Warszawa 1931, s. 40, 75; obliczenia własne.

Tabl. 131 (279). **Wydatki budżetu państwa według rodzajów wydatków
w latach 1921—1938/39**
A. W latach 1921 i 1923

Wyszczególnienie	1921	1923 ^a
	w odsetkach	
Ogółem	100,0	100,0
Administracja	86,9	87,4
w tym ministerstwa:		
Spraw Wojskowych	37,1	41,7
Spraw Wewnętrznych	5,2	6,8
Skarbu	10,5	13,4
Sprawiedliwości	2,0	2,4
Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego	6,2	9,2
Poczt i Telegrafów	2,6	3,4
Zdrowia Publicznego	1,6	0,9
Robót Publicznych	4,6	4,7
Pracy i Opieki Społecznej	1,1	1,1
Reform Rolnych	1,8	1,0
Apropowizacji	7,8	—
Przedsiębiorstwa ^b	13,1	12,5
Monopole ^b	0,0	0,1

a Preliminarz. *b* Dopłaty ze Skarbu Państwa.

Tabl. 131 (279). **Wydatki budżetu państwa według rodzajów wydatków w latach 1921—1938/39 (dok.)**

B. W latach 1924/25—1938/39^c

Wyszczególnienie	1924/25	1929/30	1934/35	1938/39
	w odsetkach			
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0^d
Administracja	97,0	99,0	98,8	99,8
w tym:				
ministerstwa ^e :				
Spraw Wojskowych ^f	41,3	28,3	35,0	33,6
Spraw Wewnętrznych	10,2	8,4	9,0	9,0
Skarbu	5,5	5,3	5,2	6,2
Sprawiedliwości	4,2	4,1	4,1	3,9
Przemysłu i Handlu	0,5	2,1	1,8	2,1
Komunikacji	0,1	0,9	0,8	3,0
Rolnictwa i Reform Rolnych	2,9	3,9	1,8	2,5
Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego	15,8	15,4	14,1	14,7
Robót Publicznych	4,2	5,5	—	—
Opieki Społecznej	1,9	3,4	3,0	2,7
emerytury	2,6	5,1	7,4	7,3
renty inwalidzkie i pensje	5,0	5,2	4,9	4,3
długi państwowe	0,8	8,4	8,7	8,0
Przedsiębiorstwa ^b	3,0	1,0	0,4	0,2
Fundusze	—	—	0,8	—

^b Dopłaty ze Skarbu Państwa. ^c Dane dotyczą lat budżetowych; w latach 1934/35 i 1938/39 w układzie budżetu roku 1939/40. ^d Bez wydatków funduszu obrotowego reformy rolnej. ^e Z powodu zmian zakresu działalności ministerstw dane mogą być częściowo nieporównywalne. ^f Wydatki tego ministerstwa mieściły się również w wydatkach innych resortów; szacuje się je na 40% wydatków ogółem w latach budżetowych 1936/37—1939/40.

W związku z autonomią województwa śląskiego istniał odrębny **Skarb Śląski**:

	dochody wydatki			dochody wydatki	
	w milionach złotych			w milionach złotych	
1924	85,7	93,1	1934/35	76,3	65,8 ^a
1929/30	162,1	176,9	1939/40 (preliminarz)	102,5	102,5

^a Ponadto 0,6 mln zł na cele inwestycyjne.

Skarb Śląski uiszczal na rzecz Skarbu Państwa specjalną wpłatę na cele ogólnopaństwowe.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1936*, Warszawa 1936, s. 266; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 379, 391; *Rocznik Ministerstwa Skarbu*, Warszawa 1928, s. 66; *Rocznik Ministerstwa Skarbu 1927—1930*, Warszawa 1931, s. 45; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1923*, Warszawa 1924, s. 188; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1925/26*, Warszawa 1927, s. 523—524; obliczenia własne.

Tabl. 132 (280). **Dochody i wydatki budżetu państwa według grup w latach 1951—2016**A. W latach 1951—1990^a

Wyszczególnienie	1951	1960	1970	1980	1990
	w miliardach złotych				
Dochody					
Ogółem	63,6	209,5	389,6	1 220,2	196 240,5
w tym:					
Przedsiębiorstwa i inne uspołecznione jednostki gospodarcze	40,8 ^b	145,9 ^b	314,6	933,5	158 864,1
Finanse i ubezpieczenia społeczne	.	.	33,0	220,6	20 502,0
Dochody od gospodarki nieuspołecznionej ^c i od ludności	7,4	22,9	35,5	28,9	11 355,7
podatki i opłaty od gospodarki nieuspołecznionej ^c	3,8 ^d	8,9	10,6	14,3	7 898,8
podatki i opłaty od ludności	3,6 ^d	14,0	24,9	14,6	3 456,9
Wydatki					
Ogółem	51,7	200,1	379,3	1 246,3	193 801,3
Wydatki bieżące	32,3^e	152,2^e	328,8	1 141,7	172 165,3
w tym:					
Przedsiębiorstwa i inne uspołecznione jednostki gospodarcze	5,3	70,4 ^f	141,6	757,2	50 104,5
w tym:					
przemysł	.	.	20,3	248,9	15 406,4
gospodarka komunalna	.	.	5,7	28,1	6 065,5
gospodarka mieszkaniowa oraz niematerialne usługi komunalne	.	.		37,0	11 922,4
Nauka	0,5	0,7	3,0	16,4	421,9
Oświata i wychowanie oraz szkolnictwo wyższe	4,0	14,2	28,5	80,0	28 249,9
w tym szkolnictwo wyższe	0,6	2,2	5,1	18,9	6 211,8
Ochrona zdrowia i opieka społeczna	3,4	13,7	29,2	93,1	32 671,3
Administracja państwowa i wymiar sprawiedliwości	6,5	11,7	16,4	49,5	7 711,6
Bezpieczeństwo publiczne					
Finanse i ubezpieczenia społeczne	.	.	70,2	58,8	28 496,0
w tym ubezpieczenia społeczne	5,3 ^g	22,0 ^g	16,6	53,5	16 543,4
Obrona narodowa	3,8	14,2	34,1	66,6	13 598,8
Inwestycje i kapitalne remonty	19,4^h	47,9^h	50,5	104,6	21 636,0

a W latach 1951—1970 bez nadwyżek budżetowych z lat ubiegłych, w latach 1980 i 1990 łącznie z nadwyżkami i funduszami zasobowymi z lat ubiegłych. b Łącznie z wpłatami jednostek świadczących usługi socjalne i kulturalne oraz instytucji finansowych. c W 1990 r. — od sektora prywatnego. d Dane szacunkowe. e—g Łącznie z: e — wydatkami na kapitalne remonty, f — instytucjami finansowymi, g — wydatkami na emerytury i renty, które w latach późniejszych wypłacano z Funduszu Emerytalnego (utworzonego w 1968 r.). h Wyłącznie na inwestycje.

Tabl. 132 (280). **Dochody i wydatki budżetu państwa według grup w latach 1951—2016 (cd.)**
B. W latach 2000—2016

Wyszczególnienie	2000 ⁱ	2010	2016
	w milionach złotych		
Dochody			
Ogółem	135 664	250 303	314 684
Dochody podatkowe	119 644	222 553	273 138
podatki pośrednie	79 671	165 190	193 740
w tym:			
podatek od towarów i usług (VAT)	51 750	107 880	126 584
podatek akcyzowy	27 312	55 684	65 749
podatek dochodowy	39 956	57 363	74 614
w tym od osób fizycznych	23 088	35 593	48 232
Dochody niepodatkowe	16 020	24 502	40 131
w tym:			
wpłaty z zysku Narodowego Banku Polskiego	2 206	3 957	7 907 ^k
wpływy z cła	5 080	1 664	3 178
Środki z Unii Europejskiej i innych źródeł niepodlegające zwrotowi ^l	x	3 248	1 414
Wydatki			
Ogółem	151 055	294 894	360 843
Według kierunków			
Dotacje i subwencje	85 499	145 245	194 575
w tym:			
dotacje do: Funduszu Ubezpieczeń Społecznych	15 366	38 112	44 848
Funduszu Emerytalno-Rentowego	13 213	14 936	16 373
dotacje celowe dla jednostek samorządu terytorialnego	13 256	20 817	44 464
subwencja ogólna dla jednostek samorządu terytorialnego	25 860	46 910	52 739
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	13 175	20 892	26 003
Wydatki bieżące jednostek budżetowych	26 928	53 907	66 164
w tym wynagrodzenia ^m	13 977	36 078	43 280
Wydatki majątkowe ⁿ	7 428	15 439	17 701
Obsługa długu publicznego (krajowego i zagranicznego)	18 025	34 143	32 056
Środki własne Unii Europejskiej (wpłaty do UE)	x	14 345	19 168
Współfinansowanie projektów z udziałem środków UE	x	10 923	5 176

ⁱ Wydatki według działów — dane za 2001 r. (wydatki ogółem w 2001 r. — 172 885 mln zł). ^k Łącznie z wpłatami od Banku Gospodarstwa Krajowego (45 mln zł). ^l Środki na realizację projektów pomocy technicznej. ^m, ⁿ Łącznie z: ^m — pochodnymi od wynagrodzeń (składkami na obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i Fundusz Pracy oraz w latach 2010 i 2016 — na Fundusz Emerytur Pomostowych), ⁿ — dotacjami na inwestycje jednostek samorządu terytorialnego.

Tabl. 132 (280). **Dochody i wydatki budżetu państwa według grup w latach 1951—2016 (dok.)**
B. W latach 2000—2016 (dok.)

Wyszczególnienie	2000 ⁱ	2010	2016
	w milionach złotych		
Wydatki (dok.)			
Według wybranych działań			
Rolnictwo i łowiectwo; leśnictwo	3 105	10 287	6 933
Transport i łączność	4 694	9 082	11 121
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	688	460	656
Gospodarka mieszkaniowa	3 774	1 443	1 824
Nauka	3 090	4 200	5 529
Oświata i wychowanie	1 780	1 621	3 694
Szkolnictwo wyższe	6 371	11 722	15 356
Ochrona zdrowia	4 601	6 864	8 264
Pomoc społeczna i pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	14 635	17 094	39 320
Administracja publiczna	6 150	11 545	13 300
Obsługa długu Skarbu Państwa	21 005 ^o	34 143	32 056
Wymiar sprawiedliwości	4 405	9 702	11 484
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	7 758	12 922	14 334
Obowiązkowe ubezpieczenia społeczne	46 066	71 787	84 609
Obrona narodowa	8 875	18 549	28 297

ⁱ Wydatki według działań — dane za 2001 r. (wydatki ogółem w 2001 r. — 172 885 mln zł). o Łącznie z wydatkami bieżącymi jednostek budżetowych związanych z obsługą długu publicznego.

U w a g a. Dane za lata 1951—1980 podano w dostosowaniu do układu budżetu 1990 r.

Na podstawie: *Finanse 1985—1990*, Warszawa 1992, s. 56—57; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 145—146; *Rocznik Statystyczny Finansów 1945—1967*, Warszawa 1968, s. 51, 53, 55—61; *Rocznik Statystyczny Finansów 1971*, Warszawa 1971, s. 34—36; *Rocznik Statystyczny Finansów 1982*, Warszawa 1983, s. 14—16, 57—58; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 629—630, 634; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 643—644, 649.

Tabl. 133 (281). **Dochody i wydatki budżetów związków samorządu terytorialnego w latach 1929/30—1938/39^a**

Wyszczególnienie	1929/30	1934/35	1938/39 ^b
	w milionach złotych		
Dochody			
Ogółem	1 249,1	696,2^c	771,2^c
zwyczajne	.	585,9	628,3
nadzwyczajne	.	110,3	142,9
w tym:			
Majątek	57,2	40,3	29,8
Wpłaty przedsiębiorstw	88,0	71,9	75,1
Subwencje i dotacje	55,6	40,3	66,9
Zwroty	.	45,1	66,7
Opłaty za korzystanie z urzędzeń i zakładów	66,2	58,2	61,5
Daniny samorządowe	734,5	338,9	380,3
Pożyczki (łącznie z konwersją)	155,1	64,5	60,0
Wydatki			
Ogółem	1 285,4	682,1^d	777,2^d
Zwyczajne	880,9	563,3	605,7
w tym:			
zarząd ogólny	228,7	125,3	141,2
spłata długów	76,5	80,3	69,9
drogi i place publiczne, pomiary i plany rozbudowy	133,4 ^e	76,1	81,1
oświata	132,4	59,2	61,5
kultura i sztuka	23,8	6,6	9,2
zdrowie publiczne i opieka społeczna	188,7	135,7	148,9
bezpieczeństwo publiczne	53,0	28,3	30,5
Nadzwyczajne	404,5	118,8	171,5
w tym:			
majątek	0,1	11,9	15,9
przedsiębiorstwa	80,3	23,1	39,7
drogi i place publiczne, pomiary i plany rozbudowy	105,4 ^e	37,6	63,0
oświata	60,4	12,6	} 21,1
kultura i sztuka	3,2	1,2	
zdrowie publiczne i opieka społeczna	48,8	10,9	

a Dane dotyczą lat budżetowych. b Preliminarz. c Bez nadwyżek budżetowych z lat ubiegłych. d Bez pokrycia niedoborów budżetowych z lat ubiegłych. e Komunikacja.

Uwaga. Z powodu zmian zasad budżetowania dane za rok budżetowy 1929/30 nie są w pełni porównywalne z danymi za lata 1934/35 i 1938/39.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1931*, Warszawa 1931, s. 153—154; *Mały Rocznik Statystyczny 1932*, Warszawa 1932, s. 151—152; *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 396.

Tabl. 134 (282). **Dochody i wydatki budżetów terenowych w latach 1951—2016**A. W latach 1951—1990 — budżety terenowe^a

Wyszczególnienie	1951	1960	1970	1980	1990
	w miliardach złotych				
Dochody					
Ogółem	9,0	57,9	103,4	275,5	74 903,9
Dochody własne	1,7	26,4	45,5	63,5	57 343,5
Środki nadwyżek budżetowych i funduszy zasobowych z lat ubiegłych	—	5,1	2,5	5,0	1101,9
Środki wyrównawcze ^b	7,3	26,4	55,4	207,0	16 458,5
udziały w dochodach budżetu centralnego ^c	4,3	0,6	44,4	121,7	—
dotacje z budżetu centralnego	3,0	25,8	11,0	85,3	16 458,5
Wydatki					
Ogółem	7,9	52,7	100,3	268,5	72 470,5
Wydatki bieżące	6,1 ^d	35,5 ^d	73,9	209,9	59 641,3
w tym:					
przedsiębiorstwa i inne uspołecznione jednostki gospodarcze	1,3	10,9	19,5	50,4	14 768,5
oświata i wychowanie	3,4	21,5	23,7	58,8	20 200,6
kultura i sztuka				6,5	120,3
ochrona zdrowia i opieka społeczna			25,2	80,5	20 066,5
kultura fizyczna i sport oraz turystyka i wypoczynek				2,3	823,8
administracja terenowa	1,3	3,1	4,4	10,6	3 097,2
Wydatki na inwestycje i kapitalne remonty	1,8 ^e	17,2 ^e	26,3	58,6	12 829,2

B. W latach 2000—2016 — jednostki samorządu terytorialnego

Wyszczególnienie	Ogółem	Gminy ^f	Miasta na prawach powiatu	Powiaty	Województwa
	w milionach złotych				
2000					
Dochody					
Ogółem	72 610	34 584	21 766	12 555	3 705
Dochody własne	30 290	18 165	10 541	992	592
w tym środki na dofinansowanie własnych zadań ze źródeł pozabudżetowych	738	595	123	17,0	2,4
Dotacje celowe	16 462	4 750	4 426	5 574	1 712
Subwencja ogólna z budżetu państwa	25 858	11 669	6 800	5 989	1 400
Wydatki					
Ogółem	75 747	36 211	23 084	12 664	3 787
Wydatki bieżące	62 215	28 667	19 142	11 719	2 687
w tym wynagrodzenia ^g	32 796	14 952	9 710	7 376	758
Wydatki majątkowe	13 532	7 544	3 943	946	1 100
w tym inwestycyjne ^h	13 209	7 454	3 722	945	1 088

a W latach 1970—1990 bez rozliczeń z budżetem centralnym, a w wydatkach również bez rozliczeń między budżetami terenowymi. b, c W 1990 r.: b — środki zasilające, c — dochody własne. d Łącznie z wydatkami na kapitalne remonty. e Wyłącznie wydatki inwestycyjne. f Bez dochodów i wydatków gmin mających również status miasta na prawach powiatu. g, h Łącznie z: g — pochodnymi od wynagrodzeń (składkami na obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i Fundusz Pracy oraz w latach 2010 i 2016 — na Fundusz Emerytur Pomostowych), h — dotacjami na finansowanie inwestycji samorządowych zakładów budżetowych oraz w latach 2000 i 2010 — gospodarstw pomocniczych i funduszy celowych i w 2000 r. — środków specjalnych.

Tabl. 134 (282). **Dochody i wydatki budżetów terenowych w latach 1951—2016 (dok.)**

B. W latach 2000—2016 — jednostki samorządu terytorialnego (dok.)

Wyszczególnienie	Ogółem	Gminy ^f	Miasta na prawach powiatu	Powiaty	Województwa
	w milionach złotych				
2010					
Dochody					
Ogółem	162 797	72 311	53 886	22 496	14 104
Dochody własne	78 588	32 264	34 284	6 337	5 703
w tym środki na dofinansowanie własnych zadań ze źródeł pozabudżetowych	2 476	1 408	786	214	67,5
Dotacje	37 038	17 370	7 798	6 410	5 459
Subwencja ogólna z budżetu państwa	47 171	22 676	11 804	9 750	2 942
Wydatki					
Ogółem	177 766	79 741	58 954	23 826	15 245
Wydatki bieżące	133 517	59 753	45 836	18 626	9 302
w tym wynagrodzenia ^g	57 908	26 671	18 532	10 571	2 135
Wydatki majątkowe	44 249	19 988	13 118	5 201	5 943
w tym inwestycyjne ^h	43 282	19 690	12 698	5 181	5 712
2016					
Dochody					
Ogółem	213 669	101 795	74 420	23 948	13 506
Dochody własne	106 683	45 135	45 869	8 474	7 205
w tym środki na dofinansowanie własnych zadań ze źródeł pozabudżetowych	561	296	131	86,0	48,8
Dotacje	53 949	30 299	14 070	5 245	4 335
Subwencja ogólna z budżetu państwa	53 036	26 361	14 481	10 229	1 965
Wydatki					
Ogółem	206 035	98 175	71 942	23 301	12 617
Wydatki bieżące	180 204	87 222	63 373	20 302	9 307
w tym wynagrodzenia ^g	73 576	34 029	24 395	12 518	2 634
Wydatki majątkowe	25 831	10 954	8 569	2 998	3 310
w tym inwestycyjne ^h	24 408	10 649	7 713	2 963	3 083

^f Bez dochodów i wydatków gmin mających również status miasta na prawach powiatu. ^g, ^h Łącznie z: ^g — pochodnymi od wynagrodzeń (składkami na obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i Fundusz Pracy oraz w latach 2010 i 2016 — na Fundusz Emerytur Pomostowych), ^h — dotacjami na finansowanie inwestycji samorządowych zakładów budżetowych oraz w latach 2000 i 2010 — gospodarstw pomocniczych i funduszy celowych i w 2000 r. — środków specjalnych.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1962*, Warszawa 1962, s. 416; *Rocznik Statystyczny 1973*, Warszawa 1973, s. 591; *Rocznik Statystyczny 1987*, Warszawa 1987, s. 113; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 155; *Rocznik Statystyczny Finansów 1945—1967*, Warszawa 1968, s. 45—47; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 638—640; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 653—655.

Tabl. 135 (283). **Wdrażanie unijnych programów operacyjnych za lata 2004—2013**

A. Programy operacyjne za lata 2004—2006

Stan w maju 2013 r.

Programy operacyjne/inicjatywy wspólnotowe	Liczba projektów	Wartość całkowita projektów	Dofinansowanie Unii Europejskiej
		w milionach złotych	
Ogółem^a	88 448	69 984,4	35 657,6
Program Operacyjny Pomoc Techniczna	155	138,8	104,1
Inicjatywa Wspólnotowa Equal	287	761,3	570,9
Inicjatywa Wspólnotowa Interreg IIIA	1 055	1 041,5	698,5
Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Obszarów Wiejskich	49 837	12 061,7	4 513,9
Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich	4 034	8 514,5	6 186,7
Sektorowy Program Operacyjny Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb	4 123	1 556,0	822,3
Sektorowy Program Operacyjny Transport	146	9 544,3	5 611,4
Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw	15 156	14 871,5	4 911,7
Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego	13 655	21 494,8	12 238,0

a Ponadto 130 projektów w ramach strategii wykorzystania Funduszu Spójności na lata 2004—2006 z kwotą dofinansowania z Unii Europejskiej w wysokości 21 771,9 mln zł oraz 2 975 projektów w ramach kontraktów wojewódzkich z kwotą dofinansowania z Unii Europejskiej w wysokości 4,9 mln zł; łączna liczba zrealizowanych projektów wyniosła 91 553, a łączna kwota dofinansowania z Unii Europejskiej — 57 434,4 mln zł.

Tabl. 135 (283). **Wdrażanie unijnych programów operacyjnych za lata 2004—2013 (dok.)**

B. Programy operacyjne za lata 2007—2013

Stan w dniu 31 XII 2015 r.^b

Programy operacyjne	Wnioski o dofinansowanie (po ocenie formalnej)		Umowy o dofinansowanie		
	liczba	dofinansowanie krajowe i Unii Europejskiej w mld zł	liczba	wydatki kwalifikowane	dofinansowanie Unii Europejskiej
				w miliardach złotych	
O g ó ł e m	302 321	615,9	106 544	403,4	286,8
Programy operacyjne krajowe	237 898	491,6	70 018	292,8	215,1
Innowacyjna Gospodarka	47 469	113,6	17 787	67,6	38,0
Infrastruktura i Środowisko	4 483	196,2	3 329	156,6	120,9
Kapitał Ludzki	184 333	164,8	47 798	50,7	42,3
Pomoc Techniczna	477	2,3	466	2,5	2,2
Rozwój Polski Wschodniej	452	11,5	304	13,4	10,2
Europejska Współpraca Terytorialna (bez EISP ^c)	684	3,2	334	1,9	1,6
Programy operacyjne regionalne	64 423	124,2	36 526	110,6	71,7

^b Według stanu w dniu 31 VII 2016 r. liczba złożonych wniosków wyniosła 302,4 tys. na całkowitą kwotę dofinansowania 616,0 mld zł; podpisano 106 321 umów o finansowanie na kwotę 398,0 mld zł wydatków kwalifikowanych, w tym dofinansowanie z Unii Europejskiej w wysokości 285,0 mld zł. ^c Europejski Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa — dotyczy współpracy między Unią Europejską a państwami spoza Unii; w przypadku Polski dotyczy programu współpracy transgranicznej z Rosją, Białorusią i Ukrainą.

Wsparcie przez Unię Europejską programów operacyjnych za lata 2004—2006 odbywało się w ramach Narodowego Planu Rozwoju 2004—2006. W sumie na jego realizację przeznaczono ok. 20 mld euro (środki krajowe — publiczne i prywatne oraz środki Unii Europejskiej). Programy za lata 2007—2013 realizowane były w ramach Narodowej Strategii Spójności. Dane nie obejmują projektów związanych z programami na lata 2014—2020. Stan ich wdrażania jest przedstawiony na Portalu Funduszy Europejskich: www.fundusze-europejskie.gov.pl/raporty-sprawozdania.

Na podstawie: *Sprawozdanie końcowe z realizacji Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004—2006*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2013, s. 10, 40; *Wykorzystanie środków UE w ramach Narodowej Strategii Spójności 2007—2013*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2016, s. 2; <https://www.funduszeuropejskie.2007—2014.gov.pl/> (dostęp lipiec 2018 r.).

Tabl. 136 (284). Dochody i wydatki budżetowe według krajów w latach 1928—1937

L a t a	Dochody			Wydatki				
	ogółem w mln waluty krajowej	na 1 mieszkańca		ogółem w mln waluty krajowej	w tym — w % — na			
		w jednostce waluty krajowej	w USD		oświatę	opiekę społeczną	armię	obsługę długów
P o l s k a — złoty								
1928/29 ^a	3 008	97	11	2 841	15,2	2,2	30,0	8,0
1936/37 ^a	2 217	65	12	2 213	15,6	2,0	34,3	8,3
Belgia — frank								
1928	12 448	1 562	219	10 747	8,8	6,0	7,9	41,3
1936	11 194	1 346	229	13 085	9,7 ^b	12,2 ^b	10,8 ^b	33,0 ^b
Francja — frank								
1928	48 177	1 174	46	44 248	6,9	2,6	21,1	47,2
1936	36 139	862	40	55 217	6,8	6,6	28,2	30,0
Holandia — gulden								
1928	717	93	37	838	17,8	7,8	10,4	32,7
1936 ^b	623	73	40	799	19,1	16,1	9,8	15,3
Niemcy ^c — marka								
1928/29 ^a	6 568	103	24	8 376	0,5	12,7	9,0	7,5
1932/33 ^a	5 042	78	18	5 735	0,4	26,2	11,0	9,2
Rumunia — lej								
1928	32 768	1 884	11	35 224	17,8	4,3	21,5	16,5
1936/37 ^a	24 505	1 268	9	23 056	18,3 ^b	3,6 ^b	34,8 ^b	19,5 ^b
Szwecja — korona								
1928/29 ^a	788	129	35	792	17,2	12,0	18,9	11,0
1936/37 ^{ab}	1238	198	48	1 238	12,9	14,2	15,3	9,3
Wielka Brytania — funt szterling								
1928/29 ^a	836	21	102	818	6,1	9,4	13,8	45,1
1936/37 ^a	897	22	103	902	6,7	18,0	20,6	24,8
Włochy — lir								
1928/29 ^{ab}	21 428	531	28	20 990	7,1	2,2	21,7	25,4
1936/37 ^{ab}	22 830	529	28	23 703	7,6	1,8	20,7	25,5

a Lata budżetowe. b Preliminarz. c Dane dotyczą budżetu Rzeszy, bez budżetów krajów związkowych; szacuje się, że dochody budżetowe z tytułu podatków i pożyczek wewnętrznych w roku budżetowym 1937/38 wyniosły 16 669 mln marek, a w roku 1938/39 — 28 550 mln marek, w tym dochody podatkowe stanowiły w tych latach odpowiednio: 84% i 62%.

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 377—378; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1930/31*, Geneva 1932, s. 213—215; *Statistical Yearbook of the League of Nations 1940/41*, Geneva 1942, s. 229—235.

Tabl. 137 (285). **Dochody i wydatki sektora instytucji rządowych i samorządowych według krajów w latach 2000—2016**

A. Dochody i wydatki

Kraje	2000	2010	2016	2000	2010	2016
	dochody			wydatki		
	w % PKB (ceny bieżące)					
Polska	39,1	38,5	38,9	42,1	45,8	41,1
Austria	48,6	48,4	48,7	51,0	52,8	50,3
Belgia	49,0	49,3	50,6	49,1	53,3	53,0
Czechy	37,4	39,3	40,2	41,0	43,5	39,5
Finlandia	54,9	52,1	54,2	48,0	54,8	55,9
Francja	50,3	50,0	53,2	51,7	56,9	56,7
Hiszpania	38,1	36,2	37,7	39,2	45,6	42,2
Holandia	43,3	42,6	43,6	42,2	47,9	43,6
Niemcy	45,6	43,0	44,8	44,7	47,3	43,9
Rumunia	33,8	33,0	31,9	38,3	39,9	34,9
Słowacja	40,0	34,7	39,2	52,0	42,1	41,5
Szwecja	56,5	50,7	50,8	53,3	50,8	49,7
Węgry	44,1	44,8	45,1	47,1	49,3	46,8
Wielka Brytania	36,8	38,3	38,5	35,4	47,6	41,4
Włochy	44,2	45,7	46,5	46,6	49,9	49,1

B. Wydatki według funkcji^a

Kraje	2000					2016				
	działalność ogólnopañstwowa	ochrona socjalna	edukacja	zdrowie	sprawy gospodarcze	działalność ogólnopañstwowa	ochrona socjalna	edukacja	zdrowie	sprawy gospodarcze
	w % PKB (ceny bieżące)									
Polska	6,0	18,0	5,7	3,9	2,7	4,7	16,9	5,0	4,6	4,1
Austria	8,3	20,8	5,2	7,1	4,9	6,6	21,6	4,9	8,0	5,7
Belgia	11,4	16,4	5,5	6,0	4,8	7,9	20,0	6,4	7,4	6,5
Czechy	3,6	12,4	4,4	6,8	6,7	4,2	12,3	4,5	7,4	5,9
Finlandia	7,5	19,6	5,9	5,7	4,8	8,1	25,6	6,1	7,2	4,5
Francja	7,7	20,3	5,6	6,9	4,6	6,1	24,4	5,4	8,1	5,6
Hiszpania	6,2	12,8	4,1	5,2	5,0	6,1	16,8	4,0	6,0	3,9
Holandia	7,1	14,8	4,8	4,7	4,0	4,3	16,2	5,3	7,7	3,9
Niemcy	6,7	20,3	4,0	6,4	2,0	5,8	19,3	4,2	7,2	3,1
Rumunia	7,9	10,4	3,1	4,2	5,8	4,4	11,6	3,7	4,0	4,5
Słowacja	11,2	14,2	3,5	5,3	9,9	5,3	15,1	3,8	7,4	4,5
Szwecja	9,8	22,1	6,5	5,9	3,6	6,6	20,6	6,6	6,9	4,1
Węgry	9,5	14,5	5,3	5,2	6,3	7,9	14,3	4,9	4,8	7,1
Wielka Brytania	4,5	13,4	4,6	5,1	1,3	4,6	15,8	4,7	7,6	3,0
Włochy	9,9	16,9	4,4	5,9	2,8	7,9	21,1	3,9	7,0	4,0

^a Zgodnie z Klasyfikacją Funkcji Sektora Instytucji Rządowych i Samorządowych (COFOG).

Tabl. 137 (285). **Dochody i wydatki sektora instytucji rządowych i samorządowych według krajów w latach 2000—2016 (dok.)**
C. Nadwyżka (+)/deficyt (-)

Kraje	2000	2010	2016
	w % PKB (ceny bieżące)		
P o l s k a	-3,0	-7,3	-2,2
Austria	-2,4	-4,4	-1,6
Belgia	-0,1	-4,0	-2,4
Czechy	-3,6	-4,2	+0,7
Finlandia	+6,9	-2,6	-1,7
Francja	-1,3	-6,9	-3,5
Hiszpania	-1,1	-9,4	-4,5
Holandia	+1,2	-5,2	0,0
Niemcy	+0,9	-4,2	+0,9
Rumunia	-4,6	-6,9	-2,9
Słowacja	-12,0	-7,5	-2,2
Szwecja	+3,2	0,0	+1,1
Węgry	-3,0	-4,5	-1,6
Wielka Brytania	+1,4	-9,3	-2,9
Włochy	-2,4	-4,2	-2,5

Uwaga. Prezentowane dane opracowano zgodnie z metodologią Europejskiego Systemu Rachunków Narodowych i Regionalnych w Unii Europejskiej (ESA 2010), uwzględniając konsolidację w ramach podsektorów oraz pomiędzy podsektorami w sektorze instytucji rządowych i samorządowych.

Na podstawie: *Government revenue, expenditure and main aggregates*, <http://www.appspo.eurostat.ec.europa.eu> (dostęp lipiec 2018 r.).

Tabl. 138 (286). **Zadłużenie długoterminowe Skarbu Państwa, Skarbu Śląskiego i samorządu terytorialnego w latach 1929—1938**

Wyszczególnienie	1929	1934	1938
	w milionach złotych		
Ogółem^a	5 033	5 146	5 671
wewnętrzne ^a	.	1 384	2 951
zagraniczne	.	3 762	2 720
Skarb Państwa (stan w dniu 1 I) ^b	4 170	4 105	4 539 ^c
wewnętrzne	360	561	1 981
zagraniczne	3 810	3 544	2 558
Skarb Śląski (stan w dniu 31 III) ...	99	95	72
wewnętrzne	.	2	21
zagraniczne	.	93	51
Samorząd terytorialny ^a (stan w dniu 31 III)	764	946	1 060
wewnętrzne ^a	.	821	949
zagraniczne	.	125	111

a Bez zadłużenia gmin wiejskich (według stanu w dniu 31 III 1938 r. wynosiło 42 mln zł). b Dane nie obejmują długu z tytułu emisji biletów skarbowych i zadłużenia w Banku Polskim S.A., które nie miały charakteru zadłużenia długoterminowego. c Stan w dniu 1 IV.

Długi państwa (długoterminowe i krótkoterminowe) według stanu w dniu 31 XII 1920 r. wynosiły 2 481 mln zł (wewnętrzne — 772 mln zł, zagraniczne — 1 709 mln zł), a w 1924 r. — 1 766 mln zł (wewnętrzne — 166 mln zł, zagraniczne — 1 600 mln zł). Koszty obsługi długów państwowych w latach 30. XX w. przekraczały 200 mln zł rocznie. Zadłużenie samorządu terytorialnego w końcu 1924 r. wynosiło 163,8 mln zł, w tym zagraniczne — 37,0 mln zł

Na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 370; *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1925/1926*, Warszawa 1927, s. 484.

Tabl. 139 (287). **Zadłużenie Skarbu Państwa w latach 1946—2016**

Stan w dniu 31 XII

A. W 1946 r.^a

Wyszczególnienie	W mln zł
Długi wewnętrzne	28 109,9
w tym:	
Premiowa Pożyczka Odbudowy Kraju	4 260,1
Zadłużenie w Narodowym Banku Polskim	21 000,9
Długi zagraniczne	7 717,1
Kredyt szwedzki (66 450 tys. koron)	1 878,5
Kredyt od rządu ZSRR (18 101 tys. USD)	1 846,3
Zadłużenie wobec rządu Stanów Zjednoczonych (29 557 tys. USD)	3 014,8
Zadłużenie wobec Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju Gospodarczego ^b	977,5

B. W latach 1960—1990 — zadłużenie zagraniczne Polski^c

Lata	Razem w mld zł ^d	I obszar płatniczy w mln rubli transferowych	II obszar płatniczy w mln USD
1960	4,7	432	690
1970	7,0	604	1 077
1980	80,1	1 45,0	24 128
1990	47,1 ^e	5,1 ^f	48 475

C. W latach 2000—2016 — dług Skarbu Państwa^g

Wyszczególnienie	2000	2010	2016
	w milionach złotych		
O g ó ł e m	266 817	701 851	928 666
Dług krajowy	145 982	507 011	609 203
Banki krajowe ^h	66 684	130 526	235 521
Krajowy sektor pozabankowy	61 546	248 228	181 109
Inwestorzy zagraniczni	17 752	128 257	192 573

a Bez długów przedwojennych oraz kredytu udzielonego przez Eksport-Import Bank w Waszyngtonie. b Z tytułu udziału Polski w kapitale zakładowym tego banku. c Zadłużenie Skarbu Państwa obejmowało także dług wewnętrzny (nieujęty w tablicy), który w 1990 r. wynosił 6,8 mld zł (wartość po denominacji złotego w 1995 r.). d Zadłużenie w rublach transferowych i dolarach amerykańskich przeliczone na złote według kursu Narodowego Banku Polskiego (NBP) w końcu roku; w latach 1960—1980 — w mld złotych dewizowych. e Wartość po denominacji złotego w 1995 r. f W mld rubli transferowych. g Według kryterium miejsca emisji i wartości nominalnej. h W 2000 r. łącznie z bankiem centralnym (NBP).

Tabl. 139 (287). **Zadłużenie Skarbu Państwa w latach 1946—2016 (dok.)**

Stan w dniu 31 XII

C. W latach 2000—2016 — dług Skarbu Państwa^g (dok.)

Wyszczególnienie	2000	2010	2016
	w milionach złotych		
Dług zagraniczny	120 835	194 840	319 463
Obligacje skarbowe wyemitowane na międzynarodowy rynek kapitałowy ⁱ	22 537	155 468	241 488
Kredyty i pożyczki ⁱ	98 298	39 371	77 959
w tym:			
Europejski Bank Inwestycyjny	1 915	22 361	45 321
Bank Światowy	7 260	15 683	31 725
Klub Paryski	87 725	307	—
Pozostały dług ^k	—	0,9	15,9
Dług gwarantowany (poręczony) przez rząd Rzeczypospolitej Polskiej			
Krajowy	8 116	25 129	28 978
Zagraniczny	11 779	48 072	95 536

^g Według kryterium miejsca emisji i wartości nominalnej. ⁱ Przeliczone na złote według średnich kursów walut obcych Narodowego Banku Polskiego (NBP) w końcu roku. ^k Dotyczy zobowiązań wymagalnych wobec nierezydentów.

Na podstawie: G. Górniewicz, *Dług publiczny. Historia, terażniejszość, przyczyny i perspektywy*, Bydgoszcz 2012, s. 166; *Handel zagraniczny 1991*, Warszawa 1991, s. 93; *Mówią liczby*, Warszawa 1988, s. 46; *Rocznik Statystyczny 1947*, Warszawa 1947, s. 189; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*, Warszawa 2012, s. 632—633; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 647—648.

Tabl. 140 (288). **Dług państwowy według krajów**

Stan w końcu roku

A. W 1938 r. — dług rządowy^a

Kraje	Ogółem	W tym zagraniczny	Kraje	Ogółem	W tym zagraniczny
	w milionach dolarów amerykańskich			w milionach dolarów amerykańskich	
P o l s k a	930,6	482,4	Holandia	2 166,8	—
Austria	658,8 ^b	373,3 ^b	Niemcy	7 679,3	533,2
Belgia	9 655,2	3 316,3	Szwecja	584,4	—
Czechosłowacja	1 810,9	322,1	Węgry	451,8	307,2
Finlandia	83,3	24,9	Wielka Brytania	38 055,8	4 824,4
Francja	14 015,3	5 132,2 ^b	Włochy	5 714,0	82,0 ^c
Hiszpania	1 089,0	45,9 ^c			

^a Władz centralnych; przeliczono na dolary amerykańskie według kursu rynkowego. ^b 1937 r. ^c 1935 r.

Tabl. 140 (288). **Dług państwowy według krajów (dok.)**

Stan w końcu roku

B. W latach 1995—2016 — skonsolidowany dług brutto (krajowy i zagraniczny)
sektora instytucji rządowych i samorządowych

Kraje	1995	2000	2010	2016	1995	2000	2010	2016
	w miliardach euro				w % PKB (ceny bieżące)			
Polska	50,5	70,7	193,2	228,2	47,6	36,5	53,1	54,2
Austria	125,3	141,2	244,7	295,2	68,3	66,1	82,7	83,6
Belgia	288,0	280,9	364,1	448,2	130,5	108,8	99,7	105,9
Czechy	6,2	11,6	59,1	64,9	13,7	17,0	37,4	36,8
Finlandia	56,5	57,9	88,2	136,0	55,1	42,5	47,1	63,0
Francja	696,2	870,6	1 701,1	2 152,5	56,1	58,9	85,3	96,6
Hiszpania	295,6	374,6	650,1	1 107,2	61,7	58,0	60,1	99,0
Holandia	249,9	231,6	374,3	434,2	73,5	51,7	59,3	61,8
Niemcy	1 079,9	1 245,8	2 088,5	2 145,5	54,8	58,9	80,9	68,2
Rumunia	1,5	7,5	36,9	62,8	6,6	22,4	29,7	37,4
Słowacja	3,3	10,8	27,8	42,1	21,7	49,6	41,2	51,8
Szwecja	150,6	137,0	151,7	194,3	69,5	50,8	38,6	42,1
Węgry	26,7	27,8	78,6	86,9	84,0	55,3	80,2	76,0
Wielka Brytania	446,4	645,9	1 387,6	2 022,2	44,7	37,0	75,6	88,2
Włochy	1 070,6	1 302,5	1 851,8	2 219,5	116,9	105,1	115,4	132,0

Uwaga. Dane prezentowane w części B opracowano zgodnie z metodologią Europejskiego Systemu Rachunków Narodowych i Regionalnych w Unii Europejskiej (ESA 2010).

Skonsolidowany dług brutto sektora instytucji rządowych i samorządowych obejmuje zobowiązania w gotówce i depozytach, kredytach i pożyczkach oraz w formie dłużnych papierów wartościowych, wycenione w wartości nominalnej.

Na podstawie: *Central government debt*. OECD.Stat. <https://stats.oecd.org/index>; *Economic Survey of Europe in 1990—1991*, ONZ, Genewa-Nowy Jork 1991, s. 250; *General government gross debt* <https://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm> (dostęp czerwiec 2018 r.); *Government deficit/surplus, debt and associated data* <https://www.appsso.eurostat.ec.europa.eu> (dostęp czerwiec 2018 r.); G. Górniewicz, *Dług publiczny. Historia, terażniejszość, przyczyny i perspektywy*, Bydgoszcz 2012, s. 166; *Gross External Debt Position*. The World Bank Group, <https://ddp-ext.worldbank.org/ext/ddpreport> (dostęp czerwiec 2018 r.); *Statistical Yearbook of the League of Nations 1940/41*, Geneva 1942, s. 242—246.

RACHUNKI NARODOWE

Tabl. 141 (289). **Straty bezpośrednie poniesione przez Polskę w czasie I wojny światowej**

Wyszczególnienie	W mln franków w złocie ^a
O g ó ł e m	9 984,0^b
Pierwszy okres wojny — lata 1914 i 1915	4 595,7
w tym:	
Zniszczenia gmachów, urzędów państwowych, środków komunikacji ^c	742,0
Zniszczenia budowli mieszkalnych i gospodarczych, ruchomości i urzędzeń mieszkań oraz gospodarstw rolnych i warsztatów rzemieślniczych	3 230,6
budowle zniszczone lub poważnie uszkodzone, kościoły, zamki, pałace ze zbiorami sztuki, archiwami ^d	2 045,6
instalacje i urządzenia domowe, meble, zapasy	776,0
martwy inwentarz gospodarstw rolnych (łącznie z rekwizycjami)	317,0
warsztaty rzemieślnicze	92,0
Straty w gruntach wskutek okopów, zniszczeń artyleryjskich itp.	163,7
Straty wskutek rosyjskiej ewakuacji w 1915 r. ^e	90,0
Drugi okres wojny (straty dotyczą głównie b. Królestwa Polskiego i ziem wschodnich) — lata 1916—1918	5 388,3
Zniszczenia przemysłu, górnictwa ^f	1 050,0
Zniszczenia handlu	0,3
Straty w zasiewach, zbiorach i gospodarka zbożowa	1 640,0
Eksploatacja lasów ^g	1 270,0
Zabieranie i wywóz koni , eksploatacja i wywóz materiału rzeźnego ^h	1 000,0
Straty w postaci wywiezionych dochodów przedsiębiorstw	428,0

a Frank w złocie według parytetu 0,29 g złota (taki sam parytet miał złoty z 1924 r.). b Dane nie obejmują kapitałów banków, fundacji i funduszy emerytalnych wywiezionych do Rosji o szacowanej wartości 3 250,0 mln franków w złocie. c Ok. 80% strat dotyczyło środków komunikacji, zwłaszcza kolei — zniszczeniu uległo 55% mostów kolejowych (o rozpiętości powyżej 25 m), 63% dworców, 48% parowozowni i warsztatów, 81% stacji wodnych i wież ciśnień. d Zniszczeniu uległo 18% budynków mieszkalnych (o stanie zniszczenia co najmniej 70%), najwięcej w małych miastach; największe straty dotyczyły województw północno-wschodnich i wschodnich. e Ewakuacja objęła zakłady przemysłowe, instytucje finansowe, dzieła sztuki itp.; po zawarciu w 1921 r. pokoju ryzykowną część tych zasobów wróciła do Polski. f Prawie połowa strat dotyczyła przemysłu włókienniczego. g Ubytek drzewostanu wskutek zniszczeń i rabunkowego wyrębu na obszarze 8,6% ogólnej powierzchni lasów. h Zmniejszenie inwentarza koni wynosiło średnio kilkanaście procent, bydła rogatego — 28,9%, trzody chlewnej — 12,3%.

Skutki wojny to także wyniszczenie ludności (wskutek głodu, niedostatku, ciężkich warunków życia, chorób) oraz prace przymusowe, które objęły 165 tys. osób z terenów niemieckiej okupacji, przy czym ok. 100 tys. wywieziono do pracy w Niemczech.

Na podstawie: J. Bankiewicz, B. Domostawski, *Polska w czasie wielkiej wojny (1914—1918). Historia społeczno-ekonomiczna, tom 3, Historia ekonomiczna*, red. M. Handelsman, Warszawa 1936, s. 7—34.

Tabl. 142 (290). Szacunki dochodu narodowego w latach 1929—1938

L a t a	Głównego Urzędu Statystycznego	M. Kaleckiego i L. Landaua	Cz. Klarnera	Z. Knakiewicz	Zakładu Nauk Ekonomi- cznych PAN	A. Maddisona w mld G-K dollar ^a
	w miliardach złotych ^b					
O g ó ł e m						
1929	14,8	26,0 ^c	26,0 ^c	17,6	21,5	59,0
1930	.	.	25,2	16,2	20,1	56,2
1931	.	.	24,0	13,1	18,7	52,2
1932	.	.	22,5	11,9	16,7	48,1
1933	.	23,2	22,3	12,6	17,7	46,8
1934	.	.	22,0	13,0	18,8	47,4
1935	14,8	.	22,8	15,9	19,7	48,1
1936	.	.	23,5	.	21,0	49,5
1937	16,5	.	.	.	22,4	59,0
1938	.	.	.	.	23,7	67,8

Na 1 mieszkańca^d

1929	462	812	812	550	671	1 844
------------	-----	-----	-----	-----	-----	-------

a Tzw. Geary-Khamis dollar 1990 (określenie pochodzi od nazwiska statystyków — Roy Geary i Hanna Khamis; wskazali metodę porównań siły nabywczej walut), który jest hipotetyczną jednostką pieniężną (nazywaną także International Geary Khamis dollar lub International dollar), o tej samej sile nabywczej, co dolar amerykański w 1990 r. b Szacunek GUS w cenach 1937 r., pozostałe szacunki w cenach 1928 r. lub 1929 r. c Z tego dochód konsumowany — 23,9 mld zł, oszczędności (akumulacja) — 2,1 mld zł. d Odpowiednio: w złotych i G-K dollar.

Szacunki Głównego Urzędu Statystycznego dotyczą dochodu narodowego wytworzonego brutto (tj. łącznie z amortyzacją), szacunki M. Kaleckiego i L. Landaua oraz Cz. Klarnera — tzw. dochodu społecznego (można go traktować jako odpowiednik współczesnego produktu krajowego brutto), szacunki Z. Knakiewicz — produkcji materialnej netto, a Zakładu Nauk Ekonomicznych PAN — dochodu społecznego (łącznie z usługami), z korektą w dół w stosunku do szacunku M. Kaleckiego i L. Landaua oraz Cz. Klarnera. Szacunek A. Maddisona dotyczy produktu krajowego brutto.

Na podstawie: Z. Landau, J. Tomaszewski, *Druga Rzeczpospolita. Gospodarka. Społeczeństwo. Miejsce w świecie (sporne problemy badań)*, Warszawa 1977, s. 67; A. Maddison, *The World Economy. A Millennial Perspective*, OECD 2006, tom 2, s. 476; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 99.

Tabl. 143 (291). **Dochód narodowy wytworzony i podzielony brutto w latach 1935 i 1937 (ceny bieżące)**

Wyszczególnienie	1935		1937	
	ogółem	na 1 mieszkańca	ogółem	na 1 mieszkańca

Dochód wytworzony brutto

W miliardach złotych^a

Ogółem	13,2	393	16,5	482
---------------------	-------------	------------	-------------	------------

W odsetkach

Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:				
Przemysł	41,7	41,2	40,0	39,6
Budownictwo	4,5	4,1	5,5	5,4
Rolnictwo	29,5	29,5	32,7	32,6

Dochód podzielony brutto

W miliardach złotych^a

Ogółem	13,1	391	16,6	483
---------------------	-------------	------------	-------------	------------

W odsetkach

Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
Spożycie	88,5	88,7	84,3	84,3
w tym spożycie przez ludność dóbr materialnych z dochodów osobistych	82,4	81,8	78,3	78,1
Akumulacja	11,5	11,3	15,7	15,7
w tym nakłady inwestycyjne brutto na środki trwałe ^b	10,7	10,5	13,3	13,3

a Na 1 mieszkańca w złotych. b Bez nakładów na stado podstawowe w rolnictwie.

U w a g a. Według szacunków Z. Landaua i J. Tomaszewskiego udział rolnictwa w dochodzie narodowym wytworzonym w latach 20. XX w. sięgał od 48% do 66%, a w latach 30. XX w. — od 49% do 67%.

Na podstawie: Z. Landau, J. Tomaszewski, *Druga Rzeczpospolita. Gospodarka. Społeczeństwo. Miejsce w świecie (sporne problemy badań)*, Warszawa 1977, s. 68; *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 99—100.

Tabl. 144 (292). Nakłady inwestycyjne w latach 1936/37—1939

Lata (budżetowe)	Ogółem	Inwestycje publiczne			Inwestycje prywatne
		razem	cele cywilne	cele wojskowe (zbrojeniowe)	
w milionach złotych					
Ogółem	7 643	5 036	3 202	1 834	2 607
1936/37	1 386	853	570	283	533
1937/38	2 171	1 443	952	491	728
1938/39	2 612	1 766	1 130	636	846
1939 ^a	1 475	975	550	425	500

a Okres styczeń—czerwiec.

W latach 1936—1939 największym przedsięwzięciem gospodarczym II Rzeczypospolitej była budowa **Centralnego Okręgu Przemysłowego** (COP) na terenach południowo-centralnej Polski. COP obejmował 60 tys. km² (15,4% obszaru państwa), w jego skład wchodziły 44 powiaty w czterech województwach: kieleckie (11 powiatów), lubelskie (11 powiatów), krakowskie (8 powiatów) i lwowskie (14 powiatów), przy czym żadne z województw nie weszło do COP w całości. Według danych Spisu Powszechnego z 1931 r. obszar COP zamieszkiwało 5,8 mln ludności (18,1% ogółu ludności Polski).

Szacuje się, że w latach 1936—1939 łączne nakłady inwestycyjne w COP (państwowe, prywatne i samorządowe) sięgały ok. 2 mld zł, w tym inwestycje państwowe 1 mld zł. W latach 1937—1938 na COP przypadało 25% nakładów inwestycyjnych państwa, w 1939 r. — 50%; ok. 45—50% nakładów inwestycyjnych w COP przeznaczonych było na przemysł zbrojeniowy.

Na podstawie: J. Gołębiowski, *Sektor państwowy w gospodarce Polski międzywojennej*, Warszawa-Kraków 1985, s. 214—233; T. Grabowski, *Inwestycje zbrojeniowe w gospodarce Polski międzywojennej*, MON, Warszawa 1963, s. 197—198, 223.

Tabl. 145 (293). Szacunki szkód poniesionych przez Polskę^a
w czasie II wojny światowej
A. Ogółem

Wyszczególnienie	Szacunki szkód — w mld zł — dokonane	
	w 1947 r. ^b	w 1951 r. ^c
Szkody w majątku rzeczowym	62,0	55,2
działy produkcyjne	36,3	32,1
usługi	25,7	14,9
mienienie ludności	—	8,2
Przejęta produkcja i usługi ^d	26,8	28,1
Straty pośrednie (utracone przyszłe dochody)	169,6	108,1
Straty specjalne (koszty usuwania min, umocnień, leczenia gruźlicy)	—	9,7

a Dane dotyczą obszarów II Rzeczypospolitej, które pozostały w granicach Polski po 1945 r.; szacunki w cenach 1938 r. b, c Szacunki: b — Biura Odszkodowań Wojennych, c — Komisji dla Ostatecznego Ustalenia Szkód i Strat Wojennych Polski w Drugiej Wojnie Światowej. d Zabrane dochody w postaci pracy przymusowej, dostaw obowiązkowych w rolnictwie, podatków, zysków przedsiębiorstw, przywłaszczenia własności (głównie na obszarach włączonych do Rzeszy).

Tabl. 145 (293). **Szacunki szkód poniesionych przez Polskę^a w czasie II wojny światowej (dok.)**
B. Z ogółem — majątek rzeczowy według dziedzin

Wyszczególnienie	Szacunki szkód dokonane		
	w 1947 r. ^b		w 1951 r. ^c w mln zł
	w mln zł	w % wartości majątku rzeczowego z końca sierpnia 1939 r.	
O g ó ł e m	62 024	3,8^e	55 153^f
Działy produkcyjne	36 307 ^g	x,0	32 086
rolnictwo, ogrodnictwo	5 240	3,5	7 011
leśnictwo, łowiectwo, rybołówstwo	3 579	28	1 915
przemysł, górnictwo, energetyka, rzemiosło	11 039	32	9 754
handel	7 096	65	4 214
banki i ubezpieczenia	.	.	232
komunikacja i transport	8 791	50	8 510
poczta i łączność	562	62	450
Usługi	25 717	x	14 887 ^h
administracja publiczna, samorząd, monopole skarbowe	3 000 ⁱ	60 ⁱ	2 011
dobra kultury i sztuki	5 365	43	4 680
szkoły i instytucje naukowe	1 858	60	1 185
służba zdrowia	539	55	747
budynki mieszkalne, wyposażenie gospodarstw domo- wych, urządzenia biurowe prywatne i stowarzyszeń	9 689	.	—
sprzęt wojskowy	5 266	.	5 594
Mienie ludności	—	—	8 180

a Dane dotyczą obszarów II Rzeczypospolitej, które pozostały w granicach Polski po 1945 r.; szacunki w cenach 1938 r. b, c Szacunki: b — Biura Odszkodowań Wojennych, c — Komisji dla Ostatecznego Ustalenia Szkód i Strat Wojennych Polski w Drugiej Wojnie Światowej. e Udziały obliczono bez sprzętu wojskowego oraz wyposażenia gospodarstw domowych, dla których nie istniały szacunki wartości w okresie przedwojennym (wyposażenie gospodarstw zostało zniszczone w 30%, sprzęt wojskowy — w 100%). f Szacowano, że szkody te stanowiły ok. 1/3 przedwojennej wartości majątku. g Bez banków i ubezpieczeń (ujęte w usługach). h W dalszym podziale bez szkód w majątku kościołów, radia oraz czasopism (na łączną kwotę 669 mln zł). i Łącznie z bankami i ubezpieczeniami.

U w a g a. Szacunek szkód przeprowadziła też Komisja do Opracowania Problemu Odszkodowań Niemieckich (1970—1974); w majątku rzeczowym miały one wynieść 62,4 mld zł, w przejętej produkcji i usługach — 30,4 mld zł.

Podstawowym źródłem do oszacowania szkód w majątku rzeczowym była rejestracja przeprowadzona po wojnie, w zakresie wartości przejętej produkcji i usług — rejestracja oraz oszacowania; straty pośrednie i straty specjalne określono w oparciu o obliczenia, w których za punkt wyjścia brano obniżenie potencjału produkcyjnego, demograficznego, efektywności produkcji i wydajności pracy. Mają one charakter orientacyjny.

Na podstawie: Biuro Odszkodowań Wojennych, *Sprawozdanie w przedmiocie strat i szkód wojennych Polski w latach 1939—1945*, Warszawa 1947; Komisja dla Ostatecznego Ustalenia Szkód i Strat Wojennych Polski w Drugiej Wojnie Światowej, *Polskie straty biologiczne, kulturalne i materialne poniesione w latach 1939—1945 wskutek agresji hitlerowskiej*, Warszawa 1951 (materiały archiwalne); *Problem reparacji, odszkodowań i świadczeń w stosunkach polsko-niemieckich 1944—2004*, tom II. Dokumenty, red. S. Dębski, W. Góralski, PISM, Warszawa 2004.

Tabl. 146 (294). **Dynamika dochodu narodowego
wytworzonego w latach 1945—1948
(ceny stałe)^a**

L a t a	Ogółem	Na 1 mieszkańca
	1938=100 ^b	
1945	38,4	.
1946	48,0	70,9
1947	83,0	121,5
1948	107,9	155,3

^a Ceny 1938 r.; dane szacunkowe. ^b Dla terytorium w granicach powojennych.

Uwaga. Według szacunków L. Zienkowskiego dochód narodowy wytworzony w 1937 r. wynosił 16,5 mld zł, a w 1947 r. — 13,4 mld zł (w cenach 1937 r.).

Na podstawie: A. Jezierski, B. Petz, *Historia gospodarcza Polski Ludowej 1944—1985*, Warszawa 1988, s. 69—70; L. Zienkowski, *Dochód narodowy Polski 1937—1960*, Warszawa 1963, s. 336.

Tabl. 147 (295). **Dynamika dochodu narodowego wytworzonego netto
w latach 1947—1990 (ceny stałe)**

A. Ogółem

L a t a	Rok po- przedni=100	L a t a	Rok po- przedni=100	L a t a	Rok po- przedni=100
1948	129,9	1963	106,9	1977	105,0
1949	117,7	1964	106,7	1978	103,0
1950	115,1	1965	107,0	1979	97,7
1951	107,5	1966	107,1	1980	94,0
1952	106,2	1967	105,7	1981	88,0
1953	110,4	1968	109,0	1982	94,5
1954	110,5	1969	102,9	1983	106,0
1955	108,4	1970	105,2	1984	105,6
1956	107,0	1971	108,1	1985	103,4
1957	110,7	1972	110,6	1986	104,9
1958	105,5	1973	110,8	1987	101,9
1959	105,2	1974	110,4	1988	104,9
1960	104,3	1975	109,0	1989	99,8
1961	108,2	1976	106,8	1990	85,1

Tabl. 147 (295). **Dynamika dochodu narodowego wytworzonego netto w latach 1947—1990 ceny stałe (dok.)**

B. Na 1 mieszkańca

Lata	1970=100	Lata	1970=100
1947	20,9	1975	152,4
1950	35,1	1980	154,7
1955	48,2	1985	142,3
1960	61,1	1990	132,3
1965	73,3		

Dochód narodowy wytworzony stanowił sumę produkcji czystej poszczególnych działów gospodarki narodowej, zaliczanych według Klasyfikacji Gospodarki Narodowej do sfery produkcji materialnej (m.in.: przemysł, rolnictwo, budownictwo, transport, handel), nie obejmował zatem sfery usług (poza produkcją materialną) zaspokajających potrzeby ludności i potrzeby ogólnospołeczne.

Badania porównawcze dochodu narodowego z rzeczywistą sytuacją ekonomiczną i zaopatrzeniem pokazują, że dane dotyczące poziomu i dynamiki dochodu narodowego dla niektórych lat mogły być zawyżone. W literaturze spotkać można szacunki korygujące podane wartości w dół; dotyczą one zazwyczaj krótkich okresów i stąd nie zostały uwzględnione.

Na podstawie: *Rocznik Statystyczny 1978*, Warszawa 1978, s. XXXII—XXXIII; *Rocznik Statystyczny 1981*, Warszawa 1981, s. XXXII—XXXIII; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. XXIV—XXV, XXXVIII—XXXIX.

Tabl. 148 (296). **Struktura dochodu narodowego wytworzonego i podzielonego w latach 1960—1990 (ceny bieżące)**

Wyszczególnienie	1960	1970	1980	1990
Dochód wytworzony				
Brutto				
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym działy ^a :				
Przemysł	47,5	54,5	52,1	53,7
Budownictwo	9,2	9,5	10,0	10,3
Rolnictwo	22,7 ^b	15,7	14,8	8,4
Netto				
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym działy ^a :				
Przemysł	46,9	54,6	52,1	54,1
Budownictwo	9,7	9,8	10,1	10,7
Rolnictwo	23,2	15,9	14,6	7,5

a Według Klasyfikacji Gospodarki Narodowej (KGN). b Gospodarka rolnicza.

Tabl. 148 (296). **Struktura dochodu narodowego wytworzonego i podzielonego w latach 1960—1990 (ceny bieżące) (dok.)**

Wyszczególnienie	1960	1970	1980	1990
Dochód podzielony				
Brutto				
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
Spożycie	67,4	65,1	71,2	62,3
w tym spożycie przez ludność dóbr materialnych z dochodów osobistych	60,6	55,4	60,7	50,4
Akumulacja	32,6	34,9	28,8	37,7
w tym nakłady inwestycyjne brutto na środki trwałe	26,2	29,6	27,0	23,7
Netto				
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
Spożycie	76,0	74,9	81,1	68,1
w tym spożycie przez ludność dóbr materialnych z dochodów osobistych	68,3	63,6	68,7	54,7
Akumulacja	24,0	25,1	18,9	31,9
w tym nakłady inwestycyjne netto na środki trwałe	16,9	19,1	16,9	16,9

Przy obliczeniach dochodu narodowego wytworzonego: brutto — od wartości produktu globalnego nie odejmuje się wartości amortyzacji środków trwałych, netto — od wartości produktu globalnego odejmuje się wartość amortyzacji wraz z kosztami materialnymi.

Dochód narodowy podzielony różni się od dochodu narodowego wytworzonego o saldo handlu zagranicznego oraz o sumy niezbilansowane i straty dochodu narodowego.

Na podstawie: *Polska 1918—1988*, Warszawa 1989, s. 101—102; *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991, s. 132.

Tabl. 149 (297). **Dynamika produktu krajowego brutto w latach 1951—2016**
A. W latach 1951—1990^a

Lata	Rok poprzedni=100	Lata	Rok poprzedni=100	Lata	Rok poprzedni=100
1951	104,4	1964	104,5	1977	101,9
1952	102,3	1965	105,5	1978	103,6
1953	105,8	1966	106,3	1979	98,2
1954	105,7	1967	103,6	1980	97,5
1955	104,9	1968	106,1	1981	94,7
1956	104,5	1969	99,0	1982	99,1
1957	105,3	1970	102,9	1983	104,9
1958	104,9	1971	107,1	1984	103,7
1959	102,9	1972	107,3	1985	101,0
1960	105,4	1973	107,5	1986	103,2
1961	108,0	1974	105,9	1987	98,7
1962	98,6	1975	104,7	1988	102,2
1963	106,0	1976	102,5	1989	98,4
				1990	90,3

^a Na podstawie szacunku A. Maddisona; dane obliczono z wartości produktu krajowego brutto oszacowanego w tzw. Geary-Khamis dollar 1990, tj. hipotetycznej jednostce pieniężnej o tej samej sile nabywczej, co dolar amerykański w 1990 r.

Tabl. 149 (297). **Dynamika produktu krajowego brutto w latach 1951—2016 (dok.)**B. W latach 1996—2016 (ceny stałe) — ogółem^b

L a t a	Rok po- przedni=100	L a t a	Rok po- przedni=100	L a t a	Rok po- przedni=100
1996	106,1	2003	103,6	2010	103,6
1997	106,5	2004	105,1	2011	105,0
1998	104,6	2005	103,5	2012	101,6
1999	104,6	2006	106,2	2013	101,4
2000	104,6	2007	107,0	2014	103,3
2001	101,2	2008	104,2	2015	103,8
2002	102,0	2009	102,8	2016	103,1

C. W latach 2000—2016 (ceny stałe) — na 1 mieszkańca^b

L a t a	1995=100	L a t a	1995=100
2000	129,4	2010	190,5
2005	151,2	2016	227,7

^b Dane opracowano według zasad systemu rachunków narodowych, zgodnie z Europejskim Systemem Rachunków Narodowych i Regionalnych w Unii Europejskiej (ESA 2010).

Uwaga. W latach 1991—1995 dynamika produktu krajowego brutto ogółem (według systemu rachunków narodowych, zgodnie z zaleceniami ESA 1995) przy podstawie rok poprzedni=100 wynosiła: w 1991 r. — 93,0, w 1992 r. — 102,6, w 1993 r. — 103,8, w 1994 r. — 105,2, w 1995 r. — 107,0.

Produkt krajowy brutto (PKB) obrazuje końcowy rezultat działalności wszystkich podmiotów gospodarki narodowej. PKB równa się sumie wartości dodanej brutto wszystkich sektorów własności albo wszystkich krajowych sektorów instytucjonalnych, albo wszystkich sekcji i działów powiększonej o podatki od produktów i pomniejszonej o dotacje do produktów.

Na podstawie: *Bank Danych Makroekonomicznych*, <https://bdm.stat.gov.pl> (dostęp 20 XI 2018 r.); A. Maddison, *The World Economy. A Millennial Perspective*, OECD 2006, tom 2, s. 477; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2002*, Warszawa 2002, s. LX—LXI, 550; *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 68—69, 693.

Tabl. 150 (298). **Produkt krajowy brutto oraz popyt krajowy^a w latach 1995—2016 (ceny bieżące)**

Wyszczególnienie	1995	2000	2005	2010	2016
Produkt krajowy brutto					
W milionach złotych					
O g ó ł e m	344 683	747 032	990 468	1 445 298	1 861 112
W odsetkach					
O g ó ł e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
W tym wartość dodana brutto	88,2	88,7	87,9	88,0	88,3
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	5,5	3,1	2,9	2,6	2,4
przemysł	26,2	21,6	22,1	21,7	23,4
budownictwo	7,3	7,3	6,7	7,5	6,2
usługi ^b	49,2	56,7	56,2	56,2	56,3
Popyt krajowy					
W milionach złotych					
O g ó ł e m	336 953	794 340	1 000 923	1 474 176	1 785 990
W odsetkach					
O g ó ł e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Spożycie	79,9	76,8	80,3	79,1	79,6
w tym spożycie w sektorze gospodarstw domowych	59,7	59,2	61,4	59,4	60,1
Akumulacja brutto	20,1	23,2	19,7	20,9	20,4
w tym nakłady brutto na środki trwałe	17,8	22,3	18,7	19,9	18,8

^a Dane opracowano według zasad systemu rachunków narodowych, zgodnie z Europejskim Systemem Rachunków Narodowych i Regionalnych w Unii Europejskiej (ESA 2010). ^b Dotyczy pozostałych sekcji według Polskiej Klasyfikacji Działalności — PKD 2007.

Uwaga. Udział sektora prywatnego w produkcie krajowym brutto wyniósł 53,2% w 1995 r. i 71,0% w 2016 r., a sektora publicznego odpowiednio: 35,0% i 17,5%.

Popyt krajowy to sumaryczne ujęcie spożycia i akumulacji brutto.

Na podstawie: *Bank Danych Makroekonomicznych*, <https://bdm.stat.gov.pl> (dostęp 20 XI 2018 r.); *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, Warszawa 2017, s. 692, 698—699, 716.

Tabl. 151 (299). **Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca według krajów**

A. W latach 1929—1990

Kraje	1929	1935	1938	1950	1970	1990
	w G-K dollar ^a					
Polska	2 117	1 597	2 182	2 447	4 428	5 113
Austria	3 699	2 907	3 559	3 706	9 748	16 905
Belgia	5 054	4 894	4 832	5 462	10 611	17 197
Czechy	} 3 042 ^b	2 410 ^b	2 882 ^{bc}	3 501 ^b	6 466 ^b	8 895
Słowacja						7 762
Finlandia	2 717	3 093	3 589	4 253	9 578	16 866
Francja	4 710	4 086	4 466	5 270	11 668	18 093
Hiszpania	2 739	2 583	1 790	2 397	7 291	12 055
Holandia	5 689	4 929	5 250	5 996	11 967	17 262
Niemcy	4 051	4 120	4 994	3 881 ^d	10 849	15 929
Rumunia	1 152	1 196	1 242	1 182	2 583	3 511
Szwecja	3 869	4 232	4 725	6 738	12 716	17 695
Węgry	2 476	2 471	2 655	2 480	5 028	6 459
Wielka Brytania	5 503	5 799	6 266	6 907	10 767	16 430
Włochy	3 093	3 148	3 316	3 502	9 689	16 313

B. W latach 2000—2016^e (ceny stałe)

Kraje	2000	2010	2016
	w dolarach międzynarodowych ^f		
Polska	14 732	21 771	26 036
Austria	38 844	43 336	44 464
Belgia	37 189	41 086	42 084
Czechy	21 194	28 353	31 339
Finlandia	34 887	39 848	39 659
Francja	34 881	36 856	38 063
Hiszpania	29 967	32 507	33 320

a W tzw. Geary-Khamis dolar 1990, tj. hipotetycznej jednostce pieniężnej o tej samej sile nabywczej, co dolar amerykański w 1990 r. b Czechosłowacja. c 1937 r. d Republika Federalna Niemiec (RFN). e W cenach 2011 r.; dane Banku Światowego. f Dane według parytetu siły nabywczej (PPP — Purchasing Power Parity); stanowią rodzaj przeliczników walutowych, które stosuje się w celu przeliczenia wartości ekonomicznych wyrażonych w walutach krajowych na wspólną umowną walutę — dolar międzynarodowy.

Tabl. 151 (299). **Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca według krajów (dok.)**

B. W latach 2000—2016^e (dok.)

K r a j e	2000	2010	2016
	w dolarach międzynarodowych ^f		
Holandia	41 722	45 525	47 270
Niemcy	36 765	40 429	44 432
Rumunia	10 471	17 553	21 671
Słowacja	15 605	25 159	29 212
Szwecja	36 855	42 943	46 568
Węgry	17 952	22 404	25 664
Wielka Brytania	33 266	36 367	39 309
Włochy	36 536	36 201	34 655

e W cenach 2011 r.; dane Banku Światowego. f Dane według parytetu siły nabywczej (PPP — Purchasing Power Parity); stanowią rodzaj przeliczników walutowych, które stosuje się w celu przeliczenia wartości ekonomicznych wyrażonych w walutach krajowych na wspólną umowną walutę — dolar międzynarodowy.

Uwaga. Dane podawane przez inne agendy międzynarodowych organizacji, takich jak: Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju — OECD oraz Urząd Statystyczny Unii Europejskiej — Eurostat mogą się różnić z powodu odmiennych metod obliczeń.

Na podstawie: *GDP per capita, PPP (constant 2011 international \$). World Economic Outlook Database*, <https://www.data.worldbank.org/indicator> (dostęp lipiec 2018 r.); A. Maddison, *The World Economy*, tom 2, *Historical Statistics*, OECD 2006, s. 440—443, 6—447, 476—479, 482—483.

SPIS TABLIC

Tabl.	Str.
-------	------

PAŃSTWO

ŚRODOWISKO

Układ pionowy powierzchni Polski	1	13
Powierzchnie zlewków i dorzeczy na obszarze Polski	2	14
Temperatury powietrza	3	15
Opady atmosferyczne	4	17
Wybrane dane o stanie i ochronie środowiska w latach 1975—2016	5	19
Parki narodowe	6	19
Ważniejsze zwierzęta chronione w latach 1960—2016	7	20

TERYTORIUM

Terytorium i granice Polski w latach 1922 i 1939	8	21
Powierzchnia Polski według terenów okupowanych w czasie II wojny światowej	9	22
Terytorium i granice Polski w latach 1946 i 2017	10	23
Podział administracyjny Polski	11	24
Powierzchnia i podział administracyjny Polski według województw w 1939 r.	12	25
Powierzchnia i podział administracyjny Polski w 1947 r.	13	26
Powierzchnia i podział administracyjny Polski według województw w 2016 r.	14	27

WŁADZE CENTRALNE I TERENOWE

Posłowie Sejmu Ustawodawczego w latach 1919—1922	15	28
Wybory do Sejmu i Senatu w latach 1922—1938	16	29
Kluby i koła poselskie I—III kadencji Sejmu w latach 1922—1930	17	30

	Tabl.	Str.
Ugrupowania poselskie IV oraz V kadencji Sejmu w latach 1935—1939	18	30
Posłowie Sejmu w latach 1952—1989	19	31
Wyniki wyborów do Sejmu w latach 1991—2015	20	33
Wybory samorządowe w latach 1990—2014	21	35
Wybory Prezydenta przez Zgromadzenie Narodowe w latach 1922—1933	22	36
Wybory Prezydenta w latach 1947—2015	23	37
Premierzy w latach 1918—1939	24	38
Premierzy w czasie II wojny światowej	25	39
Premierzy w latach 1945—2017	26	40
Zatrudnienie w państwowej służbie cywilnej w styczniu 1923 r.	27	41
Urzędnicy państwowej służby cywilnej w styczniu 1923 r. według zatrudnienia i urodzenia w b. dzielnicach zaborczych	28	42
Urzędnicy państwowej służby cywilnej według wykształcenia w styczniu 1923 r.	29	43
Funkcjonariusze państwowi na 100 tys. ludności według krajów w 1922 r.	30	44
Polskie placówki dyplomatyczne i konsularne	31	45
Polska w ważniejszych organizacjach międzynarodowych	32	46
Wybory do Parlamentu Europejskiego w Polsce w latach 2004—2014	33	48

WOJSKO

Wojsko Polskie w okresie wojny z Rosją w końcu 1920 r.	34	49
Polski korpus oficerski w 1921 r.	35	50
Wojsko Polskie (etat pokojowy) w latach 1936—1939	36	50
Udział regularnych polskich jednostek wojskowych w bitwach i operacjach w czasie II wojny światowej	37	51
Armia Krajowa w 1944 r.	38	52
Żołnierze i stan uzbrojenia w powstaniu warszawskim w 1944 r.	39	53
Wojska lądowe Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie i Wojska Polskiego na Wschodzie w 1945 r.	40	54
Stan osobowy Wojska Polskiego w latach 1950—2016	41	54
Polscy żołnierze w misjach pokojowych w latach 1953—2017	42	55

WYMIAR SPRAWIEDLIWOŚCI

Sądownictwo w latach 1922—1937	43	57
Sądownictwo w latach 1946—2016	44	58
Prokuratura w latach 1957—2016	45	59
Adwokaci i aplikanci adwokaccy w latach 1922—1939	46	60
Adwokatura w latach 1946—2016	47	60
Policja Państwowa w latach 1926—1938	48	61

	Tabl.	Str.
Zatrudnieni w Służbie Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej w latach 1945—1969	49	62
Pełnozatrudnieni w bezpieczeństwie publicznym w latach 1990—2016	50	62
Skazani prawomocnie przez sądy powszechne według rodzaju przestępstw w latach 1924—1937	51	63
Prawomocne orzeczenia sądów powszechnych wobec nieletnich według rodzaju przestępstw w latach 1965—2016	52	64
Dorośli skazani prawomocnie przez sądy powszechne za przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego według rodzaju przestępstw w latach 1965—2016	53	65
Skazani prawomocnie przez sądy powszechne według wymiaru kary zasadniczej w latach 1928 i 1937	54	66
Dorośli skazani prawomocnie przez sądy powszechne za przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego według wymiaru kary w latach 1961—2016	55	66
Więźniowie w latach 1925—1939	56	67
Tymczasowo aresztowani i odbywający kary w latach 1960—2016	57	68

SPÓŁECZEŃSTWO

LUDNOŚĆ

Ludność Europy przed i po I wojnie światowej według krajów	1 (58)	71
Szacunki strat ludności w krajach sprzymierzonych i stowarzyszonych oraz centralnych w cza- sie I wojny światowej	2 (59)	72
Ludność Polski według b. dzielnic zaborczych w latach 1911 i 1921	3 (60)	73
Ludność w latach 1921—1938	4 (61)	73
Ludność na terenach okupowanych w czasie II wojny światowej	5 (62)	75
Szacunki strat ludności Polski w czasie II wojny światowej	6 (63)	76
Obywatele polscy deportowani na roboty przez władze niemieckie oraz zatrudnieni w Rzeszy polscy jeńcy wojenni w czasie II wojny światowej	7 (64)	77
Obywatele polscy represjonowani przez władze ZSRR w czasie II wojny światowej	8 (65)	78
Ludność żydowska przed i po II wojnie światowej według krajów	9 (66)	79
Szacunki strat ludności w krajach alianckich i Osi w czasie II wojny światowej	10 (67)	80
Ludność Polski w 1950 r. według miejsca zamieszkania w 1939 r.	11 (68)	81
Ludność w latach 1946—2016	12 (69)	81
Ludność według płci i wieku	13 (70)	82
Miasta i ludność w miastach	14 (71)	83
Ludność dużych miast	15 (72)	83
Ruch naturalny ludności	16 (73)	85
Ruch naturalny ludności według krajów	17 (74)	85
Płodność kobiet według krajów	18 (75)	87

	Tabl.	Str.
Przeciętne trwanie życia (E_0) według krajów	19 (76)	88
Emigracja sezonowa i stała z Polski w latach 1918—1938	20 (77)	89
Przyrost rzeczywisty i naturalny a emigracja z Polski w latach 1895—1938	21 (78)	90
Repatriacje i przesiedlenia ludności polskiej z b. województw wschodnich II Rzeczypospolitej w latach 1944—1948	22 (79)	91
Migracje zagraniczne ludności na pobyt stały w latach 1946—2016	23 (80)	92

NARODOWOŚĆ I WYZNANIA

Ludność według języka ojczystego i wyznania w dzielnicach zaborczych w latach 1897— —1913	24 (81)	92
Ludność według narodowości w 1921 r.	25 (82)	94
Ludność według języka ojczystego w 1931 r.	26 (83)	95
Ludność według wyznania w 1931 r.	27 (84)	97
Ludność według wyznania i źródeł utrzymania w 1931 r.	28 (85)	98
Ludność według narodowości w 1946 r.	29 (86)	99
Ludność według identyfikacji narodowo-etnicznej w 2011 r.	30 (87)	100
Kościoły chrześcijańskie w latach 1925 i 1937	31 (88)	100
Kościoły w latach 1950—2016	32 (89)	102
Kościół Rzymskokatolicki w latach 1946—2016	33 (90)	102
Kościół Rzymskokatolicki według metropolii w latach 1985 i 2016	34 (91)	103

AKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA LUDNOŚCI

Ludność według źródeł utrzymania i stanowisk społecznych w latach 1921—1938	35 (92)	104
Ludność według źródeł utrzymania w latach 1921 i 1931	36 (93)	105
Ludność według głównego źródła utrzymania w latach 1950—2011	37 (94)	107
Ludność czynna i bierna zawodowo w latach 1921 i 1931	38 (95)	108
Ludność czynna zawodowo w latach 1950—1988	39 (96)	109
Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej w latach 2002—2016	40 (97)	110
Bezrobocie	41 (98)	112
Ludność czynna/aktywna zawodowo według krajów	42 (99)	113

DOCHODY, PŁACE, SPOŻYCIE

Dochód konsumowany według grup społecznych w 1929 r.	43 (100)	115
Zawodowo czynni według dochodów i stanowiska społecznego w 1929 r.	44 (101)	115
Pracownicy umysłowi według wysokości miesięcznego zarobku w latach 1928 i 1935	45 (102)	116

	Tabl.	Str.
Dochody mniejszych gospodarstw rolnych w latach 1926/27—1937/38	46 (103)	116
Roczne wynagrodzenia stałych robotników rolnych w latach 1927/28—1937/38	47 (104)	117
Dynamika przeciętnych godzinnych płac robotników w przemyśle w latach 1921—1938	48 (105)	118
Robotnicy w wielkim i średnim przemyśle przetwórczym według wysokości tygodniowego wynagrodzenia w latach 1929—1938	49 (106)	119
Dynamika realnych dochodów ludności w latach 1955—2016	50 (107)	120
Przeciętne miesięczne wynagrodzenia w gospodarce w latach 1956—2016	51 (108)	121
Ubezpieczenia społeczne	52 (109)	123
Relacje przeciętnej miesięcznej emerytury i renty do przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w latach 1950—2016	53 (110)	125
Struktura przeciętnych rozchodów w rodzinach robotniczych według kierunków konsumpcji w latach 1928 i 1938	54 (111)	125
Wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych według grup wydatków w latach 1970—2016	55 (112)	126
Spożycie niektórych artykułów na 1 mieszkańca w latach 1929—1938	56 (113)	128
Tygodniowe normy przydziału żywności dla ludności okupowanych ziem polskich w czasie II wojny światowej	57 (114)	128
Spożycie niektórych artykułów na 1 mieszkańca w latach 1950—2016	58 (115)	130

MIESZKANIA

Mieszkania zamieszkane i ludność w mieszkaniach	59 (116)	131
Mieszkania zamieszkane i ludność w mieszkaniach według liczby izb w mieszkaniu	60 (117)	132
Wyposażenie w instalacje miast i budynków mieszkalnych w miastach w latach 1928—1938	61 (118)	133
Mieszkania zamieszkane wyposażone w instalacje w latach 1950—2016	62 (119)	134
Mieszkaniowy ruch budowlany w miastach w latach 1932—1937	63 (120)	135
Mieszkania oddane do użytkowania w latach 1950—2016	64 (121)	136

OCHRONA ZDROWIA

Pracownicy medyczni	65 (122)	137
Pracownicy medyczni według krajów	66 (123)	137
Lekarze i szpitale w latach 1921 i 1938	67 (124)	139
Szpitale, ambulatoryjna opieka zdrowotna, apteki ogólnodostępne i punkty apteczne w latach 1946—2016	68 (125)	140
Zgony w miastach liczących 100 tys. i więcej ludności według przyczyn w latach 1925 i 1938	69 (126)	141
Zgony według przyczyn w latach 1960—2016	70 (127)	142
Zgony na 10 tys. ludności według krajów	71 (128)	143

EDUKACJA, KULTURA, SPORT

Analfabetyzm	72 (129)	145
Ludność według poziomu wykształcenia w latach 1960—2016	73 (130)	146
Ludność według poziomu wykształcenia i krajów w latach 1970 i 2016	74 (131)	147
Edukacja według szczebli kształcenia w latach szkolnych 1922/23—1938/39	75 (132)	149
Szkolnictwo wyższe w latach akademickich 1928/29—1937/38	76 (133)	151
Szkolnictwo w Generalnej Guberni w czasie II wojny światowej	77 (134)	152
Szkolnictwo dla dzieci polskich na ziemiach wcielonych do Rzeszy w czasie II wojny światowej	78 (135)	153
Szkolnictwo tajne na ziemiach wschodnich w czasie II wojny światowej	79 (136)	153
Edukacja według szczebli kształcenia w latach szkolnych 1946/47—2016/17	80 (137)	154
Szkoły wyższe i nauczyciele akademicki w latach akademickich 1946/47—2016/17	81 (138)	157
Studenci i absolwenci w szkołach wyższych w latach akademickich 1946/47—2016/17	82 (139)	158
Współczynnik skolaryzacji brutto według krajów w latach 1960—2012/13	83 (140)	160
Średnie wyniki uczniów uczestniczących w programie PISA według krajów w latach 2000—2015	84 (141)	161
Liczba tytułów czasopism według języka wydania w 1920 r.	85 (142)	162
Druki nieperiodyczne i prasa w latach 1928—1937	86 (143)	162
Książki, broszury i czasopisma wydane w latach 1946—2016	87 (144)	164
Abonenci radiowi i telewizyjni	88 (145)	165
Abonenci radiowi według krajów w 1939 r.	89 (146)	166
Medale zdobyte przez polskich sportowców na igrzyskach olimpijskich	90 (147)	166
Polscy złoci medaliści igrzysk olimpijskich	91 (148)	167

GOSPODARKA

CENY

Obowiązujące jednostki pieniężne	1 (149)	171
Polska hiperinflacja w latach 1919—1924	2 (150)	173
Wskaźniki cen w latach 1924—1938	3 (151)	174
Wskaźniki cen detalicznych niektórych artykułów w Generalnej Guberni w czasie II wojny światowej	4 (152)	174
Wskaźniki cen rynkowych artykułów konsumpcyjnych w latach 1946—1949	5 (153)	176
Wskaźniki cen towarów i usług w latach 1950—2016	6 (154)	176
Ceny detaliczne niektórych towarów konsumpcyjnych	7 (155)	179

	Tabl.	Str.
Relacje cen detalicznych niektórych wyrobów przemysłowych do cen produktów rolnych	8 (156)	182
Wskaźnik relacji cen („nożyce cen”) w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie w latach 1970—2016	9 (157)	186
Przeciętne ceny gruntów ornych w obrocie prywatnym	10 (158)	186
Wskaźniki cen w handlu zagranicznym	11 (159)	187

ROLNICTWO

Ludność w rolnictwie według krajów	12 (160)	190
Użytkowanie gruntów według rodzajów użytków	13 (161)	191
Użytkowanie gruntów według form własności i grup obszarowych gospodarstw w latach 1921—1938	14 (162)	193
Użytki rolne według form własności w latach 1946—2016	15 (163)	195
Gospodarstwa prywatne według grup obszarowych w latach 1921 i 1938	16 (164)	197
Konfiskata polskich gospodarstw rolnych na ziemiach wcielonych do Rzeszy w czasie II wojny światowej	17 (165)	197
Zniszczenia wojenne w zagrodach wiejskich w czasie II wojny światowej	18 (166)	198
Struktura indywidualnych gospodarstw rolnych według grup obszarowych w latach 1950—2016	19 (167)	199
Produkcja rolnicza w latach 1927—1938	20 (168)	200
Produkcja rolnicza i skup produktów rolnych w latach 1946—2016	21 (169)	201
Powierzchnia zasiewów, zbiory i plony ziemniaków w latach 1911/12—1938	22 (170)	203
Powierzchnia zasiewów, zbiory i plony ziemniaków w czasie II wojny światowej	23 (171)	204
Powierzchnia zasiewów, zbiory i plony ziemniaków w latach 1946—2016	24 (172)	205
Plony pszenicy i żyta według krajów	25 (173)	206
Powierzchnia upraw i zbiory warzyw gruntowych w latach 1950—2016	26 (174)	207
Zbiory owoców	27 (175)	208
Pogłowie zwierząt gospodarskich w latach 1910—1938	28 (176)	208
Pogłowie zwierząt gospodarskich w czasie II wojny światowej	29 (177)	210
Pogłowie zwierząt gospodarskich w latach 1946—2016	30 (178)	210
Produkcja mięsa, mleka, jaj i wełny w latach 1946—2016	31 (179)	212
Produkcyjność zwierząt gospodarskich według krajów w latach 1960—2016	32 (180)	213
Maszyny i narzędzia rolnicze w latach 1921—1935	33 (181)	214
Ciągniki rolnicze w latach 1950—2016	34 (182)	215
Zasoby siły pociągowej w latach 1960—2009	35 (183)	215
Powierzchnia użytków rolnych na 1 traktor według krajów w latach 1950—2008	36 (184)	216
Zużycie nawozów mineralnych lub chemicznych oraz wapniowych w przeliczeniu na czysty składnik	37 (185)	217
Zużycie nawozów sztucznych według krajów	38 (186)	217

	Tabl.	Str.
LEŚNICTWO, ŁOWIECTWO		
Powierzchnia lasów	39 (187)	218
Eksploracja lasów państwowych w latach 1931/32—1937/38	40 (188)	219
Pozyskiwanie drewna w latach 1950—2016	41 (189)	219
Niektóre zwierzęta łowne w latach 1970—2016	42 (190)	220
PRZEDSIĘBIORSTWA		
Świadectwa przemysłowe wykupione dla zakładów przemysłowych na lata 1926—1938	43 (191)	221
Spółdzielczość	44 (192)	222
Spółki akcyjne działające w Polsce w latach 1929—1937	45 (193)	224
Przedsiębiorstwa państwowe objęte procesem prywatyzacji w latach 1990—2012	46 (194)	226
Przedsiębiorstwa niefinansowe aktywne w latach 2000—2016	47 (195)	226
PRZEMYSŁ		
Zatrudnienie w przemyśle w latach 1920—1938	48 (196)	228
Pracujący w przemyśle w latach 1946—2016	49 (197)	229
Zatrudnienie i pracujący w przemyśle według krajów w latach 1960—2014	50 (198)	231
Zakłady przemysłu przetwórczego I—VII kategorii według liczby robotników w 1935 r.	51 (199)	232
Straty w zakładach przemysłowych w czasie II wojny światowej	52 (200)	233
Zakłady i zatrudnienie w przemyśle w latach 1946—1985 — przemysł według Klasyfikacji Gospodarki Narodowej (KGN)	53 (201)	234
Podmioty gospodarcze i pracujący w przemyśle w latach 1995—2016 — przemysł według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD)	54 (202)	235
Dynamika produkcji przemysłu w latach 1929—1938 (ceny stałe)	55 (203)	236
Dynamika produkcji sprzedanej przemysłu w latach 1971—2016 (ceny stałe)	56 (204)	237
Dynamika produkcji przemysłowej według krajów (ceny stałe)	57 (205)	239
Struktura produkcji sprzedanej przemysłu według form własności w latach 1971—2016 (ceny bieżące)	58 (206)	240
Produkcja ważniejszych wyrobów w latach 1928—1938	59 (207)	241
Produkcja ważniejszych wyrobów w latach 1946—2016	60 (208)	243
Wydobycie węgla kamiennego według krajów	61 (209)	246
Źródła energii w przemyśle przetwórczym w zakładach I—VII kategorii w 1936 r.	62 (210)	247
Elektrownie	63 (211)	247
Produkcja energii elektrycznej według krajów	64 (212)	249
Energochłonność gospodarek wybranych krajów w latach 1990—2010	65 (213)	250

	Tabl.	Str.
TRANSPORT, POCZTA I TELEKOMUNIKACJA		
Sieć komunikacyjna	66 (214)	251
Przewozy pasażerów	67 (215)	253
Przewozy ładunków	68 (216)	255
Linie kolejowe normalnotorowe według województw	69 (217)	257
Nowo zbudowane linie kolejowe w latach 1921—1939	70 (218)	258
Linie kolejowe eksploatowane według krajów	71 (219)	258
Drogi o twardej nawierzchni według województw	72 (220)	260
Drogi kołowe i autostrady według krajów w latach 1960—2016	73 (221)	262
Pojazdy samochodowe i ciągniki zarejestrowane	74 (222)	263
Pojazdy samochodowe według krajów	75 (223)	264
Międzymiastowa komunikacja autobusowa	76 (224)	265
Morska flota handlowa Polski oraz przewozy ładunków i pasażerów statkami polskimi w latach 1927—1939	77 (225)	266
Straty w polskiej flocie w czasie II wojny światowej	78 (226)	266
Morska flota transportowa oraz przeładunek w portach morskich w latach 1946—2016	79 (227)	268
Eksploatowane połączenia lotnicze PLL „LOT” w latach 1922—1939	80 (228)	268
Transport lotniczy rozkładowy w latach 1950—2016	81 (229)	270
Poczta i telekomunikacja	82 (230)	270
Aparaty telefoniczne i abonenci telefoniczni według krajów	83 (231)	272
Dostęp do Internetu według krajów w latach 2005 i 2016	84 (232)	273

HANDEL WEWNĘTRZNY

Ludność utrzymująca się z handlu	85 (233)	274
Pracujący w handlu w latach 1970—2016	86 (234)	276
Świadcstwa przemysłowe wykupione dla zakładów handlowych na lata 1924—1938	87 (235)	277
Placówki handlu detalicznego i gastronomii w latach 1950—2016	88 (236)	278
Spółdzielnie handlowo-produkcyjne	89 (237)	279
Dynamika sprzedaży detalicznej w latach 1947—2016 (ceny stałe)	90 (238)	281
Struktura sprzedaży detalicznej według form własności w latach 1950—2016 (ceny bieżące)	91 (239)	281

HANDEL ZAGRANICZNY

Obroty handlu zagranicznego	92 (240)	282
Dynamika importu i eksportu w latach 1946—2016 (ceny stałe)	93 (241)	283
Import i eksport w latach 1928—1938	94 (242)	284

	Tabl.	Str.
Import i eksport według grup krajów	95 (243)	285
Struktura importu i eksportu według krajów (ceny bieżące)	96 (244)	286
Struktura importu i eksportu według grup towarów (ceny bieżące)	97 (245)	287
Import i eksport na 1 mieszkańca w wybranych krajach (ceny bieżące)	98 (246)	289

PIENIĄDZ I BANKI

Instytucje kredytowe w latach 1925—1938	99 (247)	290
Banki w latach 1956—2016	100 (248)	291
Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe w latach 1992—2016	101 (249)	293
Bankomaty w latach 2005—2016	102 (250)	293
Karty płatnicze w latach 1998—2016	103 (251)	294
Użytkownicy bankowości internetowej w Unii Europejskiej w latach 2006—2016	104 (252)	295
Bilans Banku Polskiego S.A. w latach 1924—1938	105 (253)	296
Bilanse Banku Gospodarstwa Krajowego i Państwowego Banku Rolnego w latach 1924—1938	106 (254)	297
Bilanse banków prywatnych w latach 1925—1937	107 (255)	298
Kredyty krótkoterminowe i wkłady w instytucjach kredytowych i oszczędnościowych w latach 1929—1938	108 (256)	299
Bilans zbiorczy banków w latach 1950—1990	109 (257)	301
Bilans skonsolidowany monetarnych instytucji finansowych w latach 1996—2016	110 (258)	302
Bilans Narodowego Banku Polskiego w latach 1996—2016	111 (259)	303
Bilans zagregowany pozostałych monetarnych instytucji finansowych w latach 1996—2016	112 (260)	304
Obieg pieniężny w latach 1918—1939	113 (261)	305
Obieg pieniężny i podaż pieniądza M3 w latach 1945—2016	114 (262)	306
Rezerwy złota, walut i dewiz w Banku Polskim S.A. w latach 1924—1938	115 (263)	307
Oficjalne aktywa rezerwowe Polski w latach 1993—2016	116 (264)	308
Rezerwy dewiz i złota w bankach centralnych według krajów (oficjalne raporty) w latach 1924 i 1938	117 (265)	309
Rezerwy dewiz i złota według krajów w latach 1990 i 2010	118 (266)	310
Kursy niektórych walut na Giełdzie Pieniężnej w Warszawie w latach 1919—1938	119 (267)	311
Kursy niektórych walut w Narodowym Banku Polskim w latach 1946—2016	120 (268)	312
Kursy walut według krajów	121 (269)	313
Stopy procentowe w latach 1919—1938	122 (270)	315
Stopy procentowe w latach 1990—2016	123 (271)	316

GIEŁDA PAPIERÓW WARTOŚCIOWYCH

Giełdy pieniężne w latach 1925—1938	124 (272)	317
Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie (wybrane dane) w latach 1995—2016	125 (273)	318

	Tabl.	Str.
UBEZPIECZENIA		
Działalność zakładów ubezpieczeń w latach 1929—1937	126 (274)	319
Działalność zakładów ubezpieczeń w latach 1950—2016	127 (275)	320
FINANSE PUBLICZNE		
Budżet państwa w latach 1921—1938/39	128 (276)	323
Budżet państwa i budżety terenowe w latach 1947—2016	129 (277)	324
Dochody budżetu państwa według rodzajów dochodów w latach 1924/25—1938/39	130 (278)	325
Wydatki budżetu państwa według rodzajów wydatków w latach 1921—1938/39	131 (279)	326
Dochody i wydatki budżetu państwa według grup w latach 1951—2016	132 (280)	329
Dochody i wydatki budżetów związków samorządu terytorialnego w latach 1929/30—1938/39 ...	133 (281)	331
Dochody i wydatki budżetów terenowych w latach 1951—2016	134 (282)	332
Wdrażanie unijnych programów operacyjnych za lata 2004—2013	135 (283)	334
Dochody i wydatki budżetowe według krajów w latach 1928—1937	136 (284)	336
Dochody i wydatki sektora instytucji rządowych i samorządowych według krajów w latach 2000—2016	137 (285)	337
Zadłużenie długoterminowe Skarbu Państwa, Skarbu Śląskiego i samorządu terytorialnego w latach 1929—1938	138 (286)	339
Zadłużenie Skarbu Państwa w latach 1946 —2016	139 (287)	340
Dług państwowy według krajów	140 (288)	341
RACHUNKI NARODOWE		
Straty bezpośrednie poniesione przez Polskę w czasie I wojny światowej	141 (289)	343
Szacunki dochodu narodowego w latach 1929—1938	142 (290)	344
Dochód narodowy wytworzony i podzielony brutto w latach 1935 i 1937 (ceny bieżące)	143 (291)	345
Nakłady inwestycyjne w latach 1936/37—1939	144 (292)	346
Szacunki szkód poniesionych przez Polskę w czasie II wojny światowej	145 (293)	346
Dynamika dochodu narodowego wytworzonego w latach 1945—1948 (ceny stałe)	146 (294)	348
Dynamika dochodu narodowego wytworzonego netto w latach 1947—1990 (ceny stałe)	147 (295)	348
Struktura dochodu narodowego wytworzonego i podzielonego w latach 1960—1990 (ceny bieżące)	148 (296)	349
Dynamika produktu krajowego brutto w latach 1951—2016	149 (297)	350
Produkt krajowy brutto oraz popyt krajowy w latach 1995—2016 (ceny bieżące)	150 (298)	352
Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca według krajów	151 (299)	353

Podział administracyjny Polski w 1927 r.

Stan w dniu 1 I

Wykreślono na podstawie mapy w *Roczniku Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1927*, Warszawa 1927.

Podział administracyjny Polski w 2018 r.

Stan w dniu 1 I

Wykreślono na podstawie mapy w *Małym Roczniku Statystycznym Polski 2010*, Warszawa 2010.